

PÄIVI PIETARILA

Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen vanhempien kokemana
Tutkimus vanhemmuuden rakentumisesta
ja erityistarpeisuuden merkityksistä

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa LS2
marraskuun 20. päivänä 2021 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2021

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Sanna Hautala, Lapin yliopisto
Professori Merja Laitinen, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Professori Marjo Kuronen, Jyväskylän yliopisto
Dosentti Johanna Hurtig, Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Marjo Kuronen, Jyväskylän yliopisto

Taitto: Taittotalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 320

ISBN 978-952-337-280-1

ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-280-1>

TIIVISTELMÄ

Päivi Pietarila

Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen vanhempien kokemana Tutkimus adoptiovanhemmuuden rakentumisesta ja erityistarpeisuuden merkityksistä

Tutkimuksessa tarkastellaan erityistarpeisen lapsen adoptoimista vanhempien kokemana. Ulkomailta Suomeen adoptoitavista lapsista yhä suurempi osa on erityistarpeisia lapsia, joilla on taustastaan johtuvien vaille jäämisten ja traumojen lisäksi jokin fyysinen erityistarve. Keskustelussa erityistarpeisten lasten adoptioista on siihen liitetty uhkien ja vaikean elämän merkityksiä. Tutkimuksessa analysoidaan, mitä erityistarpeisen lapsen adoptoiminen käytännössä tarkoittaa ja millaisena se merkityksellistyy vanhempien kokemuksissa. Tutkimuksessa vastataan kysymykseen: Millainen on erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemman kokemus vanhemmuudesta ja sen rakentumisesta? Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa tarkastelun fokuksessa ovat erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemukset, joita tarkastelen fenomenologisen asennoitumisen ja hermeneuttisen ymmärtämisen avulla. Tutkimusaineistona on kolmentoista tietoisesti erityistarpeisen lapsen adoptoineen vanhemman haastattelut, jotka on kerätty vuonna 2016.

Adoptiovanhempien kokemusten analyysi loi monitahoisen kokonaiskertomuksen erityistarpeisen lapsen vanhemmuudesta ja elämästä lapsen kanssa. Vanhemmuuden kokonaiskertomus muodostui onnellisuuden, selviytymisen, kuormittuneisuuden ja tulevaisuuden kertomuksista. Vanhempien elämä merkityksellistyi tavallisena erityisen sijaan. Erityistarpeet, erityisyys, eivät nousseet ylitse sellaisen tavanomaisen perhe-elämän, jota haastateltavat olivat lapsen adoptoimisella tavoitelleet. Ero normaaliin oli läsnä kertomuksissa, mutta silti se sai haastateltavien kokemuksissa merkityksen heidän elämässään tavanomaisena. Erot tulivat näkyviksi suhteessa tulevaisuuteen sekä kodin ulkopuoliseen maailmaan, jotka koettiin pelottavana ja ymmärtämättömänä.

Erityistarpeisen lapsen kanssa elettyä arkea kuormittavat tekijät kiinnittyivät tavanomaisiin vanhemmuuteen liitettyihin tavoitteisiin, kuten haluun olla mahdollisimman hyvä vanhempi lapselleen. Kulttuurisesti muotoutunut mallivanhemmuus ja siihen liittyvä ideaali hyvästä adoptiovanhemmuudesta loi kuormitusta ja painetta selviytyä roolista vanhempana. Tarvitsevan lapsen kanssa arjessa selviytymistä tukivat omat joustavat ja sinnikkäät elämänasenteet sekä läheisten ja vertaisten tuki. Vanhemmat kiinnittyivät voimakkaasti muihin adoptiovanhempiin, eikä lapsen

erityistarve muodostunut yhtä vahvaksi yhteyttä luovaksi tekijäksi. Tutkimus tekee näkyväksi, että adoptio sinällään näyttäytyy erityisenä tapana perustaa perhe, ei niinkään lapsen erityistarve. Osa tutkittavista toi esiin, että adoption merkityksen voi ymmärtää vain toinen sen kokenut. Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen sai merkityksen eettisesti perusteltuna ja omaan elämäkertomukseen sopivana valintana saada toivottu lapsi perheeseen. Tutkimus osoittaa, että vanhempien tietoinen ratkaisu vastaanottaa perheeseen erityistarpeinen lapsi auttaa heitä suhtautumaan lapseen ja hänen kehitykseensä realistisin odotuksin.

Yhtenä tutkimusta motivoivana tekijänä on ollut erityistarpeisen lapsen adoption käsitteen määrittäminen. Tutkimuksessa tulee esille, että lapsen fyysisiin sairauksiin ja vammoihin liittyvien uhkien sijaan vanhempia kuormittivat lapsen adoptiota edeltävään elämään liittyvät tekijät, kuten varhaisen vaiheen hoivan puutteet ja traumat. Kyse on tekijöistä, jotka usein näyttäytyvät myös adoptioerityisinä tarpeina. Tulokset osoittavat, että lapsen diagnosoituihin fyysisiin erityistarpeisiin löytyi tukea ja apua. Terveystenhuollon hoitopolut näyttäytyivät selkeinä ja lasten fyysiset erityistarpeet haltuun ottavina. Sen sijaan tutkimus osoittaa, että lapsen adoptioerityisiä tarpeita ei aina tunnisteta lapsiperhepalveluissa eikä muissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Näissä rakenteissa avun saaminen oli vaikeaa ja vaati vanhemmilta paljon omaa aktiivisuutta. Tutkimus teki näkyväksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden hajanaisuuden, sisäisen kommunikaation heikkouden ja kohtaamattomuuden.

Tutkimus tuo esiin, ettei adoptoitujen lasten ja heidän perheidensä tarpeiden oikea-aikainen tunnistaminen toteudu riittävällä tavalla. Tämä merkitsee sitä, että perheiden tuen saaminen voi viivästyä tai ei mahdollistu ideaalilla tavalla. Tarve adoption jälkeisten adoptioevonnan palveluiden kehittämiseksi on kiistatonta, jotta osaamista voidaan hyödyntää myös muiden adoptioerityisten kanssa työskentelevien tahojen käytännön työn kehittämisessä.

Avainsanat: adoptio, adoptiovanhemmuus, vanhemmuus, erityistarpeinen adoptiolapsi, erityistarpeisuus, kokemus, adoptioevonnan sosiaalityö

ABSTRACT

Päivi Pietarila

Adoption of a Child with Special Needs Based on Parents' Experiences. A study on the construction of adoptive parenthood and the meanings attributed to special needs.

This study investigates the adoption of a child with special needs based on parents' experiences. An increasing share of children adopted to Finland from abroad are children with special needs with a physical disability in addition to the neglect and trauma caused by adoption. Discussions concerning the adoption of children with special needs have often related the meanings of threats and a difficult life to the topic. This study examines what adopting a child with special needs means in practice and which meanings are attributed to it in parents' experiences. The study seeks an answer to the question: What kind of an experience does an adoptive parent of a child with special needs have of parenthood and its construction? Experience is a key concept in this study explored through phenomenological attitudes and hermeneutic understanding. The research data consist of the interviews of thirteen parents who deliberately adopted a child with special needs. The interview data were collected in 2016.

An analysis of the experiences of the adoptive parents creates a multifaceted comprehensive narrative of the parenting of a child with special needs and life with the child. The comprehensive narrative of parenthood included the narratives of happiness, survival, strain and the future. The meanings attributed to the parents' lives reflected ordinariness instead of specialness. Special needs and specialness did not rise above the ordinary family life that the interviewees had pursued by adopting a child. While a dissimilarity with normality was present in the narratives, it nonetheless gained a meaning of ordinariness in the interviewees' lives. Differences became apparent in relation to the future and the world outside the home, which was considered frightening and ignorant.

Stress factors concerned typical goals related to parenthood, such as a desire to be as good of a parent to one's child as possible. In addition to the culturally formed ideal of the model parent, additional strain was caused by pressures caused by the role of the ideal adoptive parents. Coping in day-to-day life with a child with special needs was supported by the parents' flexible and persistent attitude as well as support given by loved ones and peers. The parents were strongly attached to other adoptive parents, and the child's special need did not emerge as an equally strong connecting

factor. This study shows what makes adopting a child special compared to the common, biological means of starting a family, and how this can only be properly understood by someone who has been through the same experience. Adopting a child with special needs gained meaning as an ethically justified choice to add a wanted child in the family fitting to the parents' life narrative. The study indicates how parents' conscious readiness to have a child with a physical disability or illness is also a factor that helps them have realistic expectations of the child and his or her development.

This study was also motivated by defining the concept of the adoption of a child with special needs. The research findings reveal how, instead of the threats related to the child's physical illnesses and disabilities, the parents were burdened by factors related to the child's pre-adoption experiences, and the absence of care in early childhood and the trauma this had caused, which are referred to as adoption-specific needs in this thesis. The results indicate that help and support was available to the physical special needs diagnosed in the children and that clear care paths existed for responding to these in the healthcare system. By contrast, the services for families with children and other social welfare and healthcare services failed to recognise the children's adoption-specific needs, which made it difficult to get related help and required a lot of self-initiative from the parents. This study exposed the fragmentation of social welfare and healthcare services, and related shortcomings in communications and service mismatches.

The study reveals a failure to identify the needs of adopted children and their families sensitively and in a timely manner and to provide the families with sufficient opportunities for receiving support. Based on the findings, there is a need to develop post-adoption counselling services and also making use of these in developing the practical work of other professionals working with adoptive families.

Keywords: adoption, adoptive parenthood, parenthood, adopted child, adopted child with special needs, special needs, experience, social work in adoption counselling

KIITOKSET

Olen tavattoman onnellinen ja hämmentynytkin voidessani kirjoittaa näitä kiitoksia väitöskirjaani. Reitti sosiaalityöntekijästä väitöskirjatutkijaksi on ollut yllättävä, mutkikas ja pitkä, mutta myös antoisa. Prosessiin on liittynyt niin iloa ja innostusta kuin välillä myös raskasta puurtamista ja epätoivon hetkiä. Oikealla tiellä minut on kuitenkin pitänyt väsymätön kiinnostukseni tutkittavaan aiheeseen, adoptioihin. Tärkeimmän kiitoksen ansaitsevat haastatteleman adoptiovanhemmat, koska ilman heidän avoimesti jakamiaan kokemuksia elämästään ja tunteistaan ei tutkimustani olisi syntynyt. Olen haastatteluun osallistuneille vanhemmille erittäin kiitollinen siitä luottamuksesta jonka heiltä sain.

Kiitän lämpimästi tutkimukseni ohjaajia professori Sanna Hautalaa ja professori Merja Laitista. Sanna haluan kiittää siitä, että uskoit minuun ja pidit tutkimusaiheittani tärkeänä ja kiinnostavana. Olen kiitollinen myös suorasta ja jämäkästä ohjauksestasi, sekä kyvyttäsi nähdä olennainen loputtomien rönsyilevien tekstieni seasta. Kiitos siitä, että pahimpien epäuskojen aikaan miltei kädestä pitäen ohjasit minua takaisin tekstin ääreen ja sait minut näkemään sen uudessa valossa. Haluan kiittää Merjaa hienovaraisesta, lempeästä, hyväksyvistä, paneutuvasta ja tukevasta ohjauksesta. Kiitos kun jaksoit loputtomasti tehdä korjauksia tekstiini ja laittaa minut miettimään ajatuksiani uusiksi. Arvostan erittäin paljon myös teiltä saamaani tukea väitöskirjani viimeistelyvaiheessa, kun muut elämän haasteet verottivat voimavarojani. Kiitän esitarkastajina toimineita professori Marjo Kurosta ja dosentti Johanna Hurtigia paneutumisesta tutkimusaiheeseen. Esitarkastuslausuntojen tarkat, oivaltavat ja kriittisetkin huomiot sekä rakentavat parannusehdotukset auttoivat minut näkemään tutkimukseni uudessa valossa. Professori Marjo Kurosta haluan kiittää lupautumisesta väitöstutkimukseni vastaväittäjäksi.

Tutkimuksen tekeminen on monesti yksinäistä työtä tietokoneen, paperien ja aineiston äärellä. Tutkimukseni edistymistä on merkittävästi auttanut Lapin yliopiston erittäin joustavasti Helsingissä järjestetyt jatkokoulutusseminaarit, joihin minulla on ollut mahdollisuus osallistua. Erityisen suuri kiitos kuuluu jatkokoulutusseminaarin vetäjille professori Anneli Pohjolalle ja professori Heli Valokivelle. Lämmin kiitos Annelille, joka jaksoi paneutuvasti ja tiukan lempeästi aina kommentoida ja korjata toimittamiani tekstejä. Kiitos myös Helille rakentavista kommenteista, ohjeista ja neuvoista. Koko jatkokoulutusryhmämme ansaitsee lämpimän kiitoksen ollen hyväksyvä ja kunnioittava ympäristö, jossa oli turvallista tuoda tekstejään luettavaksi. Lista osallistujista vuosien ajalta on pitkä ja kaikki eivät tule edes mainituiksi, mutta kiitos Elina Kauhanen, Maarit Koskinen, Henri Muotka, Susanna Råman-Maljonen

ja monet muut. Tutkimuksellisen polkun tärkeänä suunnan näyttäjänä on ollut SosNetin sosiaalityön marginalisaatiokysymysten erikoistumiskoulutus 2013-2016, joka tarjosi pitkänlinjan sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden päästä tutkimuksen maailmaan. Erikoistumiskoulutuksessa käydyt opinnot ja erityisesti kaikki keskustelut ja yhdessä vietetty aika opiskelukaverien kanssa olivat tavattoman kiinnostavia ja tärkeitä. Mikä hieno mahdollisuus jakaa ajatuksia upeiden sosiaalityön ammattilaisten kanssa ja saada uusia ystäviä. Kiitos Tea Teppo, Sanna Kohvakka, Tuija Hätönen, Elina Pekonen, Terja Söderlund, Riina Karjalainen, Pia Pulkkinen, Aila Ronkanen, Raija Leppälahti ja kaikki muut. Tealle myös suuri kiitos Rovaniemen paikallisopastuksesta ja tähtiluokan majoituksesta.

Työyhteisöni ja työnantajani Pelastakaa Lapset ry ansaitsee myös lämpimän kiitoksen. Työyhteisössä vallitseva kehittämis- ja tutkimusmyönteinen ilmapiiri ei olisi mahdollista ilman johdon ja esimiesten tukea. Kiitos kotimaan ohjelman johtaja Riitta Hyytiselle, aluetoiminnan johtaja Kristiina Mattiselle, aluejohtaja Martina Nilssonille ja kehittämisspäälikkö Kaisa Tervonen-Arnkilille kaikesta kannustuksesta ja tuesta prosessin aikana. Erityisen tärkeä on ollut oma adoptio- ja perhesijoituksen lähityöyhteisö ja sen suoma tuki ja kiinnostus. Kiitokset kuuluvat kollegoille ja läheisille ystäville Päivi Partaselle, Tuula Jatulle ja Leena Hirvensalolle sekä muulle työyhteisölle. Tärkeä tukija on ollut myös entinen kollega ja nykyinen hyvä ystävä Leena-Mari Vehmas, jonka lempeät ja fiksut ajatukset ovat monesti saaneet minut näkemään asioita uudesta näkökulmasta, kiitos! Päivi Partanen ansaitsee ison kiitoksen esimerkkinä tutkimuksen tielle lähtemisessä sekä myös konkreettisesta tuesta ja paperien kommentoinnista. Erityiskiitoksen ansaitsee ystävä ja entinen työkaverini, todellinen adoptioasiantuntija, Tuula Kumpumäki, joka ystävällisyydessään luki ja kommentoi väitöskirjani luonnosta. Myös entisen työkaverin Irene Pärssinen-Hentulan kanssa käydyt lukuisat keskustelut adoptiosta ovat edesauttaneet tutkimustani, lämmin kiitos niistä. Kiitoksen ansaitsevat myös adoptiopalvelunantajat ja muut adoptiotoimijat ja heidän kanssaan vuosien mittaan mm. adoptioverkostossa käydyt mielenkiitoiset keskustelut.

Tutkimuksen tekeminen ja loppuunsaattaminen on edellyttänyt myös mahdollisuutta astua hetkeksi pois päivätyöstä tutkimuksen maailmaan, ja sen on taloudellisesti mahdollistanut Tiukula Säätiön apuraha, josta haluan lausua hyvin lämpimän kiitokseni.

Tutkimuksen tekeminen on vaatinut välillä myös mahdollisuutta päästä muihin ajatuksiin ja asioihin. Suuri kiitos muun tärkeän tarjoamisesta kuuluu myös läheisille ystäville. Lämmin kiitos ”siskolle”, sydänystävä Annelille, siitä, että olet aina jaksanut lämpimällä asennoitumisellasi tukea ja tuoda turvaa välillä kuormittavaan ja yksinäiseenkin tutkijan arkeen. Ilman sitä en olisi jaksanut. Moni muukin ystävä on tukenut ja kannatellut minua prosessin aikana, kiitos Anna, Marianne, Elina, Helena, Riina ja muut. Naapurini, läheinen ystävä, Johanna ja nelijalkainen ystävä Tellu ansaitsevat myös suuren kiitoksen siitä, että ovat monena iltana ottaneet minut

mukaan kävelemään pitkin Ylästön katuja ja tarjonneet mahdollisuuden päästä ihan muihin maailmoihin.

Haluan kiittää myös läheisiäni kiinnostuksesta ja tuesta tämän pitkän ja ehkä epämääräisenkin tutkimusprosessin aikana. Sydämellinen kiitos kuuluu äidilleni Anna-Liisalle, joka on aina jaksanut uskoa minuun, jopa niin, ettei uskaltanut soittaa, jotta ei häiritsisi tärkeätä tutkimuksen tekemistä. Nauruntäyteiset kahvihetket äidin ja tätini Maritan kanssa ovat olleet tärkeitä levon hetkiä tutkimuksen tekemisen keskellä. Molemmat veljeni Ari ja Jari perheineen ovat jaksaneet näiden lukuisien vuosien ajan aina kysyä, miten tutkimukseni etenee. Kiitos siitä. Kiitos myös veljentytölle Iinalle, jonka luoman kiinnostuksen ansiosta aikanaan ajauduin töihin adoptioiden pariin. Tärkeitä tukijoita ja kannustajia ovat olleet myös setäni Pentti ja hänen puolisonsa Mirja-Liisa sekä mieheni läheiset, appivanhempani Annu ja Pena sekä mieheni sisko Annika perheineen.

Suurimman kiitoksen ansaitsee perheeni ja erityisesti puolisoni Petri. Kiitos, että olet aina uskonut minuun ja väitöskirjan valmistumiseen, ehkä joskus sokeastikin, ja osoittanut olevasi ylpeä minusta. Kiitos rakkaudestasi, tuestasi ja huolenpidostasi. Lapsilleni toivon antaneeni esimerkin, että opiskelu on kivaa ja itsensä haastaminen on palkitsevaa. En tosin ole tainnut aina olla paras mahdollinen esimerkki, kun he ovat nähneet äidin aina deadlineen lähestyessä yötä myöten nauliintuneena tietokoneen ääreen. Kiitos Karla ja Marko, olette äärettömän rakkaita. Äitiys on elämäni tärkein ja voimauttavain asia, jota ilman ei olisi syntynyt tätä väitöskirjaakaan. Ei ole siis sattumaa, että vanhemmuus ja sen merkitys on keskiössä myös väitöstutkimuksessani. Kuten eräs haastatteleman adoptiovanhempi kuvasi ”se tuntuu niin upealta, kun joku sanoo äiti”.

Vantaan Ylästössä 30.9.2021

Päivi Pietarila

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	5
KIITOKSET	7
1 JOHDANTO	13
2 ERITYISTARPEISEN LAPSEN ADOPTIO	18
2.1 Katsaus erityistarpeisten lasten adoptioiden kehitykseen.....	18
2.2 Adoptioprosessin juridiset reunaehdot ja lapsen edun etoos.....	22
2.3 Adoptioprosessi institutionaalisenä käytäntönä.....	25
3 ADOPTIOVANHEMMUUS	29
3.1 Toive lapsesta ja vanhemmuudesta.....	29
3.2 Vaativa adoptiovanhemmuus.....	31
3.3 Adoptiovanhemmuus eettisenä kysymyksenä.....	34
4 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET JA KÄSITTEELLISET LÄHTÖKOHDAT	39
4.1 Erityistarpeinen adoptiolapsi käsitteenä ja tutkimuskohteena.....	39
4.2 Kokemus käsitteenä ja tutkimuskohteena.....	42
4.3 Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote.....	45
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	48
5.1 Tutkimusongelma.....	48
5.2 Tutkimusaineiston keruu ja osallistujien esittely.....	49
5.3 Haastattelujen toteutus ja niiden tuottama tieto.....	53
5.4 Aineiston analyysi.....	57
5.5 Tutkimuksen eettiset sitoumukset.....	63
6 ADOPTIO – LUPAUS LAPSESTA	66
6.1 ”Se tavallinen lapsettomuustarina”.....	66
6.2 ”Adoptio on meidän juttu”.....	75
6.3 ”Kukapa meistä nyt täydellisen terve on”.....	82
7 ERITYISTARPEET – SAIRAUDET, VAMMAT JA VAIKEAN ELÄMÄN UHAT	87
7.1 Uhat ja ongelmat päätöksenteon pohdinnassa.....	87
7.2 Sairaudet ja vammat saavat mielikuvan.....	92
7.3 Harkinnasta tietoiseen valintaan.....	97
7.4 Paperilla perheeksi.....	101

8 VANHEMMUUS – ELÄMÄÄ JA ERITYISTARPEITA	107
8.1 Onnellisuuden kertomuksia	108
8.2 Kuormittavuuden kertomuksia	117
8.3 Selviämisen kertomuksia	128
8.4 Tulevaisuuden kertomukset	136
9 TUKI JA PALVELUT – ASIAKKUUDEN KOKEMUKSIA	141
9.1 Adoptioneuvonnan tuki ei kohtaa vanhempien tarpeita	141
9.2 Adoptioperhe ja -lapsi terveydenhuollon asiakkaina	148
9.3 Adoptoidun lapsen tarpeita ei tunnisteta lapsiperhepalveluissa	150
9.4 Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän sisäinen kohtaamattomuus	156
10 POHDINTA	160
10.1 Vanhempien kertomusten merkitys	160
10.2 Tutkimuksellisten valintojen tarkastelua	164
10.3 Tutkimuksen merkitys käytännön työlle	167
LÄHTEET	171
Liite 1: Haastattelupyyntö	185
Liite 2: Suostumuslomake	186
Liite 3: Haastattelurunko	187
Liite 4: Adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomake	188

Kuvio- ja taulukkoluetelo

<i>Kuvio 1.</i>	<i>Suomeen ulkomailta palvelunantajien kautta adoptoitujen lasten määrä 2003–2019.</i>	<i>18</i>
<i>Kuvio 2.</i>	<i>Suomeen ulkomailta adoptoitujen erityistarpeisten lasten määrä suhteessa kaikkiin adoptoituihin lapsiin viimeisen vuosikymmenen (2010–2019) ajalta</i>	<i>21</i>
<i>Kuvio 3.</i>	<i>Vanhemmuuden kertomukset ja niiden muodostama kokonaiskertomus.</i>	<i>107</i>
<i>Taulukko 1.</i>	<i>Haastatteluun osallistuneet adoptiovanhemmat, heidän lapsensa sekä adoptoidun lapsen ikä adoptoitaessa (yli tai alle 3 v) ja sukupuoli.</i>	<i>51</i>
<i>Taulukko 2.</i>	<i>Esimerkkejä tutkimuksen päättelyketjuista alkuperäisestä ilmauksesta sisältöalueen ja laajemman merkitystihentymän tavoittamiseen..</i>	<i>62</i>

1 JOHDANTO

”Et ei, että täähän kuulostaa ihan hirveeltä, et piti olla sitä tätä ja tota niinku aikamoiset vaatimukset niinku vanhemmille. Ja sitten se, että niistä lapsista sai semmosen mielikuvan, että ne on suurin piirtein kädettömiä ja jalattomia. Siis niinku tosiaan niinku vaikeasti vammaisia. Että näin, et ihan liian haastavaa tavallaan, että ei voi ajatellakaan.” (Teija)

Tutkimukseni aiheena on erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemukset erityistarpeisen lapsen adoptiosta, siihen johtaneesta prosessista ja elämästä lapsen kanssa. Kiinnostuin erityistarpeisten lasten adoptoimisen tutkimisesta työskennellessäni adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijänä. Työssäni kohtasin yllä olevan haastattelusitaatin kaltaisia ajatuksia ja kauhukuvia erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta. Ne saivat minut kaipaamaan lisää tietoa ja ymmärrystä tästä uudesta ja kasvavasta ilmiöstä kansainvälisissä adoptioissa. Koin tarvetta ymmärtää, mitä erityistarpeisen lapsen adoptoiminen oikeasti käytännössä tarkoittaa.

Adoptiolapsen vanhemmuus voidaan nähdä jo sinällään vaihtoehtoisena ja erilaisena tapana perustaa perhe ja saada lapsi. Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen saatetaan nähdä vielä tätäkin erilaisempana ratkaisuna. Kaikkien reittien tavoite ja toivottu lopputulos on kuitenkin sama: saada lapsi, tulla vanhemmiksi, olla perhe. Adoptiovanhemmaksi ryhtyminen on prosessi, joka edellyttää adoptionhakijan omaa aktiivista päätöstä, toimintaa ja valintoja. Adoptiovanhemmaksi ei voi tulla vahingossa, vaan tietoisien pohdinnan sekä pitkäkestoisen arvioinnin ja valmistautumisen kautta. Lapsettomuus on Suomessa edelleen yleisin lähtökohta lapsen adoptoimiselle perheeseen (Parviainen 2003). Adoptiolasta toivovista hakijoista pääosa on prosessia edeltävästi kokenut lapsettomuutta. Adoptio ei kuitenkaan ole normatiivinen jatkumo lapsettomuudelle. Lapsettomuus koskettaa Suomessa noin joka viidettä pariskuntaa (noin 35 000) (Simpukka ry), ja näistä pareista noin kolmasosa päättyy adoptioon (Parviainen 2003, 50). Adoptionhakijoista pieni osa on myös sellaisia, jotka haluavat adoptoida lapsen, vaikka perheessä ei olisi lapsettomuustaustaa. Myös pieni osa adoptiolasta toivovista, noin 10 prosenttia, on yksin adoptoivia naisia (Högbäck 2016, 62–63; Adoptiolautakunta 2017). Yleisesti katsottuna lapsen adoptoiminen on yhteiskunnassamme edelleen marginaalista, jopa harvinaista. Sitäkin harvinaisempaa on tehdä tietoinen ratkaisu adoptoida perheeseen lapsi, jolla on erityistarpeita, niin sanottu *special needs* lapsi.

Adoptiokentällä on tapahtunut suuri muutos siinä, että pienten ja terveiden lasten sijaan ulkomailta adoptoitavissa olevat lapset ovat hieman vanhempia ja

heillä on enemmän erityistarpeita. Suuri osa terveistä ja pienistä adoptioon vapaista lapsista adoptoidaan nykyään omassa synnyinmaassaan. Ulkomailta adoptoitujen lasten määrä on maailmanlaajuisesti vähentynyt noin neljäsosaan siitä, mitä se oli adoption huippuvuosina 2000-luvun alussa (Miller, Pérouse de Montclos & Sorge 2016; O'Dell, McCall & Goark 2015), ja kehitys on samansuuntainen myös Suomessa (Adoptiolautakunta 2018). Samaan aikaan adoptiolasta toivovien hakijoiden määrä ei ole vastaavasti pienentynyt (Adoptiolautakunta 2018). Tämä on tarkoittanut adoption odotusaikojen pidentymistä. Pitkät odotusajat ovat lisänneet myös kiinnostusta erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen, joka usein on nopeampaa kuin mahdollisimman terveen lapsen adoptoiminen.

Adoption parissa työskentelevät ammattilaiset ovat olleet erityistarpeisten lasten adoptoimisen lisääntymisen kehityksestä myös huolissaan. Toimijoiden keskuudessa ollaan huolissaan esimerkiksi siitä, mistä löytyy jaksavia adoptiovanhempia kasvavalle joukolle erityistarpeisia adoptiolapsia. Toisaalta on pohdittu sitä, miten arvioida ja vakuuttua hakijoiden motiiveista ja voimavaroista vastaanottaa perheeseensä erityistarpeinen lapsi. Käsite *erityistarpeinen adoptiolapsi* tarkoittaa käytännössä samaa kuin lastensuojelun parissa termi *vaikeasti sijoitettava lapsi* (Cantwell 2013, 101). Tämä näkökulma tuo hyvin esiin adoptioiden kentällä vallitsevan riskitiriitaisuuden. Adoptoitavaksi tarjolla olevilla lapsilla on entistä enemmän erityisiä tarpeita, kun taas adoptiolasta toivovien perheiden toiveena on usein edelleen adoptoida mahdollisimman terve lapsi – näin ollen kysyntä ja tarjonta eivät aina kohtaa. Tämä kohtaamattomuus ja pidentyneet odotusajat itsessään saattavat luoda myös kysyntää, jonka tarkoituksiperät voivat olla ”hatarat”, ja vahva toive lapsesta voi ajaa realistisen pohdinnan ja harkinnan ohi. Esiin on noussut myös huoli siitä, ovatko aikuisten tarpeet saada lapsi perheeseen, tulla vanhemmaksi, niin voimakkaat, että lapsi ja hänen todelliset tarpeensa jäävät taka-alalle.

Vallalla oleva huolipuhe ja riskiajattelu on saanut minut kaipaamaan vanhempien näkökulman esiin tuomista. Tutkimuksessani olen halunnut kuulla ja tuoda esiin adoptiovanhempien omia kokemuksia erityistarpeisen lapsen adoptoinnista ja vanhemmuudesta. Tavoitteenani on tehdä näkyväksi vanhempien arkista todellisuutta erityistarpeisen adoptiolapsen kanssa sekä sitä, millaisia erityisiä vahvuuksia ja valmiuksia se vanhemmilta edellyttää. Koen tärkeäksi tuottaa adoptiovanhempien omiin kokemuksiin nojautuen kertomusta erityistarpeisen lapsen adoptoivien vanhemmuuden rakentumisesta, kuten vanhemmuuteen liittyvistä ajatuksista, toiveista, tunteista ja todellisuudesta. Perheen perustaminen, vanhemmaksi tuleminen ja vanhemmuudelle asetetut odotukset ja merkityksenannot aktualisoituvat lapsen tulon myötä. Näen vanhemmuuden sateenvarjomaisena käsitteenä, joka tarjoaa mahdollisuuden tavoittaa ilmiöstä jotain sellaista, joka ei ole tekemisissä adoption tai lapsen erityistarpeisuuden kanssa, mutta voi olla merkityksellistä perheen omien voimavarojen kanssa ja vaikuttaa adoptiolapsen saamaan hoivaan ja hyvinvointiin.

Vaikka tutkimukseni keskiössä on erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemukset, on myös tärkeää huomioida tarvitsevien ja erityistarpeisten lasten näkökulma. Erityistarpeisille lapsille tarvitaan yhä enemmän adoptioiperheitä, jaksavia ja hyviä vanhempia. Erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemusten tutkiminen mahdollistaa myös niiden asioiden ja rakenteiden näkyväksi tekemisen, jotka ovat merkityksellisiä erityistarpeisen adoptiolapsen sijoituksen onnistumiselle.

Adoptiota koskeva tutkimus Suomessa on paljolti keskittynyt adoptoitujen lasten fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ja sopeutumisen tutkimiseen. Merkittäviä adoptiolasten psyykkistä hyvinvointia ja sopeutumista koskevia tutkimuksia viime vuosikymmeninä ovat olleet esimerkiksi Esko Varilon (1993) ja Ilpo Lahden (1991) väitöstutkimukset kotimaisista adoptioista. Niissä on analysoitu adoption merkitystä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (2005, 2011) ovat puolestaan tuottaneet tietoa adoptoitujen lasten varhaisen hoivan puutteesta sekä kiintymyssuhteen vaikutuksesta lapsen psyykkiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille.

Viimeisten vuosien aikana Suomessa adoptiotutkimuksessa merkittävässä asemassa on ollut valtakunnallinen laaja FinAdo-tutkimus. Tutkimus on monipuolistanut tietoa muun muassa ulkomailta adoptoitujen lasten kiintymyssuhdehäiriöistä ja oppimisvaikeuksista (Raaska ym. 2012a; Raaska ym. 2012b), koulukiusaamisen (Raaska ym. 2012c) ja rasismien kokemuksista (Koskinen ym. 2015). Lisäksi tutkimuksella on saatu tarkempaa tietoa adoptoitujen lasten terveydentilasta (Lapinleimu ym. 2012) ja analysoitu adoptoitujen lasten maahantulotarkastusta ja sen tarpeita (Lapinleimu 2015). FinAdo-aineistoon pohjautuu myös Hanna Raaskan (2015) psykiatrian alan väitöstutkimus, jossa hän on tutkinut kansainvälisesti adoptoitujen lapsien kiintymyssuhdehäiriöiden yhteyksiä lasten kehitykseen.

Viime vuosina adoptiota koskevissa väitöskirjoissa on käsitelty adoptoitujen omia kokemuksia adoptiosta, kuulumisesta ja identiteetistä (esim Ruohio 2016; Koskinen 2021). Hallintotieteilijä Heidi Ruohion (2016) väitöstutkimus pureutuu aikuisten adoptoitujen kuulumisen kokemuksiin. Tutkimuksessa tulee ilmi, että adoptioiperheessä adoptoidut kokevat kuuluvansa perheeseen, mutta oman perheen ulkopuolella perheeseen ja kansaan kuulumisen usein kyseenalaistetaan. Maarit Koskisen (2021) kasvatustieteiden ja psykologian alan väitöstutkimus puolestaan tekee näkyväksi, kuinka kansainvälisesti adoptoidut joutuvat kohtaamaan erilaisuutensa omaa identiteettiään koskevissa neuvotteluissa esimerkiksi suhteessa ihonväriinsä. Koskisen tutkimus osoittaa adoptoitujen identiteettipohdinnan aktivoituvan aikuisuudessa, heidän itsensä tullessa vanhemmiksi tai kohdatessaan synnyinperheensä. Myös kotimaasta adoptoitujen oma näkökulma on noussut esiin viime vuosien suomalaisessa adoptiotutkimuksessa. Päivi Partanen (2014) on lisensiaatintutkimuksessaan tutkinut kotimaasta adoptoitujen kokemuksia adoption avoimuudesta. Seija Siivola (2020) on tuoreessa sosiaalityön väitöstutkimuksessaan tutkinut kotimaasta

adoptoitujen kokemuksia adoption merkityksestä elämälle. Siivolan tutkimuksessa tulee ilmi adoptiokokemuksen kokonaisvaltaisuus adoptoiduille sekä se, miten kokemus muovautuu ajassa ja eri elämäntilanteissa.

Adoptoitujen lasten ja nuorten kokemuksia omasta hyvinvoinnistaan on tutkittu ensimmäisen kerran osana valtakunnallista kouluterveyskyselyä vuonna 2017 (Hedman & Halme 2018). Adoptiovanhempia koskeva tutkimustieto on kohdentunut adoptiota edeltävän adoptioneuvontaprosessin sekä adoptiovanhemmiksi toivovien kokemusten tutkimiseen (Eriksson 2009, 2014a, 2015, 2016abc). Pia Eriksson (2016c) on sosiaalityön väitöstutkimuksessaan tuottanut merkittävää tietoa adoptiovanhempien tunteista, heidän kokemuksistaan adoptioprosessista sekä adoptioneuvonnan sosiaalityöstä. Tutkimusta on tehty myös yksin lapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksista (Sukula 2009). Vaikka tutkimusta adoptiovanhempien vanhemmuuden kokemuksesta on Suomessa jo jonkin verran, tutkimustiedon tarve erityistarpeisten lasten adoptoimisesta on ilmeinen.

Tutkimukseni lähtökohtana on erityistarpeisen adoptiolapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksen tavoittaminen. Lähestyn heidän kokemustaan fenomenologis-hermeneuttisen viitekehyksen kautta. Tämä metodologinen valinta on ohjannut sitä, että olen haastatteleamalla tavoitellut adoptiovanhempien kokemuksia erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta ja elämästä tarvitsevan lapsen kanssa. Fenomenologisen sitoumuksen myötä pyrin kuvaamaan ilmiötä avoimesti, hakemaan ymmärrystä ja analysoimaan haastattelemini adoptiovanhempien yksilöllisiä kokemuksia hermeneuttisen ymmärtämisen kautta. Tutkimukseni fenomenologinen sitoutuminen perustuu haluun tietää lisää ja asennoitua avoimesti tutkittavaan ilmiöön, jotta sitä voisi ymmärtää ilman ennakko-oletuksia ja jotta ilmiöstä avautuisi monikerroksellinen merkity maailma.

Tutkimukseni aineistona on 13 adoptiovanhemman haastattelut, joita olen analysoinut fenomenologis-hermeneuttisista lähtökohdista tavoittaakseni haastattelemini vanhempien kokemuksen. Olen kiinnostunut vanhempien kokemuksilleen antamista merkityksistä.

Tutkimustehtäväni on: *Millainen on erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemman kokemus vanhemmuudesta ja sen rakentumisesta?* Olen jakanut tutkimustehtäväni kolmeen tutkimuskysymykseen, jotka ovat: *Miten tutkimukseen osallistuvat kuvaavat omaa prosessiaan päätyä adoptoimaan perheeseensä erityistarpeinen adoptiolapsi? Minkälaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuvat antavat vanhemmuudelle? Minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on elämästä erityistarpeisen lapsen kanssa?*

Sosiaalityön tieteentien väitöstutkimuksena tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityön asiakkuustutkimukseen sekä lastensuojelun sosiaalityön tutkimukseen tavoitteena tuottaa lisää tietoa ja ymmärrystä erityistarpeisten lasten adoptiosta ja sen merkityksestä. Adoptioneuvonnan sosiaalityössä pitkään työskennelleenä sosiaalityöntekijänä tiedonintressini on myös käytännön työstä kumpuava, ja paikannan kiinnostukseni adoptiolasten ja -perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen ja parantamiseen.

Tutkimus tarjoaa mahdollisuuden adoptio-neuvonnan sosiaalityön rakenteellisten seikkojen näkyväksi tekemiseen ja kehittämiskohteiden esiintuomiseen.

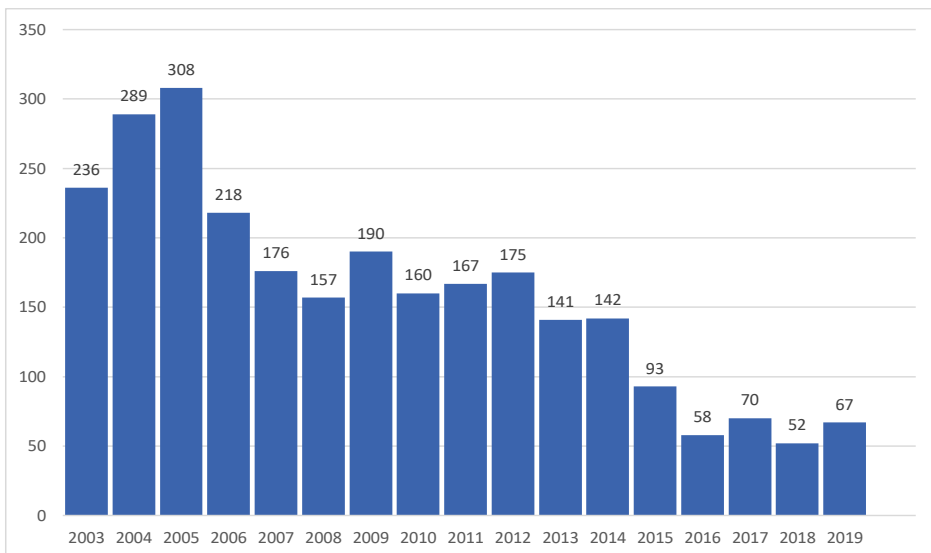
Adoptiossa on kyse lapsen kannalta valtavan suurista ja lopullisista ratkaisuksista, jotka vaikuttavat lapsen koko tulevaan elämään (esim. Lee, Kobylsky, Brodzinsky & Barth 2018, 70). Vaikka tutkimuksessani tarkastelen adoptiovanhempien kokemuksia, on tutkimukseni tekemisen johtolankana vahva eettis-moraalinen painotus, joka huomioi adoptoitavan lapsen näkökulman. Adoptiovanhempien kokemuksista vanhemmuudesta ja elämästä lastensa kanssa ei voisi olla ilman heidän adoptoituja lapsiaan. Adoptiolapset ja -perheet ja heidän hyvinvointinsa on tutkimusintressini keskiössä, mikä oikeuttaa sensitiivisen ja herkän aiheen tutkimisen ja tekee siitä mielekkään, tärkeän ja ajankohtaisen.

Tutkimukseni rakenne koostuu seuraavasti: luvuissa 2 ja 3 kontekstoin tutkimustani erityistarpeisen lapsen adoptioita ja adoptiovanhemmuutta koskevan aiemman tutkimustiedon valossa. Luvuissa 4 ja 5 kuvaan tutkimukseni teoreettiset, käsitteelliset ja metodologiset sitoumukset. Tulosluvuissa 6–9 kuvaan adoptiovanhempien kokemuksia siten, että luvussa 6. *Adoptio – lupaus lapsesta* keskityn adoptiota edeltäviin kokemuksiin ja kuvauksiin siitä, miten haastateltavista on tullut adoptiovanhempia ja millaisia pohdintoja ja valintoja se on pitänyt sisällään. Luvussa 7. *Erytistarpeet – sairauksien, vammojen ja vaikean elämän uhat* teen näkyviksi vanhempien ajatuksia sairauksista ja vammoista ja niiden merkityksestä omalle adoptiota edeltävälle pohdinnalle. Sen jälkeen luvussa 8. *Vanhemmuus – elämää ja erityistarpeita* kuvaan vanhemmuuden kertomusten avulla, miten vanhemmuus ja elämä erityistarpeisen lapsen kanssa merkityksellistyy heidän elämässään. Luvussa 9. *Tuki ja palvelut – asiakkuuden kokemuksia* tarkastelen adoptiovanhempien kokemuksia asiakkuudesta osana sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää. Luvussa 10. *Pohdinta* arvioin tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kokemusten merkitystä sekä tekemiäni tutkimuksellisten valintojen osuvuutta. Lisäksi nivon tutkimuksen tuloksia suhteessa käytännön työhön ja adoptoitujen lasten ja heidän vanhempiensa tarpeisiin.

2 ERITYISTARPEISEN LAPSEN ADOPTIO

2.1 Katsaus erityistarpeisten lasten adoptioiden kehitykseen

Tässä luvussa paikannan tutkimukseni keskeisiä käsitteitä liittyen adoptioon ja erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen. Erityistarpeisen lapsen adoptoimisen ymmärtäminen edellyttää sen nivomista yleiseen adoptioiden kehitykseen ja käsitykseen adoption merkityksestä. Lasten adoptoiminen maiden välillä (intercountry adoption) on ollut 1990-luvulta lähtien määrältään suurta; vuosien 1990 ja 2014 välisenä aikana maailmanlaajuisesti kaiken kaikkiaan yli 700 000 lasta on sijoitettu perheeseen toiseen maahan. Eniten lapsia vastaanottaneita maita ovat näinä vuosina olleet Yhdysvallat ja Ranska. Kansainvälisten adoptioiden määrä on kuitenkin vähentynyt merkittävästi. Esimerkiksi Yhdysvaltoihin muista maista adoptoitavien lasten määrä on vuonna 2004 ollut 22 884 lasta, ja se on vähentynyt merkittävästi ollen vuonna 2014 enää neljäsosa eli 6 441 lasta. (Miller ym. 2016, 309.) Vuosi 2004 oli määrältään suurin kansainvälisissä adoptioissa, tuolloin noin 45 000 lasta adoptoitiin maiden välillä (Selman 2012, 381–382). Adoptoitujen lasten määrän kehitys on ollut Suomessa hyvin samansuuntaista vastaavana ajankohtana. Kuviossa 1 on kuvattu Suomeen adoptoitujen lasten kokonaismäärää vuosina 2003–2019.

Kuvio 1. Suomeen ulkomailta palvelunantajien kautta adoptoitujen lasten määrä 2003–2019. (Adoptiolautakunta 2019; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2020; Interpedia 2020; Pelastus Lapset ry 2020)

Kuvio 1 osoittaa, että Suomeen ulkomailta adoptoitujen lasten määrä oli vuonna 2004 yli 300 lasta, kun määrä vuonna 2014 oli vähentynyt noin puolella ja oli 160 lasta. Suomeen adoptoitujen lasten määrä on edelleen vähentynyt, ja vuonna 2018 Suomeen adoptoitiin ulkomailta 52 lasta eli määrä on romahtanut noin kuudesosaan vuodesta 2004 (Adoptiolautakunta 2019). Vuonna 2019 Suomeen saapuneiden lasten määrä on hieman kasvanut ja oli 67 (Adoptiolautakunta 2020). Ulkomailta adoptoitujen lasten määrä koronavuotena 2020 tulee vähentymään poikkeuksellisen alhaiseksi epidemian rajoitusten vaikuttaessa myös kansainvälisiin adoptioihin. Samanaikaisesti kun Suomeen adoptoitavissa olevien lasten määrä on vähentynyt, myös adoptiolasta toivovien perheiden määrä on vähentynyt, mutta ei yhtä voimakkaasti (Adoptiolautakunta 2020). Näin ollen kysynnän ja tarjonnan välinen epäsuhta on kasvanut. Se merkitsee usein adoptioprosessien pitkää ajallista kestoa.

Ulkomailta adoptoitavien lasten määrän dramaattiselle vähenemiselle on monia selityksiä. Yhtenä selityksenä on olosuhteiden parantuminen lapsia adoptioon luovuttavissa maissa, ja monet luovuttavat maat ovat lisäksi kehittäneet ja parantaneet omaa lastensuojeluaan ja kotimaan adoption ohjelmiaan, jolloin pienille ja terveille adoptioon vapaille lapsille löytyy perhe omasta syntymämaasta (Lapinleimu 2015; Cantwell 2013; Selman 2012). Adoptioiden määrän vähenemistä adoptionhakijoiden näkökulmasta on selitetty myös odotusaikojen pidentymisellä ja adoption kustannusten kasvamisella. Samanaikaisesti pienen ja terveen lapsen adoptoiminen on käynyt yhä vaikeammaksi ja yhä useampi lapsia adoptioon luovuttava maa näkee adoption olevan ratkaisu juuri erityistarpeisille ja vanhemmille lapsille, joille muutoin on vaikea löytää perhettä. (Cantwell 2013, 98–100; Selman 2012, 385–386.) Tässä tilanteessa yhä useampi on valmis adoptoimaan erityistarpeisen lapsen (Lapinleimu 2015, 84).

Adoptoitavien lasten taustassa on monenlaisia kehitykseen liittyviä riskitekijöitä, kuten luovuttavan äidin raskaudenaikainen alkoholin, huumeiden ja muiden päihdeiden käyttö ja muutoinkin huonot elinolot ja köyhyys. Lapset ovat usein syntyessään pienikokoisia ja -painoisia. (Lapinleimu 2015, 85.) Adoptioon päättymisen taustalla voi olla myös yhteiskunnallisia tekijöitä. Yksinhuoltajuus tai teiniäitiys voi olla mahdotonta ja siten syynä lapsen luovuttamiselle adoptioon. Myös yhteiskunnan rakenteet ja tarjoamat mahdollisuudet huolehtia lapsen terveyteen liittyvistä tarpeista voivat olla puutteellisia, ja esimerkiksi lievistä rakennepoikkeamasta kärsivä lapsi voi päätyä hylätyksi ja siten adoptoiduksi. Suomeen adoptoitujen lasten tavallisimmat erityistarpeet ovat juuri rakennepoikkeavuuksia, kuten huuli- ja suulakihiot, sydänviat, raajojen rakennepoikkeavuudet, sekä krooniset infektiot, kuten hepatiitti B tai C. (Lapinleimu 2015, 85, 96.)

Erityistarpeisten lasten adoptioiden määrän lisääntyminen suhteessa kaikkiin adoptioihin on ollut suuri maailmanlaajuinen muutos. Vuonna 2009 Yhdysvaltoihin adoptoiduista lapsista 66 prosenttia, Ruotsiin adoptoiduista 69 prosenttia ja Suomeen adoptoiduista 50 prosenttia oli erityistarpeisia (Miller ym. 2016, 309).

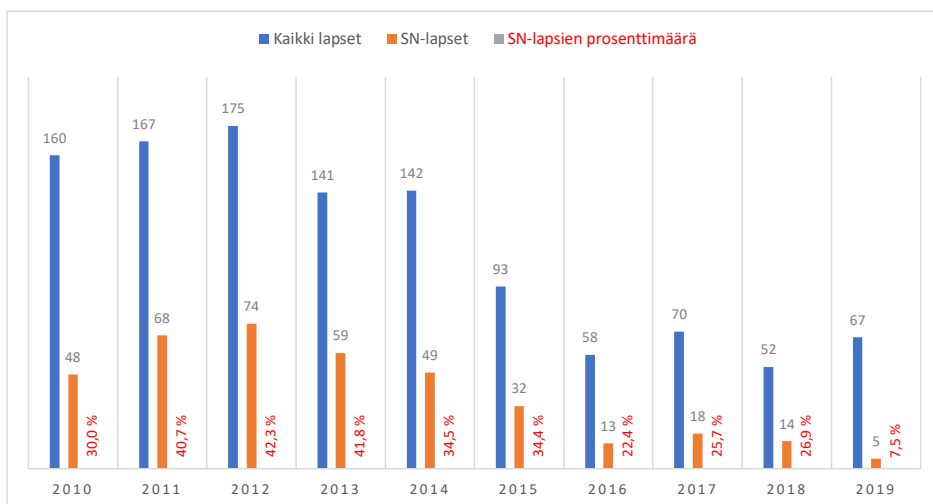
Nämä luvut sisältävät kaikki todetut erityistarpeet, sekä jo tiedossa olleet että myös odottamattomat erityistarpeet, jotka ovat ilmenneet lapsen adoption jälkeen. Tilaston kuvaamat määrät ovat suuria, ja sen taustalla olevia määrittelyjä erityistarpeeksi luokiteltavista seikoista ei ole saatavilla, mutta epätarkkuudessaankin se antaa kuvan erityistarpeisten lasten adoptioiden merkittävästä lisääntymisestä. On kuitenkin ilmeistä, että suuntaus on samanlainen maailmanlaajuisesti ja yhä suurempi osa ulkomailta adoptoiduista lapsista on erityistarpeisia.

Esimerkinomaisesti voi nostaa esiin lapsia luovuttavista maista Kiinan, joka on lähettänyt vuosien 1992 ja 2010 välisenä aikana enemmän kuin 125 000 lasta kansainväliseen adoptioon (Selman 2012, 385). Kiina on ollut yksi luovuttavista maista, jossa lasten tarpeet ja jopa sukupuoli kuten myös adoptioon luovutettavien lasten määrä on muuttunut merkittävästi. Pienten terveiden tyttöjen sijaan Kiinasta adoptoitavista lapsista suurin osa on tällä hetkellä vanhempia erityistarpeisia lapsia, ja heistä suurin osa on poikia. Erityistarpeisten lasten määrän kasvu Kiinasta adoptioon luovutettavista lapsista on ollut erittäin nopeaa. Arvion mukaan vuonna 2009 kaikista Kiinasta adoptoiduista lapsista 49 prosenttia oli ns. special needs lapsia, erityistarpeisia lapsia. Erityistarpeisten lasten määrä oli kasvanut prosentuaalisesti noin viisinkertaiseksi viidessä vuodessa määrän ollessa vuonna 2005 vain 9 prosenttia. Vastaavat luvut Ruotsiin Kiinasta adoptoitujen lasten osalta olivat nousseet 6:sta (2005) 69:ään (2009) prosenttiin. (Selman 2012, 386.) Suomeen Kiinasta adoptoitujen erityistarpeisten lasten määrän kehitys on hyvin samankaltaista kuin Ruotsissa. Kansainvälisen adoption palvelunantajilta saadun tiedon mukaan vuodesta 2012 lukien kaikki Kiinasta Suomeen adoptoidut lapset ovat olleet erityistarpeisia lapsia (Interpedia 2020, Pelastakaa Lapset 2020).

Suomeen on adoptoitu ulkomailta yksittäisiä erityistarpeisia lapsia vuosien saattossa eri maista, mutta määrät suhteessa kaikkiin Suomeen adoptoituihin lapsiin verrattuna ovat olleet pieniä. Lapsilla on myös voitu myöhemmin adoption vahvistamisen jälkeen Suomessa todeta erityistarpeita. Suomessa ei ole tilastoitua tietoa erityistarpeisten adoptiolasten määrästä. Adoptiopalvelunantajilta saatujen tietojen mukaan erityistarpeisten kotia tarvitsevien adoptoitujen lasten määrä on viime vuosina lisääntynyt monissa luovuttavissa maissa, ja tarve perheiden löytämiseksi näille lapsille on kasvanut. (Pärssinen-Hentula 2018; Hari 2018.) Uusi tilanne on luonut myös uusia käytäntöjä ja erityisesti erityistarpeisen lapsen adoptioita luovuttavista maista. Tällaisia kontakteja ovat mm. Kiinan special needs ohjelma ja yksittäiset eri maista, esimerkiksi Thaimaasta, Intiasta, Etelä-Afrikasta ja Kolumbiasta adoptoitavat erityistarpeiset lapset. Erityistarveohjelmien, special needs kontaktien, kautta adoptoitavilla lapsilla on adoption muiden erityisten tarpeiden lisäksi jokin fyysinen tai psyykinen erityistarve, esimerkiksi huuli- ja/tai suulakihalkio, sydänvika tai laaja-alainen kehitysviive.

Eniten erityistarpeisia lapsia on tullut Suomeen viime vuosien aikana Kiinan special needs ohjelman kautta, jonka kaksi kansainvälisen adoption palvelunantajaa

(Interpedia ja Pelastakaa Lapset ry) ovat aloittaneet Kiinan keskusviranomaisen (CCCWA) kanssa joulukuussa 2010. Sen välityksellä on Suomeen adoptoitu vuoden 2019 loppuun mennessä kahden palveluntajan kautta 212 lasta (Interpedia 2020; Pelastakaa Lapset ry 2020). Muista erityistarvekontakteista Suomeen saapuvien lasten määrät vaihtelevat. Kansainvälisen adoption palveluntajien arvion mukaisesti esimerkiksi Thaimaasta ja Etelä-Afrikasta adoptoitavista lapsista noin 5 prosenttia ja Intiasta ja Kolumbiasta adoptoitavista lapsista noin 10 prosenttia on erityistarpeisia. Lisäksi Suomeen on tuona aikana saapunut lapsia Venäjältä vuoteen 2014 asti, ja kaikilla maasta adoptoiduilla lapsilla on ollut jokin fyysinen erityistarve perheeseen tullessaan. Kaikilta adoptiopalveluntajilta pyytämieni tietojen perusteella vuosien 2010 ja 2019 välisenä aikana karkeasti arvioiden noin 30 prosenttia kaikista Suomeen adoptoiduista lapsista tuli erityistarvekontaktien kautta tai adoptiosijoitukset olivat erityistarpeiseksi luokiteltavia. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2020; Interpedia 2020; Pelastakaa Lapset ry 2020.) Kyseessä on siis suuri määrä lapsia ja vanhempia, äitejä ja isiä, ja erityistarpeisen lapsen adoptointi koskettaa monia perheitä ja sukuja.

Kuvio 2. Suomeen ulkomailta adoptoitujen erityistarpeisten lasten määrä subteessa kaikkiin adoptoituihin lapsiin viimeisen vuosikymmenen (2010–2019) ajalta (SN = special needs lapset = erityistarpeiset lapset). (Adoptiolautakunta 2020; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2020; Interpedia 2020; Pelastakaa Lapset ry 2020)

Kuvio 2 osoittaa, että Suomeen vuosina 2010–2019 adoptoiduista lapsista keskimäärin 30 prosenttia on erityistarpeisia, ja määrä on viime vuosina ollut vähenevä. Lisäksi kuvio 2 tuo ilmi myös erityistarpeisten lasten adoptioiden muuttuvan luonteen. Vuoden 2019 pienentyneiden lukujen takana on esimerkiksi Kiinan keskus-

viranomaisen toiminnan muutokset. Sen luoman epävarmuuden myötä Suomeen ei tuona vuonna tehty yhtään adoptiosijoitusta Kiinan special needs kontaktin kautta. 2010-luvun alun suuriin erityistarpeisten lasten määriin on vaikuttanut tilanne, jossa sekä Venäjän adoptiokontaktin välityksellä tuli paljon lapsia Suomeen ja samanaikaisesti Kiinan erityistarvekontakti aloitti toimintaansa vilkkaana. Kaiken kaikkiaan ulkomailta adoptoitujen lasten määrän voimakas väheneminen 2010-luvulla on vaikuttanut erityistarpeisten lasten määrän suhteelliseen kasvuun. Kuviossa 2 kuvatut erityistarpeisten lasten adoptioiden määrät ovat samansuuntaiset kansainvälisissä tutkimuksissa esitettyjen arvioiden kanssa (mm. Selman 2012; Miller ym. 2016).

Adoptiovanhemmuutta toivovien kiinnostus adoptoida erityistarpeinen lapsi on osaltaan seurausta vallitsevasta tilanteesta. On ilmeistä, että tarjonta muokkaa myös kysyntää, ja adoptiolasten määrän vähentyessä ja odotusaikojen pidentyessä adoptiovanhemmat saattavat kokea painetta hyväksyä erityistarpeinen lapsi. Adoptiolasta toivovat vanhemmat saattavat löyhentää omia valintojaan ja toiveitaan uskoen, että heidän on vaikeampi tulla vanhemmiksi, mikäli he ovat hyvin valikoivia ja tiukkoja valinnoissaan. (Miller ym. 2016, 309.) Adoptoitavan lapsen tarpeiden näkökulmasta on ensisijaista, että adoptiovanhemmaksi toivovilla vanhemmilla on todella halua, ymmärrystä ja voimavaroja huolehtia erityistarpeisestä lapsesta. Erityisen tärkeää on, että tulevat vanhemmat ovat tehneet päätöksensä adoptoida erityistarpeinen lapsi tietoisesti ja että he ovat saaneet ehdottoman rehellistä ja täsmällistä tietoa erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta. (Cantwell 2013, 103.) Avainasemaan perheiden selviytymisessä nousevat sekä ennen adoptiota annettava neuvonta ja valmennus että adoption jälkeen järjestettävä riittävän laaja ja pitkään kestävä lapsen ja perheiden tarpeista lähtevä tuki (O'Dell ym. 2015, 163; Cantwell 2013, 103–104). Lapsen adoptoimisen, niin terveen kuin erityistarpeisen lapsen, taustalla vaikuttavat sekä juridiset sitoumukset, joita kuvaan seuraavassa luvussa 2.2, että adoption institutionaaliset prosessit ennen ja jälkeen adoption vahvistamista, joita kuvaan luvussa 2.3.

2.2 Adoptioprosessin juridiset reunaehdot ja lapsen edun eetos

Adoptio on merkittävä lapsen elämään vaikuttava toimenpide, jota säätelee paikallinen lainsäädäntö (Adoptiolaki 22/2012 ja Adoptioasetus 202/2012) sekä kansainväliset sopimukset (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Haagin sopimus). Erityistarpeiset adoptiolapset ovat oman erityistarpeisuutensa myötä erityisen haavoittuvassa asemassa ja erityisen suojelun kohteena, ja tämän vuoksi lakien, sopimusten ja yleisten lainalaisuuksien ymmärtäminen nousee tutkimuksessani tavanomaistakin adoptiota tärkeämpään asemaan.

Kansainvälisessä adoptiossa lapsen etuna nähdään pysyvät ihmissuhteet ja lapsen mahdollisuus kasvaa perheessä (Pösö 2009; 2012). Adoptiota koskeva kansallinen

lainsäädäntö (AdL 22/2012, Adoptioasetus 202/2012) ja kansainväliset sopimukset (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Haagin sopimus) sekä yleiset käsitykset lapsen hyvästä painottavat haavoittuvassa asemassa olevien ja suojelua tarvitsevien lasten etua. Suomen adoptiolainsäädäntö painottaa kaikessa adoptiotoiminnassa alaikäisen lapsen vierasadoptioissa¹ aina heikommassa asemassa olevan ja suojelua tarvitsevan lapsen parhaan (AdL 22/2012, 1 §²) ja edun (AdL 22/2012, 2 §³) määrittelyä. Adoptiolaki ja asetus säätävät ehdoista koskien adoptiota edeltävää adoptioneuvontaa (AdL 22/2012, 24 §) kuin myös adoptiosijoituksen jälkeistä tukea ja neuvontaa (AdL 22/2012, 25 §).

Lapsen etu on käsite, jota adoption yhteydessä käytetään yleisesti. Lapsen etu edellyttää, että kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa huomioidaan lapsen näkökulmasta hänen parhaansa. Adoptiotoiminnassa olennainen ja lapsen edun kannalta tärkeä muutos on tapahtunut siinä, että adoptio on ryhdytty näkemään lapsen näkökulmasta ja lapsen etu huomioiden. Adoptiossa on siirrytty vaiheesta, jolloin etsittiin perheelle sopivaa lasta, tilanteeseen, jolloin etsitään lapselle sopivaa perhettä (Pösö 2003, 144–145).

Adoptiotyötä säätelevien lakien ja sopimusten avulla turvataan adoptoitavan lapsen etu sekä toiminnan eettisyys ja oikeudellisuus. Kansainvälisissä adoptioissa keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia ovat Haagin sopimus⁴ ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁵. Vuonna 1993 Haagissa solmitussa yleissopimuksessa lasten suojelusta ja yhteistyöstä kansainvälisissä adoptioissa todetaan, että lapsen tulee saada kasvaa perheessä, jossa hän voi turvallisissa olosuhteissa kehittyä tasapainoiseksi yksilöksi. Suomi ratifioi Haagin sopimuksen periaatteet vuonna 1997 ja noudattaa niitä. Suomessa Haagin sopimuksen periaatteet on sisällytetty adoptiolakiin (AdL 22/2012). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (1998) adoptiosta säädetään artikloissa

1 Vierasadoptio-käsitteellä tarkoitetaan adoptioita, joissa adoptionhakijoilla ja adoptoitavalla lapsella ei ole edeltävää vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, jollainen on ehtona esimerkiksi perheen sisäisessä adoptiossa. Kaikissa tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien perheissä on kyseessä vierasadoptio.

2 Adoption tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille (AdL 22/2012, 1 §).

3 Kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten voidaan parhaiten turvata pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään. (AdL 22/2012, 2 §.)

4 Haagin sopimus (1993) on yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa. Sopimuksen tarkoituksena on varmistaa, että kansainväliset lapseksiottamiset toteutetaan lapsen edun mukaisesti ja kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja lapsen perusoikeuksia kunnioittaen.

5 Lapsen oikeuksien sopimus on YK:n lapsia koskeva ihmisoikeussopimus, joka on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Se on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Suomessa lapsen oikeuksien sopimus on tullut voimaan vuonna 1991.

20⁶ ja 21⁷. Niissä määritellään, missä olosuhteissa adoptio voi olla mahdollinen. Haagin sopimuksessa puolestaan tarkennetaan menettelytavat, joiden avulla kansainvälinen adoptio voidaan hoitaa lapsen etu turvaten sen jälkeen, kun se on ensin todettu mahdolliseksi. (Kumpumäki 2013, 112.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta ensisijaisen tärkeää on se, että adoptio on aina viimesijainen ratkaisu mietittäessä lapsen parasta ja hänen etuaan. Näin ollen lapsen adoptioiminen ulkomaille on vielä kotimaista adoptiota viimesijaisempi ratkaisu lapsen näkökulmasta. Haagin sopimus painottaa niin sanottua subsidiariteettiperiaatetta, jonka mukaan ennen lapsen luovuttamista kansainväliseen adoptioon on jokaisen valtion ensisijaisesti pyrittävä turvaamaan lapsen kasvaminen omassa syntymämaassaan (Haagin sopimus 1993, 4. artikla). Se tarkoittaa, että ennen lapsen luovuttamista kansainväliseen adoptioon on ensin selvittettävä, voidaanako hänelle löytää pysyvä sijais- tai adoptioperhe hänen lähtömaassaan. Adoptio on aina viimesijainen ratkaisu lapselle, vaikkakin se voi olla oikein hyvä ja pysyvä ratkaisu, jos adoptiota edeltävä selvitystyö ja arviointi on tehty selvittämällä lapsen tilanne parhaalla mahdollisella tavalla lapsen etu huomioiden. Lapsen sijoitus ensisijaisesti synnyinmaassaan tarkoittaa usein, että pienille ja terveille lapsille löytyy koti ja ulkomaille adoptioon luovutettavat lapset ovat yhä enenevässä määrin erityistarpeisia ja vanhempia (myös Vuori 2015).

Suomessa adoptio-osaaminen ja tieto ovat pitkälle kehittyneet erillään muusta sosiaalityön ja lastensuojelun osaamisesta, eikä myöskään lainsäädännöllisesti adoptiota ole meillä kytketty lastensuojeluun (Eriksson 2014 b). Adoptiota ei kuitenkaan Suomessa varsinaisesti mielletä lastensuojeluksi, vaan se nähdään pikemminkin yhtenä vaihtoehtoisena ratkaisuna lapsettomuuteen (Eriksson 2014 b; Pösö 2003, 151). Kansainvälinen adoptio ja lapsen siirtäminen pois omasta maastaan edellyttävät kuitenkin ammatillista lastensuojelutyötä, jolla turvataan lapsen etu, ja sitä tarvitaan sekä lapsen luovuttavassa maassa että lapsen vastaanottavassa maassa. Vaikka maailmassa on paljon avun tarpeessa olevia lapsia, adoptio ei ole siihen koskaan ensisijainen ratkaisu. Huonoissa oloissa eläviä lapsia tulisi auttaa aina ensisijaisesti heidän omassa maassaan. Kansainvälisen adoptiotyön lähtökohta ei koskaan ole auttamistyö tai hyväntekeväisyys. (Kumpumäki 2013, 110–111.) Joillekin lapsille, joille ei löydy adoptiokotia tai muuta kestävää ratkaisua omasta syntymämaastaan, voi kansainvälinen adoptio olla hyvä mahdollisuus saada hyvä perhe sekä kestävä ja turvalliset ihmissuhteet.

6 YK:n lapsen oikeuksien sopimus 20. artikla: Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.

7 YK:n lapsen oikeuksien sopimus 21. artikla: Lapsi voidaan adoptoida, jos se on lapsen kannalta paras vaihtoehto.

Kun erityistarpeinen lapsi adoptoidaan perheeseen, liittyy siihen lapsen edun näkökulmasta vielä tavanomaista adoptiota enemmän näkökulmia, joissa lapsen edun huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää. Lapsen tarvitsevuus asettaa hänen tarpeensa ja etunsa uudella tavalla näkyviksi ja tuo myös adoptiovanhemmuudelle omanlaisiaan erityisiä piirteitä ja vaatimuksia. Seuraavassa kuvaan käytännön tasolla, millaisena adoptioprosessi erityistarpeisen lapsen vanhemmaksi näyttäytyy ja miten prosessissa pyritään huomioimaan erityistarpeisen lapsen tarvitsevuus ja etu.

2.3 Adoptioprosessi institutionaalisenä käytäntönä

Lapsen adoptioiminen Suomessa on institutionaalisenä käytäntönä hyvin säänneltyä ja yhteneväistä kaikille adoptiolasta toivoville riippumatta siitä, toivovatko hakijat adoptioivansa perheeseensä mahdollisimman terveen tai erityistarpeisen lapsen. Suomalainen adoptiokäytäntö perustuu vahvaan ennakoarvointiin ja lain asettamiin kriteereihin, jotka ovat yhtäläiset kaikille adoptiolasta toivoville. Erityistarpeisen lapsen adoptointi prosessina etenee kuin mikä tahansa adoptioprosessi, mutta edellyttää lisäksi kartoitusta hakijoiden valmiuksista adoptoida juuri erityistarpeinen lapsi.

Adoptiovanhemmaksi tuleminen edellyttää adoptioneuvonnan läpikäymistä, asettumista arvioitavaksi tulevana vanhempana adoptiolapselle, joka elää vasta mielikuvissa. Adoptiovanhemmalla edellytetään olevan hyvät voimavarat huolehtia ja kasvattaa lasta aikuisuuteen asti. Hänen tulee olla myös kykenevä sensitiivisesti tunnistamaan lapsen tarpeet ja vastaamaan adoptiolapsen erityisiin tarpeisiin. (Ks. STM 2013.) Adoptiolasta toivovat pariskunnat tai yksinhakijat saavat adoptioneuvontaa joko oman asuinkunnan sosiaalitoimesta, tai kunta voi ostaa palvelun sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön luvanvaraiselta adoptioneuvontatoimistolta, joka Suomessa on valtakunnallisesti toimiva Pelastakaa Lapset ry. Lain mukaan adoptioneuvonta on lakisääteistä kunnan tarjoamaa sosiaalipalvelua (AdL 22/2012, 22 §).

Adoptioneuvontaa voi adoptiolain (AdL 22/2012, 22 §) mukaan antaa pätevyyden omaava sosiaalityöntekijä, jolla on riittävä perehtyneisyys adoptioasioihin. Sen lisäksi adoptioneuvontaa antavalta sosiaalityöntekijältä edellytetään tuntemusta lasten kehityksestä, perheen elämäkaaresta, lapsettomuudesta sekä lasten sijoittamisesta (STM 2013, 29). Adoptioneuvonnan tarkoituksena on selvittää adoptionhakijoiden valmiudet ja kyvyt adoptiolapsen vanhemmuuteen sekä valmentaa heitä adoptiovanhemmuuteen. Ennen adoptiota tapahtuvan adoptioneuvonnan kesto vaihtelee, ja se on aina yksilöllinen. Keskimäärin neuvonta kestää kahdeksasta kuukaudesta yhteen vuoteen. Neuvonnan päätteeksi sosiaalityöntekijä laatii adoptionhakijoiden tilanteesta kattavan selvityksen (ns. kotiselvitys), jonka avulla he hakevat adoptiopalvelunantajan avulla adoptiolupaa Valviran alaisesta adoptiolautakunnasta.

Adoptiolautakunta⁸ on Suomessa adoptioasioiden erityinen asiantuntija-, lupa- ja valvontaviranomainen ja Haagin yleissopimuksessa tarkoitettu adoption keskusviranomaisen. Adoptiolautakunta on valtioneuvoston asettama lautakunta, jonka toimikausi on viiden vuoden mittainen. Adoptiolautakunta toimii Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastossa (Valvira). Lautakunnan jäsenistöllä on kattavasti osaamisalueet kansainväliseen adoptioon, oikeudellisiin kysymyksiin, lastensuojeluun sekä adoption osaamiseen liittyen. Lautakunta työskentelee *täysistunnossa* ja *jaostoissa*. Täysistunnon tehtävänä on seurata kehitystä adoptioasioissa sekä tehdä tarvittaessa aloitteita adoptiota koskevissa kysymyksissä. Muut toimivaltaansa kuuluvat asiat lautakunta käsittelee jakaantuneena adoptiolupajaostoon⁹ sekä kansainvälisten asioiden jaostoon¹⁰. (Adoptiolautakunta 2020.)

Adoptiolain (AdL 22/2012, 31 §) mukaisesti hakijoiden tulee saada kansainväliseen adoptioon palvelunantoa kansainvälisen adoption palvelunantajilta, joita Suomessa ovat tällä hetkellä Interpedia, Pelastakaa Lapset ry:n kansainvälinen adoptiopalvelu ja Helsingin kaupungin kansainvälinen adoptiopalvelu¹¹. Palvelunantajilla on sopimukset lapsia adoptioon luovuttavien valtioiden adoptiokontaktien kanssa. Itsenäiset adoptiot eivät Suomen lainsäädännön mukaan ole mahdollisia. Lasta toivovat adoptiohakijat valitsevat itse omien intressiensä mukaisesti heille sopivan palvelunantajan. Adoptiopalvelunantajat ovat kaikki luvanvaraisia voittoa tuottamattomia toimijoita, ja adoption kustannukset ovat maakohtaisia. Eniten palvelunantajat eroavat adoptiokontaktimaiden osalta. Adoptiopalvelunantajilla on myös ohjelmia ja kontakteja, joiden kautta sijoitetaan Suomeen erityistarpeisia lapsia, joilla on ns. special needs status.

Voidakseen adoptoida erityistarpeisen lapsen tulee adoptionhakijoilla aina olla kotiselvityksessä tai erikseen laaditussa lisäselvityksessä adoptioneuvontaa antaneen sosiaalityöntekijän suositus ja puolto, että heillä on voimavaroja huolehtia erityistarpeisesta lapsesta. Jotkut erityistarvekontaktit, kuten Kiinan special needs kontakti, edellyttävät sosiaalityöntekijän laatiman erillisen lausunnon, johon

8 Adoptiolautakunta on adoptiolaisissa (AdL 22/2012, 86§) määritelty adoptioasioiden erityinen asiantuntija-, lupa- ja valvontaviranomainen, joka toimii Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastossa (Valvira).

9 Adoptiolupajaoston tehtävänä on käsitellä asioita, jotka koskevat adoptioluvan myöntämistä, luvan ehtojen muuttamista, luvan voimassaoloajan pidentämistä ja luvan peruuttamista. Lisäksi adoptiolupajaostossa käsitellään ilmoitukset muutoksista adoptionhakijan olosuhteissa. (Adoptiolautakunta 2020.)

10 Kansainvälisten asioiden jaoston tehtävänä on valvoa palvelunantajien toimintaa ja niiden yhteistyötä ulkomaisten palvelunantajien kanssa. Lisäksi jaosto seuraa, miten Haagin sopimusta noudatetaan Suomessa ja tarvittaessa ryhtyy toimenpiteisiin sen noudattamiseksi sekä olla yhteistyössä Haagin sopimuksen osapuolina olevien valtioiden keskusviranomaisten tai keskusviranomaisten tehtäviä hoitavien toimielimien kanssa sopimuksen tavoitteiden toteuttamiseksi ja sopimuksessa tarkoitettujen tietojen vaihtamiseksi. (Adoptiolautakunta 2020.)

11 Helsingin kaupunki on tehnyt päätöksen, että se lopettaa kansainvälisen adoptiopalvelun antamisen. Helsingin kaupungin kansainväliseen adoptiopalveluun ei oteta uusia asiakkaita. Kansainvälisen adoptiopalvelun asiakkaaksi rekisteröityneiden asiakkaiden asiakkuudet hoidetaan loppuun.

on kirjattu ne erityistarpeet, joihin adoptionhakijoilla olisi valmiuksia ja joita he ovat valmiita vastaanottamaan. Sen lisäksi lausunnossa kerrotaan myös hakijoiden valmiuksista ja vahvuuksista ja siitä, miksi sosiaalityöntekijä näkee, että tällä perheellä tai yksinhakijalla on voimavaroja erityistarpeisen adoptiolapsen vastaanottamiseen.

Adoptioneuvonnan sosiaalityössä on valtakunnallisesti käytössä adoptiopalvelunantajien kehittämä adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomake (liite 4), jonka kaikki adoptiolasta ulkomailta toivovat hakijat täyttävät adoptioneuvonnan aikana. Lomakkeen syntymäprosessi on saanut alkunsa alun perin yhteistyöstä lapsia luovuttavien maiden adoptioviranomaisten kanssa, kun heillä oli tarve löytää erityistarpeisille lapsille soveltuvia vanhempia (Kumpumäki 2020). Tausta- ja terveystietolomake on työväline niin adoptioneuvonnan sosiaalityössä kuin adoptiopalvelunantajien työssä asiakasperheiden kanssa. Tausta- ja terveystietolomake on usean sivun mittainen, ja siinä on kattavasti listattu erilaisia mahdollisia lapsen terveyteen tai taustaan liittyviä asioita, joita adoptoitavilla lapsilla voi olla. Lomakkeessa on listattu muun muassa ortopedisia sairauksia, sydänsairauksia, näköön ja kuuloon liittyviä vammoja ja sairauksia, infektiosairauksia tai syntymävanhemman raskauden aikaiseen päihteen tai huumeiden käyttöön liittyviä asioita. Tausta- ja terveystietolomake on tärkeä työväline, kun adoptiolasta toivovat hakijat miettivät yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa omia valmiuksiaan adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi (vrt. Compton 2016, 125). Lisäksi adoptiopalvelunantajat järjestävät pääkaupunkiseudulla ja joissain suurimmissa kaupungeissa säännöllisesti luentoja, joissa adoptoitavien lasten terveyteen liittyviin asioihin perehtyneet lääkärit käyvät läpi lomakkeen terveystietoja.

Adoptioprosessi erityistarpeisen lapsen vanhemmaksi etenee lapsen odotusaikana yhteistyössä adoptiopalvelunantajien kanssa. Käytännöt vaihtelevat sen suhteen, tehdäänkö erityistarpeisen lapsen sijoituspäätös lasta adoptioon luovuttavassa maassa vai Suomessa adoptiopalvelunantajien toimesta. Myös luovuttavat maat, esimerkiksi Thaimaa, voivat esittää lasta perheelle, joka on osoittanut olevansa valmis adoptoimaan lapsen, jolla on jokin erityistarve. Lisäksi jotkut adoptioon lapsia luovuttavat maat esittävät niin sanottuja ”avoimia lapsiesityksiä” palvelunantajille, jotka lapsen tarpeiden mukaisesti kartoittavat lapselle soveltuvan perheen. Kiinan special needs kontakti on puolestaan tietojärjestelmä, johon Kiinan adoptioviranomaiset tallettavat tietoja erityistarpeisista lapsista, jotka ovat vapaita adoptioon. Adoptiopalvelunantajan työntekijä pystyy lukitsemaan lapsen tiedot 72 tunnin ajaksi voidakseen selvittää siinä ajassa, löytyykö lapselle sopiva perhe. Erityistarpeisten lasten sijoituksissa adoptiopalvelunantajilla on käytössään asiaan perehtyneitä lastenlääkäreitä, jotka arvioivat saatujen tietojen perusteella, onko lapsen terveydentila sellainen, että hänet voidaan adoptoida. Mikäli lapsen terveydentila todetaan liian vaikeaksi tai on riski, että lapsi menehtyy, lasta ei esitetä perheelle. Tämä on työtä, jota tehdään jo ennen lapsiesityksen tekemistä perheelle.

Erityistarpeisen lapsen lapsiesityksen tekeminen perheelle on adoptiopalvelunantajien työntekijöiden työtehtävä. Lapsiesitys on useimmiten puhelinsoitto, jonka jälkeen perhe saa perustietoja lapsesta ja hänen terveydentilastaan sekä valokuvan. Adoptionhakijoilla, joille lasta on esitetty, on mahdollisuus pohtia, ovatko he valmiita hyväksymään heille esitetyn lapsen. Päätöksenteossa heillä on tukena terveystiedot sekä konsultoivan lääkärin arvio. Tarvittaessa luovuttavan maan adoptioviranomaisilta pyydetään lisätietoa lapsen terveydentilasta. Lisäksi hakijat voivat konsultoida lapsitietojen kanssa jotain muuta asiantuntijaa lapsen terveydentilaan liittyen. Joskus lapsiesitysprosessi katkeaa myös tässä vaiheessa, mikäli saadun tiedon valossa lapsen terveydentila on esimerkiksi liian vakava, jotta lasta voidaan perheeseen adoptoida.

Adoptionhakijoiden hyväksytyä lapsiesityksen alkavat järjestelyt hakumatkaa ja lapsen noutamista varten. Adoptiovanhemmat käyvät itse hakemassa ulkomailta Suomeen adoptoitavat lapset kotiin. Adoptioperheet ovat edelleen adoptioeuvonnan sosiaalityön asiakkaina myös lapsen tultua Suomeen, ja adoptiosijoituksen jälkeen adoptioeuvonta jatkuu lapsen ja perheen tilanteen seurantana ja tukena. Adoption jälkeisen seurannan pituus riippuu maasta, josta lapsi on adoptoitu. Luovuttavien maiden asettamat seuranta-ajat vaihtelevat paljon. Esimerkiksi Kiinan adoptioviranomaisten vaatimusten mukaisesti Kiinasta adoptoituja lapsia tulee seurata ja lapsen kasvua ja kehitystä tulee raportoida viiden vuoden ajan Suomeen tulosta. Samoin edellyttää Etelä-Afrikka, kun taas Venäjä¹² edellyttää seurantaa 18 ikävuoteen asti. Suomen adoptiolaki (AdL 22/2012, 25 §) määrittää, että lapsen kasvua ja kehitystä tulee seurata ja järjestää tarvittavaa tukea ja apua lapsen ja perheen tarpeiden mukaisesti. Tämä lain painotus edellyttää, että luovuttavien maiden seurantakäytännöistä riippumatta lapsen saaneita perheitä tulee heidän tarpeidensa mukaisesti tukea ja seurata adoption vahvistamisen jälkeen.

Adoptioprosessit ovat usein pitkiä ja käsittävät monia vaiheita. Adoptioprosessi erityistarpeisen lapsen adoptoimiseksi edellyttää tavanomaista adoptioprosessiakin enemmän vaiheita ja pohdintoja. Suomessa adoptioprosessit ovat hyvin säänneltyjä ja yhdenmukaisuudessaan yllättävänkin samankaltaisia. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat ovat käyneet läpi kaikki adoptioprosessin eri osa-alueet tehdessään ratkaisun adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi. Tämä tarjoaa tutkimuksellisesti hyvän mahdollisuuden saada tietoa, miten yksittäiset adoptiovanhemmat kokevat adoptioprosessin ja mikä merkitys sillä on heidän adoptiovanhemmuudessaan ja sen synnyssä.

12 Venäjä on lopettanut adoptiolasten luovuttamisen Suomeen vuonna 2015 Suomen eduskunnan äänestettyä tasa-arvoisen avioliittolain puolesta. Suomeen ennen sitä saapuneiden lasten adoption seuranta jatkuu kuitenkin aiemmin sovitun mukaisesti siihen asti, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

3 ADOPTIOVANHEMMUUS

3.1 Toive lapsesta ja vanhemmuudesta

Vanhemmuus on asia, josta meillä jokaisella on jollain tasolla kokemusta ja jonkinlainen käsitys. Me kaikki olemme joskus olleet jonkun lapsia ja saaneet havainnoida ja tuntea vanhemmuutta vastaanottavana osapuolena, huolenpidon kohteena. Vanhemmuus, äitiys ja isyys, on asia, jota ympäröi yhteiskunnassamme vahva normatiivinen ajatusmalli. Jo sanassa vanhemmuus on kyse vanhemman ja kokeneemman vallasta. Vanhemmuuteen liittyy huolenpitovelvoite, vastuu pienemmästä, nuoremmasta ja haavoittuvammasta. Vanhemmuus on tärkeä osa perheen yhteiskunnallista uusintamistehtävää huolehtia pienistä ja tarvitsevista lapsista ja tukea sekä ohjata heitä elämään: hyväksi ihmisiksi, hyväksi kansalaisiksi ja lopulta itsekin hyväksi vanhemmiksi. Perheen perustamisessa ja lapsen toivomisessa on aina kyse myös tunteista ja arvoista, jotka liittyvät ihmisyyteen osana kunkin omaa elämänsäkaarta. Vanhemmuuden toiveen takana voi olla myös pohdintoja elämän jatkuvuudesta ja esimerkiksi siitä, kuka tulee katsomaan minua, kun olen vanha. Kaikki nämä määreet kuuluvat myös adoptiovanhemmuuteen ja erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuuteen, vaikka niissä tavat tulla vanhemmaksi poikkeavat tavanomaisesta. Ymmärrän tutkimuksessani erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhemmuuden tutkimisen tärkeyden juuri tavanomaisen ja itsestäänselvänkin vanhemmuuden näkyväksi tekemisen ja ymmärtämisen kautta.

Pohdittaessa adoptiovanhemmuutta yhteiskunnallisena seikkana kohdistuu siihen erilaisia kysymyksiä: Kuka voi olla adoptiovanhempi? Miten adoptiovanhemmuutta muokataan? Miten adoptiovanhemmat toimivat vanhempina ja miten he kokevat elämänsä adoptiovanhempina? Näiden kysymysten kautta voidaan hahmottaa, millä tavoin adoptiovanhemmuus kulttuurisesti hahmotetaan yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. (Vrt. Vuori 2003, 39.) Adoptiovanhemmuus nähdään usein myönteisessä valossa, hyväntekemisenä, ”annetaan hyvä koti lapselle” -ajattelun mukaisesti. On kuitenkin tärkeää pohtia, ollaanko adoptioiden kentällä kulttuurisesti vielä niin ohuella pohjalla, että enimmäkseen tilaa on vain myönteisille tarinoille adoptiosta. Samalla tavoin kuin Jaana Vuori (2003, 62–63) pitää tärkeänä, että äitiyttä tulee kunnioittaa, mutta äitiyttä tulee voida myös tarpeen vaatiessa esittää kielteisessä valossa, pidän tärkeänä, että adoptiosta ja adoptiovanhemmuudesta sitä yhtään vähempää kunnioittamatta tulee voida tuoda esiin haastaviakin asioita, jopa epäonnistumisia. Jaana Vuorta mukailen pidän tärkeänä nähdä adoptiovanhemmuuden monikollisuuden kautta: on monenlaisia ja erilaisia

adoptiovanhempia ja vanhemmuuksia. Niitä tulee voida tutkia ilman ihannoitua tai demonisoitua.

Lapsettomuus ja pelko siitä, että ei voi olla perhe ja kokea vanhemmuutta, ovat voimakkaita tunteita, jotka vaikuttavat adoptioprosessissa ja siihen lähtemisessä. Lapsettomuuden tuottama suru on usein selkeä adoptioon johtava syy. (Högbacka 2016, 63–65.) Toive lapsesta on vahva, ja adoptio nähdään mahdollisuutena saada lapsi perheeseen. Se, että ei ole lasta, jättää lapsettomat lapsiperheiden maailman ulkopuolelle (Eriksson 2014a, 41) ja osattomiksi tästä lapsen kautta syntyvästä perheen tavanomaisesta elämäntilasta (Daniluk & Hurtig-Mitchell 2003; Loftus & Adriot 2012). Lapsettomuus nostaa esiin myös merkityksiä, joita äitiyden kokemuksesta vaillejääminen luo naiselle (Greil, Slauson-Blevins & McQuillan 2010). Sitä, että jää vaille jotain hyvin olennaisesti normaalina pidettyyn elämäntilastuun kuuluva, olla lapseton, voidaan kuvata institutionaaliseksi menetykseksi (vrt. Pohjola 1994, 16). Lapsen puuttuminen on myös yksilön yhteiskunnallisen aseman ja tilan määrittymisen kannalta hyvin merkittävä menetys ja kokemus ulkopuolelle jäämisestä.

Syntyvyys on laskenut, perheenperustamisikä on noussut Suomessa usean vuoden ajan ja myös lapsettomien määrä yhteiskunnassamme on lisääntynyt (Miettinen 2015; Rotkirch, Tammissalo, Miettinen & Berg 2017). Suomalaisten 20–40-vuotiaiden lastensaantiaikeita vuonna 2015 selvittäneen tutkimuksen mukaan lähes 13 prosenttia suunnitteli lapsettomaksi jäämistä, ja määrä oli kasvanut selvästi lähes puolella aiemmasta vuonna 2008 tehdystä tutkimuksesta (Miettinen 2015, 89). Alhaisen syntyvyyden ja myös vapaaehtoisesti lapsettomien määrän lisääntymisen yhtenä selittävänä tekijänä on nähty yksilöllistymiskehityksen kasvu, jolloin myös lapsettomuus elämänvalintana yleistyy. (Rotkirch ym. 2017, 22; Rotkirch 2020). Myös yhteiskunnallisen tilanteen ja epävarmuuden tulevaisuudesta on nähty vaikuttavan nuorten aikuisten päätöksiin siitä, haluavatko he vanhemmiksi (Alakärppä, Sevón & Rönkä 2020). Sen sijaan tahattomasti lapsettomien määrästä ei ole olemassa tarkkoja tietoja. FinTerveys 2017 tutkimuksen mukaan 16 prosenttia 30–69-vuotiaista naisista ja 10 prosenttia miehistä oli kokenut tahatonta lapsettomuutta (Koponen, Borodulin, Lundqvist, Sääksjärvi & Koskinen 2018, 104, 107). Selkeää kuitenkin on, että tahattoman lapsettomuuden kokemukset lisääntyvät iän ja hedelmällisyyden heikkenemisen myötä (Miettinen 2015).

Perheen perustaminen ja vanhemmuuteen ryhtyminen voidaan elämäntapa-psykologian ja elämänjano-ajattelun mukaisesti nähdä tavanomaiseen elämäntilastuun kuuluvina tapahtumina (vrt. Dunderfelt 2011), joita yksilöllisellä ja myös yhteiskunnallisella tasolla yleensä odotetaan tapahtuvan. Pyrkimyksen vanhemmuuteen ja perheen perustamiseen voidaan elämäntapa-ajattelun mukaisesti nähdä olevan myös yksi monista yksilön kehitystehtävistä. Jokaisen ihmisen elämäntilastuun sisällä on kuitenkin yksilöllinen ja omaan kokemukseen perustuva elämäntilastu. Yhteiskunnassamme on kulttuurisia mallitarinoita (Kulmala & Vanhala 2004) mm. vanhemmuudesta, äitiydestä ja isyydestä, jotka ohjaavat niin lasta toivovien kuin

muiden ihmisten ajattelua. Normaalista ja tavanomaisesta eri syistä poikkeavat ja erilaisia reittejä valitsevat joutuvat usein selittämään syitä ja kokemaan jopa syyllisyyttä valtavirrasta eroavaan käytökseen. (Lehto 2020, 22; myös Mäkipää 2004; Sukula 2009.) Tämä selittyy sillä, että vanhemmuuden, perheen ja suvun jatkamisen kautta kuulutaan omaan yhteisöön ja laajemmin yhteiskuntaankin. Vanhemmuus on haluttu tila ja haluttu sosiaalinen rooli (Greil ym. 2010; Eriksson 2014a, 41), jota kohden valtaosa ihmisistä pyrkii.

Adoption avulla tavallaan luodaan *normaali* perhe, jossa on lapsi. Tarja Pösö (2003, 141) kirjoittaa artikkelissaan ”Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä”, että ”niin käsitteenä kuin käytännössä adoptiossa otetaan olennaisesti kantaa siihen, mikä perhe on sosiaalisena instituutiona, miten sen tulee rakentua ja mikä eri jäsenten paikka siinä on”. Adoptiossa luodaan ja rakennetaan vanhemmuus- ja perhesuhteet. Niiden perusta irtaantuu biologisista suhteista ja keskeinen määrittäminen tulee juridisesta suhteesta, jonka ehtona on oletus psykologisten ja sosiaalisten siteiden synnystä (Pösö 2003, 142). Edellytys psykologisten ja sosiaalisten siteiden synnystä lapsen ja vanhemman välillä pitää lapsen edun näkökulmasta implisiittisesti sisällään ajatuksen hyvistä ja lasta hänen kehityksessään tukevista suhteista. Tämän suhteen luominen toisen synnyttämään vieraaseen lapseen on haastava ja merkittävä tehtävä kaikille lapsen adoptoiville vanhemmille. Erityistarpeisen lapsen adoptiossa lapsen tarvitsevuus nostaa hyvän adoptiovanhemmuuden vaatimukset vielä tavanomaista adoptiota enemmän esiin, ja keskeiseen asemaan nousee vanhemmuuden ja riittävän hyvän vanhemmuuden määrittely, jota kuvaan seuraavassa.

3.2 Vaativa adoptiovanhemmuus

Tulevan adoptiovanhemmuuden ja sen edellytysten arviointi on suuri osa adoptiooneuvonnan sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijät arvioivat tulevaa vanhemmuutta ja määrittävät, mikä on hyvää ja riittävää vanhemmuutta ja millä ehdoin perhe täyttää vaatimukset: omaa riittävät valmiudet ja vahvuudet ryhtyä adoptiovanhemmaksi. Adoptiooneuvonta nähdään riskien minimoimisena, sen avulla pyritään varmistamaan siitä, että adoptiolasta toivovat tulevat adoptiovanhemmat ovat hyviä ja tasapainoisia vanhempia lapselle (Eriksson 2016c, 108–109). Erityistarpeisten lasten adoptioiden lisääntyessä on näkemys *vaativasta* vanhemmuudesta noussut keskusteluun. On pohdittu, tarvitaanko erityistarpeisille lapsille lähes *ammattimaisia* perheitä (vrt. Bunt 2018, 177). Kun lapsella on adoptiota edeltäviin olosuhteisiin liittyvien psyykkisten erityistarpeiden lisäksi jokin fyysinen erityistarve, riittävätkö tavanomaiset vanhemmuuden edellytykset: halu olla vanhempi ja kyky huolehtia tarvitsevästä lapsesta. Tässä luvussa paikannan adoptiovanhemmuuden ja erityisesti erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemmuuden edellytyksiä ja vaatimuksia aiemman adoptiovanhemmuustutkimuksen valossa.

Kun adoptiolasta toivovat hakijat tekevät päätöksen adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi, se nähdään institutionaalisen hyvän perheen käsityksen näkökulmasta ”kaksinkertaisena” riskinä, ja tulevat adoptiovanhemmat joutuvat perustelemaan valintojaan tarkasti saadakseen sosiaalityöntekijän puoltavan lausunnon erityistarpeisen lapsen adoptoimiseksi. Erityistarpeisen lapsen adoptointia pidetään yleisesti erittäin vaikeana ja emotionaalisesti haastavana. Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen on tutkimusten mukaan stressaavaa ja kuormittavaa ja vaikuttaa niin parisuhteeseen kuin perhesuhteisiinkin (Perry & Henry 2009). Tulevan adoptiovanhemman näkökulmasta erityistarpeisen lapsen adoptoiminen nähdään siis riskinä, kun taas adoptoitavan lapsen, erityistarpeisen lapsen näkökulmasta, mahdollisuus saada kasvaa perheessä mahdollisen laitoshoidon sijaan olisi myönteinen asia (myös Bunt 2018, 190). Pia Eriksson (2016c) nostaa väitöstutkimuksessaan esiin, kuka lopulta määrittelee, milloin adoptio on onnistunut: onko se aikuinen adoptoitu itse, sosiaali- ja terveysviranomaiset, adoptiovanhemmat vai tutkijat? Olennaista olisi, että lopulta aina lähdettäisiin jokaisen yksittäisen lapsen tarpeista ja hänen hyvinvoinnistaan yksilöllisesti. Hänen mukaansa olisi aika siirtyä enemmän lapsikeskeiseen kansainväliseen adoptiotoimintaan. (Mt. 2016c, 107.)

Sanna Mäkipää (2006, 202) on tutkinut adoptiotoimintaa ohjaavan lain tulkinnaassa sosiaalityöntekijöiden ja muiden alan ammattilaisten käytössä ollutta Opasta ottolapsineuvonnan antajille¹³ ja sen sisältöjä vanhemmuuden näkökulmasta. Hänen mukaansa oppaan tekstin perusteella vanhemmuus ja perhe ovat siinä synonyymejä. Oppaassa perhe hahmottuu hänen näkemyksensä mukaan systeemisenä kokonaisuutena, jonka keskeinen tehtävä on taustaltaan rikkinäisen ja tarvitsevan lapsen auttamisessa. Kaiken kaikkiaan adoptioneuvontatyö näyttäytyy yhtenä keinona siirtää perheelle tarvittavaa tietoa ja osaamista, jonka avulla voidaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Näin toimimalla perheestä tehdään Sanna Mäkipään tulkinnan mukaan funktionaalinen ja terapeuttinen suhteessa lapseen. Miten tämä lähes ”ammatillisen vanhemmuuden” vaatimus sopii yhteen tavanomaisen vanhemmuuden kanssa? Ainakin opastekstissä vanhemmuus määrittyy enemmän kykyjen ja ominaisuuksien kautta ja perheeksi kasvetaan tieto- ja taito- eikä niinkään tunnetyöskentelyn avulla. (Mt., 199, 202–203.) Ruotsalainen tutkimus adoptiovanhemmuudelle ja hyvälle lapsuudelle annettavista merkityksistä adoptiohakijoiden soveltuvuutta ja valmiuksia kuvaavissa kotiselvityksissä tuo myös esiin hyvän vanhemmuuden kulttuuriset merkitykset, jotka ovat tutkimuksen mukaan vaatimuksiltaan lähes saavuttamattomia länsimaisia hyvän vanhemmuuden mallikuvia. (Lindgren 2015, 487).

13 Opas ottolapsineuvonnan antajille on ollut käytössä adoptiolakia edeltävän lain (Laki lapseksi ottamisesta 153/1983) aikana (STM oppaita 1998:7). Uuden adoptiolain (AdL 22/2012) myötä myös sosiaalityöntekijöiden käytössä oleva opas on uusittu ja on nimeltään Adoptioneuvonta. Opas adoptioneuvonnan antajille (STM oppaita 2013:21).

Myös belgialainen tutkimus (de Graeve & Longman 2013) Etiopiasta lapsen adoptioineista perheistä tuo esiin, että adoptiovanhemman tehtävänä on tuottaa normaaliutta. Tutkijoiden mielestä adoptiovanhemmuutta on ylidramatisoitu ja vanhemmuus, erityisesti äitiys, adoptoidulle lapselle nähdään erittäin vaikeana. Adoptiovanhempia kannustetaan lähes puoliammattimaiseen vanhemmuuteen, jotta he selviäisivät lapsen erilaisuuden ja erityisyyden kanssa ja pystyisivät tukemaan ja auttamaan kasvatus- ja huolenpitotehtävässään lasta saavuttamaan sen, mikä katsotaan normaaliksi. Kirjoittajat kyseenalaistavat kuitenkin tämän normaaliuden vaatimuksen, koska heidän mielestään se samalla alleviivaa ja painottaa adoption erityisyyttä suhteessa normaaliin. (Mt., 137–142, 147–148.)

Jaana Vuori (2003, 58–59) kirjoittaa, että puhe vanhemmuudesta on toistuvasti rakentunut normaalin ja poikkeavan, tavallisen ja epätavallisen tai terveen ja patologisen erottelulle. Tavallista vanhemmuutta on vaikea hahmottaa muuten kuin sen kautta, mitä se ei ole: tavallinen vanhemmuus on vain ongelmavanhemmuuden kääntöpuoli. Vuori (mt., 58) pitää tällaisen ”ongelmapuheen” hättänä sitä, että se ei tarjoa hyvää perustaa ammattilaisten ja äitien ja isien yhteistyölle ja toisaalta se voi myös itsessään olla myös ”tavallisten vanhempain” itsemäärityksen väline ja tuottaa kokemusta erilaisuudesta: jakoa ”meihin” ja ”toisiin”. Adoptiovanhemmuus ja siihen liittyvä erityisyyden ja haastavuuden painottaminen voi näin ajatellen olla jo itsessään määrittävä ja erotteleva tekijä vanhemmuudessa, sekä ammattilaisten että muiden ihmisten määrittelyn kautta, mutta myös adoptiovanhempain itsensä määrittelyn kautta.

Adoptiovanhemmat asettavat itse vanhemmuudelleen erilaisia odotuksia ja vaatimuksia. Jotkut adoptiovanhemmat kokevat, että koska he ovat itse tietoisesti halunneet adoptoida lapsen, niin silloin heillä ei ole mahdollisuutta epäröidä, uupua tai epäonnistua. Tämä on asia, joka tulisi huomioida myös adoptiota edeltävässä adoptio-neuvonnassa: adoptiolapsen erityisyyteen ja lapsen ominaisuuksiin tai hänen kokeman hoivan puutteisiin painottumisen ohella olisi tärkeää huomioida, että adoptiovanhemmuuteen itsessään liittyy stressiä, jota voi lisätä myös normaalista poikkeavalla tavalla vanhemmaksi tuleminen (Mäkipää 2014, 150–151). Tärkeää on nähdä myös adoptiovanhemmuuteen kohdistuvat kulttuuriset vanhemmuuden odotukset, joita yhteiskunnassamme esiintyy (Sukula 2009, 12).

Sanna Mäkipää (2014) on koonnut tutkimustietoa adoption jälkeisestä adoptiovanhempain (pääasiassa äitien) masennuksesta. Tutkimusten mukaan (Mäkipään 2014 mukaan mm. Kane 2006) adoptioäidit erosivat synnyttäneistä äideistä erityisesti siinä, että he kokivat olevansa enemmän henkilökohtaisessa vastuussa äitiyden valitsemisesta ja samalla kokivat enemmän tarvetta salata masennuksensa. Toinen adoption yhdistyvä seikka masentuneilla äideillä on ajatus adoption toisarvoisuudesta biologisen lapsen saamiseen nähden. Adoptioäidit kuvaavat, että he joutuvat omien negatiivisten tunteiden lisäksi käsittelemään ulkopuolisilta tulevaa negatiivista asennetta omaa perhемуotoaan kohtaan. (Mäkipää 2014, 146; myös

Daniluk & Hurtig-Mitchell 2003, 396.) Myös Seija Sukula (2009, 69, 111–114) väitöstutkimuksessaan yksin lapsen adoptoineiden naisten tarinoista tuo esiin, että yksin lapsen adoptoineet joutuvat perustelevaan äitiyttään ja etenkin ratkaisuaan adoptoida lapsen yksin sekä virallisille tahoille että lähisuhteissaan ja jopa tuntemattomille kysyjille.

Adoptiovanhemmuuteen kohdistuu paljon niin yksilöllisiä kuin ympäröivän yhteiskunnan paineita ja vaateita. Oman tutkimukseni kohderyhmä, erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat, on ryhmä, johon saattaa kohdistua tavallaan kertautuvaa poikkeamista tavanomaisesta ja kokemusta toiseudesta; olla adoptiovanhempi ja olla erityistarpeisen lapsen vanhempi. Erityistarpeisen lapsen adoptio liitetään toiseuden problematiikkaan erilaisten riskien näkökulman kautta (vrt. Sukula 2009, 44–45). Tutkimukseni viitekehyksenä oleva kokemuksen tutkimuksen lähtökohta antaa hyvän mahdollisuuden tarkastella erityistarpeisen lapsen adoptioimiseen liittyvää toiseuden problematiikkaa asettumalla riskitutkimusta vastaan tuottamalla vastatarinoita ja kertomalla eletyn perheen tarinoita (Kuronen 2003). Samalla tavoin se antaa mahdollisuuden nähdä oikeita adoptiovanhemmuuden tarinoita ideaalien ja mallitarinoiden sijaan.

3.3 Adoptiovanhemmuus eettisenä kysymyksenä

Moraalinen oikeutus kansainväliseen adoptioon lähtee ajatuksesta, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten tarpeita ei ole heidän syntymämaassaan voitu riittävän hyvin turvata. Adoptioon luovutettavat lapset eivät ole saaneet tarvitsemaansa hoivaa ja huolenpitoa eikä suojelua syntymämaassaan. Kaiken adoptiotoiminnan eettisenä ja moraalisenä lähtökohtana on lapsen etu (AdL 22/2012, 2 §; Haagin sopimus; Lapsen oikeuksien sopimus), jota olen tarkastellut laajasti jo aiemmassa luvussa 2.

Keskeinen kysymys ja asia, jonka osalta adoptiota kohtaan on kohdistunut kritiikkiä, on se, kenen lähtökohdista adoptio tapahtuu. Suojelun näkökulmasta adoption oikeutusta on perusteltu sillä, että lapsella on oikeus saada kasvaa hyvissä, pysyvissä ja lapsen tarpeet huomioivissa kasvuolosuhteissa. Kansainvälisen adoption kannattajat korostavat arvoja, jotka ovat dominoivia perinteisessä adoptiossa kuten ”heikompien auttaminen ja voimattomien (powerless) suojeleminen”. (Shapiro 2012, 335.) Adoptiokeskustelussa törmäävätkin juuri lasten oikeudet adoptiovanhempien oikeuksien kanssa (Eriksson 2016c, 105). Ihmisoikeuksien ja sosiaalityön näkökulmasta on lapsen, heikomman, oikeus suojeluun aina kuitenkin ensisijaista (Ife 2012, 79–83) ja ohittaa näin ollen aikuisten oikeudet ja tarpeet.

Tarkasteltaessa adoptiota adoptiolasta toivovien vanhempien näkökulmasta, joilla on vahva halu saada lapsi, olla perhe, nousevat adoption taustalla olevat motiivit erityiseen asemaan. Erityisesti lapsettomuuden kokeneiden vanhempien ollessa

kyseessä voidaan ajatella, että kyseessä on heidän tarpeensa pystyä tavoittelemaan ns. normaaliin tai tavalliseen elämäntapaan kuuluvaa perheen perustamista (vrt. Nussbaum 2011), ja se on siitä näkökulmasta eettisesti perusteltua. Biologinen lapsettomuus onkin nähty asiana, jota on jo adoptiota edeltävässä adoptioeuvonnassa hyväksyttävää surra (Eriksson 2016c), ja käänteisesti voidaan biologinen lapsettomuus nähdä ammattilaisten näkökulmasta eettisesti hyvänä ja hyväksyttävänä syynä lapsen adoptioimiseksi. Adoptio voi olla myös yksin adoptioivan yksi harvoista mahdollisuuksista saada lapsi perheeseen. Tai adoptio voi olla niin yksinhakijalle kuin pariskunnalle oma itsenäinen valinta haluta adoptoida lapsi sen sijaan, että toivoisi biologista lasta. Lasta toivovien motiiveina auttamista tai hyväntekeväisyyttä ei adoptioeuvonnan ohjeistuksissa nähdä suotavina ja hyväksyttävänä perusteina ryhtyä adoptiovanhemmiksi (STM 2013), vaan ne nähdään riskeinä ajatellen lapsen sitoutumista ja hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaamista.

Adoptioiminnan lähtökohtana on voida taata lapsille perheitä, ei perheille lapsia. Silti kansainvälisestä adoptiosta on tutkija Janet Shapiro (2012) mukaan tullut vaihtoehtoinen väylä vanhemmuuteen niille, jotka ovat kokeneet jonkinlaisia lääketieteellisiä, sosiaalisia tai oikeudellisia raja-aitoja tai esteitä vanhemmuuteen tai kotimaiseen adoptioon, joka nähdään ensisijaisena kansainväliseen adoptioon nähden. (Shapiro 2012, 335–337.) Potentiaaliset adoptiovanhemmat, jotka ovat kohdanneet leimautumista tai syrjintää adoptioprosessissa, saattavat tämän vuoksi olla valmiimpia ryhtymään vanhemmiksi vanhemmalle ja erityistarpeiselle lapselle (Shapiro ym. 2010). Adoptoitavan lapsen edun näkökulmasta ajatus ”toissijaisuudesta” ja siitä, että valinta ryhtyä adoptiovanhemmaksi erityistarpeiselle lapselle sen vuoksi, että muuhun ei ole mahdollisuutta, on eettisesti arveluttava ja lapsen todelliset tarpeet syrjään laittava. Se saattaa johtaa tilanteisiin, joissa adoptioivien vanhempien voimavarat lapsen hoitamiseksi eivät välttämättä ole riittävät ja realistiset (Shapiro 2012; Cantwell 2013).

Adoptoitavan lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta keskeistä on vanhempien lapsilleen tarjoama hoiva ja huolenpito sekä pysyvät ja turvalliset kiintymyssuhteet. Adoptio on tutkimusten mukaan nähty lapselle yhtenä mahdollisuutena saavuttaa turvalliset kiintymyssuhteet ja pysyvät kasvuolot (Juffer & IJzendoorn 2005; Sinkkonen 2015; Sinkkonen & Kalland 2005, 2011; Raaska 2015). Tutkimukset Suomessa ja muissa maissa ovat osoittaneet, että adoptoitujen lasten hyvinvointi on adoption myötä parantunut heidän päästessään adoptiovanhemmuuteen ja että adoptiota voi lasten suojelun näkökulmasta pitää onnistuneena ratkaisuna ja sen kautta myös eettisesti perusteltuna.

Kun adoptiovanhemmuutta tulkitaan valintojen ja niiden mahdollisuuden näkökulmasta, saavat erilaiset lähestymistavat uusia näkökulmia. Kyse on valinnasta, siitä, onko kaikilla kyvykyys ja oikeudenmukainen mahdollisuus tavoitella samankaltaisia valintoja elämässään (vrt. Nussbaum 2011). Tekeekö lapsettomuus ja se, että ei ole ollut mahdollisuutta saada omaa biologista lasta, adoptiosta etiikan nä-

kökulmasta haasteellista? Aiheuttaako koettu lapsettomuus tilanteen, jossa adoptio ei eettisesti tarkasteltuna ole oikeasti oma valinta, vaan asia, johon on ollut pakko sopeutua, kun muulla tavoin ei ole ollut mahdollista saavuttaa omaa toivetta lapsesta. Perheen perustamisen lähtökohdasta voidaan ajatella, että lapsettomuudesta kärsivillä pariskunnilla tai yksinhakijoilla ei ole ollut samankaltaista vapaan valinnan mahdollisuutta liittyen esimerkiksi perheen perustamisen ajankohtaan, lapsen taustaan tai terveydentilaan kuin biologisen lapsen saavilla perheillä.

Toisen näkökulman adoptioon valintana tarjoaa Gabriel Abend (2012), joka puhuu ihmisten moraalisisista päätöksen tekemisistä, joiden hän kuvaa olevan epäselviä ja kaksiselitteisiä. Hän näkee, että ihmiset ovat narratiivisia olentoja ja kertomuksilla on erityinen rooli sosialisatiossa, ja tällä on laajempi merkitys kuin sillä, onko jokin asia oikein tai väärin. (Mt., 165–166.) Näin ollen ihmisen tekemät päätökset ja valinnat ovat aina yhteydessä siihen, missä kontekstissa hän tekee ratkaisujaan. Abend (2012) painottaa, että mitkään valinnat tai toiveet eivät määräydy tai ohjaudu oikean tai sallitun käsitteillä. Hänestä on enemmän kyse siitä, mitä jotkut eetikot kutsuvat *olemisen etiikaksi* (ethics of being), ja hänestä vaikuttaa siltä, että ihmisten moraaliset valinnat eivät ole kysymyksessä *mitä tehdä* vaan *mitä/miten olla*. (Mt., 172.) Sen sijaan, että ihmiset yrittäisivät tehdä mikä on oikein tai välttää tekemästä väärin, he haluavat elää hyvää täysipainoista elämää eivätkä tuhlata sitä. Jotkut sitoumukset ja elämänprojektit, kuten esimerkiksi perheen perustaminen, voivat olla joillekin kaikista tärkeimpiä. Abendin (2012) ajattelua mukaellen voi ajatella, että ne adoptiolasta toivovat pariskunnat tai yksinhakijat, jotka ovat tehneet ratkaisun adoptoida erityistarpeinen lapsi ulkomailta, ovat tehneet omat päätöksensä esimerkiksi sen perusteella, että heillä on vahva toive saada lapsi perheeseen, ja erityistarpeisen lapsen adoptoiminen on yksi mahdollisuus ja voi olla myös nopea mahdollisuus saada lapsi perheeseen. Näin ei sinänsä ole kyse siitä, onko heidän valintansa millään tavoin eettisesti tai moraalisesti tulkittavissa tuossa tilanteessa, vaan se on senhetkiseen tarinaan ja tilanteeseen kuuluva ja sopiva asia.

Perheen perustamisen ensisijaisesti adoption kautta sen sijaan voidaan ajatella olevan osoitus vapaasta mahdollisesta valinnasta, jonka yksilö tai pariskunta voi halutessaan tehdä. Adoptiota ensisijaisena vaihtoehtona pitävillä adoption oikeutus ja eettisyys edellyttävät kuitenkin pohdintaa siitä, kenen näkökulmasta adoptio tosiasiaa tehdään. Adoptiokeskustelussa on esitetty epäilyjä yksilön adoptiovalinnan hyväksyttävyydestä, ja adoptiovanhempien eettistä vastuullisuutta on peräänkuulutettu (Wall 2012). Marjaana Svala (2014) on tutkinut adoptiovanhempien eettisiä motiiveja ja pohdintoja omaelämäkerrallisessa suomalaisessa adoptiokirjallisuudessa. Tutkimuksessaan hän on nähnyt kirjallisuudessa kolmenlaisia eettistä pohdintaa ja tunteita herättäviä kysymyksiä: 1) mikä on hyväksyttävä syy adoptoida, 2) adoptiolasta koskevien valintojen etiikka ja 3) miten elämä adoptoidun, erilaisen lapsen, kanssa vaikuttaa omaan identiteettiin. Nämä olivat Svalan (2014, 169–170) analyysissä kohtia, joissa adoptiovanhemmat olivat joutuneet pohtimaan omia valintojaan

ja olemaan muutoksen äärellä tarkastelemassa oman ratkaisunsa merkitystä niin adoptoidulle lapselle kuin itselleen.

Eettinen pohdinta nousee esiin myös adoptioratkaisua ja adoptiolasta koskevia valintoja tekevien adoptionhakijoiden päätöksissä. Erityisen paljon sillä on merkitystä, kun tulevat adoptiovanhemmat pohtivat ajatuksiaan lapsen erityisyyteen ja erityistarpeisuuteen liittyen. Kokemuksistaan kirjoittaneet adoptiovanhemmat kokivat tärkeäksi esimerkiksi lapsen terveydentilaa, ulkonäköä tai syntymämaata koskevia ratkaisuja tehdessään voida valinnoillaan perustella myös itselleen olevansa ”hyviä ihmisiä”. (Svala 2014, 171–172.) Marjaana Svalan omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa mukana oleva Suvi Ahola (1999) kirjassaan ”Iljan äidiksi” kirjoittaa, kuinka vaikeaa lasta koskeva valinta oli ja miten se määrittä myös omaa käsitystä itsestään:

”Minulle oli kova paikka tunnustaa, etten halua lasta, joka poikkeaa liikaa ympäristöstä, en eriväristä enkä liian vammaista lasta. Sehän on tavallaan sama asia kuin sanoa: en ole hyvä ihminen. Tässä asiassa jopa kehuskelemani sosiaalinen omatunto oli pakko havaita riittämättömäksi.” (Ahola 1999, 36.)

Kansainvälinen adoptio on laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa monenlaisten eettisten ristipaineiden puristuksessa (Eriksson 2016c, 107; Wall 2011). Koreasta Ruotsiin adoptoitu tutkija Tobias Hübinette (2006) näkee kansainvälisen adoption kolonialistisena projektina, jonka tarkoituksena on nostaa (uplift) ja sivistää (civilize) ei-länsimaalaisia lapsia. Kansainvälistä adoptiotoimintaa on arvosteltu myös adoptioteollisuutena, jossa läntisten rikkaiden maiden adoptiotoimijat ja -hakijat ylläpitävät harhaa adoptiosta orpojen lasten pelastamisesta (Graff 2008). Kansainvälinen adoptio on nähty myös eettisesti ei-hyväksyttävänä juuri sen takia, että siinä tehdään pysyvä ratkaisu tilapäiseen sosiaaliseen ongelmaan, joka vallitsee lapsen syntymämaassa. Kansainvälinen adoptio ei turvaa, että ekonomisen tilanteen lapsen syntymämaassa paranee tai että perheiden tilanteet tai kärsivien lasten olosuhteet paranevat lapsia luovuttavissa maissa. Toisaalta kansainväliset adoptio-ohjelmat voivat toimia katalysaattorina tuomaan esiin näitä ongelmia luovuttavien maiden lasten osalta, ja ne voivat osaltaan auttaa kehittämään toimia ja tukea huonoissa ja deprivoiduissa oloissa kasvaville lapsille. (Robinson 2003; ref. Wall 2012, 325.)

Riitta Högbacka (2016) on tutkinut lapsen adoptioon luovuttavia etelä-afrikkalaisia äitejä, ja hänen tutkimuksensa tuottama kokemuksellinen tieto tuo esiin lukuisia eettisiä haasteita. Adoptioon luovuttamisen taustalla on monia yhteiskunnallisia epäkohtia, kuten köyhyyttä, muuttoliikettä maalta kaupunkiin, lapsen isän lähtemistä ja puutetta niin rahasta kuin asunnosta. Haastatteluissa monet äidit sanoivat, että he antoivat lapsen pois, koska heillä ei ollut muita vaihtoehtoja. Adoptio ei siis itse asiassa ole heille oma valinta tai vaihtoehto, vaan rankkojen olosuhteiden sanelema pakko. Högbackan mukaan valinta kutistuu todellisuudessa sen päättämiseen, pi-

tääkö lapsen vai säilykö itse hengissä. Adoptioon luovuttamisen todelliset motiivit eivät monestikaan todellisuudessa ole ihmisoikeussopimusten lupausten mukaisia, vaan karua eloonjäämisen vaihtokauppaa, jossa vaihdon osapuolena on täysin puolustuskyvytön lapsi, jolla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen mitä tapahtuu.

Kansainvälisten adoptioiden vähentyneen määrän voidaan ajatella kertovan myönteisessä mielessä siitä, että lasten olosuhteisiin on pyritty vaikuttamaan lasten omissa syntymämaissa ja pieniä ja terveitä lapsia ei ole ollut vapaana kansainväliseen adoptioon, koska heille on löytynyt koti omasta syntymämaasta. Toisaalta on mahdollista, että tämä tilanne on entisestään lisännyt erityistarpeisten adoptioperhettä tarvitsevien lasten määrää, koska he ovat omien tarpeidensa kanssa vaikeammin sijoitettavissa, eikä adoptio- tai sijaisperhettä omasta syntymämaasta usein löydy. Tästä näkökulmasta erityistarpeisten lasten adoptioiminen on vieläkin enemmän eettinen kysymys. Voidaanko ajatella, että on eettisesti suotavampaa, että erityisiä tarpeita omaava lapsi sijoitetaan toiseen maahan ja kulttuuriin? Onko ajatus siitä, että kansainvälisen adoption avulla tarvitseva lapsi saa paremman hoivan ja huolenpidon, riittävä ja eettisesti kestävä? Yhtä lailla näille lapsille olisi ensisijaista ja eettistä saada perhe omasta maastaan (vrt. Haagin sopimus, 4 artikla). Nämä ovat globaaleja huono-osaisuuden lainalaisuuksia, mutta tekeekö lapsen syntymämaassa tapahtuva epäeettinen toiminta siitä enemmän hyväksyttävämpää, että erityistarpeinen lapsi sijoitetaan adoptioperheeseen länsimaahan?

Erityistarpeisen ja usein myös erilaisia terveydenhuollossa suoritettavia leikkauksia ja hoitotoimenpiteitä tarvitsevan lapsen adoptioiminen perheeseen on asia, josta ei ole ollut yhteiskunnallista keskustelua, mutta sen oikeutus on määrittynyt juuri eettisten perusteluiden kautta. Ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien näkökulmasta kaikilla lapsilla, niin terveillä kuin erityistarpeisilla, on erityinen oikeus suojeluun ja ihmisarvoiseen kohteluun (YK:n lasten oikeuksien sopimus artikkelit 20, 21 ja 23). Sosiaalityön perustaan kuuluva huolenpidon etiikka Zygmunt Baumanin (2001, 72–78) mukaan muodostuu siitä, että huolen pitämistä niistä, jotka ovat avun ja tuen tarpeessa, ei voi perustella rationaalisilla järkisyillä, vaan ainoastaan eettisin argumentein. Tämän ajattelun mukaisesti myös adoptiota ja erityisesti erityistarpeisen lapsen adoptioimista ei voida tarkastella yhteiskunnan tehokkuus- tai taloudellisuusargumenteilla, vaan eettisistä ja inhimillisistä lähtökohdista käsin.

Lähestyn tutkimuksessani adoptiovanhempien kertomia valintoja heidän omista adoptioratkaisuistaan adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi moniulotteisina eettis-moraalisina kysymyksinä. Yksilön tekemien moraalisten ratkaisujen taustalla vaikuttavat yksilölliset, yhteiskunnalliset ja globaalitkin näkökulmat tarjoavat mahdollisuuden laajemmin tavoittaa erityistarpeisen lapsen adoptioimista ilmiönä. Tutkimukseni lähestymistapana on adoptiovanhempien kokemuksen kuuleminen ja heidän tuottamiensa merkitysten avulla nähdä erityistarpeisen lapsen adoptio niin yksilötason eettisenä ratkaisuna kuin myös eettisesti laajemmassa globaalissa kokonaisuudessaan.

4 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET JA KÄSITTEELLISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Erityistarpeinen adoptiolapsi käsitteenä ja tutkimuskohteena

Tutkimukseni tarjoaa myös mahdollisuuden erityistarpeinen adoptiolapsi käsitteen avaamiseen ja määrittelyyn sekä käsitteen eri puolten esiin tuomiseen. *Erityistarve*, *erityisyys*, *special needs*, *erityistarpeisuus*, *erityistarpeinen lapsi* ovat termejä, jotka adoption kentällä saavat erilaisia sisältöjä käyttäjästä ja tarkoituksesta riippuen. Ne saattavat lähteä siitä näkemyksestä, että kaikki adoptiolapset ovat erityistarpeisia (myös Compton 2016, 123) ja päätyä siihen, että vain adoptoidut lapset, joilla on fyysisiä¹⁴, psyykkisiä tai käyttäytymiseen liittyviä ongelmia tai haasteita, määritellään erityistarpeisiksi, ns. *special needs* lapsiksi¹⁵ (Perry & Henry 2009, 540). Käsitteen ”erityistarpeinen adoptiolapsi” merkitys vaihtelee luovuttavasta maasta toiseen, eikä termille ole yhtenäistä määritelmää myöskään adoptiolapsia vastaanottavissa maissa (Cantwell 2013, 102), mikä tekee kansainvälisen vertailun vaikeaksi, koska yhteisymmärrystä ei ole edes käsitteen tasolla. Silti on yhteinen konsensus sen suhteen, että adoptioerhettä tarvitsevista lapsista yhä suuremmalla osalla on erityistarpeita.

Suomen adoptiolainsäädännössä (AdL 22/2012) erityistarpeisuus ei näyntyä omana käsitteenään, vaan ”sulautuu” laajojen käsitteiden kuten lapsen paras (AdL 2012, 1§) ja lapsen etu (AdL 2012, 2 §) sisään. Tämä sulautuminen on adoptoidun lapsen tarpeiden näkökulmasta hyvä seikka, ja parhaimmillaan se mahdollistaa yksilöllisesti kaikenlaisten tarpeiden huomioimisen, jota kaavamainen erityistarpeisuuden määrittely voisi rajoittaa. Haagin sopimus määrittää erityistarpeisiksi adoptiolapset, joilla on 1) jokin fyysinen tai psyykinen erityistarve, 2) jotka ovat adoptiohetkellä vanhempia, yli 6-vuotiaita, ja 3) kahden tai useamman lapsen sisarusarjassa adoptoitavat lapset. Haagin sopimuksen määrittely tarjoaa mielestäni hyvän rungon erityistarpeiden määrittelylle, mutta jättää adoptiotapahtuman eli hylkäämisen ja sijoitusaikaisen elämän tuottamat tarpeet huomioimatta eikä tarkemmin määrittele puutteellisen hoivan tuottamia merkityksiä adoptoitavan lapsen hyvinvoinnille.

Adoption ja sitä edeltävien olosuhteiden ja varhaisen hoivan puutteiden merkitys erityisenä tarpeena on seikka, jota ei ole määritelty selkeästi erityistarpeeksi ja

14 Käytän tutkimuksessani käsitettä fyysinen terveys terveydenhuollossa käytetyn somaattisen terveyden sijaan.

15 *Special needs* adoptio, *sn*-adoptio, on yleisesti tunnettu ja puhemielessä käytetty termi, jota esiintyy mm. tämän tutkimuksen tulososiossa haastateltavien haastattelusitaateissa.

joka tuo oman haasteensa juuri käsitteen määrittelyyn. Tutkimukset (mm. Juffer, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn 2008; Sinkkonen 2001; Rutter, Beckett, Castle, Colver, Kreppner, Mentu, Stevens & Sonuga-Barke 2007; Raaska 2015) ovat nostaneet esiin adoptoitujen lasten tarpeet, jotka juontavat juurensa varhaisen vaiheen hoivan ja huolenpidon puutteista ja kaltoinkohtelusta. Tällaiset adoptioerityiset tarpeet (vrt. Sinkkonen 2010; Juffer ym. 2008) pitävät sisällään monimuotoisen adoptiosta edeltävistä olosuhteista ja taustasta johtuvien seikkojen kokonaisuuden. Käsitteenä adoptioerityinen tarve ei kuitenkaan samalla tavoin yksilöidy lapseen, vaan huomioi kaikki adoptioon vaikuttavat asiat ja osapuolet ja niiden merkityksen. Mielestäni adoptioerityisyys on myös neutraalimpi käsite kuin adoptiolapsen erityisyys tai erityistarpeisuus, jossa ajatellaan lapsen olevan erityinen, sen sijaan että häntä ympäröivät olosuhteet ovat olleet erityisiä, ei tavanomaisia. Erityistarpeisten adoptioiden määrittelystä puuttuu tällainen adoptioerityiset tarpeet käsite, joka mahdollistaisi adoption luomien ja mukanaan tuomien tarpeiden näkyviksi tekemisen.

Jakoa terveen ja erityistarpeisen adoptoidun lapsen välillä on vaikea määritellä. Kaikilla adoptoitavilla lapsilla on taustallaan hylkääminen, merkittävä menetys, joka vaikuttaa heidän kehitykseensä ja adoptioperheen elämään (esim. Brodzinsky 2011, 2014; Soares, Ralha, Barbosa-Ducharne & Palacios 2019; Pinderhughes & Brodzinsky 2019). Adoptoitavien lasten elämään ja tarvitsevuuteen vaikuttavat myös heidän saamansa hoivan kokemukset. Adoptiolapset ovat saaneet osakseen eritasoista hoivaa sijoituspaikoissaan: lastenkodissa, sijaisperheessä, sairaalassa tai hoitolaitoksessa. Mitä enemmän sijoituspaikkoja ja katkenneita hoivasuhteita lapsella on ollut, sitä enemmän se vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja tulevaan kehitykseen (esim. Raaska 2015; Goark ym. 2005). Millaista lapsen saama hoiva ja huolenpito on ollut ja millaiset kunkin lapsen omat psyykkiset selviytymiskeinot (Sinkkonen 2001) ovat, määrittelevät lopulta sitä, miten lapsi toipuu varhaisen vaiheen hoivan puutteista ja miten hän tulee selviytymään.

Adoption varhaisen vaiheen aiheuttamat mahdolliset erityiset tarpeet, kuten eritasoiset kiintymyssuhdevauriot voivat näkyä monella tapaa lapsen elämässä eri ikä- ja kehitysvaiheissa (Raaska 2015). Romaniasta presidentti Ceausescun jälkeen Isoon-Britanniaan adoptoituja lapsia, jotka olivat kasvaneet laitoksissa epäinhimillisissä ja deprivoiduissa oloissa, on tutkittu pitkittäistutkimuksella (Rutter ym. 2007) ja on voitu todeta, että jotkut lapsista ovat selviytyneet kokemistaan puutteista huolimatta hyvin päästyään turvallisiin oloihin perheeseen, mutta osa on saanut vakavia traumoja ja vammautumisia. Olennaista on se, että kyse on myös kunkin lapsen omista yksilöllisistä psyykkisistä voimavaroista, kuinka selviytyä vaurioittavista olosuhteista, ja tähän pelkän hyvän hoivan keinoin ei voida vaikuttaa ja tarjota korjaavia vuorovaikutussuhteita (Sinkkonen 2011).

”Erityistarpeinen lapsi” käsite on laaja, ja siihen rinnastuvat myös käsitteet ”erityistä tukea tarvitseva lapsi” ja ”vammainen lapsi”. Erityisen tuen käsitettä käytetään etenkin varhaiskasvatuksen ja opetustoimen yhteydessä, ja se on arkikäytössä laajem-

pi käsite kuin lapsen vammaisuus. Rajojen vetäminen käsitteiden välille ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Lapsen vammaisuus tai erityisen tuen tarve voi olla taustallaan hyvin monenlaista: synnynnäistä, myöhemmällä iällä todettua tai tapaturmasta aiheutunutta (Hujala 2011, 6–7). Myös adoptiotausta tai varhaisen vaiheen hoivan puutteet voivat myöhemmin edellyttää erityisen tuen tarvetta. Tutkimukseni kannalta olennaista on selkeästi määritellä käytettävät termit. Adoptiolasta toivovien puheessa ennen adoptiota erityistarpeinen käsite yhdistyy monesti yhteen vammaisuuden kanssa, ja tämä voi aiheuttaa pelkoa ja epävarmuutta hakijoiden parissa.

Adoptoitaessa käsite erityistarpeinen vaikuttaa kysynnän ja tarjonnan merkityksiin ja tarkoittaa käytännössä samaa kuin lastensuojelun kentällä käytettävä termi ”vaikeasti sijoitettava” (Cantwell 2013, 101) eli sitä, että lapselle hänen tarvitsevuutensa vuoksi on vaikeampi löytää perhettä. Adoptioneuvonnan sosiaalityön näkökulmasta käsite erityistarpeinen adoptiolapsi yhdistyy riskien arvioimiseen ja minimoimiseen. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta erityistarpeisten ja tarvitsevien lasten sijoittaminen perheeseen saatetaan nähdä liian vaativana, ja sosiaalityöntekijöiden mielestä tarvitseville lapsille on vaikea löytää adoptioperhettä, joka vastaisi lapsen tarpeisiin (Bunt 2018, 177, 181). Adoptoitavan lapsen tarvitsevuuteen liittyvät merkitykset ja toimintatavat pitävät sisällään myös rakenteellisia ongelmia, jotka saattavat liittyä yleisesti kulttuurisesti negatiiviseen suhtautumiseen vammaisuuteen tai erityistarpeisuuteen (mt., 187).

Tutkimuksessani tarkoitan käsitteellä erityistarpeinen lapsi lapsia, joilla adoptiohetkellä on ollut jokin diagnosoitu erityistarve, jonka vuoksi lapsi on määritelty erityistarpeiseksi. Tällainen tarve voi esimerkiksi olla fyysinen tai psyykinen tai traumataustasta johtuva. Adoptoitu erityistarpeinen lapsi voi olla myös erityistä tukea tarvitseva, tietyn vamman omaava lapsi, mutta adoption näkökulmasta käsite erityistarpeinen ei itsessään pidä sisällään suoraa oletusta vammaisuudesta tai erityisen tuen tarpeesta. Nämä määritellyt muodostuvat myöhemmin lapsen terveydenhuollossa todettujen ja tosiasiallisten tarpeiden mukaisesti. Lapsiasiavaltuutetun toimiston mukaan on tärkeää muistaa, että erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi ja jokaisella lapsella on tarpeistaan riippumatta oikeus olla oman elämänsä aktiivinen toimija, jota aikuisten on velvollisuus tukea. Olennaista on, että vammaista tai tarvitsevaa lasta ei nähdä vain palveluiden, toimenpiteiden ja diagnoosien kohteena. (Hujala 2011.) Erityistarpeisen adoptiolapsen määrittely ei myöskään saa olla lasta tai hänen tarvitsevuuttaan leimaava, vaan olennaista on nähdä jokainen lapsi lapsena ja omana yksilönään.

Nojaudun tutkimuksessani kokonaisvaltaiseen määrittelyyn adoptiolapsen erityistarpeisuudesta, siihen, että lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen vaikuttavat niin fyysiset erityistarpeet kuin myös psyykkiset varhaisen hoivan puutteiden tuottamat tarpeet. Näen adoptiokokemuksen itsessään olevan lapselle suuri menetys ja erityistä hoivaa ja huomiota vaativa seikka. Näen kansainvälisen adoption kokonaisvaltaisesti merkittävänä tapahtumaketjuna, jonka seurauksena lapsen koko elämänsä maailma

muuttuu ja adoptiolla on merkittävät seuraukset lapsen kehitykselle. Tutkimukseni lähtökohdana on adoptiovanhempien kokemus vanhemmuudesta, johon vaikuttaa paljon myös lapsen aiemmat kokemukset tai kokematta jäämiset. Adoptiokeskustelua ja -tutkimusta on myös kritisoitu siitä, että adoptiota problematisoidaan ja nähdään ongelmien kautta (vrt. Koskinen, Sarkkinen & Svala 2014, 6) ja jotkut adoptiovanhemmat itse kokevat ongelmasävytteisen adoptiokeskustelun leimaavan adoptiolapsia ja -vanhempia. Haluan tutkimuksellani tuoda esiin juuri adoptioiden ja adoptiovanhemmuuden monimuotoisuutta ja koen, että sen tavoittaakseni minun tulee myös nähdä adoptio itsessään yhtenä tarpeita ja erityisyyttä elämään ja arkeen tuovana asiana.

4.2 Kokemus käsitteenä ja tutkimuskohteena

Tutkimukseni pääosassa ovat adoptiovanhempien kokemukset. Yksilön kokemus on aina ainutkertainen ja ainutlaatuinen (esim. Rauhala 1998; Perttula 2005). Kokemuksen ainutkertaisuus tekee sen tutkimisesta haastavaa, jopa vaikeaa. Vaikeudesta huolimatta toisen ihmisen kokemuksen tavoittaminen on jotain, joka voi auttaa tutkijaa tuomaan sen avulla jotain tärkeää ja olennaista esiin tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimalla erityistarpeisen adoptiolapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksia vanhemmuuden rakentumisesta voin tuoda esiin asioita, jotka auttavat ymmärtämään paremmin erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen liittyviä ajatuksia ja prosessia. Olen asettanut tutkimukseni adoptiovanhemmat oman kokemuksensa asiantuntijan rooliin. He kertovat tarinansa siitä, miten heistä tuli erityistarpeisen lapsen adoptiovanhempia ja miten he sen prosessin kokivat.

Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa (Perttula 2005, 149). Kääntäen voisi ajatella, että mitä merkityksellisempi asia ihmiselle on, sitä voimakkaampi on siihen liittyvä kokemus. Kokemus määrittyy juuri sen saaman merkityksen kautta. Perttula (2005) käsitteellistäessään kokemusta tuo esiin, että kokemus on merkityssuhde, jossa tajuavan subjektin tajunnallinen toiminta suuntautuu johonkin kohteeseen ja tällöin elämäntilanne merkitsee ihmiselle jotain. Vain merkitykselliset asiat koetaan. Kaikki asiat eivät merkitse kaikille yksilöille samaa, vaan voivat olla yhdentekeviä. (Mt., 116–117.) Kokemus on käsitteenä myös hyvin moniulotteinen (Kukkola 2018), ja se selittyy kokemuksen yksilöllisellä luonteella, mutta myös sen holistisuudella: mikään kokemus ei ole irrallaan ympäristöstä, jossa se saa merkityksensä.

Holistinen ihmiskäsitys (Rauhala 1998) pitää sisällään ajatuksen ihmisenä olemisen ymmärtämisestä muuttuvana ja dynaamisena prosessina. Kokemuksen tutkimisen näkökulmasta huomionarvoista on se, että ihminen on myös aktiivinen toimija, joka tuottaa toiminnallaan muutoksia sekä oman elämisensä puitteisiin että elämänkulkunsa (Pohjola 1994, 17). Adoptioprosessiin ryhtyminen on päämäärätietoista

ja aktiivista toimintaa: ei tyydytä kohtaloon, että biologista lasta ei ole saatu, tai toisaalta toivotaan perheeseen lasta adoption kautta. Tämän dynaamisuuden näkökulmasta näen, että lapsettomuus ja sen mukanaan tuoma ei-toivottu elämäntilanne on niin vahva kokemus, että se saa adoptionhakijat mukaan aktiiviseen toimintaan lapsen ja sen kautta vanhemmuuden saavuttamiseksi. Lisäksi erityistarpeisen lapsen adoptoiminen vaatii adoptiopäätöksen sisällä oman tietoisien ratkaisun päätyä adoptoimaan lapsi, jolla voi olla jokin erityistarve tai vamma.

Yhteiskunnan ja yksilön normit ja käsitykset vanhemmuudesta, perheestä ja normaalista elämäntilasta muodostavat sen kontekstin, jossa haastateltavien kokemukset syntyvät. Mutta voiko toisen ihmisen kokemusta koskaan ymmärtää? Toisen kokemuksen ymmärtäminen pitää aina sisällään tulkintaa. Toisen kokemus tulkitaan aina tulkitsijan omasta merkityskontekstista käsin (Krok 2009, 33; ref. Schutz 1967,106; Tökkäri 2018, 65). Kaikki kokemukset ja kertomukset niistä syntyvät tietyssä kulttuurisessa, sosiaalisessa ja historiallisessa kontekstissa (Eriksson 2009, 83). Jokaisen yksilön kokemushistoria on osa yhteiskunnallista, ja yksilölliset tarinat kertovat yksilön kokemuksesta mutta samalla myös yhteiskunnallisesta tilanteesta, vallitsevista arvoista ja normeista (Pohjola 1994, 21–23). Myös tutkija on osa yhteiskunnallista kontekstia. Vaikka toisen kokemusta tutkivalta ei voida edellyttää täyttä sisällä oloa, esimerkiksi tutkittavaan ryhmään kuulumista (Krok 2009, 33–34), voidaan kuitenkin olettaa, että tutkija aidosti haluaa tavoittaa toisen kokemuksen ja ymmärtää sitä. Siitä lähtökohdasta voidaan nähdä kokemuksen tutkimisen olevan perusteltua.

Kokemuksen tutkimusta on kritisoitu juuri siitä, että kaikki kokemuksen tutkiminen, jopa oman, pitää sisällään tulkintaa, ja kokemus on luonteeltaan muuttuvaa. Jussi Backman (2018) tarkastelee kokemusta hermeneuttisesta näkökulmasta, ja hän näkee tulkinnallisuuden kuuluvan siihen kiinteästi. Hän perustelee sitä näkemyksellä, että ”kokemus ei ole vain vaikutteille alttiiden ennakkoluulojen varassa *tuntemista* eikä myöskään vain metodista, täyteen ennakkoluulottomuuteen pyrkivää *kokeellista* kokemista”. Sen sijaan hänen mukaansa hermeneuttinen kokemus on lisäksi altistumista omien taustaoletusten ja ennakkokäsitysten kumoutumiselle ja siitä seuraavalle uudistumiselle, yhä uudelleen ja loputtomasti. (Backman 2018, 38.) Tämä lähestymistapa kytkee kokemuksen käsitteen hedelmällisellä tavalla hermeneuttiseen ymmärrykseen ihmisestä osana ympäröivää yhteiskuntaa, sen arvoja ja perinteitä, eikä oletakaan täydellistä ennakkoluulottomuutta tai riippumattomuutta.

Tässä tutkimuksessa ymmärrän kokemuksen yksilöllisenä ja ainutkertaisena kuitenkin huomioiden sen holistisen luonteen. Se, millaiseksi kokemus yksilön elämässä ja tunteissa muotoutuu, muodostuu kosketuksissa ympäröivään todellisuuteen. Osaa ihmisen olemassaoloa ja mielellistä toimintaa ohjaavat kohtalonomaiset tekijät kuten geenit, ihonväri ja vallitseva yhteiskunnallinen tilanne, joihin ihminen ei voi itse vaikuttaa. Toisaalta ihmisyyden ainutlaatuisen luonteeseen kuuluu, että ihminen voi tehdä omia valintoja elämässään, kuten valita puolison tai ammatin.

(Rauhala 1998, 24.) Myös lapsen adoptioiminen voi pitää sisällään niin kohtalonomaisia tekijöitä, kuten lapsettomuus, kuin myös omaan valintaan liittyviä seikkoja.

Toisen ihmisen kokemusten tutkiminen edellyttää myös oman ihmiskäsityksen näkyväksi tekemistä. Lauri Rauhalan (1998) ihmiskäsityksen jaottelu kehollisuuteen (keho), tajunnallisuuteen (mieli) ja situationaalisuuteen (elämäntilanne) tarjoaa tunnetun ja kokonaisvaltaisen käsityksen ihmisenä olemisen ehdoista. Ihminen on ainutlaatuinen omana yksilöllisenä kehollisena ja mielellisenä itsenään, joka tekee elämässään valintoja, jotka määrittävät niin kehollisuuden kuin tajunnallisuuden, mutta myös elämäntilanteen mukaisesti. Minun ihmiskäsitykseni lähtee vahvasti jo sosiaalityöntekijyydestä ja saa myös yhteiskunnallisen luonteen. Jo sosiaalityön uranuurtaja Mary Richmond näki sosiaalityön ytimen siinä, että ihminen kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja ihmisen persoonallisuuden kehittyminen ei tapahdu irrallaan ympäröivistä olosuhteista (Niemi 2012, 28). Näen ihmisen vahvasti liittyvän osaksi omaa sosiaalista ja kulttuurista ympäristöään ja ankkuroin ihmisen kokemuksen tulkinnan reunaehdoiksi vallitsevan yhteiskunnan, sen normit ja arvot ja sen, etteivät haastatteleman adoptiovanhemmat ole irrallaan ympäröivästä sosiaalisesta ajasta ja paikasta (vrt. myös Lauri Rauhalan situationaalisuus 1993). Myös minä tutkijana hahmotan tutkimaani ilmiötä ja haastateltavieni kokemuksia siitä yhteiskunnallisesta ja situationaalisesta viitekehyksestä, jossa olen.

Tiina Lehto-Lundén (2020, 33) on määritellyt omassa väitöstutkimuksessaan omaan ihmiskäsitykseensä Rauhalan kehollisuuden, tajunnallisuuden ja situationaalisuuden lisäksi ympäröivää todellisuutta ja ajan henkeä kuvaavan ajallisuuden elementin. Ajan liittäminen laajasti ymmärrettynä osaksi holistista ihmiskäsitystä tarjoaa mahdollisuuden nähdä ihminen vielä tiiviimmin osana omaa henkilökohtaista todellisuuttaan ja historiaansa. Adoptiovanhempien kokemukseen vanhemmuudesta on vaikuttanut heidän menneisyytensä, esimerkiksi lapsettomuus, ja heidän kokemustaan vanhemmuudesta värittää myös heidän adoptioimiensa lasten kokemukset ja tulevaisuus. Elävä kokemus on käsite, jolla Perttula (2005) tarkoittaa aitoa tajunnallista kokemusta. Näen, ettei kenenkään adoptiovanhemman kokemus ole irrallaan niistä kokemuksista, mitkä heidän adoptoidut lapsensa ovat tuoneet mukanaan yhteiseen vuorovaikutukseen. Perustelen näkökulmaani sillä, että ihmiselämän ja lapsen kasvun ja kehityksen ehtona ovat vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet ja kokemusta vanhemmuuden näkökulmasta tulee tarkastella suhteessa toiseen. Sen vuoksi tutkimuksessani myös adoptiovanhempien adoptioimien erityistarpeisten lasten kokemus heijastuu heidän vanhempiansa kokemuksissa.

Fenomenologisessa tutkimusperinteessä on muodostunut selkeä yhteys kokemuksen tutkimisen, kokemuksellisuuden ja siihen liittyvien merkityssuhteiden välille (Kukkola 2018, 42). Fenomenologisen lähestymistavan nähdään soveltuvan erityisesti kokemusten tutkimiseen ja merkitysten tavoittamiseen (esim. Perttula 2005). Seuraavassa kappaleessa tarkastelen lähemmin tutkimukseni fenomenologis-herme-

neuttista lähestymistapaa ja sitä, miten pyrin tutkimuksessani tavoittamaan erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemusta ja heidän vanhemmuudelle antamia merkityksiä.

4.3 Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote

Tutkimukseni fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan taustalla ja pohjalla on ensisijaisesti psykologi Juha Perttulan (1964–2015) ajatukset ihmisen kokemusten tutkimisesta. Hänen fenomenologiseen ajattelutapaansa on vaikuttanut paljon Lauri Rauhalan filosofinen ajattelu. Perttula kuvasi itseään fenomenologisena erityistieteilijänä eikä pitänyt omaa ajatteluaan fenomenologisena filosofiana. (Tökkäri 2015a, 17–18.) Kuitenkin sekä Rauhalan että Perttulan ajattelun pohjalla ovat tunnettujen filosofien kuten Husslerin ja Heideggerin näkemykset kokemuksen tutkimisen ehdoista ihmisen elämismaailmasta (Tökkäri 2015a, 18), ja ne tulevat tutkimukseeni implisiittisesti heidän ajattelunsa muovaamina. Tutkimuksessani olen nähnyt Juha Perttulan fenomenologisen asennoitumisen ja tavoitteen kokonaisvaltaisesti hahmottaa ihmisen kokemusta osana elämismaailmaa omaan ajatteluuni soveltuvana.

Miten kokemusta voidaan tutkia? Juha Perttula (2005, 136–149) pyrkii etsimään vastausta tähän kysymykseen, mutta päätyy pohdinnassaan siihen, että oikean tutkimustavan löytäminen on samalla tavoin ainutkertaista kuin kokemus itsessään on. Sen vuoksi tarvitaan lisää tietoa siitä, millaista kokemusta ja kenen kokemusta ollaan tutkimassa. Juha Perttula (2005, 136) näkee fenomenologisen, hermeneuttisen ja narratiivisen tutkimustavan soveltuvan kokemuksen tutkimiseen ja täyttävän tieteellisen tutkimuksen edellytykset. Hän pitää näiden lähestymistapojen yhtenä erottavana tekijänä sitä, että fenomenologisen tutkimuksen tavoite on ymmärtää ihmisen välitöntä, siis aiheeseen uppoutunutta kokemusta (mt., 139), kun taas narratiivinen tutkimusote on kiinnostuneempi ihmisen reflektiivisesti rakentuvista kokemuksista. Hermeneuttisen ja fenomenologien kokemuksen ero hänen mukaansa täsmentyy tutkijan aseman kautta. Fenomenologisessa tutkimusasetelmassa on tarkoitus, että tutkija pyrkii tavallaan häivyttämään itsensä haastatteluun liittyvästä sosiaalisesta tilanteesta (mt., 140), kun taas hermeneuttisessa lähestymistavassa tutkija sen sijaan olettaa, että ihminen tulkitsee kokemuksiaan yhä uudelleen, eikä niitä tarvitse yrittää tutkijan toimesta estää (mt., 142). Tutkimukseni lähtökohtana on fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan avulla saavuttaa tutkittavien kokemus, mutta jäämättä pelkkään kuvaukseen myös tulkita heidän kokemustaan (vrt. Krok 2009, 32–33).

Adoptiovanhemmuus ja sen rakentuminen on prosessi, joka on kullakin ihmisellä ja perheellä yksilöllinen ja ajallisesti vaihteleva. Puhtaan fenomenologisen tutkimusotteen yhtenä peruslähtökohtana Juha Perttula (2005, 152) pitää sitä, että se sovel-

tuu senhetkisen ”elävän” kokemuksen tutkimiseen, ja hän suhtautuu varautuneesti siihen, että fenomenologisen tutkimustavan avulla voitaisiin tutkia ihmisten kokemusta joltain ajallisesti pidemmältä ajanjaksolta, kuten esimerkiksi elämänsä tai mennyt elämä. Hän näkee, että tällaisen kokemuksen tutkimiseen soveltuu paremmin narratiivinen tai hermeneuttinen tutkimusote. Toisaalta näkemys kokemuksesta merkityssuhteena painottaa tajunnallisen toiminnan suuntautumista merkitykselliseen asiaan. (Perttula 2005, 116–117.) Adoptiovanhemmuuden rakentumisessa uskon tutkittavien kokemusten vanhemmuuden puuttumisesta ja lapsen toiveesta olevan heille niin merkityksellisiä, että kokemusta voidaan hyvällä syyllä pitää aitona ja elävänä kokemuksena, vaikka se ajallisesti suuntautuisi pidemmälle menneeseen.

Fenomenologiselle lähestymistavalle ominaista on pyrkimys reduktioon eli tietoisesti ja systemaattisesti tunnistaa ja laittaa sulkeisiin tutkijan esiymmärrys aiheesta (Tonttila 2006, 70; Perttula 2005; Krok 2009, 34–35; Tökkäri 2018, 65) sekä tietynlainen tutkijan roolin ”suitsiminen”. Tutkijan työssä hänen aiemmat kokemukseensa ja ennako-oletuksensa vaikuttavat joko tiedostamatta tai tiedostaen. Niistä ei tule pyrkiä vapautumaan, vaan ne tulee tiedostaa ja niitä tulee hyödyntää tutkimuksessa (Tökkäri 2018, 65). Vaikka en voi täysin sulkea pois omaa esiymmärrystäni aiheesta voin kuitenkin fenomenologisen ihmettelyn (Perttula 2011; Väyrynen 2009) ja aktiivisen kyseenalaistamisen avulla pyrkiä ymmärtämään ja käsitteellistämään adoptiovanhempien kokemusta.

Sanna Väyrynen (2007, 48–49) puhuu omassa väitöstutkimuksessaan tutkijan reduktion vallassa olemisesta sen sijaan ja sen ohella, että tutkija tietoisesti pyrkii minimoimaan ennakkokäsitykset asiasta. Pidän ajatuksesta, että sulkeistaminen voi olla tahtotilan lisäksi myös mielentila: halu kuulla ja nähdä. Myös Riitta Granfeltin (1998, 25) mukaan on kyse halusta olla avoin toisen kerronnalle. Hän näkee avoimen ja empaattisen asennoitumisen keinona, jonka avulla tutkija voi siirtää omat ennakkokäsitykset tutkittavasta ilmiöstä syrjään. (Mt., 19–31.) Jussi Backman (2018, 36–37) puhuu hermeneuttisesta kokemuksesta ja kuvaa syvemmän ymmärryksen tavoittelua seikkana, joka pakottaa tarkistamaan ja tarkastelemaan omia tulkinnallisia lähtökohtia, jotta uudenlainen lähestymistapa voidaan tavoittaa. Hän myös näkee, että hermeneuttinen kokemus syntyy aidossa toisen kohtaamisessa, dialogissa, jossa tehdään oikeutta toiselle kysymällä, kuuntelemalla ja vaikuttamalla kuulemastamme. (Mt., 37.) Fenomenologista lähestymistapaani on tukenut ajatus siitä, että vaikka jokainen tutkija on osa sitä maailmaa, jota hän tutkii, niin tutkijan pyrkimyksenä on nähdä se uusin silmin, eikä pitää mitään oletettuna. Olennaista on, että tutkija ei vahvista jo tiedettyä vaan on valmis linkittymään siihen, mitä ei tiedä ilmiöstä. (Dahlberg & Dahlberg 2020, 892.) Olen siis halunnut antaa äänen tutkittaville adoptiovanhemmille ja heidän kokemuksilleen.

Tutkimukseni tavoitteena on pystyä tavoittamaan tutkittavien adoptiovanhempien kokemuksesta fenomenologisen perusolettamuksen ja hermeneuttisen ymmärtämisen avulla jotain syvempää. Riitta Granfelt (1998, 16) perustelee kokemuksen

tutkimusta siten, että sen tarkoituksaan ei ole olla kaiku tutkittavien ihmisten elämästä vaan ”tuoda esiin jotakin sellaista, mitä tutkimukseen osallistuneet eivät pysty arjestaan käsin tavoittamaan”. Tähän päästään käsitteellistämällä ja syventämällä tutkittavien antamia kokemuksia ja niiden merkityksiä tutkimuksen keinoin, mutta se edellyttää aiemmin kuvatun kaltaista avointa ja hyväksyvää lähestymistapaa. Riitta Granfelt (1998, 22–23) tuo esiin tutkimuksessaan, että kaikki tutkijan tuottama tieto on hänen konstruoimaansa ja kontekstisidonnaista, mutta olennaista on se, että ”tutkija ei väitä ymmärtävänsä, miltä toisesta tuntuu, vaan kirjoittaa oman konstruktionsa tutkittavien kokemuksesta”.

Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapani palvelee kokemuksen tutkimista siten, että tavoitteena on aidon kokemuksen tavoittaminen hermeneuttista tulkintaa kuitenkaan ohittamatta. Virpi Tökkäri (2018) kirjoittaa osuvasti, että ”hermeneutiikka tarkoittaakin tulkinnan taitoa tai taidetta” ja toisen kokemusmaailmaa kuvaava fenomenologinen tutkimus ei voi olettaa, että toisen kokemukset ovat suoraviivaisesti tajuttavissa, vaan se edellyttää tutkijalta tulkintaa (Tökkäri 2018, 68; ref: Smith ym., 2009). Näen, että kokemuksen tutkimuksessa ei tulkinnallisuutta voida koskaan ohittaa. Usein kuvataan hieman virheellisesti, että tutkimuksen tulokset nousevat aineistosta, mutta todellisuudessa niiden muodostumisessa tutkimustuloksiksi on aina kyse tutkijan tekemistä valinnoista ja päättelyistä (Staller 2015, 147). Tutkimuksessa kuuluu aina tutkijan ääni, ja minä tutkijana tekemiäni tulkintojen ja valintojen myötä kerron minun äänelläni haastateltavien kokemuksista adoptiovanhemmuudesta ja erityistarpeisen lapsen adoptoisesta. Mielestäni sosiaalityölle ominainen toisen vierauden hyväksyminen ja vastavuoroinen kunnioittaminen (Sennet 2004, 240) soveltuu myös sosiaalityön tutkimuksen ohjenuoraksi ja haastateltavien kokemuksia ja lähtökohtia kunnioittavaksi lähestymistavaksi.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelma

Erityistarpeisten lasten adoptioiden lisääntyminen ja siitä adoptioalalla työskentelevien kesken käytävä keskustelu ja huolipuhe ovat herättäneet kiinnostukseni aihepiiriin tutkimiseen. Alalla työskentelevien keskuudessa on pelätty, että toive lapsesta ohittaa realismin ja adoptiovanhemmat ovat valmiita adoptoimaan lapsen ”hinnalla millä hyvänsä” (Cantwell 2013). Lisäksi on kannettu huolta, jaksavatko vanhemmat tarvitsevien erityistarpeisten lasten kanssa ja saavatko he riittävästi tukea vanhemmuuteen. Uuden ilmiön, erityistarpeisen lapsen adoptoimisen, ymmärtäminen vaatii tutkimustiedon tuottamista aiheesta. Tarkasteltaessa ilmiötä ulkopuolelta se usein määrittyy juuri riskiajattelun ja mahdollisten ongelmien näkökulmasta. Kokonaisuuden ymmärtämiseksi on tärkeää kuulla myös erityistarpeisen adoptiolapsen adoptoineiden vanhempien, äitien ja isien, henkilökohtaisen kokemuksen taso, todellisuus elämästä ja vanhemmuudesta tarvitsevan adoptoidun lapsen kanssa. Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa ja tehdä näkyväksi adoptiovanhempien omia kokemuksia erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta, adoptioprosessista ja elämästä lapsen kanssa.

Kaikki haastattelemani vanhemmat ovat tehneet tietoisin päätöksen adoptoida perheeseensä lapsi, jolla on muiden adoption tuomien erityisten tarpeiden ja haasteiden lisäksi jokin diagnosoitu erityistarve. Tutkimukseni fokuksena on juuri tämä tietoinen valinta ja sen ainutlaatuisuus. Erityistarpeisen lapsen vanhemmuuteen päätyminen tietoisena valintana poikkeaa sekä ns. normaalin biologisen vanhemmuuden että myös ”tavanomaisen” adoptiovanhemmuuden rakentumisesta. Uskon, että tämän näkökulman ja haastattelemini vanhempien kokemusten avulla on mahdollista ymmärtää paremmin erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuutta, sen motiiveja sekä erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuuteen tarvittavia vahvuuksia ja valmiuksia. Tutkimus mahdollistaa myös ilmiön yhteiskunnallisten merkitysten esiintuomisen sekä adoptioneuvonnan sosiaalityön sisällön ja rakenteiden tarkastelun.

Tutkimustehtäväni on, *millainen on erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemman kokemus vanhemmuudesta ja sen rakentumisesta*. Olen jakanut tutkimustehtäväni kolmeen tutkimuskysymykseen, jotka ovat:

- Miten tutkimukseen osallistuvat kuvaavat omaa adoption päätöksentekoprosessiaan?

- Minkälaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuvat antavat vanhemmuudelleen?
- Minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on elämästä erityistarpeisen lapsen kanssa?

Tutkimuksella saadaan tietoa adoptiovanhempien kokemuksista ja niistä merkityksistä, joita he antavat niin vanhemmuudelle kuin lapsensa erityistarpeisuudelle. Vanhempien kokemuksia ei kuitenkaan voisi olla ilman heidän adoptoituja lapsiaan. Tieto perheisiin adoptoitujen erityistarpeisten lasten elämästä ja hyvinvoinnista välittyy vanhempien kautta. Tutkimukseni paikantuu sosiaalityön asiakkuustutkimuksen kenttään tuoden esiin myös adoptioeuvonnan sosiaalityön merkitystä adoptiovanhemman ja erityistarpeisen adoptoidun lapsen elämässä.

Sosiaalityön tutkimuksen näkökulma korostuu tutkimuksessa myös lasten suojelemisen näkökulmasta, sillä näen tutkimuksessani adoption lapsen hyvinvointia tukevana toimenpiteenä, jolla turvataan suojelua tarvitsevalle erityistarpeiselle lapselle mahdollisuus kasvaa perheessä ja saada turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet. Tutkimukseni ei siis suoraan paikannu lastensuojelun sosiaalityön tutkimukseen, mutta välillisesti erityistarpeisten lasten näkökulman myötä siinä on myös suojeluun pohjautuva lastensuojelututkimuksen tiedonintressi. Adoptio ja sen aiheuttamat traumat ja erityistarpeisuus ovat lastensuojelun tarvetta aiheuttavia tekijöitä, jotka voivat olla myös lastensuojelututkimuksen kohteena (Pekkarinen 2011, 12). Tutkimukseni kohdistuu juuri haavoittavista ja traumatisoivista olosuhteista, lastensuojelun toimenpiteiden kohteena omissa syntymämaissaan olevien, adoptioperheeseen sijoitettavien erityistarpeisten lasten ja heidän uusien perheidensä ja vanhempien arkitodellisuuteen ja hyvinvointiin.

Lapsen adoptoiminen ja erityistarpeisen lapsen adoptoiminen ilmiönä on itsessään hyvin erityinen ja sensitiivinen tutkimuskohde. Tutkimusilmiön herkkyyks ja haavoittuvaisuus ei koske vain inhimillisessä valossa ihmisten tekemiä valintoja, vaan tarvitsevien lasten adoptoimisen, kuten yleensäkin adoptoimisen taustalla, on aina myös yhteiskunnallinen sekä globaali lähtökohta. Tutkimukseni kohteena olevien vanhempien kokemukset nivoutuvat kaiken kaikkiaan globaaleihin hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin, eriarvoisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmiin, jotka ovat aina läsnä adoptoitaessa lapsia ulkomailta Suomeen.

5.2 Tutkimusaineiston keruu ja osallistujien esittely

Tutkimukseni haastatteluaineisto on kerätty syys–joulukuussa 2016. Haastateltavien tavoittamiseksi välitin haastattelupyynnön (liite 1) adoptiovanhempien omien intressi-, tuki- ja edunvalvontatahojen kautta ja pyysin heitä välittämään tietoa adoptiovanhemmille omissa verkostoissaan. Lähestyin tutkimustiedotteella adop-

tion saralla tunnettuja toimijoita kuten Adoptioperheet ry, Uudenmaan adoptiovanhemmat ry, Yhteiset lapsemme ry ja Adoptioplus. Olin valinnut nämä kutsun välittäjätahot siten, että ne tavoittaisivat suuren määrän adoptiovanhempia. Lisäksi pidin tärkeänä, että nämä intressitahot eivät kanna mukanaan etukäteisoletusta siitä, miten he suhtautuvat erityistarpeisten lasten adoptioimiseen, vaan kiinnostus olisi puhtaan väritymätöntä. Alun perin tutkimusta suunnitellessani olin ajatellut, että lähestyn adoptiovanhempia adoptiopalvelunantajien, Interpedia, Helsingin kaupungin sosiaaliviraston adoptioyksikkö ja Pelastakaa Lapset ry:n kansainvälinen adoptiopalvelu, välityksellä. Asiaa pohtiessani päädyin lopulta siihen, että adoptiopalvelunantajat eivät olleet soveltuvin ja neutraalein lähestymistapa, koska heillä on aina väistämättä oma intressi sen suhteen, että halua ja kiinnostusta sekä hyviä perheitä löytyy jatkossakin adoptoimaan erityistarpeisia lapsia Suomeen. Samalla, kun erityistarpeisten lasten adoptioiminen on määrällisesti muodostunut jo merkittäväksi osaksi vuosittain Suomeen adoptoitavista lapsista, oli mielestäni hyvä, että haastattelukutsuakaan ei välitetty heidän kauttaan, jolloin se olisi voinut jo sinällään ohjata haastatteluun suostuvien ajatuksia.

Adoptio toimijoiden vastaanotto haastattelukutsun välittämiseen oli myönteistä ja kannustavaa, tutkimuksen aihe nähtiin tärkeänä ja ajankohtaisena (Päiväkirjamerkinnot PP). Kolme toimijaa välitti tietoa omilla nettisivuillaan tai Facebook-sivujen kautta. Adoptioperheet ry välitti tietoa tutkimuksestani ja haastattelupyynnön myös omassa jäsentiedotteessaan. Yksi toimija ei koskaan vastannut sähköpostiini, eikä minulla ole tietoa, onko viestini lopulta tavoittanut kyseisen tahon.

Haastattelukutsulla tavoittelin vanhempia, jotka ovat tietoisesti päättäneet adoptoida perheeseensä erityistarpeisen adoptiolapsen. Haastattelupyynnöön tuli ensimmäisten päivien aikana useampi yhteydenotto. Koin huojennusta, koska yhteydenotot viestivät minulle siitä, että saan riittävän haastatteluaineiston kerätyksi. Haastattelukutsuuni vastanneet osoittivat jo yhteydenotoissaan, että he pitävät tutkimusaihetta tärkeänä ja haluavat osallistua ja antaa oman panoksensa siihen. Moni haastattelusta kiinnostunut tai siihen ilmoittautunut ilmaisi jo ensikontaktissaan omia ajatuksiaan. Kohtasin muun muassa ilmaisia *tärkeä, mielenkiintoinen, meille tärkeä, tosi tärkeä* näiden yhteydenottojen kautta. Nämä jo sinällään tuottavat tietoa siitä, miksi he halusivat osallistua tutkimukseeni. Sain myös kolme yhteydenottoa, joissa kerrottiin, että tutkimusaiheeni on hyvin tärkeä ja he haluaisivat osallistua, mutta pelkäsivät, että kyse on niin pienestä adoptioperheiden ryhmästä, että tunnistettavuus olisi mahdollista, jonka vuoksi he eivät lopulta halunneet osallistua tutkimukseeni.

Joku haastattelusta kiinnostunut halusi vielä tarkentaa, miten minä ajattelen, mitä adoptiolapsen erityistarpeisuus voi tarkoittaa. Tämä oli hyvä tarkennus, jota olin jo haastattelupyynnöitä laatiessani pohtinut. Olin miettinyt, että erittelenkö haastattelupyynnöön, mitä lapsen erityistarpeet voivat minun mielestäni olla. Myös kollegani, joka minun pyynnöstäni luki haastattelukutsun, kommentoi, että pitäisikö kutsussa

mainita, mitä tarkoitan erityistarpeella. Tarkoitanko lapsia, joilla on jokin fyysinen tai psyykkinen erityistarve tai jotka ovat tulleet vanhempana perheeseen tai jos perheeseen on adoptoitu sisarukset. Olen tutkimuspäiväkirjaani kirjoittanut tästä käydystä keskustelusta ja siinäkin perustellut erityistarpeisuuden määrittämisen pois jättämistä ja tarkkaa määrittämistä sillä, että minun mielestäni adoptiovanhemmat itse voivat arvioida, milloin he ovat tietoisesti tehneet päätöksen adoptoida erityistarpeisen lapsen. Erityisesti siksi, että tutkin heidän kokemuksiaan, joten myös kokemus tietoisien ratkaisun tekemisestä on heidän omansa.

Osallistujien esittely

Tutkimukseni haastatteluun osallistui 13 erityistarpeisen lapsen adoptoinutta vanhempaa, 9 äitiä ja 4 isää (taulukko 3). Haastattelukutsussa olin yksilöinyt kaksi asiaa: 1) että osallistujat ovat tehneet tietoisien ratkaisun adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi ja 2) he ovat olleet lapsen kanssa kotona vähintään vuoden ajan (liite 1). Vanhemmat ovat eri puolilta Suomea, vaikkakin suurin osa eteläisestä Suomesta.

Taulukkoon 1 olen koonnut perustietoja haastatteluun osallistuneiden vanhempien lapsista, lasten iästä ja sukupuolesta. Haastattelemieni vanhempien perheissä (yhteensä 9 perhettä) oli yhteensä 18 lasta, joista 15 oli adoptoitu ja 3 oli biologista. Adoptiolapsista 13 oli adoptoitu perheeseen erityistarvediaagnosilla. *Adoptoidut lapset olivat haastatteluhetkellä 2 vuodesta 9 vuoteen.*

Taulukko 1. Haastatteluun osallistuneet adoptiovanhemmat, heidän lapsensa sekä adoptoidun lapsen ikä adoptoitaessa (yli tai alle 3 v) ja sukupuoli.

Haast	Vanhempi	Adoptiolapsi määrä	Biologinen lapsi määrä	Ikä Suomeen tullessa*	Ad. lapsen sukupuoli**
1	äiti	1	1	>3	p
2	äiti	2	1	<3, <3	p, t
3	äiti	2		<3, <3	p, p
4	äiti ja isä	1	1	>3	t
5	äiti	1		<3	p
6	äiti	3		<3, <3, <3	p, p, t
7	isä	1		>3	p
8	äiti	1		>3	p
9	äiti ja isä	2		<3, <3	p, p
10	äiti ja isä	1		<3	p
Yht.	9 äitiä, 4 isää	15	3		12 p, 3 t

*<3 = alle 3-vuotias, >3 = yli 3-vuotias

** p = poika, t = tyttö

Adoptoitujen lasten kotonaoloaika tutkimushaastattelua tehtäessä syksyllä 2016 vaihteli: pisimpään kotona perheessä olleet lapset olivat olleet perheessään kahdeksan vuotta ja lyhimpään kotona ollut lapsi oli ollut puolitoista vuotta. Alkuperäinen toiveeni siitä, että yhdessä elettyä aikaa olisi kertynyt riittävästi ja arki adoptoidun erityistarpeisen lapsen kanssa olisi jo muuttunut vakaaksi, toteutui hienosti. Kaikista perheistä välittyi minulle vahvasti olo, että lapsi oli ollut perheessään jo niin pitkään, että vanhemmat olivat lapsiinsa hyvin kiintyneitä ja sitoutuneita. Myös arkinen elämä lapsen kanssa oli tasoittunut ja löytänyt uomansa ja tapansa. Näin voin ajatella, että minulle kerrotut kokemukset pitävät sisällään riittävästi kokemusta vanhemmuudesta ja elämästä lapsen kanssa.

Perheisiin adoptoitujen lasten *ikä adoptointihetkellä* vaihteli pienestä vauvasta leikki-ikäiseen siten, että nuorin adoptoiduista lapsista oli ollut perheeseen tullessaan kahdeksan kuukauden ikäinen ja vanhimmat lapsista olivat perheeseen tullessaan 5,5-vuotiaita. Kymmenen lapsista oli adoptiohetkellä alle 3-vuotiaita ja 4 lapsista oli yli 3-vuotiaita. Tutkimukseeni osallistuneissa perheissä lapsen korkeampi ikä adoptoitaessa ei suoranaisesti ollut adoptiosijoituksen syy, vaikkakin haastattelun vanhemman mukaan yksi merkittävä erityinen tekijä, vaan lapsella oli jokin muu fyysinen erityistarve.

Kaikilla haastatteluun osallistuneiden vanhempien erityistarpeisena adoptoiduilla lapsilla oli perheen saadessa tiedon lapsesta jokin lapsen *syntymämaassa diagnosoitu erityistarve*. Perheisiin adoptoitujen lasten erityistarpeet adoptoitaessa olivat seuraavia: kuulovamma, epämuodostuma, kehitysvamma, syndroomaepäily, ihosairaus, kampurajalka, huuli- ja suulakihalkio, aliravitsemus, laaja-alainen kehitysviive, keskosuus, näkyvä syntymämerkki, astma ja hengitystieongelmat, pienipäisyys, biologisen äidin alkoholin käyttö raskausaikana. Osa adoptiohetkellä olleista diagnooseista on lapsilla edelleen, osa on muuttunut ja osassa perheistä on lapsella lisäksi todettu jokin muu erityistarve, kuten kehitysvamma, dysfasia, FASD, tunne-elämän häiriö, kiintymyssuhdehäiriö. Kenenkään lapsen erityistarpeena ei ollut suoranaisesti korkeampi ikä adoptoitaessa, vaan aineistossani olevilla vanhempana adoptoiduilla lapsilla oli korkeamman iän lisäksi myös jokin fyysinen erityistarve. Tutkimukseen osallistuneisiin perheisiin oli adoptoitu lapsia viidestä eri maasta: Kiinasta, Etelä-Afrikasta, Kolumbiasta, Etiopiasta ja Venäjältä.

Tutkimuksessani yksittäisten lasten tai perheiden tunnistamisen mahdollisuutta on tarpeen pyrkiä välttämään kaikin mahdollisin keinoin. Tutkittaessa Suomeen ulkomailta adoptoituja erityistarpeisia lapsia puhutaan pienestä ja tunnistettavissa olevasta ryhmästä. Lasten erityistarpeet voivat olla hyvin harvinaisia ja edelleen yhdistettynä heidän etniseen alkuperäänsä ne voivat siten olla hyvin helposti tunnistettavissa. Tutkimuksessani olen tehnyt ratkaisun, että lasten erityistarpeet ja syntymämaa on vain listamaisesti kirjattu, eikä yksittäisiä erityistarpeita tai muita taustatietoja ole yhdistetty. Näin voin parhaalla mahdollisella tavalla varmistaa tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien ja heidän lastensa tunnistamattomuuden. Mielestäni

tutkimuskysymysten osalta ei ole olennaista se, millainen erityistarve vaikuttaa milläkin tavalla tai mistä maasta adoptoiduilla lapsilla on millaisia erityistarpeita, vaan olennaista on tavoittaa vanhempien kokemus siitä ja sen saama merkitys perheelle ja vanhemmuudelle. Tutkimuksen tulososiossa olen antanut haastattelemilleni vanhemmille pseudonyyminimet voidakseni turvata heidän tunnistamattomuutensa, mutta samalla auttaaksi lukijaa saamaan selville, onko puhuja äiti vai isä.

Koska tutkimukseni metodologisena lähtökohtana on kokemuksen tutkiminen, en ole tutkimuksessani suoraan ja tietoisesti tavoitellut taustatietoja haastateltavista. En ole kysynyt heidän ikäänsä tai ammattiansa, vaan kaikki tieto heistä itsestään koostuu siitä, mitä he ovat kertoneet haastattelun lomassa tai käymissämme sähköpostikeskusteluissa. En nähnyt, että ikä tai sosioekonominen status tai koulutustausta olisivat tutkimukseni kannalta olennaisia asioita, mutta haastateltavat itse saattoivat tuottaa haastattelussa tietoa esimerkiksi omasta ammatistaan ja sen merkityksestä suhteessa esimerkiksi omaan vanhemmuuteen tai ymmärrykseen lasten tarpeista.

Huomioitavaa on, että kaikki haastateltavat olivat adoptoineet lapsen yhdessä pariskuntana ja kaikki olivat haastattelun ajankohtana edelleen yhdessä vanhempina. Aineistossani ei lopulta ollut yhtään lapsen yksin adoptoinutta vanhempaa, vaikka yksinhakijoiden on mahdollista adoptoida lapsia, joilla on erityistarpeita. Eräs yksin lapsen adoptoinut oli kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, mutta päätyi mahdollisen tunnistettavuuden vuoksi olemaan osallistumatta.

5.3 Haastattelujen toteutus ja niiden tuottama tieto

Olen kerännyt aineistoni haastatteleamalla itse tutkimukseeni osallistuneita vanhempia. Tutkimukseni haastattelumenetelmässä ja suhtautumisessani haastateltaviini on paljon yhtymäkohtia Margaret Hydénin (2014, 796) kertojakeskeiseen haastattelutilanteeseen. Hän näkee haastateltavan ja haastattelijan kumppaneina, joilla on omat tehtävät ja velvollisuudet haastattelutilanteessa. Kertojakeskeisen menetelmän tavoitteena on pystyä tukemaan ja helpottamaan haastateltavia tuottamaan ja kertomaan mahdollisimman monipuolisesti omaa tarinaansa. Malli pyrkii kerronnallisuuden vahvistamiseen, ja siten se on haastateltavia kannatteleva ja soveltuu erilaisiin ihmiselämän monimuotoisten ja herkkien asioiden esiin tuomiseen. Ideaalina on ajatus tutkijasta kuulijana kysyjän sijaan. (Mt., 810.) Kertojakeskeisessä haastattelutavassa (Hydén 2014) on paljon myös yhteistä kerronnallistemaattisen (Krok 2009, 49–50) haastattelutavan kanssa. Molemmat haastattelumenetelmät eroavat normaalista teemahaastattelusta (esim. Hirsjärvi & Hurme 2009, 208–209) siinä, että haastattelun vetäjä ja suunnan määrittäjä ei ole haastattelija, vaan käytännössä tarinaansa kertova haastateltava ja hänen tarinansa. Kerronnallistemaattisen haastattelutavan pyrkimys kerronnallisuuteen pitää sisällään myös juonellisuuden, sen, miten haastateltava on päätenyt nykyiseen elämäntilanteeseensa, miten menneisyys

on vaikuttanut siihen ja millaisena tulevaisuus näyttäytyy. Temaattisuus sen sijaan näyttäytyy siten, että haastattelijan lähtökohtana on antaa tilaa hyvinkin vapaalle kerronnalle, mutta samalla huolehtia, että etukäteen mietityt tutkimuksen näkökulmasta olennaiset teemat tulee käytyä läpi. (Krok 2009, 49–50.)

Pyrin haastatteluissa avoimeen keskusteluun ja siihen, että en rajoittanut tarkoilla kysymyksillä haastateltavien sanottavaa. Minulla oli haastatteluja varten laadittuna haastattelurunko (liite 3), johon olin kirjannut tärkeimmät teemat ja lisäkysymykset niihin liittyen. Haastattelurunko oli minulla mukana haastatteluissa, mutta todellisuudessa en palannut siihen haastattelujen aikana. Teemat olivat niin vahvasti mielessäni, että ne oli tarvittaessa helppo palauttaa mieleen. Lisäksi haastateltavat tuottivat paljon puhetta ja ohjasivat kukin keskustelua omaan suuntaansa, kuten olin toivonutkin.

Haastattelutapani ja siihen asennoituminen vaati minulta paneutumista ja haastateltavan tarinaan ”sisälle astumista”, ja siten se palveli tutkimusta myös kokemuksen tutkimisen lähtökohdasta. Haastattelut etenivät siten, että alun tutustumiskeskustelun jälkeen pyrin haastatteluissa lähtemään mahdollisimman laajalla kysymyksellä liikkeelle (Hirsjärvi & Hurme 2009, 107; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 55) pystyäkseen tavoittamaan, mitä haastateltavat haluavat siitä kertoa. Tyypillinen ensimmäinen haastattelukysymykseni oli ”kerro minulle, miten sinusta on tullut adoptiovanhempi ja erityistarpeisen adoptiolapsen vanhempi?” Haastateltavat alkoivat yleensä hyvin kertoa omaa tarinaansa, jota sitten saatoin kysymyksin täsmentää tai pyytää vielä kertomaan lisää. Käytin paljon kerronnalliseen haastatteluun, puhuttamiseen, läheisesti liittyvää tapaa, jossa haastateltavia ohjataan kutsuvasti: ”kerro lisää” tai ”mitä sitten tapahtui?”. Näin voi olettaa saavansa vastaukseksi kertomuksia. Olen pyrkinyt pyytämään kertomuksia sekä antamaan vastaavasti tilaa kertomiselle ja olen pyrkinyt välttämään kysymyksiä, jotka antavat vastaukseksi selityksiä, kuten kysymys ”miksi”. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191.)

Tein haastattelujen aikana myös yksinkertaisia haastateltavan sanomisia ja hänen kerrontaansa tukevia ja vahvistavia kysymyksiä tai tulkintoja, kuten ”mitä tarkoitat sillä?” tai ”kerrotko vähän lisää...” (Dahlberg & Dahlberg 2020, 894). Esimerkiksi keskustellessani haastateltavan kanssa siitä, minkä hän koki haastavaksi vanhemmuudessa, hän toi esiin, että se kun ei pysty olemaan niin hyvä äiti kuin tarvitsisi, jonka jälkeen esitin hänelle seuraavan haastattelusitaatin mukaisesti jatkokysymyksen siitä, mistä hän itse ajattelee sen tunteen syntyvän.

”Se että ei pysty olemaan niille lapsille niin hyvä äiti kun tarvitsisi.”

PP:” Joo, mä jäin miettimään, että mistä se tulee se, että mimmonen tarttis olla?” (Maija)

Haastattelutilanteessa, yhteisessä vuorovaikutuksessa, esittämäni tarkentava kysymys toi esiin vanhemman ajatuksia siitä, että hän koki, että koska lapsi on eri-

tyistarpeinen, *hänen pitäisi äitinä jaksaa olla ymmärtäväinen ja kärsivällinen. Eli lisäkysymys auttoi minua tavoittamaan, että kyse ei ollut pelkästään äitinä olemiseen liitettyistä merkityksistä vaan myös lapsen tarvitsevuuteen liittyvistä merkityksistä.*

Käytin haastattelun aikana myös tulkintaa ja vahvistusta hakevia itsestään korjavia tulkintoja (Kvale & Brinkman 2009, 195) voidakseni saada vahvistuksen, että ymmärsin haastateltavien näkemykset ja tunteet oikein. Kaikki haastatteluajainen toimintani oli kertojaan eli haastateltavaan kohdistettua, ja tarkoituksena oli tukea ja auttaa haastateltavia kertomaan kokemuksistaan mahdollisimman paljon ja seikkaperäisesti haastattelun aiheen ollessa herkkä ja monenlaisia tunteita ja ajatuksia herättävä (Hydén 2014, 795, 810). Haastattelutilanteissa näkyi myös pitkä työurani sosiaalityöntekijänä, ja osa haastattelutilanteissa käyttämästäni puheesta oli sosiaalityölle tyypillistä haastateltavaa tukevaa ja kannustavaa puhetta (vrt. Kiuru 2015).

Runasas kiinnostus osallistua tutkimukseeni oli ilahduttava asia, mutta se toi eteeni kuitenkin uuden haasteen: useat olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseeni pariskuntina, vaikka olin suunnitellut tekeväni yksilöhaastatteluja. Se, että haastateltavaksi oli tulossa neljä pariskuntaa, pisti minut miettimään haastattelujen toteuttamista uudessa valossa. Pohdin, mitä erilaista tuottaisi se, että haastattelut tehtäisiin yksilöhaastatteluina tai yhteishaastatteluna, kun kyseessä oli pariskunta. Haastattelemalla pariskunnat erikseen olisin saanut tärkeää tietoa isiltä ja äideiltä ja myös äitien ja isien mahdolliset erilaiset näkemykset ja suhtautuminen asioihin olisivat tulleet paremmin esiin. Koska haastatteluun halukkaiden yhteydenottoja oli sillä hetkellä tullut paljon, tein lopulta päätöksen, että haastattelin pariskunnat keskenään, jos se heille itselleen sopii. Näin lopulta teinkin. Yhdellä pariskunnalla perheen lapsi oli kotona, jolloin käytännön syistä lopulta tein molemmille erilliset haastattelut siten, että haastattelun aikana toinen vanhemmista oli lapsen kanssa leikkimässä ulkona tai kodin toisessa kerroksessa. Valitsemani tapa on minusta ollut soveltuva tutkimusaiheeseen, koska tarkastelun lähtökohta on ollut erityistarpeinen adoptiolapsi perheessä ja sen vaikutukset vanhemmuuteen ja vanhemmaksi tulemiseen. Lisäksi erityistarpeisen lapsen adoptioiminen on pitkäkestoinen yhteinen parisuhteeseen liittyvä prosessi.

Parihaastattelussa yhtenä ryhmähaastattelun muotona jokainen haastatteluun osallistuva vaikuttaa sen lopputulokseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 210–211). Pariskunnan yhdessä haastattelemisessa voi olla sekä hyviä että huonoja puolia. Esimerkiksi yhdessä pariskuntaa haastateltaessa puoliset voivat olla muistamisen ja asioiden oikein muistamisen takeena, mutta toisaalta joitain asioita voi haluta jättää kertomatta, kun toinen puoliso on samassa keskustelussa (myös Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 58–59). Minulle välittyi parihaastatteluiden aikana olo, että puoliset täydensivät toisiaan ja toivat esiin omia näkökulmiaan sekä saivat toinen toisensa pohtimaan jotain asiaa, joka toisella puolisolalla ei ole ollut mielessä. Yhteisen adoptioprosessin muistelu oli sävyltään lämminhenkistä, ja monenlaiset yhteiset muistot heräsivät. Huomionarvoista on myös, että moni haastattelemistani

vanhemmista, jotka tulivat haastateltavaksi ilman puolisoa, puhui haastattelun aikana usein me-muodossa (*me lähdettiin, me päätettiin*) tekemistään ratkaisuihistaan adoptioon liittyen. Minulle välittyi olo, että adoptio miellettiin hyvin yhteiseksi asiaksi. Näin ollen minun aineistossani on poissa oleva puoliso osittain implisiittisesti paikalla, vaikka haastattelin vain toista puolisoa.

Haastattelijan rooli sekä muodostuva vuorovaikutus on haastattelun onnistumisen kannalta hyvin tärkeää (esim. Hydén 2014; Hirsjärvi & Hurme 2009; Hirsjärvi ym. 2013; Ruusuvoori & Tiittula 2005). Sensitiivisen ja herkän aiheen ollessa tutkimuksen kohteena on tärkeää, että haastateltavat voivat kokea, että haastattelijalla on aidosti kiinnostunut heidän asiastaan, vastauksistaan ja kertomuksistaan ja että ne ovat arvokkaita (Kallinen ym. 2015, 45; Nikupeteri 2016). Haastateltavien ja minun välille syntyneet vuorovaikutustilanteet olivat hyviä ja edesauttoivat luottamuksellisen ja hyvän haastattelutilanteen syntymistä. Tähän omalta osaltaan vaikutti innostukseni tutkittavaan asiaan, joka loi haastateltaville tunteen, että heidän asiansa on tärkeä ja minä oikeasti haluan kuulla sen.

Yhteinen tieto ja ymmärrys asiasta voi olla asia, joka myös vahvistaa yhteisyyttä ja tekee vuorovaikutuksesta haastattelijan ja haastateltavan välillä tasavertaisempaa, jolloin muodostuu tavallaan kulttuurinen yhteisyys (Tienari, Vaara & Meriläinen 2005, 103–104). Kertomalla avoimesti työskenteleväni adoptioeuvonnan sosiaaliryöntekijänä minun ei ollut tarkoitus vähentää haastateltavien kokemuksen merkitystä, vaan pikemminkin auttaa heitä rentoutumaan ja luottamaan siihen, että ymmärrän, mitä he tarkoittavat, vaikka he puhuvat ”adoptiokieltä” ja että meillä on ”yhteinen kieli”. Tämän tekee adoptiovanhempien kokemuksia tutkittaessa tavallaan helpoksi myös se, että haastateltavat ovat useiden vuosien adoptioprosessin ja adoptioeuvonnan läpikäyneinä tottuneita puhumaan asioistaan ja tunteistaan, myös vaikeista sellaisista (myös Nikupeteri 2016, 95). Toimiessani itse haastattelijana ei myöskään syntynyt haastattelijan ja haastateltavan välille merkittäviä erilaisia sosiaalisia maailmoja (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 36) tai ainakin haastattelutilanteissa saatoimme adoption osalta osittain kohdata ja olla samassa maailmassa. Osa haastateltavista ei reagoinut tietoon omasta työstäni mitenkään, kun taas muutama toi esiin tyytyväisyytensä siitä, että tiedän asioista, eikä heidän tarvitse kaikkea alkaa alusta alkaen selittämään.

Haastattelun toteutuspaikka on myös tärkeä osa henkilökohtaisen haastattelun ilmapiirin onnistumista. Voidakseni tavoittaa haastateltavien kokemuksen halusin myös, että paikka, jossa haastattelu toteutetaan, tuntuisi haastateltavista mahdollisimman hyvältä ja turvalliselta. Tarjosin haastateltaville mahdollisuutta itse toivoa, missä haastattelu pidettäisiin. Haastatteluista kuusi tehtiin haastateltavien kotona ja yksi haastateltavan työpaikalla. Lisäksi tarjosin mahdollisuutta toteuttaa haastattelu työnantajani tiloissa, joissa olin saanut luvan pitää haastatteluja tarvittaessa. Lopulta kolme haastattelua pidettiin Pelastakaa Lapset ry:n toimitiloissa yleisessä kokoushuoneessa. Haastattelutilanteissa oli mukana vain minä ja haastateltava tai

haastateltava pariskunta. Vaikka haastattelun keskiössä olivat vanhemmuuden kautta heidän lapsensa, en käytännössä tavannut lapsia. Osa vanhemmista oli järjestänyt haastattelun kotona sellaiseen aikaan, kun lapsi tai lapset olivat koulussa tai päiväkodissa. En ole tavannut haastattelutilanteissa kuin kahden perheen lapset pikaisesti, toisessa tilanteessa toinen vanhempi hoiti lasta toisen vanhemman haastattelun aikana ja toisessa tilanteessa hoitaja toi lapsen kotiin haastatteluun varatun ajan päätyttyä ja kohtasimme hetken ennen lähtöäni. Erään perheen vanhempi oli ottanut lastensa valokuvat esille minua varten.

Tekemieni haastatteluiden tuottama aineisto muodostui lopulta laajaksi. Äänitetyt haastattelut olivat pitkiä, lyhyin kesti 1 tunnin ja 15 minuuttia ja pisin 2 tuntia ja 40 minuuttia, keskimääräinen haastattelun kesto oli noin kaksi tuntia. Litteroitavaa äänitettyä materiaalia oli hieman yli 20 tuntia. Litteroituna aineiston koko oli lopulta 293 sivua (Courier 11, riviväli 1). Tavoitteeni siitä, että haastattelut olisivat kerronnallisia ja vanhemmat tuottaisivat mahdollisimman moninaisesti adoptioon ja vanhemmuuteen liittyviä elämän kokemuksia, onnistui hyvin. Minulle välittyi olo, että kaikilla haastateltavilla oli paljon sanottavaa ja kenenkään kanssa en joutunut miettimään, miten saisin vielä haastateltavan kertomaan lisää, vaan päinvastoin monessa haastattelussa aika tuntui loppuvan kesken ja jouduimme yhdessä haastateltavien kanssa lopettelemaan haastatteluita, jotta he ehtivät kotiinsa tai hakemaan lastaan sovitussa aikataulussa. Vaikka olimme hetken kohdanneet yhteisessä todellisuudessa adoption äärellä, niin häivähdyksinä lapsiperheiden arjen todellisuudesta näyttäytyi minulle tällä tavoin, ajan rajallisuutena.

5.4 Aineiston analyysi

Analyysini pohjautuu fenomenologiseen tieteenteoreettiseen asenteeseen, jonka avulla tarkoitukseni on ollut olla avoimena jollekin, joka on minulle itselleni vierasta ja tuntematonta (Dahlberg & Dahlberg 2020, 892). Tutkimukseni aineisto on kerronnallinen, ja päättelyäni on ohjannut haastateltavien kokemukset, joista olen pyrkinyt tavoittamaan heidän kokemuksilleen antamansa yksilölliset ja ainutlaatuiset merkitykset. Olen pitänyt johtolankana, että maailma tai todellisuus tässä tilanteessa on sellainen kuin tutkittava sen kokee (Erkkilä 2005; Perttula 2005). Toisaalta tarkoitukseni on hermeneuttisen lähestymistavan mukaisesti yrittää ymmärtää ja tulkita, miksi tutkittavat saattavat kokea asian tietyllä tavalla tai antavat tietynlaisia merkityksiä asialle (esim. Tökkäri 2018). Voidakseni turvata edellisten tavoitteiden toteutumisen minun on pitänyt mahdollisimman ”silmit avoinna” ja ”kuunnellen” kuvata tutkittavien omia kokemuksia.

Ihmisten kokemuksia tutkittaessa on oltava myös herkkänä sille, että tutkija on osa samaa elämämaailmaa tutkittaviensa kanssa. On riski, että tutkija tuottaa tuloksissaan vain jotain oletettua ja tuttua (Dahlberg & Dahlberg 2020, 892), tai hän

näkee tavoittamansa vierauden joko yliromantisoivasti tai pelottavana. (Väyrynen 2007, 67–68.) Ruotsalaiset tutkijat Helena ja Karin Dalhberg (2020) näkevät fenomenologiseen analyysitapaan sisältyvän filosofian hyötynä empiiriselle tutkimukselle, ei sinänsä filosofiana itsessään, vaan sen voimana kyseenalaistaa meidän todellisuuttamme ja sitä, miten ihminen ja tutkija siihen liittyy. Filosofian potentiaali on heidän mielestään juuri oletetun ja itsestäänselvän kyseenalaistamisessa, jota tutkija tarvitsee voidakseen tavoittaa tutkimastaan ilmiöstä jotain uutta. (Dahlberg & Dahlberg 2020, 891.)

Tutkimusprosessin ajan pidin lisäksi systemaattisesti tutkimuspäiväkirjaa, joka osoittautui tärkeäksi kanavaksi omalle pohdinnalle ja ”ihmettelylle” (vrt. Väyrynen 2007, 47–50), jota fenomenologinen tutkimusotteeni edellytti. Muistiinpanojen ja ajatusten kirjaaminen teki myös pohdinnat näkyviksi, ja koin tutkimuspäiväkirjani myös omana materiaalivarantonani, tietynlaisena ”backup-tiedostona”, johon saatoin palata ja palauttaa mieleen omia mielialoja ja omia ajatuksia. Koin, että tutkimuspäiväkirjan avulla kävin hyödyllistä ja fenomenologiselle tutkimustavalle tarpeellista itsereflektointia omien ajatusten ja olettamusten äärellä. Tutkimuspäiväkirjan merkintöjen lisäksi muita tiedonlähteitä analyysini tukena olivat tutkittavien kanssa käydystä yhteydenpidosta sähköpostitse ja puhelimitse ennen haastattelua ja haastattelun jälkeen tehdyt muistiinpanot. Aineistojen keskinäinen suhde on selkeä: tutkimuspäiväkirja ja muut tiedot ovat tutkimusta ja sen tekemistä taustoittavaa aineistoa, ja varsinainen aineistoni on haastattelut ja niiden tuottama litteroitu materiaali.

Laadullisen mittavan aineiston analyysi on ollut monivaiheinen ja pitkä prosessi, jonka katson alkaneen tavallaan jo haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2009, 136). Pystyn vieläkin palauttamaan mieleeni ne tuntemukset, kun haastattelua tehdessä tuli esiin jokin toistuva tai muutoin tärkeä oivallus. Merkitsin aina haastattelun jälkeen tutkimuspäiväkirjaani päällimmäiset ajatukseni, ja näin ollen jo haastatelluita tehdessä mielessäni muotoutui jäsennystä sisältöalueisiin ja merkityksiin, joita haastateltavat tutkimuksen aiheesta tuottivat. Koska purin haastattelumateriaalin itse, sain kokea haastattelut uudelleen kaikkine naurahduksineen ja hämmästyksineen, ja aineisto tuli minulle hyvin tutuksi. Aineiston litteroinnin aikana tein siihen jo tekstinkäsittelyllä merkintöjä silloin, kun mielestäni merkittävä ja kiinnostava kohta tuli kohdalle. Siten alustavaa havainnointia ja tutustumista aineistoon syntyi jo työlään ja puuduttavan litteroinnin yhteydessä.

Sisällöllisesti laajan ja sivumääräisesti mittavan aineiston analyysivaihe on ollut vaativa. Erityisen haastavaksi koin löytää oikeanlaisen, tutkimukseni tavoitteisiin soveltuvan analyysitavan. Luin useita fenomenologisella otteella sensitiivisistä tutkimusaiheesta tehtyjä tutkimuksia ja väitöskirjoja (mm. Granfelt 1998; Väyrynen 2007; Krok 2009; Gauffin 2012; Råman-Maljonen 2016) sekä niiden analyysitapoja löytääkseni oman tavan, joka avulla saisin aineistoni parhaiten tuomaan esiin tutkimukseen osallistuvien vanhempien kokemusta. Hyvin tiukasti säännelty Juha

Perttulan fenomenologinen analyysimenetelmä, jollaista esimerkiksi Katri Gauffin (2012, 45–46) käytti lisensiaatintutkimuksessaan, jossa hän muodosti ensin yksilöllisiä merkitysverkostoja ja eteni sen kautta yleisen merkitysverkoston luomiseen, ei tuntunut sopivalta minun aineistooni. Aineistoani väritti voimakkaasti myös ajallinen ja kertomuksellinen näkökulma, jonka Perttulan tiukan fenomenologinen analyysitapa olisi mielestäni jättänyt alleen. Kertomusten katsotaankin soveltuvan hyvin tutkimuksen lähtökohdaksi, kun kiinnostuksen kohteena ovat kokemukset ja muutokset (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191). Koska olin kiinnostunut merkityksistä, joita minulle kerrotuista kertomuksista löytyi, fenomenologinen asennoituminen aineistooni ja sen tuottamiin kertomuksiin palveli tätä päämäärää ja kokemuksen tutkimista parhaiten.

Analyysini lähtee siis siitä, että tutkittavan tarina on tosi sellaisenaan ja sen tutkimukseen osallistuva vanhempi on halunnut kertoa. Olen fenomenologisen sitoumuksen mukaisesti jättänyt sosiaalityöntekijän ennakko-oletukseni syrjään ja suhtautunut minulle kerrottuihin kokemuksiin sellaisenaan tarkastelematta niitä sosiaalityöntekijän silmälasein (vrt. Krok 2009, 58). Esimerkiksi haastateltavan kertoessa omista vaikeista kasvatustilanteista vanhempana en ole arvioinut hänen tapansa toimia kasvattajana tilanteessa sen kautta, mitä sosiaalityöntekijänä ammattini ja työkokemukseni kautta saattaisin ajatella, vaan pyrin tavoittamaan haastateltavan oman kokemuksen tilanteesta ja siitä, kokiko hän itse onnistuneensa tai pärjänneensä siinä hyvin vai huonosti. Fenomenologinen tarkastelukulma ei siis etsi objektiivisia totuuksia vaan tutkittavien antamia merkityksiä asiasta (Dahlberg & Dahlberg 2019; Krok 2009, 58–59), enkä minä ollut paikalla arvioimassa tutkittavieni vanhemmuutta tai siinä toimimista.

Varsinaista aineiston lukemista tein useaan otteeseen, aluksi hyvin fokusoimattomasti vain siihen tutustuen saadakseni siitä kattavan käsityksen ja voidakseni löytää siitä erityisiä omalle tutkimusongelmalle olennaisia asioita. Tämä vaihe oli epäsystemaattisuudessaan kuitenkin fenomenologiselle asennoitumiselleni tärkeää, ja sen kautta pystyin suhtautumaan aineistoon ennakkoluulottomasti, sitä ihmetellen ja ihastellen.

Analyysitapani on lopulta muotoutunut kaksitasoiseksi. Ensin tarkastelin laajaa aineistomateriaaliani väljän fenomenologisen analyysiotteen mukaisesti siten, että etsin haastateltavien tuottamasta aineistosta keskeistä sisältöä, jonka avulla jaottelin aineistoa. Tämä aineiston käsittelyvaihe muistuttaa paljon temaattista sisällönanalyysiä, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 112). Kerronnallisuuteen ja eri teemojen esiin saamiseen pohjaava haastattelumenetelmäni ohjasi osittain sisällöllisiä teema-alueita, jotka aineistossa toistuivat ja nousivat esiin, koska olin niitä haastattelussa kysynyt ja ollut niistä kiinnostunut. Tällaisia sisältöjä olivat prosessi adoptiovanhemmaksi, lapsen erityistarpeisuus, tuen tarpeet ja kokemukset vanhemmuudesta. Nämä teemat vastasivat tarkentaviin

tutkimuskysymyksiini siitä, miten haastateltavat kuvaavat omaa prosessiaan tulla adoptiovanhemmaksi, millaisia merkityksiä he antavat lapsen erityistarpeisuudelle ja mitä se merkitsee heidän arjessaan sekä mitä merkityksiä he antavat vanhemmuudelle ja vanhempana toimimiselle. Esitin siis näitä kysymyksiä aineistolleni ja etsin merkityksiä näiden teemojen alle, mikä helpotti jo paljon laajan aineiston käsittelyä. Konkreettisesti luin aineistoani ensin tutkimuskysymysten kautta ja merkitsin aineiston marginaaliin, mihin teemaan mikäkin asia liittyi. Lisäksi käytin eri värejä eri teemoille paikallistaakseni helpommin isosta aineistomäärästä, mikä kohta koski mitäkään. Lopulta kokosin kaikista haastatteluista temaattiset sisällöt omiksi tiedostoikseen.

Temaattisten sisältöjen muotoutumisen jälkeen ryhdyin etsimään niiden sisälle kertyneitä merkitystihentymiä. Esimerkiksi vanhemmuuden sisällön alle muodostuneita merkitystihentymiä olivat *haastavat asiat vanhemmuudessa* tai lapsen erityistarpeisuuden sisällön alle muodostui *diagnosoimattomat tarpeet* merkitystihentymä. Sen jälkeen etsin hermeneuttisen tulkinnan avulla haastateltavien asioille antamia syvempiä merkityksiä. Esimerkiksi kun vanhempana toimimisen merkitystihentymän alla haastatteleman adoptiovanhempi käytti ilmaisua ”*minä teroitän miekkani ja taistelen*” kuvatessaan keinoja saada lapselleen hänen tarvitsemiaan palveluja, minä pyrin löytämään hänen antamansa merkitykset taistelulle. Taistelu ei tulkintani mukaan merkinnyt hänelle vain negatiivista kokemusta asiakkuudesta palvelujärjestelmässä vaan myös ylpeyttä omasta kyvystä huolehtia siitä, että hänen erityistarpeinen lapsensa saa tarvitsemaansa hoivaa tai palveluita. Vanhemman tokaisu osana hänen todellisuuttaan ja elämismaailmaansa osoitti tulkintani mukaan selviämisen merkityksiä osana vanhemmuuden kokemusta ja toisaalta vaikean asiakaskokemuksen tunteita.

Tavoitettuani vanhempien antamia merkityksiä kaipaasin kuitenkin edelleen työkalua, jonka avulla pystyisin edelleen selkiyttämään pohdintaani ja tavoittamaan syvempää merkitystä. Päädyin kirjoittamaan jokaisen perheen haastattelusta oman pelkistetyn lyhyen kertomuksen. Kirjoittamiani lyhyitä tiivistelmiä voisi kuvata myös ”kertomuksellisiksi muotokuviksi”, jotka tuottavat syvempää ymmärrystä haastateltavien tarinasta ja merkityksistä niiden sisällä, mutta samalla kunnioittavat haastateltavien omaa tarinaa ja nostavat keskiöön heidän jokapäiväisen elämänsä kokemukset (vrt. Rodríguez-Dorans & Jacobs 2020). Tämä oli mahdollista, koska haastateltujen perheiden määrä oli pieni. Tutkimukseen osallistuvia perheitä oli yhdeksän, kun tässä kohdassa yhdistin myös erikseen haastatteleman pariskunnan kuvaukset perheen prosessista ja elämästä yhdeksi yhteiseksi kertomukseksi.

Nämä pelkistetyt kertomukset autoivat minua näkemään kokonaisuutta paremmin ja löytämään sieltä niin samankaltaisuutta kuin erilaisuuttakin. Lisäksi se vapautti minut näkemään ajallisuuden tärkeyden asioiden saamille merkityksille. Esimerkiksi vanhemman kertoessa haasteellisista asioista vanhemmuudessa pystyin

kertomuksen avulla tavoittamaan sen dynaamisen ja muuttuvan luonteen. Yhdessä vaiheessa vanhemmuudessa oli vaikeampaa ja toisena helpompaa. Olisi ollut harhaanjohtavaa tulkita haastavat vaiheet vanhemmuudessa sellaisenaan ymmärtämättä kokonaiskertomusta. Nämä kertomukset ja perheiden tilanteista muotoutuneet kuvat auttoivat minua siirtymään analyysissäni toiselle tasolle tavoittamaan vanhemmuuden merkitysten sisällä pelkistettyjä kokonaiskertomuksia haastateltavien tuottamasta aineistosta. Kokonaiskertomus ei ole kenenkään yksittäisen haasteltavan tai perheen kertomus, vaan yleinen ja kokoava tutkijan tekemä konstruktio, jonka katson kuvaavan yleisesti tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kokemusta vanhemmuudesta.

Toisena aineiston analyysin tasona on siis vanhempien kokemuksista syntyneiden kokoavien vanhemmuuden kertomusten muodostaminen vastauksena päätutkimuskysymykseeni, millainen on erityistarpeisen lapsen adoptiovanheman kokemus vanhemmuudesta. Analysoituani aineistoani ensin sisällöllisten teemojen mukaisesti ja käytyäni aineistoani läpi useaan otteeseen etsien sieltä nousevia merkitystihentymiä ja tehtyäni pelkistetyt tarinat jokaisen perheen tilanteesta oli sieltä löytynyt toistuvasti vanhemmuuden arjessa esiintyviä merkityksiä, kuten onnellisuus, kuormittavuus ja selviytyminen. Näiden avulla olen luonut toistuvasti ilmenneiden merkitysten kautta kokoavia, yleistäviä vanhemmuuden kertomuksia: onnellisuuden, kuormittavuuden ja selviytymisen kertomuksia. Niiden lisäksi merkitykselliseksi asiaksi aineistosta nousi tulevaisuus ja ajatus lapsen elämästä eteenpäin. Näen nämä vanhemmuuden kokoavat kertomukset myös holistisen viitekehyksen kautta osana sitä kulttuurista ja sosiaalista tilaa, missä tutkittavien adoptiovanhempien kokemukset ovat syntyneet. (vrt. Krok 2009, 66.) Näiden kertomusten avulla voin tulkita ja kuvata erityistarpeisen lapsen adoptiota omassa ajassaan tapahtuvana ilmiönä eikä irrallisina tapahtumina.

Olen taulukossa 2 kuvannut päättelyketjuani alkuperäisilmauksesta yleiseen temaattiseen sisältöalueeseen ja siitä merkitystihentymien kautta kuvaavien merkitysten nimeämiseen. Sen jälkeen olen merkitysten ja lyhyiden tiivistettyjen kertomusten avulla luonut kokonaiskertomuksen. Tutkijana olen joutunut tekemään valintoja sen suhteen, mitkä merkitykset nostin keskeisiksi, mutta lähtökohtana on ollut haastattelemini vanhempien itsensä esiin nostamat asiat merkitystihentymien sisällä.

Taulukko 2. Esimerkkejä tutkimuksen päättelyketjuista alkuperäisestä ilmauksesta sisältöalueen ja laajemman merkitystihentymän tavoittamiseen. Siitä on muodostettu ja nimetty ilmaisen merkitys ja johdettu kuvaava kokonaiskertomus.

Alkuperäinen ilmaisu	Sisältöalue	Merkitystihentymä	Merkityksen nimeäminen	Kokonaiskertomus
<i>"kun lapsi tulee ja sanoo, että isä minä rakastan sinua"</i>	Vanhemmuus	Hyvää oloa tuovia asioita vanhemmuudessa	Onnellisuutta tuottavat asiat	Onnellisuuden kertomus
<i>"teroitän miekkani ja lähden taisteluun"</i>	Vanhemmuus/ lapsen erityistarpeisuus	Haastavia asioita vanhemmuudessa /lapsen tarpeita ei tunnisteta	Keinot selvitä (coping)/ haastavat kokemukset asiakkuudesta	Selviämisen kertomus/ asiakkuuden kertomus
<i>"en mä halua semmosessa jonossa olla missä jonotetaan terveitä lapsia.. se oli oikeestaan vastenmielinen ajatus, että me odotetaan siellä niinku viiden tuhannen euron tai dollarin setelinippujen kaa et sitä vauvaa."</i>	Valinta	Miltä tuntui valita erityistarpeisen lapsen adoptoiminen	Eettinen valinta/ Erityistarpeisen lapsen adoptointi nähdään oikein tekemisenä	Erityistarpeisen lapsen adoptio arvovalintana
<i>"kaikki yleensä tämmöset tuntemusjutut häneltä puuttui kokonaan, ei hän tiedä mikä on nälkä, ei vieläkään. Et jos mä kysyn, että onks sulla nälkä niin hän sanoo, että en tiedä."</i>	Lapsen erityistarpeisuus	Haastavia asioita arjessa lapsen kanssa	Epämääräisiä diagnosoimattomia tarpeita	Adoptioerityiset tarpeet

Tutkimukseni tulosten tulkintakehikkona on adoptoidun lapsen erityistarpeisuus, joka analyysissäni lävistää kaikki tulososiossa kuvatut teemat: toiveen lapsesta, vanhemmuuden ja elämän lapsen kanssa sekä erityistarpeisuuden osana perheiden elämäntilannetta sekä osana auttamisverkostoa. Adoptoidun lapsen erityistarpeisuus muokkaa adoptiovanhempien kokemuksia ja merkityksiä niin adoptiota edeltävässä pohdinnassa kuin elämässä ja vanhemmuudessa lapsen kanssa sekä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan.

5.5 Tutkimuksen eettiset sitoumukset

Tutkimusaiheeni on tutkittaville henkilökohtainen ja herkkäkin. Perheen perustaminen ja lapsen saaminen ja siihen liittyvät asiat ja kokemukset ovat luonteeltaan hyvin yksityisiä, ja yleensä ne käsitellään perhe- ja lähipiirissä. Adoption myötä tutkittavani ovat joutuneet päästämään viranomaiset elämäänsä osaksi perheen perustamista ja lapsen saamista. Lupautuessaan haastateltavaksi tutkimukseeni he ovat ottaneet minut henkilökohtaiselle alueelleen ja samalla osoittaneet suurta luottamusta minua ja tutkimustani kohtaan. Sensitiivinen tutkimusote edellyttää minulta tutkijana herkistymistä kuulemaan heidän oma kokemuksensa tutkittavasta ilmiöstä (Laitinen 2004, 52–53; Väyrynen 2007, 54–57).

Haastatteluaineistoni sisältää paljon henkilökohtaisia kertomuksia vanhemmaksi tulosta, vanhemmuudesta, sen iloista ja haasteista sekä haastateltavien omista tunteista. Ne ovat tavallaan yksityisiä heijastuksia heidän maailmaansa ja ajatuksiinsa. Haastatteluiden aikana vanhemmat heijastelivat kertomuksissaan myös omien lastensa elämää: sekä lasten repussa olevia kokemuksia menneestä ja ajasta lastenkodissa että ajatuksia heidän lastensa tulevaisuudesta. Olen siis samalla tavoin sensitiivinen niille jaetuille kokemuksille, jotka koskevat heidän adoptiolapsiaan, joita ilman tutkimustani ei olisi syntynyt ja joille he ovat antaneet oman äänen tutkimuksessani. Haastateltavat eivät tuo haastatteluun vain omaa historiaansa vaan myös lastensa historian, mutta samalla tilanteessa on läsnä tämä hetki sekä myös tulevaisuus (vrt. Pohjola 2003, 55–57).

Tutkimukseen osallistuminen voi olla myös mahdollisuus antaa ääni asialle, joka ympäröivässä yhteiskunnassa on tuntemattomampi ja vieras. Osallistumalla haastatteluun tutkittavat ovat voineet myös saada kokemuksen kuulluksi tulemisesta (Kallinen ym. 2015, 195) tai haastattelu voi antaa mahdollisuuden purkaa tuntejaan, sanoa kritiikkiä sekä ”puhua suunsa puhtaaksi” (Pösö 2004, 95). Haastatteluun osallistuminen tuntui olevan haastatelluille tärkeää ja merkityksellistä, jolloin voi ajatella, että tutkimukseen osallistumisella oli haastateltavien osalta myös hyötynäkökulma (Laitinen & Uusitalo 2007), joka osaltaan selittää halukkuutta osallistua sensitiiviseen hyvin yksityisiä asioita ja kokemuksia koskevaan tutkimukseen.

Eettinen tarkastelu edellyttää pohdintaa myös päinvastaisesta näkökulmasta, haastateltavien tilanteesta hyötymisen ja hyväksi käyttämisen näkökulmasta (vrt. Pohjola 1994; Granfelt 1998). Riitta Granfelt (1998) on tutkiessaan asunnottomia naisia pohtinut vastausta kysymykseen, mikä oikeus hänellä on tunkeutua tutkittaviensa elämään. Hän on pitänyt tärkeänä tunnistaa, mikä on tunkeutumisen ja eettisesti kestävän ja keskinäiseen arvostavaan vuorovaikutukseen perustuvan tutkimuksen ero. Hän kirjoittaa, että ”haastateltavilta ei myöskään tule riistää omaa vastuuta siitä, mitä he päättävät elämästään ja itsestään kertoa”. (Granfelt 1998, 39–41.) Tämä näkökulma auttoi myös minua luottavaisesti käyttämään aineistoa, kun vakuutuin, että en ole millään tavoin ilman heidän lupaansa ”tunkeutunut”

heidän maailmaansa, vaan itse asiassa haastateltavat kutsuivat minut kuulemaan heidän kertomustaan ja kokemuksiaan. Heillä oli myös mahdollisuus olla ottamatta yhteyttä minuun.

Tutkimuksen toteuttaminen perustuu nimenomaisesti vapaaehtoisuuteen. Koska en ole etsinyt haastateltavia virallisten adoptio toimijoiden kautta, en ole tarvinnut tutkimuksen toteuttamista varten erillisiä tutkimuslupia. Sen sijaan jokaiselle haastatteluun osallistuvalla olen kertonut avoimesti, mistä tutkimuksessani on kyse ja millä tavoin haastattelumateriaalia säilytetään ja käytetään. Olen painottanut salassapitoa ja tunnistettavuuden välttämistä. Haastatteluun osallistuneet ovat allekirjoittaneet suostumuslomakkeen (liite 3), jossa tutkimukseen liittyvät perusasiat on kuvattu.

Haastattelutilanne on haastateltaville merkityksellinen kokemus, joka voi herättää heissä monenlaisia ajatuksia ja tunteita: jännitystä, innostusta, pelkoa, iloa yms. (Laitinen & Uusitalo 2007, 318). Haastattelutilanne voi haastateltavan tunteiden lisäksi herättää tunteita myös haastattelijassa (Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014, 57–58). Anneli Pohjola (1994, 41–42) kuvaa omassa tutkimuksessaan kokeneensa huonoa omaatuntoa, koska hän koki olevansa haastattelutilanteessa saava osapuoli ja tavallaan riistävänsä jotain haastatteluun osallistuvilta nuorilta. Haluan ajatella, että ehdottomaan vapaaehtoisuuteen perustuvassa haastattelussa osallistujat voivat myös saada siitä jotain itselleen, mahdollisuuden palata adoptioon liittyviin asioihin, peilata ja reflektoida niitä, puhua niistä jonkun kanssa.

Haastatteluprosessin aikana kävin mielessäni eettistä pohdintaa ja huoltakin tutkimukseen osallistuvien tutkittavien henkilökohtaisesta hyvinvoinnista ja siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen voi heille tarkoittaa ja mitä prosesseja se saattaa heissä avata. Tarjosin kaikille haastateltaville mahdollisuuden kertoa tuntemuksistaan ja ajatuksistaan (Kvale 1996, 128) joko heti haastattelun jälkeen tai lähettämällä heille haastattelun jälkeen sähköpostilla kysymyksen, millä mielellä he olivat haastattelun jälkeen ja oliko mahdollisesti herännyt vielä jotain ajatuksia tai sanottavaa. Kaikki haastateltavat eivät vastanneet viestiini, mutta ne haastateltavat, jotka vastasivat, toivat esiin tyytyväisyyttään siitä, että heillä oli ollut mahdollisuus puhua kanssani ja kertoa ajatuksistaan ja joku koki olleensa kuin terapiassa. Jotkut halusivat vielä täydentää jotain haastattelun aikana unohtunutta nimeä tai tuoda esiin vielä jonkun kokemuksen, joka oli jäänyt sanomatta.

Oma roolini tutkimusta tekevänä sosiaalityöntekijänä on asia, jonka merkitystä tutkimuksessa on tarpeen arvioida eettisesti. En voi irrottautua omista lähtökohdistani, ja tutkimuksen tekijänä ja haastattelijana olen kertomuksen kuulija, jolle kertomus osoitetaan, mikä omalta osaltaan muovaa tarinaa (Eriksson 2009, 83). Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijänä työhöni liittyy paljon arvioinnin ja vallan elementtejä. Tutkimukseeni osallistuvat haastateltavat ovat adoptiovanhempia oman vanhemmuutensa alkutaipaleella. Vanhemmuus ja siihen kasvaminen ja oppiminen ovat herkkiä ja paljon tunteita herättäviä elämänvaiheita. Oman vanhemmuuden

kokemusten jakaminen rehellisesti haastattelijalle, joka on sosiaalityöntekijä, voi vaikuttaa tilanteessa. Sosiaalityöntekijyyteen liittyy vallankäytön näkökulma, ja on mahdollista, että jotain jätetään kertomatta tai kerrotaan kaunistellen, jotta haastateltava voi osoittaa olevansa hyvä vanhempi, joka pärjää lapsensa kanssa. Se ei kuitenkaan vähennä haastattelun tuottaman aineiston, joka on yksi senhetkisen haastateltavien elämismaailman toteuma, merkitystä. Se, pystyykö haastattelija omasta asemastaan vaikuttamaan kaikkiin haastattelun kulkuun vaikuttaviin tekijöihin, on inhimillisen vuorovaikutuksen tavoittamattomissa, osana elämismaailmaa. Olennaista on pyrkimys sosiaalityöntekijäasemasta huolimatta saavuttaa luottamuksellinen ja turvallinen haastattelun ilmapiiri. Toinen omaan ammatilliseen positioon liittyyvä eettinen ja tutkimuksen validiteetin kannalta tärkeä asia on, että en ole haastatellut omia asiakasperheitäni, joihin olen itse välittömässä viranomaisrooliin kuuluvassa suhteessa, koska sosiaalityöntekijän asemani voisi vaikuttaa heidän vastauksiinsa ja siten saataviin tuloksiin.

Myös tutkimukseni metodologiset valinnat ovat vaatineet eettistä pohdintaa. Voinko oikeasti tavoittaa toisen kokemusta, on ollut asia, joka on ollut mielessäni usein ja hämmentänyt minua. Olen tutkimusprosessini aikana kohdannut kritiikkiä kokemuksen tutkimisesta ja ajatuksesta, että toisen ihmisen aitoja kokemuksia pystytään tavoittamaan tutkimuksen keinoin. Kokemus on elävä, kulttuurin ja ympäröivään vuorovaikutukseen sidottu, myös sillä tavoin, että tutkijan tekemät tulkinnat jo sinällään voivat vaikuttaa myös haastateltavien omaan kokemukseen. Tutkimukseni haastatteluaineisto antaa kuvan haastatteluhetkellä olleesta kokemuksesta tutkimuksen aiheena oleviin teemoihin. Tällä hetkellä haastateltavien kokemus voisi olla jo eri. Näin ollen vaatimus tutkijan muodostamien kokemuksen tulkintojen aitouden varmistamisesta on minusta mahdoton, vaan kyse on toisen ihmisen ymmärtämisen ehdoista. Anna Kulmala (2006) on väitöskirjassaan ”Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta” pohtinut kokemuksen tutkimista ja tullut päätelmään, että toisen kokemus siirtyy toiselle vuorovaikutuksessa siten kuin se kerrotaan ja tämä kerrottu pitää sisällään sen merkityksen, minkä kokemustaan kertova välittää (Kulmala 2006, 75–77). Suhtaudun haastateltavien kertomaan kokemukseen hyvin samankaltaisesti ja olen pyrkinyt analyysissäni kunnioittamaan ja parhaalla mahdollisella tavalla ymmärtämään kerrottujen kokemusten sisältämiä merkityksiä, ja sillä tavoin merkitys on jaettavissa ja ymmärrettävissä.

6 ADOPTIO – LUPAUS LAPSESTA

Lapsen adoptioiminen saa mielensä ja perustelunsa toiveesta saada lapsi. Adoptiossa on kyse perheen perustamisesta. Adoptiovanhemmat ovat lasta toivoessaan elämän suurten kysymysten äärellä. He miettivät asioita kuten tuleeko meistä vanhempia, saammeko me lapsen, tuleeko meistä perhe, onko elämä ilman lasta merkityksellistä. Toiveeseen lapsesta ja vanhemmuudesta kuuluu myös elämän jatkuvuuden elementti, eksistentiaalinen ihmisen olemassaolon ehto, joka nivoo lapsen saamiseen liittyvät merkitykset vahvasti ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan (Greil ym. 2010, Eriksson 2016c). Adoptiovanhemmat ovat lapsen toiveessaan ja omaa perheellistymisen reittiään valitessaan tai sitä etsiessään haavoittuvaisia näiden elämän peruskysymysten äärellä. Toteutumaton toive lapsesta ja perheestä vaikuttaa monella tavoin heidän senhetkiseen elämäntilanteeseensa ja ajatuksiinsa tulevaisuudesta ja heidän tekemiinsä ratkaisuihin.

Toive lapsesta ja toive adoptiolapsesta sisältää monenlaisia kertomuksia haastateltavien elämästä, arvoista ja ratkaisuista lapsitoiveen takana (vrt. Perry & Henry 2009, 552). Aloitan tutkimukseni empiirisen osion kuvaamalla adoption taustalla olevia tekijöitä ja siihen johtaneita asioita. Tässä luvussa tarkastelen niitä merkityksiä, joita vanhemmat antavat adoptiopäätöstä edeltäville kokemuksille: lapsettomuudelle, arvoalinnoille ja myönteiselle suhtautumiselle adoptioon sekä sitä, miten ne ovat vaikuttaneet heidän ratkaisuihinsa heidän ryhtyessään adoptiovanhemmiksi. Päätän tämän luvun kaikille tutkimukseni vanhemmille yhteiseen ratkaisuun adoptoida erityistarpeinen lapsi ja vanhempien sille antamiin merkityksiin.

6.1 ”Se tavallinen lapsettomuustarina”

Adoptiovanhemmaksi ryhtymisen prosessi lähtee liikkeelle jo huomattavasti ennen kuin ihmiset päätyvät adoptoimaan erityistarpeisen lapsen. Kaipuu lapsesta on valtaisa ja toimii pontimena erilaisille ratkaisuille elämänkulussa, jotta toive lapsesta ja vanhemmuudesta voisi toteutua. Lapsettomuus on Suomessa edelleen yleisin lähtökohta lapsen adoptoimiselle perheeseen (Parviainen 2003, 2014), ja se on myös tutkimukseeni osallistuneille vanhemmille yleisin syy ja lähtökohta lapsen adoptoimiselle. Eräs haastatteleman äiti kuvasi otsikon sanoin, että adoption taustalla oli ”*se tavallinen lapsettomuustarina*”. Adoptiovanhemmista suuri osa kuvasi adoptiovanhemmuuteen päättymistä kerronnallisena prosessina. He kertoivat adoptiota edeltäneestä lapsettomuuden kokemuksesta, ja siitä, etteivät he toiveista huolimatta

saaneet biologista lasta. Haastattelemieni vanhempien lapsettomuudesta oli kahdentyypisiä kokemustarinoita. Toiset olivat kokeneet primaarista lapsettomuutta, eivätkä toiveista ja yrityksistä huolimatta saaneet biologista lasta. Toisissa kertomuksissa vanhemmilla oli perheessään jo yksi biologinen lapsi, mutta he kärsivät sekundaarisesta lapsettomuudesta, eli he eivät olleet saaneet toista biologista lasta perheeseensä toiveistaan huolimatta. (Myös Lehto 2020, 27; Miettinen & Rotkirch 2008, 17.)

Lapsettomuus on kipeä kokemus perhettä ja vanhemmuutta toivoville. Tutkimukseeni osallistuneet adoptiovanhemmat kokivat, että lapsi tekisi heistä *perheen*. Vanhemmat kuvasivat, että he eivät kokeneet olevansa oikea perhe, kun heillä ei ollut lasta. Lainsäädännön ja yleisen hallinnon määrittelyn (esim. Kansaneläkelaitos) mukaan perheen käsite voi toki olla moni muukin kokonaisuus kuin vain perhe, johon kuuluu lapsi. Silti tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kokemuksen mukaan lapsi oli se, joka mahdollisti perheen muodostumisen.

”Jos mä mietin vanhempiana oloa niin mulle tulee just mieleen se, että ihan äärettömän onnellinen siitä, että mä oon äiti nyt. Et mä oon sen mahdollisuuden saanut, että meillä on lapsi. Se on mulle ihan äärettömän tärkeätä, että on lapsi saatu.” (Elina)

Perhe ja lapsen saaminen ovat yhteiskunnassamme arvostettuja asioita (Högbäck 2016, 64). Myös Väestöliiton perhebarometrin tuottaman tiedon mukaan lapsi nähtiin tärkeänä osana perhettä, ja ihmisillä oli kokemus, että lapset ovat tärkeitä perheen määrittäjiä ja harva koki perheeksi lapsettoman avioparin (Paajanen 2007, 26–28). Lapsen saamisen myötä syntyvä vanhemmuus oli haastateltavieni mielestä luonnollinen haave ja toive, jota he tavoittelivat. Samalla tavoin tuoreen Väestöliiton perhebarometrin mukaan nuoret aikuiset pitivät vanhemmuutta itsestäänselvänä osana elämänsäkaarta, ja heillä oli tarve tulla vanhemmiksi jossain vaiheessa elämää (Rotkirch ym. 2017, 31).

Tutkimuksia ja hoitoja

Haastateltavat liittyivät vanhemmaksi tuloon odotuksen siitä, että lapsi on luonnollinen osa parisuhdetta ja elämänsäkaarta. Toisaalta vanhemmat kiinnittyivät vahvasti toiveeseen biologisesta lisääntymisestä, jonka he kokivat olevan normaalia ja tavanomaista. Lapsettomuutta kokeneiden ensisijaisena toiveena oli ollut saada biologinen lapsi perheeseen. He olivat kokeneet tahatonta lapsettomuutta¹⁶ ja sen

16 Tahattomasti lapsettomiksi tutkimuksessani määrittelen henkilöt, jotka eivät ole toiveistaan huolimatta saaneet biologista lasta. Yksinkertaisuuden vuoksi käytän tutkimustulosten esittämisessä yleisesti käytössä olevaa käsitettä lapsettomuus. Tutkimuksissa (Letherby 2010) on määritellyt tahattoman lapsettomuuden olevan seurausta hedelmättömyydestä, ja sitä hoidetaan lääketieteellisesti (myös Lehto 2020,

myötä hakeutuneet lapsettomuustutkimuksiin ja -hoitoihin, kun raskaus ei toiveista huolimatta ollut alkanut (myös Lehto 2020, 27). Näin oli tapahtunut, riippumatta siitä, oliko kyseessä toive ensimmäisestä tai toisesta lapsesta, niin primaarista kuin sekundaarista lapsettomuutta kokeneilla.

Tutkimukseni vanhemmat kuvasivat tilannettaan haastattelussa monesti termillä *normaali tarina*, kun he viittasivat siihen, että lapsettomuutta oli ensin pyritty ratkaisemaan tutkimusten ja hoitojen avulla. Toiveena oli ollut, että niiden avulla saataisiin biologinen lapsi. Lapsettomuuden syiden selvittäminen ja hedelmöityshoidot toivotun raskauden edesauttamiseksi ovatkin yleisiä lapsettomuutta kokeneiden keskuudessa¹⁷. Haastatteleman vanhemmat näkivät tutkimukset ja hoidot lapsettomuuden ensisijaisena ratkaisuna, ja kun ne eivät tuottaneet toivottua tulosta, raskautta ja lasta, tai eivät antaneet selkeää vastausta lapsettomuudelle, he alkoivat katsoa muita polkuja lapsen saamiseksi:

”Meillä on ihan tavallinen lapsettomuustarina siellä ennen adoptiota, että on ensin yritetty biologista lasta ja sitten sen jälkeen on käyty hoidoissa ja ei niistä oikein mitään tullut ja siten on päädytty, että on tää nyt tässä, että katotaan vähän muita polkuja.”(Elina)

Lapsettomuutta kokeneille vanhemmille lapsettomuuden mahdollisten syiden selvittäminen oli tärkeää, ja sen he kaikki halusivat tehdä. Vanhempien kertomuksissa merkitykselliseen asemaan ei noussut se, oliko tutkimuksissa löytynyt lapsettomuudelle jokin syy vai oliko syy selittämätön, vaan lapsettomuuden syiden selvittäminen itsessään ja lapsettomuusprosessissa eteneminen toimivat tietynlaisena porttina siirtymisessä seuraavaan vaiheeseen lapsen toiveessa, oli se sitten lapsettomuushoitoihin siirtyminen tai adoptioprosessin aloittaminen.

Lapsettomuushoitojen aloittaminen ei ollut vanhempien kertomuksissa samalla tavoin itsestään selvää kuin hoitoja edeltävien tutkimusten tekeminen. Se vaati heiltä enemmän harkintaa. Lapsettomuushoidot, hedelmöityshoidot, kuvataan julkisessa keskustelussa ja tutkimuksissa (mm. Lehto 2020) raskaiksi, vaativiksi ja pitkäkestoisiksi. Myös tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat, jotka olivat lapsettomuutta koskevien tutkimusten jälkeen jatkaneet lapsettomuushoitoihin, kuvasivat hoitoja raskaiksi, kurjiksi, karmeiksi, joku mainitsi niiden olevan myös kalliita. Lapsetto-

26). Tahattoman lapsettomuuden määrittely ei kuitenkaan ole aina sidoksissa hedelmättömyyteen ja hoitoihin, koska kyseessä voi olla ns. elämäntilannelapsettomuus tai sosiaalinen lapsettomuus, jolloin kyse ei ole hedelmättömyydestä vaan olosuhteista, esimerkiksi, että ei ole puolisoa, jonka kanssa hankkia lasta tai puoliset ovat samaa sukupuolta (Lehto 2020, 27).

17 Hedelmöityshoitojen tarkoituksena on auttaa lapsettomuutta kokevien mahdollisuutta saavuttaa raskaus ja biologinen lapsi (Greil ym. 2010). Hedelmöityshoitojen määrä Suomessa on kasvanut merkittävästi: 2000-luvun alussa hoitoja tehtiin noin 7000–8000 ja vuonna 2018 yli 13 000 (Lehto 2020, 31, 33).

muuden ratkaisemiseksi tehtyjen lapsettomuushoitojen koettiin myös vieneen paljon voimavaroja:

”Mut sit, kun tuota todettiin tää lapsettomuus. Siitä on vieläkin vaikea puhua. Niin tota niin sitähan tutkittiin ja ei löydetty mitään vikoja ja tosi raskaat ne hoidot. Ja mä sanoin, että mä en enää ikinä käy läpi niitä piikkejä ja mä olin niinku, se tais olla sen toisen koeputkihedelmoityksen jälkeen, kun niitä istutettiin. Ne kasvo hyvin siinä putkessa, mut sit ku niitä istutettii ni ei ei vaan niinku tarttunu, mut et kaikki on niinku hyvin. Niin mä sanoin, että mä en enää. Että meillähän on yhdet nythen potentiaaliset kaksoset odottamassa siellä pakastimessa et sehän voi olla ne.... Mutta mä sanoin, että mä sitä pettymystä niin en ollut sillon niinku mitenkään valmis siihen enää. Että oli niin rankat niin ne miinukset niissä tikuissa, että mitä jos me nyt lähdetäs tähän (adoptioon, PP lisäys).” (Milla)

Pettymys hoitojen epäonnistumisesta on käsinkosketeltavaa, kuten yllä olevasta sitaatista on nähtävillä. Nämä kokemukset saavat ilmiänsä hedelmöityshoitojen psyykkisfyysisinä vaikutuksina. Piikitykset, lääkitykset ja alkion istuttaminen kohtuun ovat rankkoja kokemuksia, erityisesti tilanteessa, jossa niiden lopputulos tuottaa pettymyksen ja heijastuu psyykkiseen olotilaan. Lapsettomuushoitojen raskaus ja pettymykset hoitojen epäonnistumisesta, *miinukset tikuissa*, kuten vanhempi kuvaavasti kertoo, ovat asioita, jotka tulivat esiin useissa haastatteluissa. Hoitojen niin fyysinen kuin psyykinen kuormittavuus oli raskas kokemus, joka teki helpommaksi tehdä ratkaisun lapsen adoptioimisesta lapsettomuushoitojen jatkamisen sijaan.

Hedelmöityshoidot eivät rankkuudessaan kuitenkaan tarjonneet vanhemmille varmuutta lapsen saamisesta. Vanhemmat kuvasivat, että lapsettomuushoidot vaativat myös kykyä sietää epävarmuutta.

”Että kun me mietittiin tätä toista niin, niin löydettiin itemme tuolta (lapsettomuusklinikan nimi, PP lisäys) -klinikalta (kaupunki, PP lisäys), sen tähden kun mäkin olin sit 35 ja nää julkiset ei sit enää tullu kysymykseen nää tutkimukset ja muut tästä lapsettomuudesta. Ja sit me käytiin siellä (lapsettomuusklinikan nimi, PP lisäys) -klinikalla vuoden verran, mut sit me todettiin, että se ei oo kyl meidän juttu. Se ei vaan ollut meidän juttu monestakaan syystä, kun siinä ei ehkä ollut niin varmaa mitä sit loppujen lopuksi tapahtuu, ja kuinka kauan se kestää. Eihän siinä adoptiossakaan sit lopuks ollut mitään varmaa (naurua). Kuitenkin me vaan ajateltiin, että se ei niinku. Mä oon kans vähän semmonen, et en mä halunnut sit ympätä kaikkii lääkityksii ja pistoksii ja kaikkii. Must tuntu et mä menin aivan sekasin ja sit me lopetettiin se ja ruvettiin kattoon näitä adoptiopalveluntarjoajia.” (Leena)

Vanhempi kertoo sitaatissa, kuinka hoitoja leimasi epävarmuus lopputuloksesta ja kestosta. Adoptioratkaisu tuntui haastateltavasta hoidoissa koettujen pettymysten jälkeen luotettavammalta ja helpottavalta (myös Högbäck 2016). Adoptoidessa toive lapsesta ei ollut enää kipujen ja hormonien heittelyn takana vaan avoimesti mahdollinen.

Kokemus lapsettomuudesta oli vaikuttanut haastateltavieni elämään paljon. Tavat toimia tilanteessa, kun biologinen raskaus ei alkanut, kuitenkin vaihtelivat ja olivat yksilöllisiä. Kaikki lapsettomuutta kokeneet pariskunnat eivät olleet valmiita etenemään lapsettomuushoitoihin. Haastattelemistani lapsettomuudesta kärsineistä vanhemmista lähes puolet ei halunnut lapsettomuustutkimusten jälkeen jatkaa varsinaisiin lapsettomuushoitoihin. He päätyivät nopeasti adoptioratkaisuun, kuten seuraavat aineistositaatit kuvaavat.

”Alkuunhan oli lapsettomuustutkimukset 2005 mun mielestä 2006 jotain sitä luokkaa sitten. Ja sen jälkeen tota niin me käytännössä käytiin ne tutkimukset ja sitten ei haluttu mitään sen kummempia suurempia hoitoja. Niin siinä aikalailla suoraan, kun me oltiin ne asiat aikalailla jo käyty läpi vähän niinku etukäteen. Et me halutaan lähteä sitä adoptioasiaa selvittämään.” (Mirva)

PP: ”Mutta mikä sai teidät toivomaan adoptiolasta?”

”No ekana se, että biologisia lapsia ei saatu eikä sitä asiaa silloin lähdetty edes pitkälti tutkimaan. Että, se sen verran voimakkaana oli se adoptioasia niinku siellä koko ajan mielessä, että se ei ollu mikään semmonen, että sitä itse adoptiota piti pitkään harkita.” (Teija)

Päätös olla siirtymättä lääketieteellisiin lapsettomuushoitoihin raskauden alkuun saattamiseksi ja lapsen saamiseksi sai monentasoisia merkityksiä vanhempien kertomuksissa. Joku koki henkilökohtaisella tasolla, että lapsettomuushoidot eivät tuntuneet itselle sopivilta, eivätkä he halunneet siirtyä niihin. Toisaalta vanhempien kertomuksissa adoptioratkaisu mahdollisuutena saada lapsi oli ollut läsnä pariskuntien yhteisissä keskusteluissa jo lapsettomuustutkimusten aikana, jolloin siirtyminen adoptioprosessiin oli helppo tehdä.

Lapsettomuuden kertomuksissa vanhemmat kohtasivat myös ulkopuolelta tulevaa näkemystä biologisen lapsen ensisijaisuudesta. Tämä adoption toissijaisuus kuului lapsettomuutta kokeneiden vanhempien kertomuksissa siitä, mitä he olivat kohdanneet päädyttyään adoptoimaan lapsen. Vaikka vanhemmat määrittelivät lapsettomuuden ”hyvänä perusteluna” lapsen adoptoimiseksi, niin silti he kohtasivat ammattilaisten ihmettelyä, jos eivät jatkaneet lapsettomuustutkimusten jälkeen lapsettomuushoitoihin.

”Mut mitä tohon noin niinku yleisesti en mä tiedä liittyykö se nyt tähän mutta tuli mieleen, kun siellä (Lapsettomuusklinikan nimi) käytiin, niin siellä adoptiosta mainitseminenkin aiheutti kieroja katseita. Että se oli jotenkin vähän niinku kummallinen niinku se (Lapsettomuusklinikan nimi) se. Nehän piti meitä ihan pöljinä, kun ruvettiin puhumaan et halutaan muitakin vaihtoehtoja kun biologinen lapsi.”

PP: ”Joo joo”

”Hyvä ettei ne ei jo passittanut psykiatriselle meitä siinä vaiheessa.”(Pentti)

Haastattelusitaatissa vanhempi kuvaa kokeneensa lapsettomuuslinikalla paheksunnan sekaista kohtelua, koska he päätyivät lapsettomuushoitojen sijaan adoptioratkaisuun. Klinikana työntekijöiden kierot katseet viestivät siitä, että heidän ratkaisuaan ei kaikin osin arvostettu. Hedelmöityshoitoja tarjoavalla klinikalla oletusarvoisesti suhtauduttiin lapsen adoptoimiseen epäillen, ja biologisen lapsen saaminen arvotettiin haastateltavan mukaan ensisijaiseksi tavoitteeksi. Aiemmassa adoptiotutkimuksessa on nostettu esiin, että yhteiskunnassamme vallitsee biologian ylivalta, ja adoptiolapsi nähdään toissijaisena biologiseen lapseen nähden (esim. Daniluk ym. 2003; Sukula 2009; Högbacka 2016, 61). Jokainen adoptiovanhemmaksi ryhtyvä joutuu kohtaamaan vertailun biologiseen vanhemmaksi tuloon. Biologinen vanhemmaksi tuleminen koetaan tavanomaiseksi ja normaaliksi, johon adoptiovanhemmuutta peilataan. Myös adoptiovanhemmat käyvät pohdinnan itsensä ja mahdollisen puolisonsa kanssa siitä, ovatko he valmiita adoptoimaan vieraan ihmisen synnyttämän lapsen.

Aineistoni vanhempien kokemuksissa näyttäytyy yleisesti ajatelluista käsityksistä adoptioon johtavasta prosessista poikkeava juonne, joka mielestäni on ajatuksia herättävä. Pohtiessani biologisen lapsen toiveen ajatuksia aineistossani huomasin, että useat pariskunnat ja vanhemmat tekivät usein nopeasti ratkaisun adoptoimisesta. Tavanomainen kertomus on, että ensin toivotaan biologista lasta ja käydään useita vuosia, jopa kymmenen vuoden ajan, pitkissä ja tuloksettomissa lapsettomuushoidoissa, ja vasta sen jälkeen päädytään adoptoimaan lapsi. Haastatteleman vanhempien kokemuksissa lapsen saaminen merkityksellistyi ensisijaiseksi, eikä biologisen lapsen saaminen ollut välttämätöntä, ja adoptio tuntui hyvältä mahdollisuudelta saada lapsi perheeseen. Kokemus lapsettomuudesta oli kuitenkin edellyttänyt heiltä surutyön tekemistä biologisen lapsen menettämisestä, jota kuvaan seuraavassa.

Lapsettomuuden tunteiden käsittelyä

Lapsettomuus on vakava kriisi, joka koettelee ihmisen käsitystä omasta itsestään ja arvostaan, vaikuttaa käsitykseen naiseudesta ja miehisyydestä ja koettelee myös parisuhdetta (mm. Greil ym. 2010; Lehto 2020). Kokemus lapsettomuudesta vaikuttaa voimakkaasti myös ajatuksiin tulevaisuudesta ja luo tietynlaista näköalattomuutta,

kun toive lapsesta ja perheen perustamisesta ei onnistu. Siru Lehto (2020, 64) kirjoittaa väitöstutkimuksessaan lapsettomuudesta kärsineiden naisten kokoneen kokonaisvaltaisesti, että ”lapsettomuus oli haastanut heidän olemassaolonsa sekä elämän jatkuvuuden, tarkoituksen ja mielekkyyden”. Kokemus lapsettomuudesta aiheuttaa yksilölle ja pariskunnille tunnetta elämän hallitsemattomuudesta ja vaikuttaa monin tavoin heidän elämänsä ja sen suunnitteluun (Loftus & Andriot 2012). Lapsettomuus ja myös siihen liittyvät lapsettomuushoidot nähdään tutkimusten mukaan olevan stressaava kokemus (mm. Born & Preston 2016; Sexton, Byrd & von Kluge 2011), joka myös vähentää tyytyväisyyden kokemuksia elämästä (McQuillan, Stone & Greil 2007).

Tutkimukseeni osallistuneet adoptiovanhemmat kuvasivat lapsettomuuden ja biologisen lapsen menetyksen käsittelyä surun termein: *luopumisena, surutyönä, menetyksenä*. Siru Lehto (2020, 30) kuvaa väitöstutkimuksessaan lapsettomuutta kokoneiden äitien lapsettomuuden surun olleen luonteeltaan näkymätöntä, ja he käsittelivät sitä suljetusti lähipiirissä. Lehdon tutkimuksen vanhempien toive lapsesta oli toteutunut hedelmöityshoitojen avulla. Tutkimukseni vanhemmat olivat haastattelujen hetkellä saavuttaneet toiveen lapsesta adoption avulla, ja he kuvasivat lapsettomuuden aiheuttamia tunteita haastatteluissa avoimesti ja rehellisesti. He muistivat koetun lapsettomuuden tunteet hyvin ja kuvasivat niitä piilottelematta. Tutkimukseni tuottama ero hedelmällisyshoitojen avulla lapsen saaneiden kokemuksiin selittyy lapsen adoptoimisen ilmeisyydellä. Lapsen adoptoineet vanhemmat erottuvat ympäröivästä ja on ulkoisesti näkyvää, että adoptoitu lapsi ei ole heidän biologinen lapsensa. Sen sijaan hedelmöityshoitojen avulla biologisen lapsen saaneiden vanhempien taustalla oleva lapsettomuuden suru ei ole enää ulkoisesti näkyvillä. Tutkimukseni mukaan adoption ilmeisyys tekee taustalla olevista tarinoista eläviä, ja se myös edellyttää vanhemmilla lapsettomuuden surun käsittelyä. Adoptiolapsen tulo perheeseen korjaa lapsen puutteen, mutta se ei häivytä pois kokemusta biologisesta lapsettomuudesta, vaan olennaista on se, miten lapsettomuuden surua on käsitelty.

Adoptiota koskevissa ohjeistuksissa (STM 2013; STM 1998) on nähty riskinä, jos adoptiota edeltävää lapsettomuutta ei ole käsitelty ja surutyö on kesken. Tällöin adoptoitava lapsi saattaa tulla paikkamaan biologisen lapsen menettämisen surua, jolloin kiintyminen lapseen voi olla haastavaa ja odotukset lasta kohtaan voivat olla epärealistisia. Tutkimukseni vanhempien kertomuksista välittyi, että he olivat joutuneet käsittelemään paljon biologisen lapsen menetyksen aiheuttamaa surua ja eivätkä olleet enää keskellä suruprosessia, vaan hyvässä menetyksen hallinnan vaiheessa. Kertomuksissaan vanhemmat sanoittivat sitä, kuinka lapsettomuuden surun käsittely oli ollut tärkeä osa adoptiovanhemmuuden prosessia. Haastatteleman vanhemmat toivat esiin voimakkaita tunteita, joita he olivat lapsettomuuden osalta käyneet läpi ja käsitelleet, kun toive biologisesta lapsesta ei ollut toteutunut.

”Mä olin sen keskustelun sitten käynyt lapsettomuusasioihin perehtyneen psykologin kanssa, niin sen jälkeen se oli semmonen, että tää [adoptio, PP] on niin meidän juttu.”

PP: ”Niin että se tuntui siltä?”

”Juu ja mä sain sen pois ja jotenkin niinku. Hänkin sanoi, että surullinen oot varmasti, mutta sä olet varmasti vihainen. Et niinku muutti vähän niitä sanoja ja sit mä olin, että ei helvetti, mä oon tosi vihanen tästä. Et mä en jaksa enää tätä, enää olla surullinen siitä, että muilla kasvaa vatsa. Että nyt mä tiedän, että jossain tuolla maailmassa on se meidän ja siitä se niinku lähti ja silloin oli semmonen, että tää (adoptio, PP) on meidän juttu. Ettei se ehkä ihan adoptiionneuvonnan alussa ollut niin selvä.” (Milla)

Kokemus lapsettomuudesta oli vanhemman mukaan herättänyt valtavan suuria tunteita, kuten vihaa lapsettomuutta kohtaan ja surua toisten raskauksista ja kasvavista vatsa- ja suruista. Hän koki, että käytyään keskustelua lapsettomuuteen perehtyneen psykologin kanssa hän oli tavallaan saanut luvan olla vihainen asiasta, surua biologisen lapsen menetyksestä, jonka jälkeen adoptio tuntui hyvältä ja heille sopivalta ratkaisulta. Haastatteluissa korostui, että suru lapsettomuudesta ja biologisen lapsen menettämisestä ja sen tuomista tunteista piti hyväksyä, jotta vanhemmat pystyivät siirtämään toiveen adoptioon ja jossain päin maailmaa odottavaan meidän lapseen, kuten haastattelmani äiti edellisessä haastatteluotteessa koskettavasti kuvaa. Muissa tutkimuksissa on tuotu esiin, kuinka hyväntahtoiset kommentit, että ”Ainahan voi adoptoida, jos ei saa omia lapsia” tuntuvat lapsettomuutta kokeneiden näkökulmasta loukkaavilta (Lehto 2020) ja ylläpitävät stereotyyppistä oletusta adoptiosta toisarvoisena biologiseen lapseen nähden (Ruohio 2016, 11). Lapsen adoptioimisessa ei ole kyse vain kolikon toisesta puolesta vaan paljon monisyisemmästä tunteisiin kiinnittyvästä asiasta. Lapsettomuuden kokemus tekee särön perusturvallisuuteen, joka ei ole suoraan paikattavissa adoptiolla, vaan se on kriisi, joka pitää työstää, käsitellä ja surra.

Vanhempien lapsettomuuden kokemukselle antamien merkitysten perusteella puhun tietoisesti adoptioon siirtymisestä enkä vaihtamisesta, koska se tuo paremmin esiin lapsettomuuden aktiivisen työstämisen, jota vanhemmat olivat tehneet. Seuraava haastatteluote kuvaa hyvin sitä, millaisia suuria ratkaisuja ja luopumista biologisen lapsen toiveesta vanhemmat tekivät, kun he pohtivat, miten he saavat toivomansa lapsen perheeseensä.

”Eli meillä on ollut lapsettomuustausta ja ollaan aluksi oltu hoidoissa sillai, että sitä biologista lasta toivottiin aluksi. Ja sitten me ne hoidot lopetettiin aika nopeesti, et meille vähän sieltä sanottiin, et miten te jo nyt lopetatte. Mutta se ei tuntunutkaan sitten meille oikealta polulta ja lopetettiin ne. Ja sitten se oli siinä vaiheessa jo, kun tehtiin se luopuminen siitä biologisesta lapsesta, niin meille oli,

et oltiin jo puhuttu siitä, että meille oli selvää, että lapsi me toivotaan, mut sit se on nyt sitten joku muu se tapa, että tämä ei nyt ole meille se oikea. Ja sitten niiden hoitojen lopetettua niin sit siinä meni aikaa, et annettiin hetki asian vielä olla ja sitten otettiin yhteyttä sosiaalitoimeen et saadaan sitten se adoptioeuvonta. Ja se, että silloin vielä, kun niissä lapsettomuushoidossa käytiin, niin silloin jo puhuttiin sitä, että niinku et onko se tää vai onko se sitten joku muu se meidän. Kyl se sit aika nopeesti löytyi, että se on se adoptio.” (Elina)

Kuten haastatteluotteen vanhempi kuvaa, niin adoptiopäätöksen tekeminen ja adoptioon siirtyminen edellytti, että he puolison kanssa luopuivat biologisen lapsen toiveesta. Lapsettomuuden surun käsittely oli haastateltavien kokemuksissa kuitenkin yksilöllistä, ja he tekivät surutyötä monin eri tavoin. Edellisessä haastatteluotteessa biologisesta lapsesta luopumista kuvannut vanhempi jatkaa seuraavassa haastatteluotteessa, kuinka hänelle oli ensisijaista saada lapsi, eikä sillä tavalla, miten lapsi tulee perheeseen, ollut hänelle väliä.

PP: ”Sä sanoit jo tuossa aikaisemmin, että adoptio tuntui luonnolliselta?”

”Kyllä mulle itselle se. Mä tiedän, kun joillekin, biologisesta lapsesta ja siitä ajatuksesta on jotenkin vaikea, että pitää niinku enemmän käydä sitä asian surutyötä. Itsekin sitä surutyötä kävin, mut se oli, se meni jotenkin hirveen luonnollisesti. Mä oon myös tunnistanut sen, että mä oon aina toivonut lasta, en mä oo toivonut jollain tietyllä tavalla sitä lasta, vaan se että mä oon toivonut lasta perheeseen. Niin me ollaan sitten saatu lapsi perheeseen. Ja se myös mulla ja mun miehellä (puolison nimi, PP lisäys) niin se oli heti hyvin samankaltainen se ajatus, että se voi olla adoptio ja sitten kun lähdettiin neuvontaan ja jo ennen sitä, niin puhuttiin eri maista, eri vaihtoehtoista.” (Elina)

Sitaatissa haastateltava kuvaa käsitelleensä lapsettomuutta, mutta muiden vaihtoehtojen ja adoption olleen mielessä jo varhaisesta vaiheesta lähtien. Adoptio ajatuksena tuntui hyvältä myös hänen puolisonsa mielestä, jolloin myös henkinen siirtyminen miettimään adoptiota mahdollisuutena saada toivottu lapsi perheeseen oli heille luontevaa ja helppoakin. Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat, että tärkeintä oli saada lapsi perheeseen, sillä tavoin ilmentäen, että heidän mielestään lapsen ei tarvinnut olla biologinen.

Adoptio häilyi lapsen saamisen mahdollisuutena useille haastatelluille myös raskaiden lapsettomuushoitojen aikana. Useat vanhemmat kuvasivat helpotuksen tunnetta, kun hoidot oli lopetettu ja päätös adoptioprosessiin siirtymisestä oli tehty (ks. myös Högbäck 2016). Osa pohti jälkikäteen sitä, että miksi ei ymmärtänyt tehdä adoptiopäätöstä jo aiemmin. Vanhemmat kokivat, että adoptioprosessissa pystyi aktiivisesti etenemään, kun taas lapsettomuushoidot olivat epävarmoja, eikä niihin itse pystynyt vaikuttamaan (vrt. Högbäck 2016, 67–68). Haastattelemani

erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat kokivat adoption olevan toivoa herättävä, turvallinen ja varma keino lapsen saamiseen epävarmojen ja vaativien lapsettomuushoitosten sijaan. Lapsen adoptio merkityksellistyi tapana, jolla toive vanhemmuudesta ja perheestä toteutuu. Vanhempien haastattelussa alleviivaama ajatus adoptiosta luonnollisena ja myönteisenä asiana saattoi olla lapsettomuuden kipeitä kokemuksia ja epävarmuutta kokeneille vanhemmille myös keino suojella itseään uusilta pettymyksiltä.

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuvasivat siis voimakkaita tunteita lapsettomuuteen ja myös sen hoitamiseksi tehtyihin lääketieteellisiin hoitoihin liittyen. He olivat joutuneet lapsettomuuden vuoksi luopumaan toiveestaan saada ja synnyttää biologinen lapsi. Tämä luopuminen ei ollut heille alun perin vapaach-toinen valinta, vaan pakon sanelema olosuhde. Lapsettomuuden kokemus oli ollut heille vakava kriisi ja loukkaus omaa elämönhallintaa kohtaan. Vanhemmat olivat kuitenkin merkityksellistäneet ja antaneet arvon adoptiota edeltäville lapsettomuuden vaikeille kokemuksille, joiden he kuvasivat muuttaneen jotain heidän omassa arvomaailmassaan tai tavassa suhtautua pettymyksiin ja vastoinkäymisiin elämässä (vrt. Lehto 2020, 59). Tutkimukseni vanhemmille oli lapsettomuuteen liittyvien tunteiden käsittelyn myötä kirkastunut ajatus siitä, että ihmisen lisääntymisessä ei lopulta ole kyse siitä, pystyykö ihminen saamaan biologisen jälkeläisen, vaan siinä on kyse siitä, mitä ihminen elämältään haluaa. He halusivat lapsen ja perheen.

6.2 "Adoptio on meidän juttu"

Lapsen adoptoiminen on edelleen Suomessa marginaalinen ratkaisu. Ajatus lapsen adoptoimisesta ja perheellistymisestä adoption avulla ilman lapsettomuutta on vielä tavanomaista adoptiota harvinaisempi ratkaisu adoptiolasta toivovien keskuudessa. Tutkimukseeni osallistui vanhempia, jotka olivat valinneet adoption ensisijaiseksi tavaksi tulla vanhemmaksi. Erään perheen vanhemmat kertoivat, että he olivat jo tutustumisestaan lähtien ajatelleet, että he haluavat adoptoida lapsen, eikä heillä ollut toivetta biologisen lapsen saamiselle, vaan adoptio tuntui heille sopivalta tavalta saada lapsi ja tulla vanhemmiksi.

"Se (adoptio, PP) on ollu meillä siis niinku aina, siitä oli puhe jo ennen ennen kuin me mentiin naimisiin."

PP: "just et se on ollu teillä"

"Se on ollu meillä siis ihan valinta perheen perustamiseksi. Edustamme ehkä vähän semmosta harvinaisempaa joukkoon näissä alkuperäisissä motiiveista, mutta kyllä tässä matkan varrella on tullut myös muutama muukin perhe, jossa se on sit ollu selkeesti niinku tämmönen valinta." (Jenna)

Haastateltavat kuvasivat adoption olleen heillä selkeä valinta perheen perustamisen tavasta, ja adoptiosta oli ollut puhe jo ennen naimisiinmenoa. Vaimolla oli ollut nuoresta lähtien toive voida perustaa perhe adoptoimalla lapsi, ja mies oli suhteen alusta lähtien kasvanut mukaan ajatukseen lapsen adoptoimisesta. Toive ensisijaisesti adoptoida on edelleen harvinaista, ja haastatteluotteessa vanhempi kuvaakin, että he kokivat olevansa myös aika yksin toiveensa kanssa, vaikka prosessin aikana olivat tavanneet muutamia muitakin perheitä, jotka olivat valinneet adoption ensisijaiseksi tavaksi saada lapsi perheeseen. Adoptiovalinnan taustalla oli vanhempien kertomuksen mukaan myös ideologisia periaatteita, pohdintaa siitä, mitä suvun jatkaminen tarkoittaa. Alla oleva haastattelusitaatti havainnollistaa vanhempien pohdintaa siitä, onko se biologian ja geenien siirtämisen sijaan arvojen ja kulttuurin siirtämistä ja jatkamista.

”Mut kyl mä sen neuvonnan aikana tota, tai niiden vuosien aikana, jotenkin opin siitä paljon. Kun alunperinhän sulla on jotenkin niinku tähän tähän tällaisen niinku, et perustetaan et hankitaan lapsi adoptoimalla, niin siihen sisältyi semmonen ideologinen tausta. Niinku jotenkin ainakin mulla semmonen et se on niinku jotenkin oikein ja sit siihen sisältyi varmaan semmonen et sun täytyy päästä yli semmosesta niinku tai ei päästä yli mut Sun täytyy, sä et saa, se edellyttää että ihminen ei usko semmosen tavallaan primitiiviseen tavallaan semmoseen sukulinjan jatkamis asiaan tai et mitä se on se suvun jatkuminen mitä siinä siirtää, että mä uskon että siinä siirretään niinku arvoja ja kulttuuria mutta mä en niistä geeneistä oon niin innoissani että niitä nyt nimenomaan tarvis et varmasti joku muukin nyt on aivan ihan yhtä hyvät noin niinku odotusarvoisesti. Mut sit sinä aikana sitä jotenkin kasvoi siihen et niinku että just ne semmoset itsekkäät primitiiviset motiivit elikkä se, että mä haluan lapsen niin ne on ne oikeet motiivit tavallaan, et ne on ne mitkä kantaa, koska tota niinku ne toiset on hyviä syitä lähteä siihen prosessiin, mut ne on huonoja syitä hankkia lapsi. Et ainoa hyvä syy hankkia lapsi on, et haluaa lapsen.” (Ville)

Vanhemman kertomuksessa primitiivinen halu saada lapsi nousee tärkeimpään asemaan. Vanhempi kuvaa ideologisten motiivien olevan hyvä lähtökohta adoptoimiselle, mutta huono syy lapsen hankkimiseen. Hän näkee lapsen haluamisen olevan oikea motiivi, joka kantaa elämässä.

Tutkimukseeni osallistui myös kaksi vanhempaa, joilla molemmilla oli yksi biologinen lapsi eikä kokemusta lapsettomuudesta. Heillä oli sen sijaan ollut haasteita ensimmäisen lapsen raskaudessa ja/tai synnytyksessä. He toivoivat toista lasta perheeseen ensisijaisesti adoption kautta, eikä heillä ollut toivetta enää toisen biologisen lapsen saamisesta perheeseen. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa, kuinka ensimmäisen lapsen kohdalla biologisen lapsen toive oli helppo ja tavanomainen

ratkaisu, mutta raskausaikana ja synnytyksessä olleiden ongelmien myötä hän oli luopunut biologisen lapsen vaihtoehdosta kokonaan.

PP: ”Kerrotko vähän mikä sai teidät aikanaan kiinnostumaan adoptiosta ja miten teistä tuli adoptiovanhempia?”

”Joo se lähti siitä, kun tuota ei sitä silloin nuorena mitään ajatellut, sitä halus lapsia ja biologinen lapsi nyt on se helpoin ratkaisu ja se tärppäskin ihan helposti, mutta sitten mulla lähti miltei henki siinä kaikessa hommassa. Niin se oli sen jälkeen niinku suljettu, että en tosiaankaan, että tähän ei ruveta enää. Ja sitten mun mielestä taas, mun kokemus on se, että yksilapsinen perhe ei ole vielä perhe ja mä halusin perheen.” (Maija)

Haastateltava tuo sitaatissa esiin, että hän ei kokenut yksilapsista perhettä vielä perheeksi, ja hänellä oli toive useammasta lapsesta. Biologisen lapsen saamisen vaikeuksien jälkeen oli helppo ratkaisu miettiä jotain muuta tapaa saada lapsi, ja adoptio tuntui siihen hyvältä mahdollisuudelta.

Adoptiomotiivien kyseenalaistamista ja vakuuttelua

Adoptiolasta ensisijaisesti toivovat vanhemmat joutuvat harvinaisen toiveensa myötä normaaliakin tiukemman adoptiota edeltävän arvioinnin kohteeksi. Suomessa ei ole tilastotietoa adoptiolasta toivovien motiiveista ja adoptioon päättymisen syistä, mutta adoptioratkaisun motiivien selvittäminen nähdään adoptioprosessissa kuitenkin hyvin tärkeänä tekijänä (STM 2013). Myös aiempi adoptiotutkimus on osoittanut, että adoptioneuvonnan sosiaalityössä erityisesti lapsettomuus nähdään hyväksyttynä motiivina lapsen adoptoimiselle (Eriksson 2016c). Adoptiolautakunnan antamat tiedot (Salmela 2017) myötäilevät sitä, että adoptiolautakunta pyytää adoptioluvan päätöksentekoa varten ylimääräisiä lisäselvityksiä usein juuri hakijoiden motiiveihin liittyen.

Haastatteleman vanhemmat tuovat esiin, että kun lapsettomuus ja sen antama hyväksyty motiivi adoptiolle puuttui, he joutuivat perustelevaan ja selittelemään adoptioneuvonnassa omaa motiiviaan adoptoida lapsi. Vanhempien kertomuksissa heidän toivettaan ensisijaisesti adoptoida lapsi kyseenalaistettiin adoptioneuvonnassa voimakkaasti, ja he joutuivat kohtaamaan viranomaisten taholta ihmettelyä ratkaisuaan kohtaan. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät suhtautuivat ensisijaisesti adoptiovanhemmaksi toivoviin varautuneesti.

PP: ”Joo kyllä se [ensisijainen adoptiotoive, PP lisäys] on varmaan harvinaisempaa kuitenkin”

”Jotenkin se teki kyllä siitä adoptioneuvontaprosessista aika haastavaa”

PP: ”Jouduitteko hirveesti perustelevaan sitä?”

”Kyllä joo meidän [adoptio- PP lisäys] neuvonta kesti kolme vuotta. Kyllä meitä tosi paljon siellä kyseenalaistettiin, no okei eli motiiveja.” (Ville)

Haastattelukatkelmassa adoptiovanhempi kertoo, että heidän ensisijainen adoptiotoiveensa vaikutti merkittävästi heidän saamaansa adoptioneuvontaan ja sen keston. Valtavirrasta poikkeaminen oli heidän kokemuksensa perusteella adoptioimisen ja adoptioneuvonnan näkökulmasta jotain, joka vaati motiivien syvällistä selvittämistä ja joka tuntui kurjalta ja epäoikeudenmukaiselta. He korostivat ymmärtävänsä, että adoptoitavan lapsen edun näkökulmasta on tärkeää, että hakijoiden motiivit ja lähtökohdat adoptioon selvitetään hyvin ja perusteellisesti, mutta silti heillä oli voimakas kokemus siitä, että ”adoptio tuntuu meille sopivalta” ei ollut adoptioneuvonnassa riittävä peruste lapsen adoptioimiseksi. Kokemus oman motiivin kyseenalaistamisesta loi prosessin aikana toivottomuuden tunnetta ja suurta huolta siitä, millä tavoin oma toive lapsen adoptioimisesta tulee etenemään.

Tutkimuksessani ne pariskunnat, jotka olivat asettaneet adoption ensisijaiseksi vaihtoehdoksi toivoa lasta perheeseen, joutuivat kohtaamaan biologian ylivallan (esim. Daniluk ym. 2003; Sukula 2009; Högbacka 2016, 61), joka ilmeni heidän motiiviansa ja lähtökohtiensa kyseenalaistamisena. Tällainen omaan valintaan tai arvoihin ja eettisiin näkökulmiin perustuva toive lapsesta oli haastateltavien kuvaamana viranomaisten näkökulmasta riski tai ainakin riskialtista. Haastateltavat kokivat, että viranomaiset penkoivat heidän lähtökohtiaan kuin etsien syytä tälle tavallisesta poikkeavalle toiveelle saada lapsi adoption kautta. Biologisen lapsen saavuttamaton toive, kuten lapsettomuus, sai vanhempien kuvauksen mukaan adoptioneuvonnan sosiaalityössä julkilausumattomasti suuremman arvon kuin ensisijainen toive lapsen adoptioimisesta.

Valtavirrasta ja tavanomaisesta adoption lähtökohdasta poikkeaminen vaikutti kerrottujen kokemusten perusteella myös arvioitavana olevien adoptiohakijoiden käytökseen ja tapaan kohdata adoptioviranomaiset. Suotuisan adoptioratkaisun etenemiseksi vanhemmat kuvasivat, että prosessissa oli tärkeää myötäillä ja olla myötäkarvaan, niin sanotusti käyttäytyä sopivalla tavalla, adoptioneuvontaa antavan sosiaalityöntekijän kanssa (ks. myös Eriksson 2016 c, 2017), koska hänellä oli niin suuri valta oman elämän kannalta ensisijaisessa ja tärkeässä ratkaisussa, lapsen saamisessa (myös Parviainen 2012).

”Oltiin jotenki ihan niinku niiden armoilla. Tuli ihan semmonen olo, että meidän on vaan myötääiltävä.” (Jenna)

Adoptioneuvonnan kritisointi oli haastateltavien mukaan myös asia, johon ei ollut mahdollisuutta, koska se olisi vaarantanut adoptioprosessissa etenemisen. Adoptiovalintaansa monella tapaa adoptioneuvonnan aikana perustelemaan joutuneet vanhemmat kuitenkin merkityksellistivät, että nämä vaikeat vaiheet adoptioneuvonnassa olivat olleet tärkeitä ja merkityksellisiä oman adoptioon liittyvän ymmärryksen kehitykselle. Vanhemmat kuvasivat prosessin aikana ymmärtäneensä, että ideologisten lähtökohtien sijaan ainoa motiivi adoptiolle on itsekäs halu saada lapsi.

Ensisijainen toive adoptoida lapsi nähdään adoptioeuvonnan sosiaalityötä ohjaavassa materiaalissa (ks. STM 2013) riskinä lapsen tarpeiden näkökulmasta. Ohjeistus painottaa adoptoitavien lasten taustan ja adoptiota edeltävien kokemusten merkitystä lapsen kasvulle ja kehitykselle sekä sen tuomia haasteita ja vaateita adoptiovanhemmuudelle. Adoptoitavan lapsen tarpeita korostavassa ohjeistuksessa on painotettu sitä, että lapsen adoptoivien vanhempien pitää ymmärtää tämä ja olla valmiita vastaamaan lapsen tarpeisiin. Adoptioeuvontaopas painottaa myös sitä, että lapsen adoptoiminen ei ole auttamista, ja auttamismotiivi adoptoimisen lähtökohdiana nähdään riskinä, joka voi johtaa tilanteeseen, että adoptoidun lapsen pitäisi olla kiitollinen hänet adoptoiville vanhemmille. Ajatus siitä, että pariskunta haluaa ensisijaisesti adoptoida, voi kummuta ideologisista lähtökohdista ja ajatuksesta, että maailmassa on vailla perhettä olevia lapsia, joille vanhemmat voisivat tarjota kodin ja rakkautta. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että olisi kyse auttajan ja autettavan välisestä suhteesta. Sen sijaan voi olla kyse siitä, kuten haastatteleman isä edellisessä haastatteluotteessa kuvaa, että hänelle tärkeintä oli saada perheeseen lapsi, ja adoptio oli mahdollisuus lapseen sillä tavoin, että se omassa arvomaailmassa tuntui hyvältä ja sopivalta ilman, että kyseessä oli auttaminen, vaan perheen perustaminen.

Adoptiovalinnan ensisijaisuutta joutuivat perustelemaan aineistossani myös vanhemmat, joilla oli perheessä jo yksi biologinen lapsi eikä lapsettomuustaustaa. Vaikeudet ensimmäisen lapsen raskaudessa ja synnytyksessä auttoivat heidän mukaansa tekemään oman adoptiotoiheen ymmärrettävämmäksi ja hyväksytyksi adoptioeuvonnassa. He kertoivat kuitenkin joutuneensa perustelemaan päätöstään adoptoida lapsi omalle lähiympäristölleen ja yllättäen myös muille adoptiovanhemmille. He kokivat olevansa riski vertaisilleen, muille adoptiolasta toivoville. Lapsettomuudesta adoptiovanhemmuuteen siirtyminen nähtiin haastateltavan mukaan ymmärrettävämpänä ja sallitumpana myös vertaisten taholta kuin adoptioon ryhtyminen ilman lapsettomuutta. Kuten seuraavasta haastatteluotteesta on nähtävissä:

”Ja sitten toisaalta se oli raskasta siinä, että eihän meillä oo mitään lapsettomuustaustaa, niin siinä no, me oltiin vähän ulkopuolisia, et me ei olla sellaisia oikeita adoptiovanhempia, kun me ei kärsitä lapsettomuudesta. Et miks te niinku adoptoitte, etteks te ois voinut niinku antaa sen teijän, että joku muu joka vielä enemmän... Teillä on jo lapsi, niin miksi te haluatte vielä adoptoida. Niin se on hirveen vaikee.”

PP: ”Sanoiko joku ihan suoraan noin?”

”No se ei oo ihan näin suoraa, mut on se sillee melko suoraa, et sen kyllä rivien välistä kyllä. Niinku yliviivaustussilla niinku on tullut.”

PP: ”Tuntuuko siltä että joutui tavallaan perustelemaan sitä että miksi?”

”Joo, joutuu ihan toisella tavalla, että jos sanoo et on lapseton pariskunta, et me adoptoidaan, niin se on sillä selvä, mut kun meillä on jo yksi biologinen, niin on vaikeempi niinku, et miks? et miks ei? Tää on niinku yks tapa kasvattaa

perhettä. Et se et monilla on niinku sellanen, on oikein kuulunut sellainen raks raks raks, no niin onkin. Mut et adoptiopiireissä tosi ehkä vähän semmonen riskiryhmä niin.” (Eeva)

Edellä olevassa sitaatissa haastatteleman yhden biologisen lapsen äiti kertoo, miten hänen annettiin muiden adoptiolasta toivovien taholta ymmärtää, että hänen pitäisi olla tyytyväinen, kun perheessä jo on lapsi, ja arvotettiin, että jollain muulla voisi olla vielä suurempi tarve adoptoida. Samankaltaisia kysymyksiä siitä, miksi adoptiolapsia annetaan sellaisille, joilla jo oli lapsia, olivat kohdanneet myös Riitta Högbäckan (2016, 69–70) haastattelemat adoptiovanhemmat, joilla oli jo entuudestaan biologisia lapsia. Haastatteluote kuvastaa, kuinka adoptiolasta toivovat ovat prosessissa toisilleen samaan aikaan niin vertaisia kuin myös kilpailijoita. Kun adoptiolasta toivovien määrä on suurempi kuin adoptoitavissa olevien lasten määrä, se tuottaa kilpailuasetelmaa lasta toivovien perheiden parissa, ja kysymys siitä, kenellä on ensisijaisin oikeus adoptoida, nousee ainakin implisiittisesti esiin.

Adoptiovalinnan oikeutuksen perusteleminen sillä, että hakijoilla ei ole lasta, ilmentää adoptioivien vanhempien tarpeista lähtevää ajattelua eikä huomioi adoptoitavien lasten tarpeita. Adoptioneuvonnan sosiaalityön näkökulmasta adoptiota ensisijaisesti toivovien vanhempien kokemukset, että heidän motiiviaan ei pidetä hyväksyttynä ja riittävänä, ovat kentällä toimiville sosiaalityöntekijöille vakava viesti, joka vaatii rehellistä tarkastelua. Kaikissa adoptioprosesseissa tulee olla kyse kokonaisvaltaisesta arvioinnista, jonka avulla kartoitetaan, onko kyseinen perhe ja hakija adoptoitavan lapsen edun näkökulmasta sellainen, jossa lapsen tarpeet tulevat kohdatuksi. Arvioinnin ja päätöksenteon lähtökohta tulee aina olla adoptoitava lapsi ja hänen tarpeensa.

Myönteinen suhtautuminen lapsen adoptoimiseen

Adoption ensisijaisena toiveena asettaville haastateltaville oli yhteistä, että he kokivat adoption myönteisenä, ja moni kertoi miettineensä adoptiota yhtenä vaihtoehtona jo nuoresta lähtien. Myös aiempi tutkimus on havainnut, että adoptiovanhemmista ne, jotka olivat toivoneet ensisijaisesti lasta adoption kautta, jakoivat kaikki varhaisen kiinnostuksen adoptioon (Högbäck 2016, 64). Varhainen kiinnostus adoptioon oli aineistossani yleistä. Se nousi aineistostani esiin myös usean lapsettomuudesta kärsineen vanhemman kertomuksissa, kuten aiemmin jo kuvasin. Eräs haastatteleman vanhempi pystyi palauttamaan mieleensä sen merkityksellisen hetken, kun hän oli katsonut nuorena dokumenttia adoptiosta ja ajatellut, että se olisi jotain, mitä hänkin haluaisi kokea elämässään.

”Mä muistan, että mä oon teini-ikäisenä kattonut dokumenttia telkkarissa, jossa on Kiinan lastenkodeista, et miten sinne hylätään lapsia ja sit et on katoksia rakennettu, että minne voi tuoda lapsia ja sit niistä tytöistähän oli siihen aikaan,

tota niin nehän oli silloin tyttöjä ja piti piilottaa ja sitten hylättiin lastenkotien ja muiden näiden portille tai muihin. Niin se jotenkin jätti silloin jo muhun semmosen jonkun jäljen et semmosen, että se on jäänyt mieleen.” (Elina)

Toinen äiti kuvasi, kuinka hän oli jo seurustelun varhaisessa vaiheessa leikitellyt toiveella, että heille tulisi useampia lapsia ja että joku lapsista voisi olla adoptoitu.

PP: ”Kerrotko sinä, miten teistä tuli adoptiovanhempia ja adoptioperhe? Mimmonen tarina se on?”

”Joo siis no se on, mulla on adoptoituja serkkuja ja kavereita opiskelukavereita ja mulle se on aina ollu. Ja mä oon sanonutkin (puolisolle, nimi PP), kun me alettiin hengailee, että meille tulee, niinku kolme lasta biologista piti tulla. Ja mä oon aina ajatellu, että näin kaks tai kolme ja se kolmas tai neljäs olis adoptoitu, et se on ollu mun.” (Milla)

Adoptio oli vanhemman kertomuksen mukaan myös hänelle tuttu asia: hän tunsi adoptoituja ja hänellä oli adoptoituja sukulaisia ja ystäviä. Kuvauksen mukaan adoptio oli ollut osa hänen elämäänsä jo ennen koettua lapsettomuutta. Suurimmalle osalle vanhemmista ajatus muusta kuin biologisesta lapsesta perheessä ei ollut vieras tai pelottava. Eräs vanhempi kuvasi kasvaneensa itsekin perheessä, jossa oli myös sijoitettu sisarus. Seuraavassa haastatteluotteessa hän kuvaa, että hän ei kokenut biologisen äitiyden tarvetta vaan ajatteli, että lapsi voi tulla perheeseen tavalla tai toisella.

PP: ”Millä lailla te päädyitte adoptiovanhemmiksi ja millä lailla te päädyitte sitten lopulta sitten toivomaan lasta sieltä sn-adoption kautta?”

”No tota, mulla on silleen, että mulla ei oo ollut ikinä oikeestaan itse välttämättä synnyttää sitä lasta ikinä. Mä oon ite ollut siis silleen et mulla on ollut sijaisveli ja muuta et mulle niinku et mulle se on, että mä en oo kokenut niinku sellasta biologisen äitiyden suurta tarvetta, että se lapsi se tulee tavalla tai toisella. Mutta sit tietenkin saatiin tää omatoiminen lapsi (naurua) itse tuotettu lapsi sit. Mutta se raskaus oli tosi vaikee, et mä oksensin sen yhdeksän kuukautta ja elin sisupastilleilla ja jollain pehmiksillä niin se oli niin hirveetä, että mä en niinku. Siinä tuli semmonen et juu kuulkaa ei koskaan enää et tää oli niin hirvee, et se oli niin rankka se odotus, et siinä mä jo sanoin (miehen nimi, PP lisäys), että tää ei tule toistumaan niinku koskaan. Et jos halutaan lisää lapsia, niin se on joku muu tapa kuin, että mä en synnytä, että mä en pysty siihen henkisesti, että se oli niin kauhean raskasta. Ja sitten tota puhuttiin siitä jo aika paljon tietenkin, että voitais adoptoida ja näin.” (Eeva)

Kokonaisuudessaan vanhemmat korostivat lapsen adoptoimiseen liittyviä myönteisiä merkityksiä. Suurin osa haastattelemistani vanhemmista kuvasi adoptiota

luonnollisena asiana, johon he olivat tottuneet, ja se tuntui heistä jo lähtökohtaisesti hyvältä asialta. He kertoivat myös kuvauksia adoptiosta ja toisen synnyttämän lapsen kasvattamisesta osana normaalia elämäntapaa. Haastateltavien kuvausten perusteella voi nähdä, että adoptio ei ollut useankaan haastateltavan lähipiirissä vieras asia, joten myös ympäristön oli helppo suhtautua myönteisesti heidän adoptioitveeseensa. Tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kertomuksissa myönteinen näkemys adoptiosta sai suuren merkityksen ja oli keskeinen ja tärkeä asia adoptioon liittyviä valintoja ja ratkaisuja tehtäessä.

”Sit oltiin, että mennään siihen (adoptio- PP) neuvontaan ja sitten katotaan ja meidän voidaan se niinku sen aikana niinku vähän mieltä mitä tehdään. Ja tota no sitten sit se tuli niinku jotenkin vaan, että tää on niinku se meidän juttu, että tai koin semmosen, että se on meidän tapa tulla raskaaksi tai meidän tapa kehittyä perheeksi että lapset mukana. Et ei se oo vaan niinku erilainen tapa, vaan se on meidän tapa” (Milla)

Haastatteluotteen vanhemman vastauksessa kuuluu voimakkaasti adoption kautta perheellistymiseen liittyvä myönteinen tunne. Hän näki adoption heidän tapanaan saada lapsia, ei erilaisena tapana. Moni haastateltavista kuvasi adoptiota mahdollisuutena perheen perustamiseen ja lapseen. Adoptio merkityksellistyi heidän kokemuksissaan myönteiseksi asiaksi, *meidän jutuksi*, jonka avulla paljon toivottu lapsi voitiin saada perheeseen.

6.3 ”Kukapa meistä nyt täydellisen terve on”

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat olivat tehneet tietoisien ratkaisun erityistarpeisen lapsen adoptioimisesta perheeseensä. Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen omana valintana on adoptiovanhempien keskuudessa edelleen harvinaisempaa kuin tavanomaisempi toive adoptoida mahdollisimman terve lapsi. Vanhempien kuvaamat syyt erityistarpeisen lapsen adoptioimiseen vaihtelivat eettisistä pohdintoista järkiperusteisiin valintoihin. Moni haastateltava kuvasi ratkaisun muotoutuneen adoptioneuvontaprosessin aikana, kun he saivat lisää tietoa erityistarpeisen lapsen adoptioimisesta.

Erityistarpeisen lapsen adoptointiin nivoutuu haastateltavien kokemusten perusteella vahvasti arvot ja eettiset näkökulmat (Shapiro 2012; Wall 2012; Cantwell 2013). Lapsen tarvitsevuus ja haavoittuvaisuus oli läsnä vanhempien adoptioprosessin aikana tekemissä valinnoissa ja päätöksissä. Tutkimukseeni osallistui vanhempia, joiden päätöksen pohjalla oli arvovalintoihin perustuva toive adoptoida erityistarpeinen lapsi. He kokivat sen olevan eettisesti parempi vaihtoehto kuin toivoa tervettä adoptiolasta. Heidän ajatuksensa pitivät sisällään juuri tarvitsevuuden

näkökulman, joka pohjautui siihen, että lapsille, joilla on adoption ja hylkäämisen lisäksi jokin erityistarvediagnoosi, on vielä vaikeampi löytää perhettä kuin muille adoptioperhettä tarvitseville lapsille (myös Cantwell 2013). Seuraavassa vanhempi kuvaa, miten hän adoptioprosessin aikana lopulta näki prosessin juuri tarvitsevien lasten näkökulmasta.

”Se tavallaan avautui mulle siinä sen ensimmäisen adoptio-odotusvuoden aikana, että ei ehkä tää ookaan yhtään se polku mitä mä haluan kulkea. Että en mä halua semmosessa jonossa olla missä jonotetaan terveitä lapsia, et se on niinku, miten mä nyt, se oli oikeestaan vastenmielinen ajatus, että me odotetaan siellä niinku viiden tuhannen euron tai dollarin setelinippujen kaa et sitä vauvaa. Niin tää oli ehkä se ajatuksen muutos, että me ruvettiin sitä asiaa miettimään ja sitten, että on oikeesti ihan semmosiakin paikkoja, joissa on tarvetta vanhemmille. Ja se on ollut ehkä se kantava ajatus, että ollaan haluttu se meidän lapsitoive niinku säättää semmoiseksi, että sellaisia lapsia olisi, joille ei sitten ole perhettä. Et ehkä semmonen se ajatuskulku on, ja sitten että kukapa meistä nyt täydellisen terve on, että se semmoinen, että lapsen pitäisi olla joku semmoinen kriteerit täyttävä, niin se on ehkä semmoinen ajatus, mikä on siinä kasvanut mukana.”
(Tuula)

Vanhempi tuo ilmi katkelmassa ajatuksiaan, kuinka omaan perheen perustamiseen ja toiveeseen lapsesta yhdistyivät myös eettiset ja moraaliset arvot. Haastateltava koki ajatuksen terveen lapsen odotusjonossa olostä itselleen vastenmielisenä, ja se sai heidät siirtymään niin sanotusta terveiden lasten odotusjonosta erityistarpeisen lapsen odotukseen. Kun adoptio-toiveeseen ja toiveeseen lapsesta liittyi myös itselle myönteisiä arvoja, oli erityistarpeisen lapsen adoptioiminen myös tiettyjen elämänarvojen mukainen valinta. Vanhempien puheessa esillä oleva *oikeintekeminen* on tärkeää nähdä kuitenkin täysin irrallaan altruistisesta auttamisesta ja hyväntekemisestä. Tutkimukseni vanhempien mahdollisuus tarjota koti lapselle oli lähtökohtaisesti saanut alkunsa itsekkäistä tavoitteista saada perheeseen lapsi ja tulla vanhemmaksi. Adoptio, ja heidän kohdallaan juuri erityistarpeisen lapsen adoptioiminen, oli heille mahdollisuus saavuttaa heille tärkeä asia, saada lapsi perheeseen. Adoptio mahdollisti perheen perustamisen ja lisääntymisen.

Erityistarpeisen lapsen adoptioimiseen liittyy paljon lähtökohtia, jotka yleisesti nähdään epäitsekkäinä ja eettisesti kestävinä ratkaisuinä. Adoptiovanhemmuus nähdäänkin usein hyväntekemisenä, hyvien aikuisten tarjoamana mahdollisuutena lapselle saada rakastava perhe ja vanhemmat (vrt. Shapiro 2012). Adoptiota on kuitenkin myös kritisoitu yksipuolisesta *paremman elämän* ajatuksesta, joka olettaa, että elämä vauraassa pohjoisessa on ilman muuta pidempää, parempaa ja onnellisempaa kuin lapsen syntymämaassa (Högbacka 2016, 90). Myös lapsen adoptioimiseen läheisesti liittyvät käsitteet *hyvä vanhemmuus* ja *lapsen etu* ovat toisistaan

erottamattomia, ja ne kietoutuvat siihen kulttuuriseen todellisuuteen, millaisena hyvä vanhemmuus ja kunnollinen lapsuus länsimaisessa kulttuurissamme nähdään (Lindgren 2015, 475–477).

Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat eivät kertomuksissaan nivoneet omaa adoptioratkaisuaan laajempaan globaaliin kontekstiin adoptiosta ja sen oikeutuksesta. Sen sijaan henkilökohtaisella tasolla he kokivat moraalista hyvinvointia ratkaisustaan adoptoida perheeseen erityistarpeinen lapsi, jolle muutoin ei mahdollisesti olisi löytynyt perhettä. Toive adoptoida lapsi oli itsellekin helpompi perustella, kun siihen liittyi myös eettinen, moraalinen ja arvoihin liittyvä hyvää tuova ja oikein toimimisen aspekti. Haastateltavani tavallaan kietoutuivat ympäröivään kulttuuriseen adoption mallitarinaan siitä, että adoption avulla lapsi pääsee hyvään ja rakastavaan kotiin mahdollisen laitos- tai sijaishoidon sijaan. Heidän kertomuksissaan erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta ajatus paremmasta vielä kertaantui, koska perheen ja vanhempien lisäksi adoptointi vauraaseen Suomeen tarkoitti adoptoitavalle lapselle myös mahdollisuutta saada kaikki erityistarpeensa vaatima terveydellinen hoito ja lääkitys. Kulttuuriseen adoption mallitarinaan yhdistyi näin perheen ja lapsen edun lisäksi myös suomalaisen terveydenhuollon tarjoama *hyvä hoito*. Vanhempien päätökseen adoptoida erityistarpeinen lapsi vaikutti siis myös hyvin vahva luottamus pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon ja terveydenhuollon rakenteiden toimivuuteen, siihen, että lapsi tulee saamaan tarvitsemansa hoidon.

Adoptiolapsen ja biologisen lapsen vastakkainasettelu sai tutkimuksessani uuden näkökulman vanhempien kertomuksissa erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta. Jo aiemmin esittämässäni haastattelusitaatissa vanhempi kuvaa lapsen adoptoimista biologian termein: ”*se on meidän tapa tulla raskaaksi*”. Vertaus biologiseen raskauteen viittaa adoption ymmärtämiseen hyväksyttynä ja tasavertaisena tapana lapsen saamiseen ja vanhemmaksi tuloon. Analogia adoptioraskaudesta ja syntymästä ei näyttäytynyt haastateltavien kertomuksissa kielteisenä, adoptiota vähättelevänä, vaan siinä näkyi hyväksyminen. Tutkimukseni vanhempien päätyessä adoptoimaan erityistarpeisen lapsen oli se edellyttänyt heiltä monella tasolla biologian rajojen venyttämistä ja hyväksymistä: 1) *hyväksyä biologisen lapsen menetys*, 2) *hyväksyä adoption kautta toisen synnyttämä lapsi* ja 3) *hyväksyä erityistarpeinen lapsi terveeseen ja biologiseen sijaan*. Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen edellytti, että vanhemmaksi haluava hylkäsi ajatuksen täydellisestä ja terveestä lapsesta. Samalla vanhempi 4) *hyväksyi ajatuksen oman elämän epätäydellisyydestä* ja pyrki tekemään elämästä epätäydellisen kanssa hyvää ja täydellistä.

”Et ehkä niinku erityistarpeisiin liittyyen niin, mitä mä olisin toivonut lisää tai toivoisin lisää, olisi se, että jotenkin semmosta ajatusmaailmaa pystyisi välittämään, että niinku se, että lapsi ei oo täysin täydellisen terve niin silti voi elää ihan niinku hyvää elämää. Ja sitten se niinku, että ei ole diagnooseja, niin se

ei oo takuu toisaalta niinku mistään semmosesta, ettei tulis mitään ongelmia.”
(Mirva)

Tämä rajankäynti tavallisen ja poikkeavan, täydellisen ja epätäydellisen välillä oli vaatinut adoptiovanhemmilta eri vaiheissaan myös sekä omien äitiyden ja isyyden odotusten että ympäröivän yhteiskunnan vanhemmuudelle asettamien odotusten haastamista ja kyseenalaistamista.

Tutkimukseeni osallistuneille adoptiovanhemmille erityistarpeisen lapsen adoptioimisesta oli tullut keinon sijaan päämäärä, heidän odotustensa täyttyminen, lapsi perheessä. Haastattelemani vanhemmat olivat vastausten perusteella pystyneet jättämään taakseen ajatuksen biologisen lapsen ylivertaisuudesta. Jäin miettimään, että tarkoittiko se samalla sitä, että he pystyivät silloin helpommin myös hyväksymään sen, että lapsen ei tarvitse olla täydellisen terve. Olivatko lapsettomuus, vaikeat ja haastavat edeltävät raskaudet tai hoidot tai haasteet adoptioprosessissa jo haastaneet lasta toivovat vanhemmat ymmärtämään elämän rajallisuutta ja pakottaneet heidät kohtaamaan ja työstämään omaa ”epätäydellisyyttään”. Rankkojen asioiden, kuten lapsettomuuden, kohtaaminen oli edellyttänyt biologisen lapsen menetyksen käsittelyä. Edelleen mietin, että nostiko tämä kyky tehdä surutyötä biologian ylitse vanhempien voimavaroja kohdata se, että vaikka lapsella olisi erityistarpeita, voi elämä olla ”epätäydellisyydestään” huolimatta täydellistä ja hyvää. Tutkimukseni mukaan ajatus siitä, että lapsen ei tarvitse olla omaa biologista perimää, antaa tulevien vanhempien mielessä tilaa erilaisuudelle ja myös erityisyydelle. Se tekee vanhemmille hyväksytyimmäksi sen, että lapsi ei ole biologinen ja että lapsen ei lähtökohtaisesti tarvitse olla pieni ja terve, eikä oman perheen tarvitse olla tavanomainen ja täydellinen.

Erylyistarpeisen lapsen adoptioimiseen liittyy tutkimukseni perusteella paljon ristiriitaisia merkityksiä, joita lapsen adoptoivat vanhemmat kohtaavat. Yleinen käsitys ja tapa, miten adoptio kuvataan myönteisessä mielessä ja lapsen adoptoivat vanhemmat nähdään lapsen pelastajina ja hyväntekijöinä, on viime vuosina julkaistun omakohtaisen adoptiokirjallisuuden (esim. Mylläri 2007), adoptioilmion taustoja selventävien kirjojen (esim. Manninen 2016, Xinran 2013) ja adoptiota koskevien artikkeleiden (esim. Pajari 2020; Graff 2008) myötä saanut syvyyttä, mutta julkinen kuva lapsen adoptioimisesta on yhteiskunnassamme edelleen sädekehän kuorruttama. Adoptiota koskeva tutkimustieto sekä siihen liittyvät ohjeistukset ja adoption parissa työskentelevien käsitykset nojautuvat sen sijaan näkemykseen adoptiosta riskinä. Adoptioeuvonnan sosiaalityötä ohjaavassa kielenkäytössä ja sanavalinnoissa korostuu adoptiovanhemmuuden vaativuus ja adoptoitavien lasten tarvitsevuus ja traumatausta. (STM 2013; STM 1998; myös Mäkipää 2006.) Erylyistarpeisen lapsen adoptioiminen näyttätyy adoptiotoiminnassa vielä tavanomaistakin adoptiota enemmän riskejä, sairauksia ja vammoja sisältävänä prosessina. Samanaikaisesti adoptiolasta toivovan vanhemman omassa mielessä adoptio saa merkityksensä juuri vanhemmuuden toiveen täyttymisestä ja on lupaus lapsesta ja perheestä. Adoptiolas-

ta toivovat hakijat joutuvat luovimaan näiden ristiriitaisten merkitysten aallokossa. Toiveen lapsesta, vanhemmuudesta ja perhe-elämästä täytyy kohdata todellisuus ja realismi, jotta lupaus lapsesta voi täyttyä. Seuraavassa luvussa kuvaan, kuinka lasta toivovat vanhemmat sovittivat nämä ristiriitaiset merkitykset osaksi omaa erityistarpeisen lapsen adoptoimisen prosessiaan.

7 ERITYISTARPEET – SAIRAUDET, VAMMAT JA VAIKEAN ELÄMÄN UHAT

Adoptiokeskustelussa erityistarpeisista lapsista aihetta lähestytään huolien ja riskien näkökulmasta. Erityistarpeisen lapsen vanhemmuutta pidetään vaikeana ja emotionaalisesti vaativana tehtävänä (esim. Cantwell 2013; Perry & Henry 2009, 539). Kun lasta toivovat vanhemmat päättävät adoptoida perheeseen erityistarpeisen lapsen, se edellyttää heiltä kykyä kohdata erityistarpeisuus: lapsen mahdolliset sairaudet ja vammat sekä sen vaikutukset tulevaan perhe-elämään.

Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kokivat adoptiota kohtaan tuttuutta ja myönteisiä tunteita, mutta osaa haastatelluista vanhemmista erityistarpeet myös pelottivat. Tässä luvussa tarkastelen, mitä merkityksiä fyysiset sairaudet ja vammat saavat vanhempien kokemuksissa ja millaisia tunteita vanhemmat kokevat niitä kohdatessaan. Sairaudet ja vammat saavat adoptioneuvonnan aikana muotonsa, ja vanhemmat muodostavat niistä mielikuvan. He suhteuttavat mielikuviaan siihen, millaista on olla erityistarpeisen lapsen vanhempi ja millaisena erityistarpeet näyttyvät osana perheen arkea. Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen on tietoisien valinnan tulos, joka tekee mahdolliseksi etukäteisvalmistautumisen lapsen erityisyydelle ja tarpeille. Tuon tässä luvussa esiin vanhempien kokemuksia adoptiota edeltävän neuvonnan ajalta, kuten tietoisien valinnan merkitystä vanhempien ratkaisuihin adoptoida erityistarpeinen lapsi. Lisäksi kuvaan, millaisen merkityksen vammat ja sairaudet saavat adoptioprosessin aikana niin keskusteluissa adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän kanssa kuin täytettäessä adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomaketta. Erityistarpeet ja niiden merkitys ovat läsnä myös hetkenä, kun vanhemmat vihdoin saavat lapsiesityksen, tiedon siitä, että he saavat paljon toivotun ja pitkään odotetun lapsen.

7.1 Uhat ja ongelmat päätöksenteon pohdinnassa

Adoptoitavan lapsen vanhemmuus kuvataan adoptioneuvonnan sosiaalityötä ohjaavassa aineistossa (STM 2013) haastavaksi (vrt. Mäkipää 2014). Siinä yhdistyvät adoptioon luovutettavan lapsen tarpeet, adoptiota edeltävien olosuhteiden merkitys lapsen kehitykselle ja adoptiolasta toivovien vanhempien kyvyt ja valmiudet vastata traumaattisista olosuhteista tulevan lapsen tarpeisiin. Erityistarpeisen lapsen adoptioimisen käytäntöjä ohjaavat myös adoptiopalvelunantajien (Interpedia, Pelastakaa Lapset ry) erilliset ohjeistukset, joissa edellytetään, että adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijä käy erityistarpeista lasta toivovien vanhempien kanssa henkilö-

kohtaisen keskustelun tai keskusteluja heidän valmiuksistaan erityistarpeisen lapsen vastaanottamiseen.

Keskustelut adoptio-neuvonnan sosiaalityöntekijän kanssa olivat vanhempien mukaan vahvasti huolien ja riskien värittämää. Vanhemmat kuvasivat, että keskittyminen adoptoitavien lasten tarvitsevyyteen ja mahdollisiin ongelmiin oli kokonaisvaltaista ja leimasi koko erityistarpeisen lapsen neuvontaprosessia. Erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta puhuttiin korostuneen negatiivisessa sävyssä, lähes peloteltiin.

”Semmosta niinku ongelmakeskeistähän adoptio-neuvonta Suomessa kovasti on, että puhutaan paljon niistä niinku kaikista asioista mitkä voi olla pielessä ja mitä niinku kaikkee lapsille voi olla käynyt. Adoptio-neuvonnan sosiaalityöntekijä oli semmonen mitä se, musta tossa toisessa neuvonnassa puhui, se oli varmaan, oliko käynyt koulutuksessa, mut tästä niinku rankoista taustoista puhuttiin. Siinä kohtaa se oli semmonen, minkä hän toi niinku tosi monta kertaa, että voi olla tosi rankat taustat ja voi olla sitä ja voi olla tätä ja jostain rotanpuremista se puhui. Rankat taustat ja lapsilla rotanpuremia, niin tota, niin se on varmaan tullut kaikille selväksi, et voi olla juttuja ja voi olla paljon haasteita, että varmaan semmosta adoptio-neuvontaa ei ehkä voi ollakaan, missä ei niinku tämä asia ois tullut esiin.” (Tuula)

Aineisto-otteen vanhempi näkee adoptio-neuvonnan vaikeuksiin painottuvan otteen laajemmassa adoptiokontekstissa. Hän toteaa, kuinka neuvonnassa painotettiin adoptoitavien lasten rankkoja taustoja rotanpuremiseen. Hän korostaa tällaisen puhettavan olevan osa neuvontaa, ja hänen mielestään kukaan ei voi käydä sitä läpi ilman, että adoptoitavien lasten rankat taustat eivät tulisi esiin. Adoptio-neuvontaa ohjaava opas painottaakin sosiaalityöntekijän tehtävää toimia adoptioon luovutettavan lapsen edun ajajana, ymmärtää adoption lastensuojelullinen erityisluonne ja tuoda esiin adoptioon luovutettavien lasten lähtökohdat; lisäksi hänen tehtävänään on välittää tämä tieto lasta toivoville vanhemmille (STM 2013, 29).

Lasten taustoihin liittyvien tarpeiden lisäksi erityistarpeisen lapsen adoptio-neuvonnassa vanhempien kokemuksen mukaan korostuivat vammat ja sairaudet. Seuraava aineistositaatti havainnollistaa neuvonnan aikana syntyneen mielikuvan *lähes kädettömistä ja jalattomista ja vaikeasti vammaisista* erityistarpeisista lapsista.

”Et ei, että täähän kuulostaa ihan hirveeltä, et piti olla sitä tätä ja tota niinku aikamoiset vaatimukset niinku vanhemmille ja sitten se että niistä lapsista sai semmosen mielikuvan että ne on suurin piirtein kädettämiä ja jalattomia siis niinku tosiaan niinku vaikeasti vammaisia, että näin et ihan liian haastavaa tavallaan, että ei voi ajatellakaan.” (Teija)

Vanhemmat tuovat esiin, että adoptioneuvonnassa painotettiin vain erityistarpeisten lasten adoptioimisen negatiivisia puolia. Eräs vanhempi alla olevassa sitaatissa kertoo kysyneensäkin sosiaalityöntekijältä, eikö näiden lasten adoptioimisessa ole mitään hyvää. Adoptioneuvonnan sosiaalityötä ohjaava teksti edellyttää, että sosiaalityöntekijä välittää realistista tietoa adoptoitavien lasten tarpeista ja lähtökohdista (STM 2013, 29), mutta vanhempien kuvauksissa realistinen tieto näyttäytyi yksipuolisen pelottavalta. Seuraavan sitaatin vanhempi jatkaa sosiaalityöntekijän perustelleen voimakasta ongelmien korostamista voidakseen välttää väärin odotusten ja mielikuvien luomisen. Vanhemmalle adoptioneuvonnassa käydyt keskustelut tuottivat mielikuvan, että elämä erityistarpeisen lapsen kanssa tulisi olemaan ihan kauheaa.

”Mutta sit sitä mä kritisoin siellä, että aina tuotiin ainoastaan esille niitä erityistarvelasten negatiivisia puolia. Minä ihmettelin sit, mä en muista taidettiin jopa joskus kerran kysyä, että eikö oo muka mitään hyvää niinku näitten lasten kanssa ja tuota. Ja olihan sitä tietysti, mutta ne perusteli sitä sitten sillä, että kun eivät halua antaa ihmisille vääriä odotuksia tai mielikuvia, jonka toisaalta vois ymmärtää, mutta kai sitä vois myös vähän kertoa sitä positiivistakin puolta silti. Mutta mulle jäi ainakin semmoinen olo, että siellä kerrottiin, että minkälaisia kauheita tauteja ja kuinka hirveitä tapauksia ne kaikki sitte on. Että tulee olemaan ihan kauheeta. Silleen se minusta meille kerrottiin.” (Lauri)

Vanhemmat ymmärtävät, että adoptioneuvonnan aikaisen valinnan pitää olla syvällisesti pohdittua ja pohjautua realistiseen tietoon. Alla olevissa sitaateissa vanhemmat painottavat, että adoptioon ohjaavassa neuvonnassa olisi tärkeää tuoda esiin myös hyviä puolia erityistarpeisen lapsen adoptioimisesta. Kuten toinen vanhempi toteaa, *voi elää ihan hyvää elämää*, vaikka lapsi ei ole täydellisen terve.

PP: ”Mikä siinä oli, mikä sai sanomaan, että ei ikinä?”

”No siinä oli varmaan se, niinku kaikki nämä infot, että kaikki on niin negatiivista mitä tulee. Että kyl mä ymmärrän sen jotenkin, että pitäähän niitä näitä niinku kauhuskenarioita, et eihän ne nyt ole skenaarioita, mutta että käydä näitä pahimpia tapauksia läpi. Mutta kun se oli niin sitä ja se tapa miten ne kertoi siitä listasta, mitä piti kirjottaa, ne kaikki mitä voi hyväksyä, niin se oli ja ne sanoi, että tää on ihan kauhea täyttää. Et se [sosiaalityöntekijä] olisi voinut sanoa, että tähän saa apua. Sanoivatkin, mutta se tuli niinku sit jälkijunassa, että me muuten järjestetään koulutus ja se on suosittu ja se on ollu hyvä. Ja se olikin hyvä, mutta niinku markkinointialan ihmisenä kun itse olen, niin ei ne kyllä osaa niinku markkinoida (naurua).”

PP: ”Toi on hyvä pointti”

”Nimenomaan ja joo siis millä tavalla kerrotaan ja toki mekin sanottiin, että pi-

tää saada reaktioita aikaseksi, mutta ei ehkä tämmöisissä asioissa, että jotenkin haluaisi sen tuoda esiin, että on siinä hyviäkin puolia.” (Milla)

”Et ehkä niinku erityistarpeisiin liittyen niin mitä mä olisin toivonut lisää tai toivoisin lisää olisi se, että jotenkin semmosta ajatusmaailmaa pystyisi välittämään, että niinku se, että lapsi ei oo täysin täydellisen terve niin silti voi elää ihan niinku hyvää elämää. Ja sitten se on niinku, että ei ole diagnooseja niin se ei oo takuu toisaalta niinku mistään semmosesta, ettei tulis mitään ongelmia.” (Tuula)

Sitaatissa vanhempi korostaa, että ilman diagnoosejakaan elämä ei välttämättä suju ilman ongelmia. Myös neuvontaa ohjeistava materiaali pohjautuu ajatukseen adoptiosta itsessään yhtenä tarpeena, joka voi aiheuttaa erilaisia, esimerkiksi turvattomuudesta kumpuavia tarpeita (STM 2013, 29). Edellisen sitaatin vanhempi jatkaa, että hänen mielestään erityistarpeisen lapsen adoptioiminen olisi valtaosalle adoptiolasta toivovista perheistä mahdollista, mikäli heitä valmennettaisiin ja kannustettaisiin siihen.

”Niin mutta sitten toisaalta niinku niinpäin, et mä luulen, että valtaosa suomalaisista adoptioperheistä ois pystynyt adoptoimaan erityistarpeisen lapsen, jos niitä ois vähän niinku siihen suuntaan potkittu ja valmennettu ja ehkä siitä niinku neuvonnan myötäkin vähän puhuttu enemmän. Että mä tiiän, että sit sosiaalityöntekijätkään ei tykkää markkinoida mitään tiettyä erityistarvetta, koska se on sitten kuitenkin niin, että onko sillä perheellä oikeasti valmiuksia ja tuoko se kustannuksia yhteiskunnalle ja ties mitä. Et mikä se on se niinku juttu mutta, että voi olla, että semmosta pohdintaa, varsinkin nää ihmiset, jotka juuttuu sinne jonoon sitten odottamaan jotain semmosta lasta, jota ei ookaan. Niin jotenkin sitä niinku käydä läpi, että mitä lapsia olis, että mitä tässä voisi tehdä että. En mä tiedä onko siihen mitään semmosta hyvää vastausta.” (Tuula)

Haastateltavan kuvauksen mukaan hän koki kurjana ajatuksen, että jonoissa on odottamassa vanhempia, joilla on epärealistiset toiveet ja käsitykset adoptoitavista lapsista, vaikka erityistarpeisen lapsen adoptioiminen voisi hänestä olla monelle hyvä mahdollisuus, niin perheille kuin perhettä tarvitseville lapsille.

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän suhtautuminen ja tapa kertoa erityistarpeista oli haastateltavieni kokemuksen mukaan asia, jolla oli paljon merkitystä vanhempien päätöksissä, kun he miettivät, olisivatko he valmiita adoptoimaan erityistarpeisen lapsen. Myös Isossa-Britanniassa tehty tutkimus (Bunt 2018, 182–185) koskien vammaisten ja tarvitsevien lasten adoptointia ja sopivan perheen löytämistä lapselle tuo esiin, että sosiaalityöntekijöiden asenteella ja tavalla kertoa lapsesta ja hänen tarvitsevuudestaan on merkitystä sille, miten mahdolliset adoptiovanhemmat

suhtautuvat heille esitettyyn lapseen ja hänen tarpeisiinsa. Myös toisen brittiläisen tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän tapa antaa tietoa erityistarpeista vaikuttaa lasta toivovien vanhempien asennoitumiseen, ja on mahdollista, että annetun tiedon myötä hakijat ”ottavat varman päälle” eivätkä esimerkiksi lähde adoptoimaan suuria sisarusarjoja tai muuten erityistarpeisia lapsia (Dance & Farmer 2014, 112). Haastattelemilleni vanhemmille erityistarpeisen lapsen adoptoiminen näyttäytyi hyvänä mahdollisuutena saada lapsi. He kaikki pitivät tärkeänä, että he saivat paljon realistista tietoa ja tukea päätöksensä tueksi. Moni haastateltava kuitenkin toivoi, että sosiaalityöntekijä olisi tuonut esiin myös erityistarpeisen lapsen adoption myönteisiä puolia.

Aiemmissa tutkimuksissa on adoptioneuvontaa kuvattu lasta toivovien ja adoptioviranomaisten välisenä neuvoteltuna vanhemmuutena (Sukula 2009, 141; ks. myös Kuronen 2003). Adoptiovanhemmaksi hyväksyminen edellyttää hakijoiden ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä adoptiovanhemmuuden edellytysten saavuttamiseksi ja arvioimiseksi (STM 2013). Näkökulma yhteisesti neuvotellusta erityistarpeisen lapsen vanhemmuudesta sai tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kertomuksissa toisenlaisen kuvan. Vanhemmat pohtivat, hyväksytäänkö heidät adoptoimaan lapsi, jolla on erityistarpeita ja täyttävätkö he siihen vaadittavat kriteerit. He kokivat adoptioneuvonnan aikaisen ongelmalähtöisen puheen ylhäältä päin annettuna, jota he myötäilivät, jotta toive adoptiolapsesta voisi toteutua. Adoptioneuvonnan sosiaalityön ongelmalähtöisen ja vaikeaa elämää korostavan puhettavan takana on sekä rakenteellisia että kulttuuriseen hyvän vanhemmuuden mallitarinaan liittyviä tekijöitä. Adoptiolainsäädäntö korostaa sosiaalityöntekijän roolia adoptoitavan lapsen edun turvaajana ja painottaa vastuuta hyvän perheen löytämisestä tarvitsevalle lapselle. Tämä näyttäytyy lasta toivoville vanhemmille kielteisten ja haastavien tekijöiden esille tuomisena, kuten tutkimukseni osoittaa.

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuitenkin merkityksellistivät riski- ja ongelmapuheen luonnolliseksi adoptioprosessiin kuuluvaksi asiaksi. Samanaikaisesti, kun haastateltavat kokivat adoptioneuvonnan olevan hyvin riskejä esiin tuovaa, he pystyivät näkemään tilanteen myös neuvonnan sosiaalityöntekijän näkökulmasta ja osoittivat ymmärrystä sille, että sosiaalityöntekijä ei voi markkinoida erityistarpeisen lapsen adoptoimista, vaan päätöksen erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta pitää kuitenkin lähteä lasta toivovista hakijoista itsestään. He pitivät kuitenkin tärkeänä, että tulevilla adoptiovanhemmilla tulee olla riittävä ja realistinen ymmärrys siitä, mihin he ovat ryhtymässä (vrt. Bibhuti 2000; Perry & Henry 2009; Cantwell 2013).

Vammaisuuteen ja tarvitsevuuteen liittyvä kulttuurissamme edelleen paljon ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä. Puutteellinen tieto voi aiheuttaa pelkoa ja ennakkoluuloja, jotka saattavat haitata adoptoitavan lapsen mahdollisuuksia päästä perheeseen (Bunt 2018, 190). Adoptoitavan lapsen näkökulmasta on tärkeää, että lapsi nähdään kokonaisuudessaan eikä vain vamman tai tarpeen kautta. Tulevien vanhempien adoptoidessa perheeseensä erityistarpeisen lapsen tulee adoptiosijoituk-

sia tekevien sosiaalityöntekijöiden ja palvelunantajien edustajien olla itse tietoisia ja ymmärtää näiden kulttuuristen merkitysten vaikutus omalle työlleen ja asenteilleen (Tan ym. 2007, 1283; Bunt 2018, 185). Tutkimukseni vanhempien kertomukset erityistarpeisiin suhtautumisesta tuovat esiin adoptioneuvonnan sosiaalityössä valitsevan varautuneen ja haasteisiin painottuvan kulttuurisen kehyksen, jossa vammat ja sairaudet nousevat ensisijaiseen asemaan lapsen tarpeiden ja vanhempien valmiuksien kartoittamisen sijaan. Lähtökohta tämänkaltaiselle ongelmakeskeiselle asennoitumiselle on ymmärrettävä, ja sitä perustellaan lapsen etuna päästä perheeseen, jossa vanhemmat ovat tietoisia adoptoitavien lasten tarvitsevuudesta. Adoptoitavien lasten edun näkökulmasta katsottuna olisi tärkeää siirtyä ongelma- ja riskipuheesta lapsikeskeiseen adoptioprosessiin (Eriksson 2016c), jossa erityistarpeisen lapsen tarpeita tarkasteltaisiin mahdollisuuksien ja tuen näkökulmasta.

7.2 Sairaudet ja vammat saavat mielikuvan

Suomessa adoptioneuvonnan sosiaalityössä sairauksien ja vammojen tarkastelun tukena työskentelyssä perheiden kanssa on adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomake (liitteenä). Kuvaan seuraavassa erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksia lomakkeesta ja sen täyttämisestä. Haastattelemieni vanhempien kokemuksissa adoptiota edeltävän adoptioneuvonnan aikainen puhe ja keskustelu vammoista ja sairauksista kulminoitui juuri adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomakkeeseen, jonka Suomessa kaikki adoptiolasta ulkomailta toivovat hakijat täyttävät. Lomakkeen avulla pohditaan niitä erityistarpeita, joita kullakin perheellä olisi valmiuksia vastaanottaa. Erityistarpeisen adoptiolapsen määrittely pitää sisällään suuren määrän eritasoisia psyykkisiä ja fyysisiä tekijöitä, kuten olen aiemmin luvussa 4 kuvannut. Yleisessä keskustelussa erityistarpeisuus, special needs adoptio, kuitenkin useimmiten määrittyy fyysisinä erityistarpeina, joista Suomeen saapuneilla adoptiolapsilla yleisimmät ovat rakennepoikkeavuudet, kuten huuli- ja suulakihalkio, sydänviat, raajojen rakennepoikkeavuudet, ja krooniset infektiot, kuten C- tai B-hepatiitti (Lapinleimu 2015, 96). Fyysisiin erityistarpeisiin liittyvä vanhemmuuden näkökulmasta monenlaisia tekijöitä, kuten näkyvät vammat, tarttuvat taudit, vaadittavat leikkaukset, apuvälineet ja lääkitykset, jotka saavat suuren merkityksen erityistarpeista käytävässä keskustelussa.

Adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomake, josta yleisesti puhutaan myös sn-lomakkeena (special needs lomake), herätti haastattelemieni vanhempien keskuudessa paljon ajatuksia ja tunteita. Vanhemmat kuvasivat lomaketta monin negatiivisävytteisin adjektiivein, kuten *kaubea*, *karmea*, *hirvittävä*, ja substantiivein *ostoslista*, *vikalista*, *tilauslomake*. Kaikki nämä vertauskuvalliset ilmaisut kuvastivat niitä pahan olon tunteita, joita lomakkeen täyttäminen vanhemmissa herätti.

”Mutta et mä sanon sitä tilauslomakkeeksi, se oli ihan paha lomake, se et rasti nyt, että en halua kumpurajalkaa, mutta sydänvika käy. Et se on semmosta aika karua, kun se on niin jotenkin abstraktia, koska se on kumminkin joku ihminen, joka niinku sieltä tulee, eikä mikään tavara.” (Leena)

Haastatteluotteessa vanhempi sanoittaa osuvasti lapsen tausta- ja terveystietolomakkeen täyttämisen karuutta. Vanhempi kutsuu lomaketta tilauslomakkeeksi. Hän kuvaa, kuinka hänestä tuntui vaikealta laittaa rasteja ruutuun, kun lomakkeessa on kyse kuitenkin oikeasta lapsesta eikä vain sairauksista tai vammoista. Osa vanhemmista koki lomakkeen täyttämisen vaikeaksi, koska jokainen ”en hyväksy”-rasti merkitsi jonkun tarvitsevan lapsen hylkäämistä ja jättämistä vaille perheeseen pääsyn mahdollisuutta. Jokainen lomakkeella mainittu vamma tai sairaus kiinnittyi vanhempien mielikuvissa lapseen elävänä ja kokevana yksilönä, joka tarvitsee hoivaa ja turvaa. Valinnan tekeminen näyttäytyi vanhemmista toisaalta mahdollisuutena vaikuttaa siihen, millaisten lasten erityistarpeiden kanssa he vanhempina olisivat valmiita elämään, mutta toisaalta se käänteisesti edellytti vanhemmilta itsekkeitä valintoja, joissa osa lapsista ulossuljettiin mahdollisuudesta turvalliseen perheeseen ja hoivaan. Tämä eettinen ristiriita teki valintatilanteesta epämiellyttävän.

Vanhemmat kertoivat tarvinneensa apua ja lisätietoa adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomakkeen täyttämiseen. He hakivat tietoa esimerkiksi käymällä listan kanssa lastenlääkärin vastaanotolla, konsultoimalla muutoin ulkopuolista tai tuttua lääkäriä tai muuta terveydenhuollon ammattilaista. Moni kertoi myös etsineensä tietoa sairauksista ja vammoista internetistä. Suurin osa haastatelluista vanhemmista oli käynyt adoptiopalvelunantajien järjestämillä luennoilla, joilla asiantuntijalääkärit käsittelivät adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomakkeella esitettyjä sairauksia ja vammoja yksityiskohtaisesti kohta kohdalta. Haastavan terveystietolomakkeen täyttämiseen apuna oleva lääkäriluento herätti tunteita, ja se koettiin monin eri tavoin, niin hyödyllisenä kuin myös järkyttävänä. Moni haastateltava koki adoptiolasten mahdollisia sairauksia ja vammoja käsitelleen koko päivän luennon ja sen tarjoaman tiedon omalle prosessilleen hyödyllisenä ja tärkeänä. Eräs toinen vanhempi sen sijaan koki luennon tunteita kuohuttavana ja järkyttävänä, ja hänestä tuntui, että hän ei missään nimessä voi ajatella erityistarpeisen lapsen adoptoimista. Seuraavat sitaatit havainnollistavat vanhempien vaihtelevia tuntemuksia lääkäriluennosta.

PP: ”Lievä, hoidettavissa oleva?”

”Niin, hoidettavissa oleva ja niin et siitä huolimatta pystyy lapsi oppimaan asioita ja tekemään erilaisia asioita ja et sit tietysti siinä vaiheessa sitä tietoa sit tarvii, et se lääkäriluento oli tietysti tosi hirmu tärkeä.” (Elina)

”Mut sit he sanoivat, että miten tuo Kiina erityistarveohjelma, kun sinne oli just tullut aika nopeesti näitä lapsia. Eka reaktio oli, että en missään nimessä.

Oltiin infossa ja kun me tultiin ulos, mä sanoin jo hississä, että ei ikinä ei ikinä, ja sit mies sanoi, että no mietitään nyt vielä. Et ei ikinä, mä olin niin varma, et ei ikinä...” (Milla)

Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat pitivät tausta- ja terveystietolomakkeen täyttämistä sen vaikeudesta huolimatta hyödyllisenä osana prosessia. Lääkäriluennot saatava tieto antoi heille varmuutta lomakkeen täyttämiseen. Eräs vanhempi toi esiin, että hänen piti ensin ymmärtää, että toivotulla lapsella ei olisi niitä kaikkia erityistarpeita, mitkä hän lomakkeella hyväksyy. Monikohtaisen tausta- ja terveystietolistan läpikäyminen toimi myös prosessinomaisena mielen työskentelynä, jossa erityistarpeisiin tutustumisen myötä erilaiset tarpeet alkoivat vähitellen tuntua asioilta, joiden kanssa omassa elämässä selviäisi.

”Se oli just niinku just se, et sen huomasi on niinku niistä ekoista sn-kaavakeista sen, että osa näistä erityistarpeista niin tota ei oo niinku mitään. Et siellä on joukossa semmosia, et niinku, jotka itselle vaikuttaa, et noihan ei oo niinku kummosiakaan takaiskuja.” (Ville)

Eräs vanhempi kuvasi omaa päätöstään ja ratkaisuaan erityistarpeista tietynlaisena porttiteorianana: kun selviän yhdestä vammasta, selviän varmaan seuraavastakin.

”Niin mä jotenki itse ajattelen, et siinä oli ainakin mulle itselle vähän niinku semmonen porttiteoria, että kun huomasi ton niin selvittikin sitten jotain toista, et pärjäis ton kanssa. Sanoin ehkä ei ton kanssa, mut entä toi, haha, toi kauhistutti puolisoa, selvä, mutta ehkä siinä oli joku vähän semmonen et sitä rupes mieltii.” (Jenna)

Vanhempien kokemus sairauksista ja vammoista merkityksellistyi heidän kertomuksissaan vamman tai sairauden hoidettavuuden kautta. Eräs vanhempi toi esille, miten he miehensä kanssa miettivät, että tärkeintä oli, että vammaa tai sairautta voitiin hoitaa länsimaisen lääketieteen keinoin. Hänelle lapsi tarpeistaan huolimatta oli ulkopuolisten silmin lapsi, eivätkä lapsen moninaiset diagnoosit määrittäneet häntä.

”Sitten ajateltiin loppujen lopuksi se asia niin, että kaikki mikä on tavallaan hoidettavissa niinku länsimaalaisen tota lääketieteen keinoin tai avulla, niin hoidetaan sitten. Että, ei se, että lapsella, vaikka hänellä olisi kauheaa litania kaikennäköstä, niin hän ulkopuolisen silmin on samanlainen lapsi kuin kaikki muutkin.” (Teija)

Osa haastatelluista kuvasi, kuinka he tausta- ja terveystietolomakkeen avulla saamansa tiedon perusteella pystyivät realistisesti kartoittamaan omia valmiuksiaan ja

pohtimaan, mikä erityistarve lapsella voi olla ja millaisen erityistarpeen kanssa he perheenä pärjäisivät.

”Jotenkin sydänvioistahan nämä lähti. Todettiin, että me ollaankin ehkä valmiita ottamaan aika haastavakin sydänvikoja, toki sillä ehdolla, että ne on hyvin korjattavissa tai semmosella hyvällä hoidolla, eikä ne vaikuta merkittävästi elinikäennusteeseen. Se oli ehkä semmonen mikä oli molemmille tosi ok, et just se ettei voi tulla esim ammattiurheilijaksi niin se ei kauheesti kopistellut meillä. Niinku sit jotenkin, et siitä se varmaan kaikki niinku lähti.” (Jenna)

Aineistositaatin vanhemman kertomuksesta välittyä sairauksien nivoutuminen todellisuuteen. Vanhemmat pohtivat, mitä sydänvika voisi tarkoittaa lapsen ja vanhemmuuden näkökulmasta. Vanhempi kuvaa ammattiurheilijametaforalla, kuinka heille vanhempina lapsen fyysiset urheilusaavutukset ovat toissijaisia ja terveyden arvo syntyy muista tekijöistä. Tärkeää on esimerkiksi se, että mahdollista sydänvikaa voidaan hoitaa tai korjata ja ettei sydänvika merkittävästi vaikuttaisi lapsen eliniänennusteeseen.

Vammat ja sairaudet saivat tutkimukseni vanhempien kokemuskertomuksissa merkityksen konkreettisina ajatuksina arjesta ja elämästä lapsen kanssa. Toive lapsiperhe-elämästä merkityksellistyi vanhempien kuvauksissa mahdollisimman normaalina perhe-elämänä. Heille oli tärkeää, että lapsen tarpeet, vammat ja sairaudet eivät olisi liian vaikeita ja että lapsi tulisi kasvamaan ja kehittymään mahdollisimman hyvin. Haastateltavat kertoivat toivovansa tavallista perhe-elämää, jossa on mahdollisuus seurata lapsen kasvua ja kehitystä.

”Mulla siis niinku tähän liittyy myös semmonen niinku, että mulla on ainakin, kun nää on niinku tosi sellasia primitiivisiä ja vaistomaisia nämä lapsen hankkimiseen liittyvät ajatukset ja tunteet. Niin totta kai sitä toivoo, että se lapsi olisi terve niinku siis siinä mielessä, että jos sä ajattelet sitä, kyllähän vanhempi haluaa nähdä, kun se lapsi kasvaa aikuiseksi ja sit se se niinku pärjää ja on onnellinen ja vahva ja sillä menee hienosti. Että sellainen olisi ollut mulle vaikeaa, en sano välttämättä mahdoton, mutta vaikeeta, että olisin joutunu kyllä paljon tekemään kyllä työstämään sellaista päätöstä, että ryhtyisin niinku tieteen sellaisen lapsen vanhemmaksi, jolla on niin vakavia ongelmia, että ne tavallaan niinku selvää, että me ei voida niinku tavallaan toivoa paljoa.” (Ville)

Vakavasti vammaisen lapsen adoptioiminen oli asia, jonka suurin osa vanhemmista koki olevan liian vaativaa, eikä se vastannut heidän toiveitaan perhe-elämästä. Vanhemmuuteen liittyy erilaisia vaiheita pikkulapsen hoivaamisesta teini-ikäisen ohjaamiseen ja aikuistuvan lapsen elämän seuraamiseen. Kun vammaisen tai sairaan lapsi tulee perheeseen, muuttaa se myös vanhemmuutta ja voi tehdä siitä tavanomai-

sesta poikkeavan (vrt. Tonttila 2006, 101; Ahponen 2008). Vanhemmat määrittivät lapsen vamman ja sairauden merkitystä suhteessa omiin toiveisiinsa. Seuraavat haastatteluotteet havainnollistavat, kuinka vanhemmat eivät olleet valmiita vakavasti vammaisen lapsen adoptoimiseen, vaan heille oli merkityksellistä, että lapsen mahdollista erityistarvetta voidaan hoitaa ja lapsi pystyy aikuisena itsenäiseen elämään.

*PP: ”No miltä se tuntui se ajatus, että lapsi ois special needs, erityistarpeinen?”
”Ekaks siinä mietitytti et minkä asteisia, miten vakavia nää special needs asiat nyt on, et mitä se käytännössä tarkoittaa, et mitä sairautta tai vammaa lapsella voi olla. Meillä oli kuitenkin ajatuksena, että käyttäisinkö termiä, että halutaan mahdollisimman terve lapsi. Et meille oli selvää, että me ei olla valmiita vakavasti vammaisen lapsen adoptoimiseen. Ajateltiin heti, että tiettyjä sairautta tai vammaa voi olla mut semmonen, että sen asian kanssa voi elää ja sitä voi hoitaa sitä et se, että lapsi pystyy aikuisena kuitenkin itsenäiseen elämään. Et ei niin vakavasti vammaisen, et me hoidettais häntä aina aikuisenakin et niinku tän tapaisia ajatuksia meillä oli silloin heti alkuun.” (Elina)*

”Niin tota, on kyl meillä semmoinen toive ollut, että lapset kuitenkin olisi sen verran terveitä, että he itse pystyisivät itsenäistä elämää elämään. Että ei oo niinku semmosta niinku, en mä tiedä kapasiteettia tai toivetta, tai asia meillä ei oo ollut, että me esimerkiksi down-lapsi tai sellainen lapsi, joka tarvitsisi elämänmittaista hoivaa, niin ei me semmoiseen erityistarpeita oo haettu. Et ehkä sitä semmoista rajankäyntiä, että mitkä on vielä semmoisia asioita, että voidaan ajatella, että lapsi kuitenkin siitä niinku kasvaisi aikuiseksi, semmoiseksi niinku itsenäiseksi aikuiseksi.” (Tuula)

Haastateltavien kertomuksissa lapsen itsenäisen elämän toive näyttäytyi selvänä rajana tavanomaisen ja siitä poikkeavan vanhemmuuden välillä. Vanhemmat eivät olleet valmiita siihen, että lapsi tarvitsisi elämänmittaista hoivaa, vaan heidän ajatuksenaan oli, että lapsi kuitenkin kasvaisi itsenäiseksi aikuiseksi. Itsenäisen elämän tavoitteluun liittyi merkityksiä niin lapsen tulevasta elämästä kuin heidän omasta tulevaisuudestaankin. Tulevaisuuttaan he peilasivat kulttuuriseen mallitarinaan tavanomaisesta vanhemmuudesta, sellaisesta, jossa *lapset lähtevät itsenäiseen elämään, vaikka tuettuna*. Ajatus lapsen elinikäisestä sitovuudesta pelotti (vrt. Tonttila 2006, 101), ja eräs haastateltava sanoitti asian sanoen suoraan, että hän *ei ollut valmis ryhtymään omaishoitajaksi*. Rinnastus omaishoitajuuteen korostaa toivetta tavanomaisesta vanhemmuudesta hoitajuuden ja elämänikäisen hoivan sijaan.

Vammat ja sairaudet ovat kuin Riitta Jallinojan (2009, 17–18) kuvaama vieras, joka saapuu adoptioperheisiin jo ennen kuin tietoa lapsesta on edes saatu. Tavanomainen adoptiolasta toivovien vanhempien toive adoptoida mahdollisimman terve ja pieni lapsi perustuu ajatukseen, että tällöin lapsi tuo mukanaan mahdollisimman vähän

vieraita elementtejä mukanaan, ja näin lapsen kiintyminen ja rakastuminen voi tapahtua helpommin (Högbacka 2009, 167). Erityistarpeiset adoptiolapset ovat sen sijaan perheeseen tullessaan kaksinkertaisesti vieraita, adoptoituja ja erityistarpeisia. Ulkoisesti näkyvät vammat, hoitoa vaativat sairaudet tai vanhempi ikä adoptoitaessa adoptoitavan lapsen ulkoisen erinäköisyyden lisäksi tekevät perheen löytämisen lapselle vaikeammaksi ja karkottavat osan lasta toivovista vanhemmista (myös Selman 2015). Näkyvät merkit erilaisuudesta ja vanhemmille tuntemattomista sairauksista olivat asioita, joita tutkimukseni vanhemmat työstivät ennen päätöstään adoptoida erityistarpeinen lapsi. Kertomuksissaan haastateltavat toivat esiin, miten he ”kesyivät” ja ”ottivat haltuun” heille vieraita ja pelottaviakin erityistarpeita. Etukäteisvalmistautuminen loi pohjaa sille, että he ”oppivat elämään vieraan kanssa”, kuten Jallinoja (2009, 17) kuvaa tilanteeseen sopeutumista ja perheeseen tulevan vieraan, tutkimuksessani vamman tai sairauden, taltuttamista omassa mielissään.

Adoptioneuvonnan aikana täytettävä adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomake näyttäytyi tutkimuksessani merkittävänä prosessin aikana realistista tietoa tuovana materiaalina, jonka avulla hakijat pystyivät työstämään omaa suhtautumistaan vammoihin ja sairauksiin. Listan täyttäminen tuki vanhempien mahdollisuutta myös käydä läpi omia tunteitaan lapsen erityistarpeisuuteen liittyen. Lomakkeen läpikäyminen ja siihen tiedon hankkiminen auttoi aineistoni perusteella adoptiovanhemmaksi toivovia asettamaan omat odotukset lasta kohtaan realistisiksi. Vanhemmille merkityksellistä oli, että lomakkeen täyttämisen avulla he pystyivät tunnistamaan omia voimavarojaan ja rajaamaan pois sellaisia, jotka kokivat itselleen liian vaikeiksi. Adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomakkeen täyttäminen auttoi heitä näkemään pelkkien sairauksien ja vammojen taakse ja miettimään, mitä mikin sairaus tai vamma voisi tarkoittaa heidän perheensä elämässä. Sairaudet, viiveet ja vammat saivat vanhempien mielikuvissa hahmon, ja ne muuttuivat prosessin myötä vanhempien kertomuksissa pelottavista realistisiksi.

7.3 Harkinnasta tietoiseen valintaan

Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen oli ollut kaikille vanhemmille huolellisesti pohdittu ratkaisu. Haastateltavien kertomuksissa korostui, että adoptiota edeltävä pohdinta oli luonut valmiutta sietää yllätyksiä ja muuttuvia tilanteita. Lapsen erityistarpeisiin valmistautuminen auttoi vanhempia kokonaisvaltaisesti erilaisten tarpeiden hyväksymiseen. Vanhemmat toivat esiin, kuinka lapsella oli voitu kotiin tulon jälkeen todeta sellaisia erityistarpeita, joita he eivät ole olleet valmiita adoptioneuvonnassa hyväksymään, mutta he olivat sopeutuneet uuteen ja erilaiseen tarpeeseen. Seuraavassa sitaatissa äiti kuvaa, kuinka lomakkeen täyttäminen oli tehnyt heistä valmiimpia myös johonkin yllättävään tai isompaan tarpeeseen kuin he alun perin olivat olleet varautuneet.

”Tota tietyllä tavalla se ebkä helpotti siinä niinku, en mä tiedä, helpotti ebkä siinä et sitten oli käsitellyt sitä asiaa ja tosiaan sitten kun oli niitä asioita yhdessä miehen kaa mietitty, juteltu paljon, niin sit sitä oli siihen adoptioon paljon valmiimpi. Ja oli itse asiassa niihin yllätyksiinkin valmiimpi, se että jos sieltä tulee todella paljon isompaa niin ollaankin valmiita myös siihen. Eli mä koen, että se on, se paperi ja sen miettiminen tuo niitä valmiuksia niihin yllätyksiin kovastikin.” (Elina)

Vanhempien kertomukset kuvastivat tietoisien valinnan mukaanaan tuomaa joustavaa suhtautumista erilaisiin tarpeisiin, ei vain niihin, joita he olivat hyväksyneet adoptiota edeltävästi (myös Perry & Henry 2009, 551). Yhdysvaltalainen tutkimus (Lindström ym. 2013) tuo samankaltaisesti esiin, että tietoisesti erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat olivat sopeutuvaisempia ja joustavampia ja selvisivät paremmin kuin vanhemmat, jotka adoptoivat terveen lapsen, jolla myöhemmin todettiin erityistarve, tai vanhemmat, jotka alun perin olivat ajatelleet adoptoivansa terveen lapsen, mutta päätyivät syystä tai toisesta adoptoimaan erityistarpeisen lapsen (mt., 131–135).

Haastateltavani toivat esiin, kuinka etukäteisvalmistautuminen erilaisiin sairauksiin ja vammoihin oli adoptioprosessissa tärkeää. Tietoinen ratkaisu adoptoida erityistarpeinen lapsi merkitsi, että he olivat jo ennakkoon valmistautuneet tilanteeseen ja vastaanottamaan lapsen, jolla on jokin erityistarve.

”Mä mietin paljon silloin sit sitäkin, että mitä jos sit se tulisi se lapsi tavallista reittiä, niin ei me siitäkään niinku voitaisiin mennä takuuseen. Et niinku siinä me ei voida valita kummassa jonossa me ollaan, me voidaan toivoa parasta, mut jotenkin niinku tommoseen maailmaan, kun hyppää, niin musta se ois kauheen naiivia ajatella niin, että minulle kelpaa vain se pieni ja tervein ja tietysti tarvis olla myös nätein. Et jotenki, et en mä tiedä, on hassu ajatus jotenkin sit vaan sieltä voi tulla jotakin ja onhan tässä sellainen etulyöntiasema et me voidaan jo vähän valmistautua tietyllätavalla.” (Jenna)

Erityistarpeisen lapsen adoptointi näyttäytyi etulyöntiasemassa olemisena, keino, jonka avulla vanhemmat olivat voineet etukäteen valmistautua tarvitsevan lapsen tuloon. Haastattelemani vanhemmat pystyivät itse vaikuttamaan siihen, millaisen lapsen ja millaisilla erityistarpeilla he ovat valmiita hyväksymään (vrt. Perry & Henry 2009, 559). Vanhemmat toivat esiin, kuinka adoptoimalla erityistarpeisen lapsen heillä oli lopulta enemmän valinnan vaikutusmahdollisuuksia ratkaisussaan kuin niillä, jotka odottivat lasta terveiden lasten jonosta.

Tutkimukseni vahvistaa näkemystä siitä, että tietoinen ratkaisu suojaa ja tukee vanhempia sopeutumisessa erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemmuuteen (Perry & Henry 2009). Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat eivät tuoneet esiin eri-

tyistarpeisen lapsen adoptoimista kohtaan pettymyksen tai epäonnistumisen tunteita. Tällaisia tuntemuksia on todettu vanhemmilla, joille erityistarpeisen lapsen adoptoiminen ei ole ollut alusta alkaen tietoinen tai harkittu asia (Lindström ym. 2013, 134–135). Tässä mielessä harkinta ja etukäteisvalmistautuminen erityistarpeisen lapsen adoptioon näyttätyy merkityksellisenä prosessin vaiheena, jonka aikana käydään läpi erilaisten, kielteistenkin, tunteiden kirjoa. Huomattavaa on, että tutkimuksessani vanhemmat, jotka olivat siirtyneet terveeseen adoptiolapsen odotuksen jonosta erityistarpeisen lapsen odotukseen, olivat myös tyytyväisiä tekemäänsä valintaan. Merkityksellistä oli, että he olivat tehneet itsenäisen ja tietoisin ratkaisun siirtyä erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen. Eräs äiti kertoi, kuinka hän pohti siirtymistä jo pidempään ja vähitellen syöti ajatusta erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta myös miehelleen. Lopulta ratkaisu oli heidän yhteinen, ja sen takana he molemmat seisoivat.

Tietoinen ratkaisu adoptoida perheeseen erityistarpeinen lapsi näyttätyi tekijänä, joka tuki myös omaa henkistä sopeutumista suhteessa omiin odotuksiin lapsesta ja teki niistä realistisia (myös Perry & Henry 2009, 553). Alla oleva haastattelukatkelma havainnollistaa vanhemman ajatuksia siitä, että lapsen erityistarpeisuuden hyväksyminen laski samalla odotukset lasta ja hänen terveyttään kohtaan matalalle, *nollatasolle*.

”Että jotenkin ne niinku ne ehkä se semmonen erityistarpeisiin, että sanoo moneen juttuun moneen lapseen, panee raksin sinne kyllä-kohtaan niin tota niin ehkä se tavallaan niinku laskee sitä semmosta onnistumisen sitä semmosta niinku henkistä rimaa, mitä kaikkea sen lapsen pitäis niinku. Mitä odotuksia mulla sitä lasta kohtaan on. Että mitä enemmän sä laitat rakseja sitä enemmän sä ehkä niinku aattelet, että no tosi kiva, jos se vois aika hyvin ja ois ja kasvais aikuiseksi ja ois hengissä ja se että lähetään niinku sieltä sillä tavalla niinku en mä nyt sano, että nollatasosta odotuksissa mut kuitenkin sillä tavalla.....Että jotenkin niinku niitä, et jos se odotusarvo on aika niinku matala, niin sit osaa ehkä nähdä niitä positiivisia juttuja siellä, mitkä asiat toimii hyvin ja lähtee ihan hienosti.” (Tuula)

Valmius ja valmistautuminen nousivat vanhempien kertomuksissa suureksi vahvuudeksi kohdata lapsella olevia erityistarpeita. Jotkut kokivat, että heidän oli jo etukäteen sairauksiin ja haasteisiin varautuneena helpompaa suhtautua lapsen tarpeisiin ja sen mukanaan tuomiin mahdollisiin haasteisiin. Alla olevassa haastattelusitaatissa vanhempi rinnastaa oman kokemuksensa lähiympäristössään biologisen erityistarpeisen lapsen saaneen perheen vaikeuteen kohdata ja ymmärtää lapsensa tarvitsevuutta. Haastateltava pohtii, kuinka hän koki biologisen lapsen vanhemman epäröimisen ja lapsen erityistarpeiden kieltämisen erikoisena ja näki omana etunaan sen, että heille lapsen tarvitsevuus oli ollut peruslähtökohta.

”Niin siis, kun tässä on meillä niinku muutamakin tässä lähinaapurissa, missä on niinku selvästi erityistarpeinen lapsi ja siis niillä vanhemmilla on jotenkin. Ensín niiden pitää niinku, kun ne alkaa havaitsemaan siitä lapsestaan, että josain takaraivossa alkaa nakuttaa, että tässä on nyt jotain, kaikki asiat ei oo ihan normaalisti. Niin ensin niiden täytyy jotenkin niinku myöntää se. Osalla sekín tuntuu olevan tosi pitkä tie ja jotenkin siihen liittyy kaikenlaista outoo niinku syyllisyyttä ja häpeää siitä, ja just sellasta pettymystä. Ja mäkin oon kokenu sen tavallaan niinku, millähän sanalla mä kuvailisin sitä, mitä tunteita se mussa herättää. Et ne jotenkin niinku empíi sen avun hakemisen ja sen myöntämisen kanssa, niin se tuntuu musta hölmöltä. Että ainakin meillä on ollut se etu, että se on niinku peruslähtökohta (naurua).” (Ville)

Sama vanhempi käytti myöhemmin oudon linnun metaforaa kuvatessaan, kuinka he kokivat olevansa erilaisia osallistuessaan lapsen vamman mukaiselle sopeutumisvalmennuskurssille, koska he olivat adoptiovanhempia ja olivat tietoisesti adoptoineet lapsen, jolla oli vamma. Toisaalta hän havaitsi kurssilla, että he outoudessaan olivatkin jo pitkällä omassa sopeutumisessa verrattuna niihin biologisen lapsen saaneisiin vanhempiin, joiden lapsella oli todettu sama erityistarve. Vanhemman kertomuksesta välittyy, että tietoisuus lapsen tarpeista mahdollisti avun hakemisen heti ilman empimistä tai häpeän tunteita. Aiemmassa tutkimuksessa onkin osoitettu, että erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat eivät koe samankaltaista stressiä ja häpeää tilanteesta kuin biologiset erityistarpeisen lapsen saavat vanhemmat kokevat omassa kriisivaiheessaan. Erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat kohtaavat arjessa haastavia tilanteita lapsensa kanssa, mutta he eivät joudu kantamaan syyllisyyden, häpeän tai vihan tunteita, mikä tekee ratkaisujen löytämisen, avun hakemisen ja selviytymisen helpommaksi kuin biologisen erityistarpeisen lapsen vanhemmille. (Glidden 1990.) Olennaiseen asemaan nousee se, että tietoinen valinta mahdollistaa myös henkisen valmistautumisen erityistarpeisiin.

Tulla vanhemmaksi lapselle, jolla on jokin vamma tai sairaus, on vanhemmalle kuormittava tilanne. Tuula Tonttila on väitöstutkimuksessaan kuvannut biologisten äitien kokemuksia vammaisen lapsen syntymästä ja osoittanut ristiriitaisten tunteiden läsnäoloa, kuten vihaa, surua, pettymystä ja pelkoakin yhdessä rakkauden ja kiintymyksen tunteiden kanssa (Tonttila 2006, 100–107). Erityistarpeisen lapsen adoptoineiden ja biologisen erityistarpeisen lapsen saaneiden vanhempien välillä on nähty olevan eroavaisuuksia siinä, miten he kokevat asian. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on osoitettu, että lapsen tarvitsevuuteen painottuvalla etukäteisvalmistautumisella ja itsenäisen valinnan mahdollisuudella on merkittävä vaikutus positiivisen adoptiokokemuksen saavuttamiseen (Martin & Rosenhauer 2016, 261–283). Tutkimukseni vanhempien kokemukset osoittavat, että he olivat tehneet merkittävää valmistautumistyötä ja työskennelleet erityistarpeisiin liittyvien mielikuvien, ajatustensa ja ennakkoluulojensa kanssa jo ennen lapsen tuloa perheeseen.

Aineistoni vanhempien kokemuksista välittyi, että valmistautuminen auttoi heitä sietämään ja kestäämään tilannetta (myös Perry & Henry 2009, 554). He myös kokivat tekemänsä ratkaisun myönteisenä.

Tutkimukseni tuo esiin etukäteisvalmistautumisen ja tietoisien valinnan tärkeyden adoptioprosessissa. Täytettyään adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomaketta ja pohdittuaan sitä, voivatko he adoptoida lapsen, jolla oli jokin erityistarve, olivat vanhemmat valmistautuneet lapsen tuloon jo etukäteen. Tutkimukseni osoittaa, että suomalainen adoptioeuvonnan toimintamalli, jossa erityistarpeisen lapsen adoptoidakseen pitää sitä varten olla käynyt tarvittavat keskustelut adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän kanssa, auttaa olemaan realistinen toiveissa ja odotuksissa lasta kohtaan. Lievät pettymyksen tai yllätyksen tunteet ovat aineistoni perusteella liittyneet enemmän siihen, että lapsella oli ollut paljon varhaisesta taustasta, lastenkotitaustasta johtuvia tarpeita, siis muita kuin fyysisiä tarpeita. Tämä tulos korostaa adoptiota edeltävän adoptioeuvonnan sosiaalityön merkitystä ennakkokäsitysten muotoutumisessa ja tulevassa sopeutumisessa, jonka voidaan nähdä olevan myös adoptoitavan lapsen etu. Tutkimushavaintojeni perusteella voi edelleen pohtia, voisiko etukäteisvalmistautumista vieläkin tehokkaammin hyödyntää ja käyttää adoptioeuvonnan ja -valmennuksen aikana. Etukäteisvalmistautumisen on myös osoitettu edesauttavan perheen sopeutumista sekä korreloivan positiivisesti adoptiosijoituksen pysyvyyden kanssa (Bibhuti 2000, 76–78). Tähän mennessä luodut käytänteet, kuten tausta- ja terveystietolomakkeen täyttäminen, lääkäriluennolla käyminen ja keskustelut sosiaalityöntekijän kanssa, ovat aineistoni perusteella olleet tehokkaita, ja haastatteleman erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat pitivät niitä hyödyllisinä ja tärkeinä.

7.4 Paperilla perheeksi

Adoptiolapsen odotusvaihe päättyy lapsiesityksen saamiseen. Tämän alaluvun otsikossa kuvaan lapsiesitysvaihetta paperilla perheeksi tulemisena. Haluan siten havainnollistaa sitä, miten voimakkaasti adoptioprosessi ja erityistarpeisen lapsen adoptioiminen on eri vaiheissaan riippuvainen lomakkeista, dokumenteista ja papereista. Lapsiesitysvaihe on adoptiovanhemmille tärkeä osa perheeksi syntymistä ja kasvamista. Ensimmäisten tietojen saaminen adoptoitavasta lapsesta on tunteiden täyttämää, ja nämä *dokumentit*, lääkärinlausunnot, kuvat, videot, tiedot taustasta jne., ovat osa lapsen syntymisen tarinaa perheissä.

Suhteen syntyminen lapseen, kiintymyssuhteen alku, vanhemmuuden syntyminen, alkoi monen vanhemman kuvauksessa juuri lapsiesityksen saamisesta. Haastatteluissa, joita tein perheiden kotona, oli yleistä, että vanhemmat näyttivät minulle ensimmäistä lapsesta saatua kuvaa, tai lapsiesitysvaiheen kuva lapsesta oli perheen kotona näkyvästi esillä. Valokuvaan liittyi paljon tunteita, ja se oli ensimmäinen

konkreettinen todiste vanhemmille heidän lapsestaan (myös Högbacka 2009, 172). Samalla kuva oli heille todiste vihdoin todellistuvasta perheestä ja vanhemmuudesta. Lapsiesitys, tiedot lapsesta ja hänen terveydentilastaan sekä kuva lapsesta olivat tilanteita, jotka haastattelemani vanhemmat muistivat tarkasti. Lapsen kuvan saamisen myötä tunneside lapseen alkoi heti muodostua, *sillä sekunnilla*, kuten äiti sitaatissa kuvaa.

PP: ”Osaitteko odottaa, että niin nopeesti tulee [lapsiesitys]?”

”Ei ei ja sitten saatiin paperit ensiksi ja siinä oli kuvattu, että mimmonen kaveri on ja tuli valokuvia ja sillä sekunnilla, kun se valokuva rävähti siihen pöytään niin me sanottiin, että tässä se on.” (Lauri)

Vanhempien pitkään odottama puhelu lapsesta, lapsiesitys, tulee useimmiten lopulta ilman ennakkovaroitusta, odottamatta. Lapsiesitystiedon saaminen oli haastattelemilleni vanhemmille merkityksellinen tilanne, jonka avulla paljon toivottu ja odotettu lapsi muuttui todelliseksi. Haastateltavat kertoivat, että saatuaan *tämän* tärkeän puhelun, kaikki sillä hetkellä meneillään oleva unohtui ja ajatukset ja oma mieli siirtyi lapseen.

”Mä olin asiakaspalaverissa ja mä sanoin et mun on pakko lähteä taas. Ja sit [palvelunantajan työntekijän nimi] sanoi, että ootko sä nyt semmosessa paikassa, että. Sit rupes käsi tärisee ja sit hän sanoi, että tässä olis nyt tämmönen viisvuotias (lapsen sukupuoli), että otatteko tai haluatteko tutustua? Mä olin sanonu, mä en edes muista, mut [palvelunantajan työntekijän nimi] on kertonut: sä sanoit heti, että otamme. No sit [palvelunantajan työntekijän nimi] oli sanonut, että haluatko sinä jutella puolison kanssa? No en mä tiedä juu ehkä (naurua), et niin se kertoi. Ja se lääkäriinlausunto oli, että varsin adoptoitava lapsi.” (Milla)

Aineistositaatissa haastateltava kertoo, kuinka kesken asiakaspalaverin tullut puhelu, tieto lapsesta, sai hänen kätensä tärisemään ja nosti tunteet pintaan. Vanhempi kuvaa, kuinka hän oli valmis heti hyväksymään heille esitetyn lapsen ilman tietoja tai kuvaa. Olennaisessa roolissa tuossa hyvin tunteikkaassa tilanteessa oli lapsen tarpeiden ja terveydentilan konkretisoituminen, ne tiedot, joita vanhemmat saivat lapsen terveydentilasta. Haastateluotteessa vanhempi kertoo, että saatujen terveystietojen perusteella lapsi oli *varsin adoptoitava*, eli jo sen perusteella hän saattoi suhtautua heille tehtyyn lapsiesityksen luottavaisesti uskoen, että lapsen terveydentila oli riittävä adoptoimiseen. Aiemmin pohdittu lapsen tausta- ja terveystietolomake muuttui todellisuudeksi, ja siellä hyväksytyt ja poissuljetut sairaudet tulivat eläväksi lapsiesityksen muodossa. Vanhempien kertomuksissa nousi esiin, kuinka monenlainen jännitys sen suhteen, mitä tarpeita, sairauksia tai vammoja lapsella on, tuli todelliseksi lapsiesityksen myötä.

Haastateltavat arvioivat erityistarpeisen adoptiolapsen lapsiesitysvaihetta kiireen sävyttämäksi ja vaativaksi. He kertoivat pyrkineensä saamaan mahdollisimman paljon vahvistusta ja tietoa lapsen tarpeista, jotta he pystyivät tekemään ratkaisun, voivatko he hyväksyä lapsiesityksen. Kuten sana lapsiesitys jo pitää sisällään, niin kyseessä on vielä esitys, joka vanhemmiksi tulevien pitää saatujen tietojen, papereiden, perusteella hyväksyä. Miten saatu esitys vastaa itselle muodostunutta mielikuvaa lapsesta ja millaisena se alkaa elää tuoreiden mahdollisten vanhempien mielessä, näyttäytyi erittäin merkityksellisenä. Vanhemmat etsivät lapsiesitystiedoista vahvistusta päätökselleen ja voidakseen antaa luvan omille tunteilleen ihastua ja kiintyä vasta paperilla esitettyyn lapseen. Eräs äiti kertoi, miten he puolison kanssa katsoivat viikonlopun ajan kuvaa lapsesta ja näkivät siinä lapsen luottavaisen katseen, joka teki päätöksen tekemisen heille selväksi. Seuraavassa sitaatissa havainnollistuu, miten tärkeää oli valokuvassa nähdyn lapsen avoin ja lämmin ilme sekä lapsen syntymämaasta lapsitietojen yhteydessä saadut lyhyet myönteiset kuvaukset lapsesta. Sitaatin äiti koki, että näihin pieniin todisteisiin lapsesta he puolison kanssa pystyivät samaistumaan, ja lapsi tuntui olevan *ihan niin kuin me*.

”Joo joo ja se emmä siis vaikka hänellä ois ollu tossa kumpurajalka tai käsi tästä poikki näin, niin hän olisi silti tullut meille, koska se ilme ja se niinku, mitä ne kertoi hänestä. Semmonen niinku et välittää muista ja kattoo että kaikilla on hyvin ja sitten miettii omia asioita. Et se on ihan niin kuin me.” (Milla)

Moni haastattelemani vanhempi oli näyttänyt lapsen kuvaa ja tietoja lähimmilleen voidakseen jakaa lapsensa adoptiosyntymän ihmeen. Seija Sukula tutkimuksessaan (2009, 93) näkee valokuvan tekevän lapsesta julkisemman, jotain, mitä vanhemmat haluavat jakaa ja näyttää muille. Eräs vanhempi kuvasi, kuinka lyhyeen, mutta niin tärkeään ja merkittävään lapsiesityksen hetkeen osallistui myös miehen isä. Myöhemmin hän kertoi, kuinka hän olisi heti halunnut jakaa tärkeän lapsiesitystiedon myös omien vanhempiensa kanssa, mutta ei heti tavoittanut heitä. Alla oleva haastattelusitaatti havainnollistaa, kuinka haastateltavan elämä, samoin kuin myös heidän läheistensä elämä, muuttui lapsiesityksen hetkellä.

”Mies oli sit silleen viistoista vaille yhdeksän sopinut, että naapurin mies tulee hakemaan sen...mä huidoin sen sieltä sitten sisälle ja sitten et meil ois täällä nyt lapsi. Mies oli vaan silleen, että ei mikään niinku värähtänyt mihinkään. Se ei saanut (naurua) sanaa suustaan eikä mitään ja. No sitten ne lähetti [palvelunantajan nimi] sähköpostilla ne paperit, siinä kesti varmaan 2 minuuttia, mut tuntu, että meni 2 tuntia. Me käytiin ne paprut siinä läpi, mies oli siinä vaiheessa jo sanonut naapurin miehelle, että odotatko puol tuntia et lähdetään sitten vasta. Plus me asutaan miehen vanhempien kaa tosi lähekkäin, niin miehen isäkin oli siihen sit tullut. Niin mies oli sit sanonut, että nyt tulee sitten se

lapsi, niin miehen isä oli luullut, että kohta lähdetään jo lentokentälle, että siinä oli semmonen yleinen hässäkkä siellä meidän talon ulkopuolella. No sit tuli ne paperit sinne sähköpostiin. Luettiin niitä läpi ja oliko yks kuvakin siinä.... Niin oltiin me yhdessä mennessä tehty päätös, että joo. Että se on tosi kiva, et se kävi tosi äkkiä.” (Eeva)

Kun syntymä tapahtuu papereiden ja mielikuvien varassa, on tärkeää, että vanhemmat saavat adoptioprosessissa tukea ja mahdollisuuden jakaa asiaa. Haastattelemieni vanhempien kuvauksissa adoptiopalvelunantajan työntekijän rooli lapsiesitystilanteessa oli tärkeä. Vanhemmat puhuivat lapsiesitysoiton tehneestä työntekijästä aina nimellä kuin antaakseen asialle sen vaatiman arvon. Adoptiopalvelunantajien työntekijöiden ja perheiden välinen vuorovaikutus ja se, että työntekijä tunsi perheen hyvin, on vanhemmille merkityksellistä. Useat erityistarpeisen lapsen adoptiot edellyttävät, että palvelunantajan työntekijät Suomessa etsivät adoptioon esitetylle lapselle sopivan perheen, jolloin perheen tunteminen edesauttaa oikean ja sopivan perheen löytymistä. Useampi tutkimukseni vanhempi kuvasi, kuinka hyvältä tuntui, kun palvelunantajan työntekijät olivat kokeneet, että lapsi olisi juuri sopiva heidän perheeseensä.

”Ne [palvelunantajan työntekijät] oli napanneet, että toihan on [perheen sukunimi] tuo lapsi (naurua). Ja tota joo, että kyllä se niin kun se oli et silloin oltiin heti perhe, eikä sitä voinut mitään muuta sen jälkeen mieltiä, kun sitä.” (Milla)

Haastatteluaineistoni perusteella ei selvinnyt, olivatko tulevat vanhemmat mahdollisesti keskustelleet lapsiesityksestä oman adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijänsä kanssa. Lapsiesitysvaihe nivoutui heidän kokemuksissaan lapsiesityksen antavan adoptiopalvelunantajan tehtäviin. Tämä tutkimukseni tulos on tärkeää huomioida adoptioneuvonnan sosiaalityön kehittämisessä mahdollisuutena olla tukena ja apuna vanhemmuuteen siirtymisen vaiheessa.

Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen toi adoptoitavan lapsen odotusprosessin onnen tunteiden lisäksi myös epävarmuutta ja huolta. Suomessa on käytäntö, että kaikki erityistarpeisen lapsen adoptioesitykset käyvät ensin adoptioon perehtyneen konsultoivan lääkärin arvioitavana (Pelastakaa Lapset 2020, Interpedia 2020). Hän tutkii annettujen terveystietojen perusteella, mikä on lapsen terveydentila ja onko hän adoptoitavissa Suomeen. Ajatuksena on, että adoptoitavalla lapsella tulee olla hyvät edellytykset lääketieteellisten hoitotoimien turvin kasvaa ja kehittyä perheessä. Lasta ei esitetä perheelle, jos nähdään, että lapsen terveydellinen tilanne on sellainen, että hänen vammansa tai sairautensa on hyvin vaikea, tai hänellä ei ole realistisia selviytymismahdollisuuksia. Sen jälkeen, kun lapsi on esitetty perheelle, on perheellä edelleen mahdollisuus pyytää palvelunantajan avulla lapsen syntymämaasta lisää terveystietoja tai mahdollisesti esimerkiksi vide-

oita lapsesta, ja näiden avulla voidaan tehdä lisäarvioita hänen terveydentilastaan tai kehityksestään.

Joskus lupaus lapsesta jää vain paperille, eikä lupaus saa täyttymystään. Tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien keskuudessa oli koettu kolme keskeytynyttä lapsiesitysprosessia. Kolme haastateltavaa oli joutunut luopumaan heille esitetystä lapsesta hänen terveydentilastaan saatujen lisätietojen jälkeen. Näissä tilanteissa konsultoiva lääkäri piti lapsen terveydentilaa liian vakavana, jotta lapsi voitaisiin sijoittaa perheeseen. Nämä keskeytyneet lapsiesitysprosessit olivat vanhemmille erittäin raskaita ja vaativia. Suhde adoptoitavaan lapseen alkaa kehittyä heti ensimmäisistä tiedoista lähtien (myös Högbäck 2009; Sukula 2009, 91), ja tällöin prosessin keskeytyminen, tietynlainen adoptiokeskenmeno, on merkittävä menetyksen kokemus perheille. Alla olevassa haastatteluoitteessa äiti kuvaa koskettavasti, kuinka he ehtivät monen kuukauden ajan katsoa lapsen kuvaa ja ajatella siinä olevan heidän lapsensa. Kun tieto siitä, että lasta ei terveydentilan vuoksi voida suositella adoptoitavaksi Suomeen, tuli, he joutuivat tekemään surutyön menetetystä lapsesta.

”Et meillä ekan lapsen, eka lapsiesitys, mikä hyväksyttiin niin lisäkysymysten jälkeen tietoja odotettiin kolme kuukautta ja me jo ajateltiin et tää on meidän lapsi. Sitä kuvaa kolme kuukautta katsottiin ja ajateltiin että tässä on meidän lapsi. Ja sitten tulee ne lisätiedot ja sitten [konsultoivan lääkärin nimi] ei suosittele Suomeen adoptoitavaksi tätä lasta. Niin tietysti nää meidän kokemukset on kovasti vaikuttaneet.

PP: Miten siihen reagoitte, kun kuulitte?

No se oli tosi rankka tää ensimmäinen just kun se oli vielä sitten kun tän lapsen tiedot oli meillä kolme kuukautta että se oli niin pitkä aika ja siinä kerkes jo mennä niissä ajatuksissa jo niin pitkälle että....Niin se oli lääkärin mielestä, että ei voi Suomeen, että ei voi adoptoida, että se oli aika selkeä. Se oli myös se päätös aika helppo tehdä, että ei ollut vaihtoehtoa kuin, että tää lapsi ei voi meille tulla. Mutta kyl niinku selkee surutyö siihen kyllä tarvittiin tehdä, et ihan tosi selkeesti niinku tätä lasta surtiin ja et on meidän menetetty lapsi. Kyllä se niinku edelleen tää ensimmäinen on siellä sydämessä semmosena meidän menetettynä lapsena.”
(Elina)

Lapsiesityksestä luopuminen oli vanhemmalle lääketieteellisiin faktoihin nojaten tavallaan helppo tehdä, mutta tunteen tasolla sen käsittely oli vaativaa. Äidin kuvauksen mukaan ensimmäisen lapsiesityksen lapsi on hänen sydämessään menetettynä lapsena, mikä vaikutti myös adoptioprosessin jatkoon ja toi siihen lisää huolta ja paineita. Myös eräs toinen vanhempi kertoi, kuinka keskeytynyt lapsiesitysprosessi loi epävarmuutta myös seuraavaan lapsiesitykseen. Uuden esityksen saatuaan hän ei uskaltanut kertoa asiasta juuri kenellekään, jotta hän ei joutuisi jälleen jakamaan tuskaa siitä, jos he eivät voisikaan hyväksyä heille esitettyä lasta. Lapsiesityksestä

luopumisen tilanteita voi tulkita adoptiokeskenmenoina, jotka viivästyttävät vanhemmuutta. (Lehto & Koskinen 2020, 17–19; Sukula 2009, 95–97.)

Kariutuneet lapsiesitykset pudottivat vanhempien toiveen lapsesta ja vanhemmuudesta jälleen takaisin odotukseen ja epävarmuuteen. Tällaiset tilanteet ovat onneksi verrattain harvinaisia, mutta jokainen niistä on merkityksellinen ja vaikuttaa perheiden prosessiin ja on läsnä heidän ja tulevan lapsen elämässä myöhemminkin. Eräs keskeytyneen lapsiesitysprosessin kokenut haastateltava kuvasi myöhemmin miettineensä, mitä heille esitetylle lapselle on tapahtunut ja onko hänelle löytynyt perhettä.

”Me oltiin niinku enemmän varauduttu tämmösen niinku halkiolapsen tai ja sit sieltä tulikin niinku vakavalla sydämdiagnoosilla se lapsiesitys. Se tuntui liian vakavalta ja me käytiin paljon keskusteluita ihan näitten lääkäreiden kanssa ja sitten kun se tuli niinku lääkäriltä se tieto, että tämän lapsen kohdalla pitää varautua siihen, että ei ehkä niinku selviä. Niin se tuntui liian vaikealta.

PP: Se on ollut iso asia sitten. Miltä se tuntui tehdä sellainen ratkaisu silloin? Kyl se aika kurjalta kyllä. Et se on tietysti mielessä, että mitä hänelle on tapahtunut niinku siellä. Että, onko ollut semmonen perhe, joka on ollut paremmin varautunut semmoseen.” (Mirva)

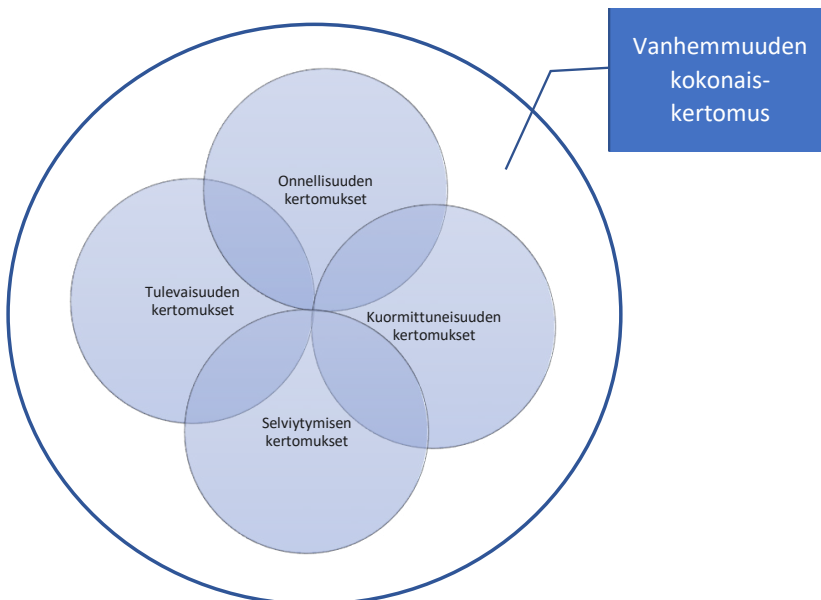
Nämä paperilla kariutuneet odotukset lapsesta koskettivat ja toivat minut tutkijana lähelle adoptiovanhempien kokemusta ja jakamaan sen tuottamaa tuskaa ja surua, joka edelleen oli käsin kosketeltavissa, vaikka he olivat jo vanhempia ja se onnistunut lapsiesityskin oli tullut ja tehnyt heistä vanhempia. Erityistarpeisuus ja vammojen merkitys näyttäytyi aineistossani vahvasti siis myös lapsiesitysvaiheessa niin onnistuneissa kuin keskeytyneissä lapsiesityksissä. Tutkimukseni osoittaa, että papereiden, lääkärinlausuntojen ja kuvien perusteella erityistarpeisen lapsen vanhemmaksi tuleminen vaatii rohkeutta ja kykyä sietää epävarmuutta.

Lapsiesityksellä, lapsen kuvalla ja tiedoilla, oli tutkimukseen osallistuneiden vanhempien elämässä vedenjakajan rooli odottajan ja vanhemman välillä. Paperilla tapahtunut perheeksi tulo oli ollut onnistunut, kun vanhemmat lopulta hyväksyivät lapsiesityksen ja pystyivät suunnittelemaan hakumatkaa lapsen syntymämaahan ja kohtaamaan paljon toivotun lapsensa. Lupaus lapsesta ja kaivatusta vanhemmuudesta oli vihdoinkin täyttynyt.

8 VANHEMMUUS – ELÄMÄÄ JA ERITYISTARPEITA

Tässä luvussa analysoin erityistarpeisen lapsen adoptoineiden kokemuksia elämästä lapsen kanssa sekä niitä merkityksiä, joita he antavat vanhemmuudelle sekä lapsen erityistarpeisuudelle. Teen näkyväksi sitä, millaisena arki ja elämä haastattelemieni äitien ja isien kertomuksissa merkityksellistyy. Haastateltavani kuvasivat vanhemmuuttaan monin eri tavoin. Kokemuksissa risteilivät myönteiset ja kuormittavat vaiheet, kuten vanhemmuudessa aina. Haastateltavat painottivat myönteisten ja kuormittavien kokemusten rinnalla selviämistä ja pärjäämistä. Kokemukset ja tunteet kietoutuivat myös kulttuurisiin ideaaleihin hyvästä vanhemmuudesta ja adoptiovanhemmuudesta.

Vanhemmuuden kokonaiskertomus muodostuu onnellisuuden, kuormittuneisuuden, selviämisen ja tulevaisuuden kertomuksista, joita analysoin seuraavissa alaluvuissa tarkemmin. Haastateltujen kertomuksissa toteutunut toive lapsesta, perheestä ja vanhemmuudesta yhdistyy adoptoitavan lapsen erityisiin tarpeisiin. Ne luovat yhdessä kokonaiskertomuksen tutkimukseen osallistuneiden perheiden elämästä. Jäsenän vanhemmuuden kertomuksia näiden neljän kerrontatavan mukaisesti. Havainnollistan muodostuneita vanhemmuuden kertomuksia kuviossa 3.

Kuvio 3. Vanhemmuuden kertomukset ja niiden muodostama kokonaiskertomus.

Kuviossa 3 olen kuvannut vanhemmuuden kertomuksia siten, kuinka ne lomituvat keskenään ja luovat yhdessä vanhemmuuden kokonaiskertomuksen. Mikään niistä ei ole itsessään kokonainen, vaan jokaiseen sisältyy osia toisista. Erilaiset kerrottavat vaihtelevat ja painottuvat eri aikoina eri tavoin, mutta teemat onnellisuus, kuormittuneisuus ja selviytyminen ovat nähtävillä jokaisen haastatellun kertomuksessa jäsentäen perheiden ja lasten elämää. Nimitän näitä kertomuksia perheen arjen kuvaajiksi. Vanhemmuuden arkisten kertomusten lisäksi haastateltavat tuottivat puhetta tulevaisuudesta, jonka olen nimennyt tulevaisuuden kertomukseksi. Näkemys lapsen tulevaisuudesta ja omasta tulevaisuudesta oli tekijä, jossa lapsen erityistarpeisuus nousi voimakkaimmin esiin.

8.1 Onnellisuuden kertomuksia

Onnellisuus (eng. narratives of happiness) käsitteenä on asia, jonka kaikki ymmärtävät, mutta jota on vaikea empiirisesti todentaa. Olen analyysissä lähestynyt onnellisuutta ihmisen sisäisenä myönteisenä tunnetilana (Martela 2020, 29). Jäsenän onnellisuutta myös kokemuksina, joissa ihminen näkee elämänsä kiintopisteen olevan (Perttula 2001, 72).

Onnea tuotti mahdollisuus olla vanhempi ja kuulua osaksi perheellisten elämää
Tutkimukseeni osallistuneiden adoptiovanhempien onnellisuus kumpusi mahdollisuudesta olla vanhempi, siitä, että joku kutsui heitä äidiksi tai isäksi (ks. myös Sukula 2009, 106).

PP: ”Mikä siinä vanhemmuudesta on ollut parasta?”

”No ehkä se, kun se tulee aamulla tai illalla, kiipee tuohon syliini ja sanoo, että ”isä minä tykkään sinusta niin hurjasti.” (Lauri)

Adoptioeuvonnassa tehtyjen valintojen ja odotuksen jälkeen toive lapsesta oli viimein toteutunut. Vanhemmat olivat lähteneet hakumatkalle noutamaan lapsen perheeseen. Valokuva lapsesta oli realisoitunut syliin ojennetuksi lapseksi, ja yhteinen elämä lapsen kanssa saattoi alkaa. Lapsen saamisen tilanne oli kertomusten mukaan erityinen ja täynnä tunteita. Seuraavassa aineisto-otteessa äiti kuvaa luovutustilaisuutta ja ensimmäistä kohtaamista lapsensa kanssa. Onnen tunne oli hänen kokemuksensa mukaan niin voimakas, että se itketti häntä.

”Katottiin, että hei et nyt näyttää niinku tutulta. Mutta sitten, kun meillä oli vanha kuva ja sitten kun on niin pienestä lapsesta kyse, niin sitä vaan katottiin, että on kyllä ihan meidän pojan näköinen ja sitten tosiaan olikin. Ja sieltä mä sitten [lapsen nimi] sain syliini ja siis sitähan oli ihan hirveen

iloinen ja onnellinen. Itketti, kun oli niin onnellinen. Se oli tosi ihana hetki kyllä.” (Elina)

Haastatteluotteesta välittyi, kuinka suhteen luominen lapseen oli alkanut jo lapsisitysvaiheessa saadusta lapsen valokuvasta. Äiti kertoo, kuinka lapsi oli *meidän pojan näköinen*. Vaikka lapsi oli luovutusvaiheessa vielä vieras, oli hänestä odotusvaiheen aikana kuitenkin tullut tutun näköinen – meidän poika. Lapsen saamiseen ja yhteisen elämän alkuun liittyi myös haasteita. Lapset oireilivat uutta elämäntilannetta ja uusia ihmisiä, vanhemmat opettelivat tuntemaan lastaan. Yhteisen elämän alussa hyvän olon tunteita tuottivat konkreettiset hoivaamisen kokemukset, se että sai lapsen syömään ja nukkumaan (vrt. Sukula 2009, 108) tai vaihdettua hänelle uudet mukana tuodut vaatteet päälle. Vanhemmat kertoivat hakumatkan ja ensimmäisten viikkojen lapsen kanssa kaiken kaikkiaan tuntuneen poikkeusoloissa olemiseltä (myös Pärssinen-Hentula, Pietarila & Hietaranta 2007). Vaikka onnellisuus lapsesta oli voimakkaasti läsnä, olivat kuvaukset hakumatkan arjen rankkuudesta koskettavia, kuten seuraava aineisto-ote havainnollistaa:

”Sitten ei enää pystytty ravintolassa syömään, kun se huusi koko aika ja oli niinku bankalampi viikko. Niin sit selkeesti oli, et hän ei ihan yhtä paljon enää nukukaan et niinku reagoi, et on niinku ihan shokissa poika, et missä hän on ja mitä tapahtuu. Sit jo odotettiin, että päästäis vaan äkkiä kotiin, että sit tää homma alkais lähtee kunnolla käyntiin.” (Elina)

Kerronnassa hakumatkasta välittyi vierauden ja opetteluun kokemuksia. Lapsen tunnetilat ja oireilu kuvastivat pelkoa ja hätää, joka tuntui vanhemmista pahalta. Useat haastatelluista kertoivat aineisto-otteen äidin tavoin odottavansa kotiin pääsyä ja asettumista normaaliin arkeen lapsen kanssa. Hakumatka näyttäytyi välivaiheena todelliseen äitiyteen ja isyyteen, jota he olivat odottaneet ja toivoneet.

Haastateltavat olivat onnellisia lapsistaan. Lapsen saaminen ja mahdollisuus olla vanhempia oli merkittävä osa heidän onnellisuuttaan. Lapsi ja perhe tuottivat heille sisäistä hyvän olon tunnetta. Ne antoivat elämälle merkityksellisyyden ja kokemuksen onnellisuudesta (vrt. Martela 2020, 80, 91; Högbäck 2016, 79). Lapsen tulo perheeseen heijastui myös heidän sisäisiin omanarvontunteisiinsa. Erityisesti ensimmäisen lapsen adoptioineet olivat tyytyväisiä saadessaan viimein lapsen perheeseen. Lapsen adoptioiminen teki haastatelluista äitejä ja isiä, heistä tuli vanhempia ja he kiinnittyivät osaksi lapsiperheiden elämää, jonka ulkopuolelle he olivat aiemmin jääneet (myös Högbäck 2008; Sukula 2009, 93).

Onnellisuus näkyi haastateltavien kertomuksissa myös kuulumisen ja omaksi tekemisen merkityksissä: lapsi koettiin osaksi meidän perhettä, omaksi. Adoptiotutkimuksissa (Högbäck 2009; Ruohio 2016) on kuvattu lapsen perheeseen liittämisen tapaa Harold Kirkin (1964) luoman käsitteen *lapsen omaksi tekeminen* (make the

child one's own) avulla. Omaksi tekemisen, sukulaistamisen, prosessille on tyypillistä, että vanhemmat löytävät samanlaisuuksia ja yhdennäköisyyksiä itsestään ja lapsestaan. Ajatus yhdennäköisyydestä on tulkittu tavaksi tehdä lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta luonnollisempi ja korostaa heidän yhteenkuuluvuuttaan. (Högbacka 2009, 166–170.) Eräs haastattelemani äiti kertoi kokevansa myönteistä hyvää oloa lapsen erilaisista geeneistä ja piti niistä. Kuitenkin hän samanaikaisesti korosti, että lapsi ulkonäöllisesti voimakkaasti muistutti adoptioisäänsä ja *oli kuin tehty heidän perheeseensä*. Hän pohtii sitaatissa, kuinka yhdennäköisyydessä ei ollut kyse vain siitä, että lapsi oli omaksunut vanhemman tapoja ja ilmaisun muotoja, vaan että heidän ja lapsen yhteensaattamisen vastaavuus, ”*matching*”¹⁸, oli ollut onnistunut.

”Mut et jotenkin et se on hauska meille sopiva. Just joku sano niistä valokuvista.... missä te olitte vierekkäin... niin se sano, että nehan on ihan samannäköisiä, et nehan on [miehen nimi] kanssa noin samannäköiset. Tietysti ne eleet ja ilmeet ilmeet ja semmoset niinku tarttuu helpostikin, mutta jotenkin mulla on semmonen hassu epärealistinen ajatus ja jotenki usko siihen, että tää on niinku tosi sopiva matchi meille.” (Jenna)

Yhdennäköisyyden ja omaksi tekemisen lisäksi haastateltavat korostivat lapsen kuuluvan heidän perheeseensä ja olevan heidän lapsi. Tämä näyttäytyi haastateltavien käyttämässä kielellisissä ilmauksissa *meidän lapsi, meidän poika ja oma lapsi*. Aiempi tutkimus on osoittanut, että lapsen perheeseen adoptoineet kokevat usein adoptiolapsi-käsitteen käytön erontekemisenä omaan eli biologiseen lapseen, ja se tuntuu heistä loukkaavalta (Sukula 2009, 69). Seuraava sitaatti havainnollistaa, kuinka haastateltava tekee selkeän eron meidän lapsen ja adoptiolapsen välillä.

”Juu ei kellään ei oo ollut kyllä yhtään mitään, et se on ollut vaan aina niinku meidän tytär eikä mikään adoptiolapsi.” (Eeva)

Kertomuksissa lapsen saaminen sai myös onnellisuuden merkityksiä suvun ja elämän jatkumiseen liittyen. Haastatellut toivat esille jälkikasvun saamisen olleen heille merkittävä asia (vrt. Greil ym. 2010; Eriksson 2016c; Högbacka 2016). Moni painotti, kuinka tärkeää oli saada lapsi osaksi omaa elämää ja laajemmin myös osaksi sukua ja ympäristöä. Haastateltavat korostivat, kuinka suuri asia adoptoitu lapsenlapsi oli myös heidän omille vanhemmilleen, osana sukupolvien ketjua (myös Perry & Henry 2009). Vaikka adoptoitu lapsi tulee lain silmissä tasavertaiseksi suvun jäseneksi, hän tuo mukanaan myös oman geeniperimänsä. Haastattelemani äidit ja isät

18 Kansainvälisissä adoptioissa lapsen sijoituksen taustalla olevasta lapselle mahdollisimman sopivan adoptioperheen valinnasta käytetään yleisesti termiä *matching*, joka viittaa englanninkieliseen alkupe-
räissanaan *matching* = vastaavuus.

olivat adoptioprosessin aikana pohtineet ja surreet sitä, että lapsen adoptoidessaan heillä ei ole mahdollisuutta jatkaa omaa geeniperimäänsä. Asiasta oli tullut heille merkityksetön, kun he saivat adoptiolapsen.

”On ja sit just se, että ne on ihan mielettömiä voimavaroja niinku hänellä tulevaisuudessa. Että hänellä todella on toivoa, sen takia minkälainen ihminen hän on, et sillä on semmonen niinku palo. Mä oon siis miettinyt sitä siis tota noin niin me puhuttiin näistä geenien jatkamisesta, että tämän pojan kanssa niin mä olen monta kertaa miettinyt, että luojan kiitos (naurua) et se ei oo periny multa näitä. Vaan sillä on, siinä pojassa on sellasta hyvää, mikä ei oo meiltä. Tavallaan sillä on jotain sellaisia, mitä meiltä niinku puuttuu....Ja ne piirteet mitkä ei oo niinku meiltä niin ne on niinku tosi ihania piirteitä hänessä.” (Ville)

Aineisto-otteessa haastateltava kertoo ylpeydestä lapsensa vahvuuksista ja erilaisista geneista, joiden hän koki olevan parempia kuin hänen omansa. Myös useat muut haastateltavat jakoivat samankaltaisen tyytyväisyyden lapsen erilaisesta alkuperästä. Eräs äiti kuvasi lapsen iloisuutta ja ulospäinsuuntautuneisuutta asiana, jota ilman heidän elämänsä olisi paljon tylsempää. Toinen äiti viittasi lapsen matemaattiseen älykkyyteen pitäen sitä hienona taitona. Lapsen omaksi tekeminen piti siis sisällään myös ihastumisen ja rakastumisen hänen ainutlaatuisiin piirteisiinsä, jotka tuovat perheeseen ja sukuun jotain lisää.

Kerronnassa nousi myös esiin halu nähdä asioiden tapahtuneen adoptiossa tarkoituksenmukaisesti, kuin kohtalon sanelemana. Eräs haastateltavani kuvasi, että *lapsi oli tarkoitettu heille*. Myös aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että usein adoptiovanhemmat kuvaavat ja haluavat nähdä lapsen kohtalonomaisesti kuuluvan heidän perheeseensä (Kirk 1964, 63; Daniluk ym. 2003, 398; Högbäck 2009, 166; Ruohio 2016). Tutkimukseeni osallistuneet kokivat myös kohtalonomaista uskoa lapsen erityistarpeisuuden soveltuvuudesta heidän perheeseensä. Moni haastateltava koki, että näin oli tarkoitettu, vaikka he olivat adoptiota edeltävästi kokeneet epävarmuutta ja pelkoakin lapsen erityistarpeisiin liittyen. Moni tunsikin myös helpotuksen tunnetta siitä, miten hyvin kaikki oli mennyt ja kuinka lapsen erityistarve tuntui juuri heille sopivalta, kuten lapsikin.

PP: ”Mikä siinä vanhemmuudessa tuottaa iloa?”

”Meillä on siis ollu kyllä onni ollu saada ehkä maailman ihanin ja hauskin ja huumorintajusin lapsi. Ja sit se on jotenkin hämmäntävää tota et kyllähän siinä aina käy niin että niistä lapsista tulee just niin perheisiin niitä oikeita ja sopivia mut tää on kyl hämmäntävää, että oon ollu sitä alusta asti et jo ennen kun me oltiin ikään kuin perhe niin se oli tosi sopiva lapsi meille ja mä mietin tässä tätä erityistarvettakin. Totta kai mehän ollaan varmasti tähän nyt kasvettu ja sopeuduttu ja tää opittu mut silti mä oon sitä mieltä, että tää on meille aika

sopiva erityistarve. Asia mikä ei ollut tullu mun mieleen, kun erityistarpeita on listattu.” (Jenna)

Haastateltavat kiinnittivät lapsen erityistarpeen tavanomaiseksi osaksi perheen elämää. Tutkimukseen osallistuneiden kokemus lapsen erityistarpeen sopivuudesta perheeseen osoittaa, että lapsen fyysinen erityistarpeisuus tietoisena valintana teki siitä osana vanhemmuuden rakentumista näkyvää ja avointa. Aiemmassa tutkimuksessa (Ruohio 2016) on tuotu esiin, että aikuiset adoptoidut itse tiesivät yllättävän vähän siitä, miten heidän vanhempansa olivat tehneet valintoja adoptioon liittyen, esimerkiksi lapsen syntymämaan suhteen. Ruohio tulkitsee, että ajatukset valinnasta sopivat huonosti yhteen perheeseen kuulumisen tarpeen kanssa, jonka vuoksi siitä puhuminen perheissä on vaikeaa. Sattuma ja kohtalo nähdään hyväksyttävämpinä ajatuksina kuin todelliset pohdinnat rationaalisesta valinnasta. (Mt., 72–76.) Erityistarpeisen lapsen adoptioiminen näyttäytyi haastateltavien kokemuksissa myönteisenä ja osana onnellisuuden kertomusta.

Onnea tavallisesta arjesta

Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat perhe-elämää lapsen kanssa myönteisesti, ja valtaosa kertoi sen olevan ihanaa. Hyvän olon kokemukset kiinnittyivät normaalissa arjessa tapahtuviin asioihin, esimerkiksi yhdessäoloon, ruokahetkiin tai perheen yhteisiin saunomisiin. Näille kuvauksille oli tyypillistä vuorovaikutteisuus, josta hyvänä esimerkkinä olivat arkiset hetket, jolloin ruokapöydässä juteltiin yhdessä päivän asioista. Aiempi tutkimus (Högbacka 2016) on kyseenalaistanut adoptiovanhempien yltiöpositiivisen tavan kokea lapsesta huolehtimisen vanhemmuuden ilona ja tulkinnut sen osana globaalia pohjoisten valtioiden vanhemmuudelle asettamaa ideaalia, jossa perhekeskeisyys ja myönteinen suhtautuminen lapseen ja hänen hoidaamisaan on oletusarvo ja toivottavaa (mt., 78–79). Onnea tuotti mahdollisuus olla vanhempi, ja näissä kokemuksissa haastateltavat kokivat vastavuoroisesti myös saavansa itselleen vuorovaikutuksesta lapsen kanssa.

Onnellisuutta haastateltavien elämään toi mahdollisuus seurata lapsen kasvua ja kehitystä. Seuraavassa haastattelusitaatissa vanhempi kuvaa tärkeäksi sitä, että hän voi jakaa omaa elämännäkemystään jollekin ja huolehtia pienestä ihmisestä. Kyse on asioista, joita haastateltavat olivat toivoneet lähtiessään adoptioprosessiin.

PP: ”Mimmosta se vanhemmuus on ollut?”

”No onhan se ollu ihan semmosta, et semmosta kun nyt vähän ajattelin, että mitä se vois olla, että haasteita välillä on, mutta pääasiassa mukavaa.”

PP: ”Mikä on mukavaa, mikä tuottaa iloa?”

”No tuohan se iloa, kun lapsi sanoo ”äiti” (naurua), vaikka joskus se on myös rasittavaa. Mutta siis se tota joku niinku tavallaan, mitä mä sanoisin, voi niinku tavallaan jakaa sitä omaa elämännäkemystään jollekin ja huolehtia

pienestä ihmisestä ja katsoa, kun se kasvaa ja kehittyy ja mitä siitä niinku tulee ja. Välillä on vähän hukassa, mutta kyllä se kans on ihan normaalia (naurua).” (Teija)

Haastateltavien kuvauksissa tavallinen arki sai siis suuren arvon, ja he korostivat kodin ja siellä tapahtuvan läsnäolon ja vuorovaikutuksen merkitystä onnellisuutta tuottavina asioina. Vanhemmuus oli heidän mukaansa pääosin vastannut niitä mielikuvia, mitä heillä oli ollut siitä. Monen mielestä se oli vielä paljon parempaa kuin he olivat osanneet edes odottaa. Monet haastatteluun osallistuneista kertoivat, että tavallinen arki, iloinen ja haasteinen, lapsen ja perheen kanssa, tekee heidät onnellisiksi. Lapsiperheen arki oli asia, jota he olivat tavoitelleet toivoessaan lasta perheeseen. Seuraavat aineistositaatit ilmentävät kuvaa hyvästä ja onnellisesta arkisesta perhe-elämästä.

PP: ”Mitkä niitä teidän perheen parhaita hetkiä ovat sitten?”

”Se on varmaan se ihan tavallinen arki, kun ollaan yhdessä, kaikki tekee niitä omia juttuja, mut kuitenkin kaikki on siinä yhdessä. Ja sitten se on kiva kun pelataan yhdessä jotain lautapeliä, koska ne on nyt ruvennut onnistumaan niin se on kans tosi kivaa.... Täytyy sanoa, että olis meidän elämä paljon tylsempää jos meillä ei olis [lapsen nimi]. Meillä olis ihan hiljaista, olis meillä varmaan vähän tylsempää. Nyt ei yhtään tiedä mitä sieltä suusta tulee, kun se avaa sen. Mut kauheen kivaa meillä on.” (Eeva)

PP: ”Meinasin kysyä sulta, että millasta se vanhemmuus on ollut?”

”Juu et sehän on ihana asia. Se on tota se on ollu just sitä mitä mä olin ehkä ajatellutkin. Se on, että vähän on saanut harjoitella ja niiden kanssa, oonkin aina hyvin tullut toimeen. Mut onhan se tietysti ihan eri, juttu kun on oma, mut se jotenki se et voi tän rakkauden mikä tässä on niin suunnata johonkin muuhun kuin tohon koiraan niin on se ollu ihana.”

PP: ”Et onko se vastannu sun mielikuvia?”

”On se, on se ylittänytkin. Et onhan se niinku mä sanoin töissäkin, kun yksi siinä valitteli, että tulee niin kipeä selkä, kun kolmevuotias halua olla sylissä. Ja mä sanoin, että no kun seitsemänvuotias sano tuossa nytkin, kun mentiin ulos, että hän haluaa olla sylissä. No tule tule niin kauan, kun haluat olla. Et ehkä, kun tämä tausta on mikä se on, ja kun me ei olla nyt saatu pitää häntä vauvana niin jotenkin ihan joka ikisestä pienestä hetkestä, kun hän istuu tuolla ja ja lukee bamse-lehteä ja kertoo jotain hauskaa juttua siellä. Ja mä huomaan, että hän on oikeesti osaa selittää, mitä hän näkee ja mä nauran, koska se on hauska tarina tai mä itken, koska mä oon niin onnellinen. Mä en niinku, et joka ikinen sekunti mä nautin niin täysillä siitä kaikesta tai sitten se, että mä nään et hän nukahtaa. Niin se tota niinku semmosia, et mä vaan ihan niinku oon siellä

hetken ja katon ja en mä varmaan ikinä kyllästy siihen. Ei varmaan kukaan äiti kyllästy siihen, mut jotenkin ihanaa.” (Milla)

Haastateltavien kertomukset tuovat esiin arkisia tilanteita, joissa he näkivät onnea tuovia tekijöitä. Alemman aineistositaatin äiti koki että, vaikka hänellä oli aiempaa kokemusta lapsista ja heidän hoitamisestaan, oli oman lapsen saaminen lisännyt rakkauden määrää, jota hän sai suunnata lapseensa. Hän tuo esiin myös kokonaisvaltaisen hyvän ja onnellisen olon, johon mahtuu 7-vuotiaan kantaminen sylissä ja lapsen nukuttaminen, vaikka kuinka pitkään. Tilanteessa konkretisoituu adoption merkityksellisyys arjen onnen tuojana ja elämän tärkeimmän asian saavuttamisena. Hän vertaa osuvasti omaa kokemustaan työtoverin kokemukseen biologisesta lapsesta ja kuvaa onnen tunteita, joita hän saa ihan arkisesta vuorovaikutuksesta lapsen kanssa, joka jollekin toiselle äidille tai isälle voi näyttytyä tavanomaisena tai tylsänä. Lapsen tuloa edeltävä adoptioprosessi oli ollut pitkä ja vaatinut paljon ponnistuksia. Erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuuteen päätyminen oli edellyttänyt lapsettomuushoitoja, vakuuttelua omasta soveltuvuudesta ja pohdintaa siitä, mitä on olla vanhempi lapselle, jolla on sairaus tai vamma. Lapsen saamisessa olleet haasteet olivat saaneet hänet näkemään vanhemmuuden arvon pienissä arkisissa asioissa.

Arjen onnellisuuteen sisältyi myös vastuu ja huolenpito lapsesta. Se oli myös asia, jota haastateltavat olivat odottaneet ja toivoneet. Onnellisuuden merkityksellisyyttä haastateltavat korostivat myös kuvaamalla lapsen tärkeyttä, ja he olivat valmiita asettamaan lapsen ja hänen tarpeensa ensisijalle elämässään, kuten seuraavat aineistositaatit havainnollistavat:

”Et ehkä tää on kuitenkin sit aika tämmöstä, et ei täs kannata kyllä siis kauheesti mitään omia harrastuksia tai mitään, vaan tota noin niin 100 % pistetään tähän kundin hyvinvointiin.” (Ville)

”Ja sitten siinä vanhemmuudessa tärkeintä, tulee semmoinen mieleen, että se rakkaus lasta kohtaan tai semmoinen, et aina ajattelee lapsen parasta ja sitä lapsen hyvinvointia ja hyvää oloa. Ja, että tekee niinku, et kun kaikki asiat mieltii, itse toimii vanhempana ja tekee asioita niin, että lapsella on hyvä olla ja turvallinen olo ja rakastettu olo ja että lapsi voi hyvin. Ja se, että niinku miten tässä meillä on pitänyt ajatella, että siitä lapsen hyvinvoinnista tai jostain muustakin, että mennään pikkuhiljaa askel askeleelta siihen oikeeseen suuntaan, et se kaikki ei oo just nyt tässä, mutta pikkuhiljaa. Ja jotenkin se, kun ajattelen, että oli tota, et ite onkin sen osannut aatella niin, että siinä mennään nyt askel kerrallaan. Ei heti saman tien.” (Elina)

Yllä oleva sitaatti havainnollistaa halua pyrkiä ajattelemaan lapsen parasta ja tekemään vanhempana asioita, että lapsella on hyvä ja turvallinen olo. Tällainen suhtau-

tumistapa mahdollisti sen, että haastateltavan odotukset olivat realistiset ja lapsen tarpeiden mukaiset. Adoptiovanhemmuuden tavoitteisiin kietoutuu ajatus kyvystä tarjota lapselle hyvä ja turvallinen kasvuympäristö ja pysyvät ihmissuhteet (esim. Lindgren 2015; STM 2013). Käänteisesti mahdollisuus saada lapsi perheeseen ja voida huolehtia ja rakastaa lasta tarjoaa myös lasta toivoneille heiltä puuttuneen ihmissuhteen. Lapsen parhaan toteuttaminen loi onnellisuutta ja oli osoitus omasta kyvystä toimia vanhempana ja olla ideaalin adoptiovanhemman kaltainen.

Haastateltavien oma arvio onnellisuudestaan kiinnittyi myös vahvasti arkiseen elämään ja sen sujumiseen. Kysyin tutkimukseeni osallistuneilta, miten onnelliseksi he tuntevat itsensä kouluarvosana-asteikolla nolosta kymmeneen. Kysymällä onnellisuudesta suoraan tavoittelin jollain tasolla voimakkuudeltaan määriteltävissä olevaa tietoa erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien onnellisuuden kokemuksista. Kysymys herätti haastateltavissa hämmästyksiä ja hilpeyttäkin, ja eräs osallistuja kommentoi, että hän oli vastannut jo vaikka minkälaisiin depressiotes-teihin, mutta tähän kysymykseen hän ei ollut vastannut missään. Haastatteleman vanhemmat kuitenkin vastasivat kysymykseen, ja heidän itselleen antamansa arvosanat onnellisuudesta kouluarvosanoin kuvattuina olivat erittäin hyviä. Alhaisin arvosana, jonka haastateltavat antoivat itselleen, oli 8,5 ja suurin 9,5.

PP: ”Entäs sitten toinen kysymys niin, miten määrittelisit oman onnellisuuden tällä hetkellä asteikolla yhdestä 10:een?”

”Oisko se niinku ysi.”

PP: ”Eli kiitettävä eli tosi korkealta. Mistä se koostuu, osaatko ajatella, mitkä asiat siihen vaikuttaa, että se nousee noin korkeaksi sinne ysiin?”

”No varmaan siitä, että on ollut kaikenlaista, enkä mä usko, että se sen alempi ois ollu niinku silloin niinä vaikeinakaan hetkinä, mutta jotenkin niinku niistä on selvitty niistä tilanteista ja se menee eteenpäin. Ja tää koko arki mikä tässä on kyllä se tämä niinku kokonaisuus.” (Pentti)

Kiitettävät arvosanat vahvistivat näkemystäni haastateltavien kokemasta onnellisuudesta ja nostivat sen merkitystä esiin osana kokonaiskertomusta. Aineistositaatissa pyysin haastateltavaa kertomaan, miksi hän antoi arvosanan yhdeksän omalle onnellisuudelleen. Hänen vastauksensa ydin oli, että ongelmista huolimatta arki kokonaisuudessaan on onnellista ja ansaitsee mainesanan kiitettävä. Hän toteaa, että ei usko arvosanan olleen alempi vaikeinakaan hetkinä. Haasteet elämässä ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa eivät laskeneet haastateltavien antamaa kokonaisarvosanaa. Sen sijaan vanhemman onnellisuudelle antamaa arvosanaa saattoi alentaa esimerkiksi kokemus siitä, että hänellä ei ole riittävästi aikaa olla lapsen tai puolison kanssa tai hänellä ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta niin paljon harrastaa liikuntaa tai muuta omaa harrastusta kuin toivoisi, kuten seuraava sitaatti havainnollistaa.

PP: ”Kerrotko mulle mistä tää tuli tää 8 ja puoli?”

”Tota, varmaan semmosessa kymppi tilanteessa mulla olisi enemmän aikaa niinku miehelle ja itselleni. Et se olis se, että silloin kaikki olis niinku ehkä silleen optimaalisesti. Mut silleen muuten kaikki palaset ovat kyl aika hyvin kohdallaan, että ehkä se yks puolikas tulis siitä, että ehtis vähän ystäviä nähdä enemmän (naurua). Mutta että mä oon ihan niinku sillä tavalla onnellinen niinku lapsista oon. Ja sanon vaan, että tyytyväinen tilanteeseen työelämässä mikä mulla on, työn sisältö on, ei ehkä nyt niin jännittävää kuin se vois, mut se kuitenkin tähän niinku arkeen sopii aika hyvin, että siellä se homma niinku sillä tavalla kulkee ja luistaa. Ja sitten se niinku kokonaisuus sillä tavalla, että parisuhde ja koti ja sukulaiset ja vanhemmat balanssissa niin se on tää kasi puol.” (Tuula)

Haastateltava ajattelee, että onnellisuuden arvosana voisi olla täysi kymmenen, mikäli muut elämän kokonaistilanteeseen ja arjen sujumiseen liittyvät seikat olisivat vahvemmin hallinnassa. Kokemus myötäilee viimeisten vuosikymmenten aikana vahvistunutta näkemystä vanhemmuudesta vanhempana toimimisena (parenting), joka on laajempi käsite kuin pelkkä lasten kasvatus (child rearing) tai vanhemmuus (parenthood) (Sihvonen 2020, 87; myös Schmitt & Piha 2008). Sitaatti havainnollistaa hyvin vanhemmuuden kokonaisvaltaisuutta, jossa hyvään ja onnelliseen perhe-elämään kuuluu koko elämän kirjo: perhe, koti, työ, sukulaiset ja ystävät. Vanhemmuuden vaatimukset tiivistyvät äidin käyttämiin vertauksiin sujuvuudesta, kuten *homma kulkee ja luistaa* ja tehokkuudesta, kuten *optimaalinen* ja *balanssissa*. Vaikka lapset ja heidän tarpeensa olivat tässä elämäntilanteessa asettuneet äidin henkilökohtaisten ja parisuhdetarpeiden edelle, hän koki onnellisuutta lapsista ja hänen sanoin *kaikki palaset on aika hyvin kohdallaan*.

Haastateltavien kokemukset eivät olleet irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurisista onnellisen ja hyvän vanhemmuuden mallitarinoista. Ruotsalainen tutkimus (Lindgren 2015) toista adoptiolasta toivovien hakijoiden kotiselvityksien sisällöistä on osoittanut, että niissä korostuu kulttuurinen adoptiovanhemmuuden mallitarina, joka koostuu kolmenlaisista hyvän vanhemman osa-alueista. Ensimmäisenä oletuksena on, että *adoptio on lasta toivovien vanhempien toiveiden täyttymys*, mahdollisuus osoittaa rakkautta ja vastuullisuutta. Toinen osa-alue liittyy perhe-elämään, jossa hakijoiden odotetaan olevan *sitoutuneita ja lapsikeskeisiä* siten, että lapsen tarpeet ohittavat omat tarpeet. Kolmantena tavoitteena ja osoituksena hyvästä adoptiovanhemmuudesta on *iloinen, terve ja harmoninen lapsi*. Nämä kotiselvityksistä korostuvat osa-alueet ilmentävät sosiaalityöntekijöiden kulttuurisia näkemyksiä hyvästä ja onnellisesta adoptiovanhemmuudesta. Lindgren näkee ne lähes sadunomaisina malliesimerkkeinä, mitä lapsen edun ja hyvän vanhemmuuden nimissä tulevilta adoptoijilta edellytetään. (Mt., 477–483.)

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet tuottivat kertomuksissaan edellä kuvattujen mallitarinoiden mukaisia merkityksiä eli kulttuurisesti hyväksytyjä adoptiovan-

hemmuuden ja vanhempana toimimisen tapoja. He kuvasivat lapsen olevan juuri oikea ja heidän toiveidensa täyttymys ja olivat hyvin sitoutuneita asettamaan lapsen ja perhe-elämän ensisijalle elämässään. Cecilia Lindgrenin (2015) tutkimuksessa kyse oli vanhempien ja sosiaalityöntekijän yhdessä muokkaamasta todellisuudesta, mutta omassa tutkimuksessani on kyse haastateltavien omista eletyn elämän kokemuksista (vrt. Kuronen 2003). Olennainen ero näyttäytyikin siinä, että tutkimukseni haastateltavat määrittelivät omaa onnellisuuttaan ja tyytyväisyyttään myös vaikeiden kokemusten avulla, eikä se vähentänyt heidän kokemustaan onnellisuudesta.

Tutkimukseeni osallistuneet kuvasivat vanhemmuuttaan juuri tavallisen kautta. Heille heidän arkensa oli tavallista, vaikka se sisälsi tekijöitä, joita muissa perheissä ei ehkä koeta tavalliseksi, kuten esimerkiksi ennakoimisen tarve. Kun oma arki sujui ja elämä lapsen kanssa tuntui hyvältä, oli se sellaista, jolle haastateltavat antoivat merkityksen tavallinen. Haastateltavien kertomukset vahvistavat näkemystä, että dikotomisen tavallisuuden ja erilaisuuden määrittelyn sijaan myös erityinen voi olla kokijalleen ihan tavallista (vrt. Tonttila 2006; Ahponen 2008). Onnellisuus näyttäytyi tutkimukseni vanhempien elämässä olosuhteelta, jota ei vähentänyt lapsen erityistarpeisuus ja sen elämään tuomat kuormittavat ja raskaat asiat. Seuraavissa alaluvuissa kuvaan vanhempien kertomuksia kuormittavuudesta ja selviytymisestä.

8.2 Kuormittavuuden kertomuksia

Vaikka haastatellut kokivat onnea vanhemmuudestaan ja perhe-elämästään, ei elämä erityistarpeisen lapsen kanssa ollut aina helppoa, vaan kuten luonnollista on, arkeen mahtui myös kuormittavia tekijöitä. Vanhemmuuden kuormittavuus (eng. narratives of stress, load) on asia, johon on viime vuosina kiinnitetty enemmän yhteiskunnallista huomiota ja osoitettu tutkimuksellista kiinnostusta (mm. Hubert & Aujoulat 2018; Sorkkila & Aunola 2019). Kaiken kaikkiaan vanhemmuuden on nähty muuttuneen vaativammaksi, ja vanhemmilla itsellään on koko ajan suurempia vaatimuksia itseään kohtaan (Sihvonen 2020). Myös lapsen erityistarpeisuuden on todettu olevan yksi merkittävä vanhempien uupumista selittävä tekijä (Sorkkila & Aunola 2019). Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa esiintyi paljon puhetta vaikeuksista ja ongelmista. Nimitän tietoisesti eritasoisia vaikeita tilanteita ja tunteita sekä arjen haasteita kuormittavuuden kertomuksiksi. Kuormittavuus näyttäytyi sisäisinä omaan vanhemmuuteen liittyvinä tekijöinä sekä perheen ulkopuolelta kumpuavina kuormittavuustekijöinä.

Vanhemmuuden ideaaliin peilautuva käsitys itsestä vanhempana

Vanhempana toimiminen ja kokemus itsestä vanhempana on sisäinen tila, jota määrittävät kulttuuriset ideaalit hyvästä tai huonosta vanhemmuudesta (ks. Vuori 2003; Kulmala & Vanhala 2004, 99; Nousiainen 2004). Kokemus itsestä vanhem-

pana heijastetaan ideaalivanhemmuutta vasten, jota on lähes mahdotonta tavoittaa. Äitien omaa kokemusta uupumisesta tutkittaessa on voitu osoittaa, että uupumiseen johtaneista syistä merkittävin oli pelko siitä, että ei ole riittävän hyvä äiti (Hubert & Aujoulat 2018, 1–8). On osoitettu, että erityisesti äidit asettavat suuret vaatimukset itselleen vanhempina (Sorkkila & Aunola 2019) ja näkevät itsensä lapsen tulevaisuuden kannalta keskeisinä tekijöinä. (Myös Sihvonen 2020; Hubert & Aujoulat 2018, 1–8.)

Haastateltavien kertomuksissa kuuluivat vahvat odotukset omasta vanhemmuudesta, äitiydestä ja isyydestä, halusta olla ”hyviä vanhempia” (ks. myös Howell 2006, 79). Heidän itselleen asettama täydellisen ja hyvän vanhemman odotus loi heille paineita, ja moni pohti, onko hän riittävän hyvä äiti tai isä lapselleen. Haastateltavat toivat esiin epävarmuutta ja huolta omasta vanhemmuudestaan ja siinä onnistumisesta.

PP: ”Et kohdata ne omat tunteet?”

”Et jos se on kahdeksan eikä yhdeksän niin sit se toinen piste miinustetaan siitä pettymyksestä itseen.” (Ville)

PP: ”Mutta se on vaikeinta vanhemmuudessa se miten?”

”Se että ei pysty olemaan niille lapsille niin hyvä äiti kun tarvitsisi.”

PP: ”Joo, mä jäin miettimään, että mistä se tulee se että mimmonen tarttis olla?”

”Niin se lähtee mulla ainakin se ajatusmalli sieltä, että niistä mun lapsen diagnooseista ja tarpeista, että mitä se lapsi tarvis, kun ajattelee niitä, että kun se käyttäytyy tyylillä x, niin mitä se siihen tarvitsee. Ja mä itte hyvin usein tiedän mitä se tarvitsis. Et oikeestaan lähes aina tiedän, et miten mun pitäis siihen reagoida, mutta se että mä en tahdo aina pystyä reagoimaan niin, niin se siinä ärsyttää eniten. Että kun tietää että täs kohdassa pitäis ottaa syyliin ja rauhotella ja sanoa ettei ole mitään hätää, kaikki tässä maailmassa on nyt ihan hyvin, vaikka nyt kävikin tällä lailla. Mutta sen sijaan mä niin usein löydän itteni tuosta ärisemästä, et voisitko sä nyt mennä mun silmistäni jonnekin, jos et sä kerran osaa käyttäytyä.” (Maija)

Yllä olevissa sitaateissa on havaittavissa haastateltavien pettymyksen tunteita itseään kohtaan äitinä ja isänä. Toisessa sitaatissa äiti painottaa tietävänsä, miten hänen tulisi käyttäytyä kuormittavassa tilanteessa, mutta silti hän ei aina toimi niin. Hänen kertomuksestaan välittyy toivotun käytöksen ja oman toiminnan välinen ristiriita, joka tuottaa hänelle kokemuksen, että *en pysty olemaan niin hyvä äiti lapsille kuin tarvitsisi*. Haastateltavan tunteet syyllisyydestä ja häpeästä kietoutuivat moraaliseen käsitykseen hyvästä vanhemmasta, jonka ei ole soveliasta olla kiukkuinen ja äristä lapselle (vrt. Nousiainen 2004, 153). Haastatteleman äidit ja isät olivat hyvin tietoisia ja herkkiä omasta toiminnastaan ja kokivat helposti toimivansa väärin lasta kohtaan. He painotivat vanhemmuuden moraalisia velvoitteita ja vaatimuksia olla hyvä vanhempi.

Vanhemmuusihanteisiin liittyi myös käsitys rakkauden ja turvallisuuden luomisesta (myös Sukula 2009, 111). Lapsen tarvitsevuuden yhdistyminen äitiyden ja isyyden odotuksiin kuormitti haastateltavia. Lapsen menneisyydestä, adoptiota edeltävistä olosuhteista johtuvat ns. adoptioerityiset tarpeet, muodostuivat tekijäksi, joka entisestään lisäsi haastateltavien odotuksia ja vaatimuksia omalle vanhemmuudelleen (myös Sukula 2009, 107). Howell (2006, 113) käyttää lapsen adoptiossa mukanaan tuomista tekijöistä kielikuvaa ”repussa kantamisesta”, joka hyvin kuvaa asioita, joiden tietoisuus oli läsnä vanhemmuuden ideaalin tavoittelussa. Seuraavassa sitaatissa äiti kuvaa, kuinka hän kokee adoptoidun lapsensa kanssa eteen tulevat asiat henkisesti raskaiksi ja haastaviksi. Hänen kertomuksessaan tunteet vertautuvat hänen suhteeseensa perheen biologiseen lapseen, ja hän korostaa rakkauden synnyttämisen adoptoituun lapseen vaativan häneltä paljon.

”Siis kyl se on ollut siis tosi monikirjoista ja uuvuttavaa mut niinko tiedäks et sit ajattelee et pienen muksun kanssa se on joka tapauksessa. Mut siin jollain lailla helpottaa se, ainakin mä koen sen sillai, et ku se on niinku ollut se biologinen lapsi ja se on ollut ihan pienestä ja se on aika erilainen se suhde. Sen tähden niin sit se tavallaan antaa jollain tavalla enemmän sitä voimaa, kun mä niinku jotenkin koen nää kaikki muut asiat mitä [adoptoidun lapsen nimi] kanssa tulee, niin et ne on niinku semmosii raskaita käsitellä. Plus mun on se tunnepuoli aika vaiheessa niinku. Siis mun on ihan suoraan sanottava, et se on kyl tosi haastavaa ja raskasta ja sit musta tuntuu, että kukaan ei ymmärrä mimmosta se on, paitsi sit joku toinen adoptiovanhempi.” (Leena)

Useat haastatellut kertoivat sitaatin äidin tavoin, miten haastavaa oli kohdata tunteita, jotka eivät aina olleet myönteisiä. Esimerkiksi sen sanoittaminen, että vuorovaikutus ja tunteet lasta kohtaan eivät syntyneet hetkessä, voi olla hankalaa, kun tavoitteena on hyvän vanhemman ideaali. Kertomuksista välittyi ymmärrys siitä, että lapsen tulo perheeseen ei välttämättä ole helppoa ja vaatii heiltä paljon, mutta silti monesta tuntui vaikealta myöntää epäröintejä ja niihin liittyviä tunteita. Eräs haastateltava sanoi kuvaavasti vanhempien odotusten ja todellisuuden vastakkaisuutta:

”Ja jos sieltä adoptioprosessista tulee se huutava ja sylkevä lapsi, niin se on hirveen shokki niille vanhemmille, koska ne on nähnyt sen kuvan, ne on rakastanut jo sitä lasta sen kaks kuukautta ennen sitä hakumatkaa. Ei se lapsi niitä rakasta, ei se sieltä kapsahda niitten syliin niinku jossain Topeliuksen sadussa.” (Eeva)

Sitaatissa äiti rinnastaa ajatuksen heti syttyvästä vastavuoroisesta rakkaudesta saduksi, eikä pidä sitä realistisena. Hänen kuvauksessaan on ennemminkin hieman pelottavan tarinan elementtejä, joiden avulla hän selittää itselleen alkua traumatisoi-

tuneen lapsen kanssa. Kertoessaan avoimesti omista ristiriitaisista tunteistaan haastateltavat samalla toivat esiin yleisiä kulttuurisia adoptiovanhemmuuden odotuksia ja omia henkilökohtaisia paineitaan hyvästä ja täydellisestä vanhemmuudesta.

Haastateltavien kerronnalle oli tyypillistä, että he käyttivät lapsen ja itsensä välisen suhteen syntymisestä ja sen merkityksestä adoptioeuvonnalle tyypillisiä sanakäänteitä, jotka liittyivät kiintymyssuhteen syntymiseen ja koettujen hylkäämisten merkitykseen. Seija Sukula (2009, 142) on väitöstutkimuksessaan nimennyt tämänkaltaisen kertomisen tavan ”adoptiopuheeksi”, jossa hänen mukaansa yhdistyy niin selviämispuhe kuin adoptioeuvonnassa käytetty ammattilaisten kieli. Haastateltavien kertomuksissa tämänkaltaisen puhe sai lisäksi merkityksen tietynlaisena ”selittävänä puheena”, joka auttoi heitä kestämaan ja sietämään lapsen aiemman elämän ja lapsen erityistarpeisuuden vaikutusta heidän vanhemmuuteensa. Vanhempien kertomusten perusteella selittävä puhe suuntautui adoptiopuhetta selkeämmin itselle ympäristön sijaan, ja siinä oli rauhoittava ja tyyntävä sävy.

Erylystarpeisen lapsen adoptiovanhemmuus näyttöytyi aineistossani monimerkityksellisenä ja dikotomista hyvän ja huonon vanhemmuuden (vrt. esim. Vuori 2003) määrittelyä monimuotoisempana. Kulttuurinen mallitarina adoptiovanhemmuudesta määrittää, että adoptioijan tulee olla sensitiivinen ja huomioida lapsen tarpeet jopa tavanomaista vanhemmuutta enemmän (Lindgren 2019; myös Eriksson 2016c, 89). Myös adoptioeuvonnassa määritellyt vaatimukset vanhemmuudelle näyttöytyivät vanhempien kertomuksissa henkisinä haasteina, haluna toimia hyvin ja oikein, annettujen ohjeiden mukaisesti (ks. myös Högbäck 2009, 189; Pösö 2003, 142). Kaiken kaikkiaan pitkä tie adoptiovanhemmuuteen ja siihen liitetyt vaateet kuormittivat haastatteluun osallistuneita henkisesti. Haastateltavat tunsivat syyllisyyttä siitä, että eivät kokeneet olevansa adoptiovanhemmuudelle määriteltujen mallitarinoiden mukaisia hyviä vanhempia.

Adoptoidun lapsen menneisyys ja menetykset kuormana arjessa

Kertomuksissa korostui lapsen adoptioerityisten tarpeiden kuormittavuus. Adoptiosta johtuvat erityisyydet näyttöytyivät aineistossani kahdenlaisina: sekä arkeen, sen selkeyteen ja ennakoitavuuteen liittyvinä asioina että lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen ja tunteiden tunnistamiseen liittyvinä asioina.

Kolmestatoista haastateltavasta yksitoista ilmaisi selkeästi, että arjessa lapsen kanssa oli asioita, jotka toivat haasteita omaan elämään ja arkeen. Kaksi muuta haastateltavaa eivät suoraan sanoittaneet, että asia olisi heille haastava, mutta puheessaan he tuottivat lapsesta ja arjestaan sentyyppisiä esimerkkejä, jotka joku toinen määritteli haasteiksi. Vanhempien kertomuksissa korostui, että he olivat kohdanneet lapsen kanssa asioita, jotka ovat adoptiolapsille ja traumaattisista ja turvattomuuden kokemuksista kärsiville lapsille tyypillisiä. Olen nimennyt nämä adoption erityisyyteen liittyviksi asioiksi, joita äidit ja isät arjessa lapsen kanssa tekevät tai joihin he kiinnittävät arjessa erityisesti huomiota. Tällaisia olivat mm. *aikuisen toiminnanohjauksen tarve, asioiden*

ennakoimisen välttämättömyys, tarkkojen rutiinien tarve, asioiden selittämisen tarve, asioiden järjestyksessä pitämisen tarve ja uusiin tilanteisiin valmistautumisen tarve. Haastateltavat kertoivat monella tapaa näistä adoptioerityisistä tarpeista.

PP: ”Et onks se ollut semmonen erityinen asia teidän perheessä?”

”On, on, kyllä ihan se on vaikuttanut (lapsen) turvattomuus ja ne, se on vaikuttanut tosi vahvasti siihen ensimmäisen kahden vuoden aikana. Ja vaikuttaa edelleen jollain tavalla, vaikka se ei näy niin räikeesti, mut se on kuitenkin semmosena tiettyinä, että asian aina pitää mielessään, että miten me ennakoidaan asioita, että me kerrotaan, selitetään se lapselle etukäteen ja että miten aina sitä vahvistusta semmosta tiettyä vahvistusta, että missä isä on nyt? Tai missä äiti on? Ja mitä tehdään?”

P. ”Eli sitä tarvii”

”Kyllä mut se on tota, se vaikutti eka puoltoista vuotta todella voimakkaasti meidän jokapäiväiseen arkeen ja yöhön ja siis ihan kaikkeen.” (Elina)

”Ja sit se stressaa kantaa huolta ja kontrolloi kaikkea ja huolehtii ihan kaikesta. Esim tiistaina mentiin tonne toimintaterapiaan. Mä vein hänet sinne. Me ollaan käyty siellä yhdessä ehkä kahdeksan kertaa, niin kävelymatkan kävelymatkalla bussilta sinne toimintaterapeutille, toinen kysy multa ihan aidosti huolissaan, että osaathan sinä kotiin täältä. Et se jotenkin niinku se kantaa jotenkin niinku kaikkia maailman murbeita. Ja sitten toinen hyvä esimerkki on, kun joskus pari viikkoo sitte oli semmonen keskustelu, sillä oli paha mieli, me sanottiin, että anna et me lohdutetaan sua niin se sano, että minä itse lohdutan”. (Ville)

Nämä selkeän ja rutinoituneen arjen vaatimukset olivat haastateltavien mukaan heidän elämässään normaaleita asioita, joihin he joutuivat kiinnittämään paljon huomiota. Lapsen tunnetilojen myötäily ja konfliktien välttäminen pyrkimällä tekemään arjesta mahdollisimman ennakoitavaa ja tulkittavissa olevaa näyttäytyi raskaalta. Eräs haastateltava kertoi erityistarpeisuuden todentumisesta arjessa esimerkinomaisesti, kuinka päiväkotiin mennessä lapselle piti päivittäin varmistaa, että kuka tulee hakemaan ja minkä värisellä autolla. Jos annetusta tiedosta poikettiin ja äiti vaikkapa tuli hakemaan isän autolla, lapsi saattoi täysin romahtaa. Lasten varhaisen vaiheen kokemuksista kumpuavat laaja-alaiset turvattomuuden tunteet näkyivät perheiden arjessa siis hyvin konkreettisesti.

Tutkimukseeni osallistuneiden äitien ja isien puheesta välittyi, että oman toiminnan tarkastelun peilinä oli lapsen paras. He ymmärsivät, miksi lapsi käyttäytyi siten kuin käyttäytyi, mutta silti he kokivat sen kohtaamisen tunnetasolla vaikeaksi.

PP: ”Millä lailla se teidän suhde lähti sit muotoumaan?”

”Kyl se on ollut kivinen tie ja se tulee varmaan olemaan kivinen tie. Siis ihan

niinku peruseriaatteena, en tiedä et onks se sitten liian karu vai mitä se on, et saada hänet tähän maailmankartalle niinku. Et mitä ton ikäinen lapsi ja mitä lapset täällä Suomessa tekee ja millai ne toimii. Ja tavallaan ensin et saa hänet niinku jotenkin tähän peruspäiväjärjestykseen ja elämään ja semmoseen niin. Sen kielen oppimisen kautta tietysti et hän ymmärtää et miks näin ja miks noin. Sit toisaalta myös se et hän oppis esittämään kysymyksiä, ihan niinku tämmöstä lapsel nyt muutenkin kieli tulee, että hän sais ja sit semmosta et enhän mä voi tietää mitä hän ajattelee, kun ei hän sano mitään. Tiedätkö sinä mitä minä ajattelen, kun mä en sano mitään, no en tiedä. Et niinku tämmöstä vuorovaikutusta, et millai se hänen oma touhu peilaantuu muihin ihmisiin. Ja no semmosta peruskasvatussettiä, mut et sillai vähän eri näkökulmasta kun on tietysti jo sen kahdeksan esimerkiksi nyt.” (Leena)

Aineisto-otteessa äiti tuo esiin, kuinka haastavaa oli saada lapsi *tähän maailmankartalle* ja lapseksi muiden lasten tavoin. Äidin kuvaus tuo esiin, ettei kyse ole pelkästään peruskasvatuksesta, vaan kyvystä tukea lapsen turvallisuuden tunnetta ja sitä myötä myös vuorovaikutustaitoja. Monet vanhemmat kuvasivat arjen ongelmien ja haasteiden kumpuavan juuri lapsen turvattomuuden tunteista ja puutteellisista vuorovaikutustaidoista. Turvattomasti kiintyneiden lasten, kuten sijoitettujen lasten elämässä, esiintyy turvattomuutta ja vaikeutta luottaa ympäröiviin hoivaaviin ihmisiin (myös Hughes 2006). Samalla tavoin traumatisoitunut adoptoitu lapsi vaatii turvallisuuden tunteen rakentamista ennakoimisen ja rutiinien kautta.

Haastateltavat joutuivat hyväksymään lapsensa tunne-elämän haavoittuneisuuden, sen, että aiempi elämäntilanne oli vahingoittanut lasta. Adoptiota edeltävästi koetut puutteet ja mahdollinen kaltoinkohtelu heijastuivat lapseen monin tavoin. Kiintymyssuhteen rakentaminen ei ole helppoa, kun perusluottamus ihmisiin ja ylipäätään ympäröivään maailmaan on vähäistä tai olematonta. Adoptioajattelu pohjautuu juuri kehityspsykologiaan ja kiintymyssuhdeteoriaan, jotka korostavat varhaislapsuuden kiintymyssuhteiden merkitystä lapsen kehitykselle (Jallinoja 2006, 103–104; myös Kalland 2005; Kalland & Sinkkonen 2015; Sinkkonen 2015; Bolwby 1979). Lapsen perustarve on turvallisen kiintymyssuhteen muodostuminen, jonka adoptio mahdollistaa. Tuula Tamminen (2005, 74–76) pitää vanhemmuuden tärkeimpänä tehtävänä juuri vastavuoroisen kiintymyssuhteen synnyttämistä. Lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen klassisena teoriana pidetäänkin psykoanalyttikko Donald Winnicotin (1896–1971) luomaa käsitettä riittävän hyvästä vanhemmuudesta¹⁹. Se perustuu perusturvallisuuden luomiselle sensitiivisellä ja oi-

19 Winnicot (1896–1971) puhuu teoriassaan *riittävän hyvästä äitiydestä*, ja hänen pohdinnassaan lapsen ja vanhemman välinen turvallinen suhde määrittyy juuri äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Winnicotin ajattelu on muodostunut merkittäväksi kiintymyssuhteiden käsittämisen teoriaksi, ja tänä päivänä käytännön työssä vanhempien kanssa käytetään paljon siitä johdettua termiä *riittävän hyvä vanhemmuus*.

kea-aikaisella lapsen tarpeisiin vastaamisella, jolloin aikuisen hoivasta riippuvainen vauva tai lapsi voi luottaa ja turvata hoivaajaansa.

Adoptiolapsille yleiset kiintymyssuhdeproblematiikan häiriöt ja ongelmat (Sinkkonen & Kalland 2011; Raaska 2015; Paulsen & Merighi 2009) olivat haastateltavien mukaan yleisiä. Ne vaikuttivat monella tavoin perheiden elämään ja arkeen.

”Ja kyllähän nyt myös se kiintymyssuhde on ollut meillä semmonen. Et kyllähän (lapsen nimi) selkeesti siellä alussa on ollut tota semmosia kiintymyssuhdehäiriöön liittyviä piirteitä.”

PP: ”Miten ne näkyi?”

”Ne näky niin että hän oli, jos me oltiin jossakin kodin ulkopuolella niin hän ei semmosessa, hän ei niinku tarkastanut, että missä äiti tai isä on, et hän vaan meni. Ja hän ei sitä turvaa käynyt meiltä semmosessa stressaavassa tilanteessa, jossa on muita ihmisiä vieraita ihmisiä, niin hän ei sitten hakenut. Ja se kesti tosi kauan, että alkoi niinku hakee sitä meiltä sitä turvaa tämmösissä tilanteissa. Että semmonen puolitoista vuotta.”

PP: ”Miltä se tuntui vanhempänä?”

”No, se jossain kohtaa tuntui siltä, että jaksaa johonkin lähteä (lapsen nimi) kanssa niinku, missä on muita lapsia ja aikuisia. Niinku kun ne tilanteet oli tosi raskaita itselle.” (Elina)

Haastateltavat tunsivat pahan olon tunteita ja keinottomuutta, kun lapsi osoitti valikoimattoman kiintymyksen oireilua eikä turvautunut vanhempansa ja hakenut häneltä hoivaa. Raskasta oli tasapainoilla adoptiomenneisyyden ja nykyisyyden rajapinnalla ja tarjota hoivan kokemuksia, vaikka lapsi ei niitä aina kyennyt vastaanottamaan. Haastateltavat myös kokivat olevansa tällaisiin lapsen adoptioerityisiin tarpeisiin huonommin valmistautuneita kuin lapsen fyysisiin erityistarpeisiin (ks. myös Paulsen & Merighi 2009, 13). Seuraavassa sitaatissa äiti sanoittaa osuvasti yhteisen elämän alun raskautta, kun lapsen tunne-elämän kehitys oli vielä alussa ja fyysisten erityistarpeiden ja lääkarissäkäyntien lisäksi lapsi ei osannut tunnistaa tunteitaan tai olla vuorovaikutuksessa.

PP: ”Miten sä jaksot itse sitä?”

”Kyl se aika toi niin niinku mä sanoin, että se koko homma oli aika raskas, ainakin mulle oli semmonen shokkitila. Plus se vielä, että mun täyty niinku huolehtii niinku tämmösistä asioita, kun eihän hän sanonut, että häntä sattuu tai ei hän osannut sanoa, hyvä kun hän vieläkään sanoo. Eikä kukaan ollut ollut koskaan siitä kiinnostunut tai tota noin niin niinku ilmaista itseensä, että mimmonen tunne hänellä on tai onko maha kipeä vai ei. Et tämmöset kaikki yleensä tämmöset tuntemusjutut häneltä puuttui kokonaan. Ei hän tiedä mikä on nälkä, ei vieläkään, et jos mä kysyn, että onks sulla nälkä niin hän sanoo,

että en tiedä. Et kaikki semmoset, et hän voi olla vaik märissä hanskoissa ulkona kolme tuntia, jos joku ei tajuu mennä kysymään, et onks sun hanskat märät.”
(Leena)

Haastateltavat näkivät usein lapsen insitutionaalisen kasvuympäristön, kuten lastenkodin tai laitoksen, vaikuttaneen lapsen käyttäytymiseen ja perheen elämään. Laitosympäristön negatiiviset heijastumat olivat sitä suurempia, mitä vanhempana lapsi oli adoptoitu perheeseen (myös Perry & Henry 2009; Juffer ym. 2008). Tämä on luonnollista, koska kaikki lapsen saama hoito ja hoiva tai ilman niitä jääminen vaikuttavat lapsen kehitykseen, sopeutumiseen ja hyvinvointiin. Seuraavat sitaatit osoittavat elävästi, kuinka laitossijoitus jättää lapsen jäljen, johon perheiden piti sopeutua.

”Sitä on vaikea habmottaa, kun sä et tiedä yhtään mimmonen se lapsi sit on, ei oo niinku mitään käryä siitä mitäs se tulee ja millon se tulee ja mimmonen se on ja mitä se tarkoittaa kun se se tupsahtaa niinku ulkoavaruudesta siihen meidän perheeseen ja tota eri kulttuurista. Meidän tapauksessa just se hänen laitostausta on näkynyt tosi vahvasti koska hän on niin vanha tullessaan ja ollut lastenkodissa koko elämänsä..... et me ei niinku, oltiin tietysti se lapsi ikätoive, oli se 3–5-v meillä, mut me ei oikein tiedetty, että mitä se itseasiassa tarkoittaa, et hän ei ole mikään perus 5-vuotias kun hän sieltä tulee, vaan hän oli ihan 0-vuotias suurimmassa osassa asioita, se oli ehkä se suurin järkytys, semmonen mihin ei ollut varautunut.” (Leena)

”No eihän voi, siis jos kolme vuottakin lapsi on elänyt, niin ensinnäkin hänet on hylätty. Sillä on jo vaikutuksensa, vaikka olis seuraavana päivänä päässyt jonnekin, niin silti se vaikuttaa. Minä uskon siihen, että siitä jää niinku jonkun näköinen aistimus kehoon tai siis tämmönen näin, mikä ihan varmaan varmasti vaikuttaa. Sitten vaikuttaa se, että sä oot kuitenkin niinku vuosia ollut siellä lastenkodissa. Ja sekin tavallaan moka tehtiin tavallaan siinä alussa, että kun joku kysyi, että mikä minkälaista siellä lastenkodissa oli, niin me kerrottiin, että siellä oli ihan kivaa ja siellä oli leluja ja näin. Sitten tota sitten me vasta tajuttiin, että niinku, että suomalainen luulee, että niillä on ollut ihan hyvät oltavat.” (Teija)

Sitaateissa vanhemmat tuovat esiin hämmennystä siitä, kuinka paljon lastenkotiolosuhteet olivat vaikuttaneet lapseen ja hänen hyvinvointiinsa. Vaikutukset näkyivät eroina tavanomaiseen kiintymiseen ja jättivät lapseen kehollisen aistimukseen hädästä ja turvattomuudesta. Myös Suvi Ahola (1999) on kirjassaan Iljan äidiksi tuonut esiin omia tunteitaan heidän adoptoituaan perheeseensä CP-vammaisen Iljan Venäjältä. Hänen kirjansa on paljas ja koskettava kuvaus siitä, miten vaikeaa

on kohdata omia tunteitaan adoptiolapseen ja lapsen tarvitsevuuteen liittyen. Suvi Ahola pohtii kirjassaan, miten paljon haasteellisuudesta johtuu varhaisesta vaiheesta ja siitä, että 5-vuotias lapsi on viettänyt siihenastisen elämänsä laitoksessa ja että hänen kyvyttömyytensä osoittaa tunteita kumpuaa siitä läheisyyden, hellyyden ja huomion puutteesta, mitä hän on kokenut. (Ahola 1999, 147.)

Lapsen adoptiomenneisyyden ja mahdollisen vaille jäämisen merkitys näkyi vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, mutta arjen haasteiden lisäksi se loi haastateltaville surua ja tuskaa siitä, mitä lapsi joutuu kokemaan ja miettimään. Kyky asettua lapsen asemaan nousee merkittäväksi valmiudeksi, kun vanhempi kohtaa adoptoidun lapsensa ”haavoittuneen” maailman. Pia Eriksson (2016c, 89) on kuvannut tällaista adoptiovanhemmalta edellytettävää erityispiirrettä emotionaaliseksi valmiudeksi. Osa haastateltavistani koki lapsen kokemusmaailman vieraana ja pelottavanakin. Eräs äiti kuvasi koskettavasti, kuinka hänelle oli haastavaa ymmärtää olevansa tunne-elämältään erityistarpeisen lapsen vanhempi:

PP: ”Niin siitä vanhemmuudesta, että minkälaista se on ollut?”

”Juu et mulle on vasta oikeestaan valjennut se, mikä on vähän naurettavaa, et hän on siis erityislapsi. Et mä oon niinku erityislapsen vanhempi. Et voi olla se on tullut tän mun psykoterapeutinkin kautta niin tota, et mää voin ihan senkin tähden olla välillä ihan tööt, et mä siis saan olla ja mua ottaa se päähän, kun sitä samaa asiaa jauhetaan ja jauhetaan ja mä en aina jaksais ja että sitä on varmaan niin sisällä tässä jutussa. että mä en oikein viel sillai osaa ajatella, että mitä se sillai lopulta mahtaa olla. Että mä olen liian tässä, liian pohjamudissa mennään.” (Leena)

Haastateltavat kokivat, että ulkopuoliset eivät ymmärtäneet lapsen turvattomuuden kokemuksista lähtevää kontrolloimisen ja ennustettavissa olevan arjen vaatimusta. He joutuivat selittelemään lapsensa käytöstä tai omaa suhtautumistaan ympäröivälle maailmalle, niin läheisille kuin viranomaisillekin. Kerronnasta välittyi, kuinka kuilu kulttuurisesti ymmärretyn tavanomaisen vanhemmuuden ja adoptiovanhemmuuden välillä näkyi heidän arjessaan. Seuraavassa sitaatissa äiti kertoo, kuinka hän enää harvemmin puhuu tavallisten vanhempien kanssa lapsiin liittyvistä asioista, koska hänen kokemuksensa mukaan he puhuvat asioista aivan eri tasolla eikä heillä ole ymmärrystä adoptoidun lapsen tarpeista.

PP: ”Niin ja varmaan hyvin tohon yhdistyy se sun ysin onnellisuus, että olet onnellinen lapsistasi?”

”Kyllä heistä paljon, tai sanotaan, että enemmän, on iloa kuin tavallaan sitä haittaa. Mut sillon just, kun rupee miettii näitä asioita siltä kantilta, että tavallaan niinku normaali perhe tekee, ja mitä me tehdään. Paljonko me täytetään hakemuksia ja kuljetetaan niinku terapioissa ja selvitetään juttuja kuin mitä

normaalit perheet tekee. Että mä rupeen, mua rupee hymyilyttää, kun jossain vanhempainillassa esimerkiksi, jonku vanhemman suurin huoli on se, että muistaako se ekaluokkalainen ottaa nyt sen reppunsa mukaan, kun meillä suurin huoli on, että muistaako se koko ihminen niinku mennä sinne kouluun (naurua). Siis tyyli, niinku nää on ihan eri tasolla nää asiat, missä mennään. Että sen takia mä harvemmin enää puhun niinku tavallisten vanhempien kanssa niinku lapsiin liittyvistä asioista, muista kuin ihan siis semmoista pinnallista asioista. Että ei, se ymmärrys on aivan eri tasolla.” (Teija)

Haastateltavat olivat kokeneet epärointiä, ihmettelyä ja ymmärtämättömyyttä lapsen tarpeisiin myös omassa sosiaalisessa verkostossaan. Eräs äiti kertoi, kuinka omat läheiset, jotka olivat siihen asti sanoneet, että *”se on nyt semmonen lapsi”*, ja väheksyneet vanhempien kokemusta raskaasta arjesta, ymmärsivät vasta perheen saatua päätöksen omaishoidontuesta, että perheen haasteet olivat todellisia. Hän kuvaa seuraavassa, kuinka vammaispalvelun antama ”hyväksyntä” sille, että lapsi on tarvitseva, sai myös läheiset uskomaan perheen kuormittavan tilanteen.

PP: ”Mitens ympäristö, onko ympäristö ymmärtänyt [lapsen nimi]?”

”Ei todellakaan. Mulla meni melkein äidinkin kanssa välit poikki silloin aluksi, kun ei se meinannut millään käsittää. Että se tahtoi kuvitella, että mä oon huono äiti, kun mä niin rajoitan ja teen sitä ja tätä ja tuota. Et mun pitäis vaan ymmärtää ja muuta. Appiukko varsinkin on ollut aina sillai et ei (lapsen nimi) ole mitään vikaa, et meissä on se vika. Mutta sitten, kun (lapsen nimi) myönnettiin omaishoidontuki, niin äidillä muuttui ääni kellossa, aivan niinku siinä siunaamalla, et se ymmärsi, että se ei ookaan mun päässäni se vika, et tuota.”

PP: ”Et se diagnoosi auttoi jopa niinku sukuun?”

”Niinpä, diagnoosit ei vielä niin paljon auttanut, mutta sitten kun tosiaan kunnan vammaispalvelu myönsi, et se lapsi on niin vaikea ja haastava, että mulle pitää maksaa siitä 400 euroa kuussa ja myöntää vapaata, niin siinä kohdassa se ymmärrys tuli, että ei toi niinku.” (Maija)

Haastateltavien sisäistä kokemusta lapsen merkityksestä itselleen vanhempana (parenthood) ei vähentänyt lapsen tarvitsevyyden arkiseen vanhemmuuden toimijuuteen (parenting) tuomat ”vaikeudet” tai ”haasteet” (vrt. Schmitt & Piha 2008; Sihvonen 2020). Tällaisia kuormittavia tekijöitä olivat juuri lapsen taustaan liittyvät traumatisoivat tekijät ja kokemukset, jotka heijastuivat lapsen käytökseen. Vanhempien kertomuksille oli leimallista, että he kokivat kuormittavuuden ja haasteet lapsen kanssa adoptioon kuuluviksi, tavanomaisiksi tekijöiksi, joihin he suhtautuivat ymmärtäväisesti, kuten seuraava sitaatti havainnollistaa.

”Tähän on lähdetty ja tämä on niinku tiedetty, että se mitä matkan varrella tulee niin tota, se on se, mitä tulee. Ja musta se on vaan kestettävä. En tarkoita siis nytkään sitä, että hammasta purren mennään eteenpäin, vaan niinku se, että ei sitä tarvi niinku ottaa semmosena kauheana taakkana myöskään, vaikka se välillä siltä tuntuu, että sehän menee, niinku omat fularitkin menee niinkuin näin, ei tietenkään lasten suhteen, vaan sen suhteen, että miten se kuormitus itsestäkin tuntuu. Et se on kuitenkin ollut se valinta, mikä on tehty ja saman valinnan tekisin uudelleen.”(Tuula)

Haastattelemiani äidit ja isät kertoivat hyvinkin avoimesti ja luottavaisesti uupumisen ja kuormittumisen kokemuksistaan. Eräs äiti kertoi raskaassa elämänvaiheessa ilmaisseensa asiantuntijalle oman vahvan kuormittuneisuutensa ja miettineensä, jaksako silloista tilannetta kesään asti. Toinen äiti kuvasi, kuinka tärkeää oli, että lapsen käydessä terapiassa myös hän ja puoliso saivat keskusteluapua. Tutkimukseeni osallistuneiden uupumisen kertomuksille oli tyypillistä, että niihin oli jo kertynyt etäisyyttä, mikä teki kertomisesta helpompaa. Adoptiovanhempien kyvyn hakea apua ja kertoa omista tuntemuksistaan sekä omasta jaksamisestaan on tutkimusten mukaan todettu olevan usein vaikeaa, ja siihen liittyy vakuuttelua omasta jaksamisesta ja selviämisestä (esim. Mäkipää 2014). Näin oli tapahtunut eräälle haastateltavalle, joka oli uupunut ja masentunut niin vakavasti, ettei oman kuvauksensa mukaan päässyt enää sängystä ylös. Hän kertoi viimeiseen asti yrittäneensä selvitä haasteiden kanssa eikä pyytänyt apua, kunnes sen tarve oli lopulta välttämätöntä. Uupumisen voimakkuus ja fyysisuus tekivät siitä näkyvän ja sen kautta sellaisen, että tukea perheelle löytyi niin läheisten kuin kunnan tukipalveluidenkin taholta.

Tutkimukseen osallistuneille koti näyttäytyi korostuneen turvallisenä pesänä verrattuna ympäröivään maailmaan (vrt. Nousiainen 2004). Kertomuksista välittyi, kuinka turvallinen koti, niin henkinen kuin fyysinen kasvuympäristö, oli tärkeää lapsen hyvinvoinnille, mutta myös vanhempien omalle hyvinvoinnille ja jaksamiselle. Selkeys, ennakoitavuus ja rutiinit toivat arkeen turvallisuutta luovia elementtejä, joiden avulla elämä ja arki sujuivat. Haastateltavat kokivat omat kodin sisäiset selkeät tavat ja rutiinit turvallisina ja hyvinä verrattuna ulkomaailmaan, jossa he joutuivat selittelemään asioita ja lapsensa käytöstä. Kodin ulkopuolinen elämä näyttäytyi arvaamattomana, uhkaavana ja sellaisena, jossa lapsen erityistarpeisuus muuttui näkyväksi. Tavanomaista onkin, että arviointi ja tavallisen tai poikkeavan määrittely alkaa juuri kodin ulkopuolella (Määttä & Rantala 2016, 37.) Kuitenkin perheiden arkipäivässä kaikki lapset ovat ”tavallisia” riippumatta mahdollisista poikkeavuusleimoista tai diagnooseista.

8.3 Selviämisen kertomuksia

Onnellisuuden ja kuormittuneisuuden kertomusten lisäksi aineistossani vanhemmuutta kuvasivat myös arjessa selviämisen kertomukset (eng. narratives of coping). Selviämiseen kiinnittyi omiin persoonallisiin vahvuuksiin, kuten sinnikkyyteen ja sopeutumiseen sekä joustavuuteen liittyviä merkityksiä. Lisäksi selviämisen kertomuksissa tärkeään asemaan nousi läheisten ja vertaisten antama sosiaalinen tuki.

Sinnikkyyks, sopeutuminen ja joustavuus selviytymisen keinoina

Selviytymisen kertomuksille oli leimallista, että ulkopuolelta saatavan tuen ja avun lisäksi siihen kiinnittyi oman toimimisen merkityksiä, kuten ylpeyttä omasta toiminnasta, periksiantamattomuudesta ja sinnikkyydestä. Kokemukset olivat myös osoitus omista persoonallisista vahvuuksista, jotka edesauttoivat selviytymisessä (vrt. Nousiainen 2004). Vanhemmat olivat tyytyväisiä ja onnellisia siitä, miten he olivat onnistuneet saamaan lapselle esimerkiksi riittävää apua. Tätä oman selviämisen ja toimimisen avulla saavutettavaa hyvää oloa havainnollistaa seuraava haastatteluote:

”Että ehkä se nyt sitten jotenkin, että ehkä se jotenki kokenut tuu tänne mun oikeudenmukaisuustajuun myöskin. Ja sitä kautta ehkä myöskin tulee, vaikka se onkin ehkä raskasta, mutta tulee jollakin tavalla niinku tyydytystä siihen, että yrittää edes tehdä jotain, että tulee itselle semmonen tunne, että tietää niinku et voi olla haasteita ja koko perheellä voi olla haasteita, mutta yrittää edes tehdä jotain.” (Tuula)

Aineisto-otteen äidin kaltaisesti myös muut haastateltavat pitivät tärkeänä, että he olivat valmiita hakemaan apua ja etsimään lisää tietoa. Haastateltavien antamat merkitykset kiinnittyivät mielikuvaan aktiivisesta vanhemmasta, joka toimii palveluiden saamiseksi ja lapsensa parhaaksi. Myös adoptioneuvontaa ohjaavassa tekstissä adoptiovanhemmalta edellytetään kykyä hakea lapselleen tarvittavia palveluita (STM 2013). Näin ollen hänen asemansa määrittyy yksilöllisten persoonallisten vaateiden varaan, jossa hyvään vanhemmuuteen yhdistyy aktiivisen toimijuuden näkökulma.

Myös joustava elämänasenne näyttäytyi vanhemmuutta tukevana tekijänä, joka auttoi selviytymisessä. Seuraavassa aineistositaatissa haastateltava kuvaa positiivisen elämänvireen ja nopean sopeutumisen uusiin tilanteisiin helpottavan hänen elämänsä muuttuvissa tilanteissa tarvitsevien lasten kanssa.

PP: ”Mut mitkä on sun omia henkilökohtaisia asioita mikä sua auttaa jaksamaan?”

”Mä luulen, et se on semmonen niinku opimistinen ja positiivinen semmonen elämänvire kuitenkin, että tota mä sopeudun aika nopeasti uusiin asioihin tai

muuttuviin tilanteisiin. Et jos joku juttu ei onnistukaan niin mulla ei mee kovin kauaa, kun mä pääsen siitä. No et tää on nyt tää tilanne, että fine, että nyt mennään tän kanssa eteenpäin. Ja en mä tiedä, mikä se on semmonen niinku ajatuskehä, joka ehkä sitten toimii sillä tavalla, että usein siten pystyn näkeen ne niinku positiiviset ja hyvät asiat. Ja tota ne semmoset negatiivisimmat jutut, en sano, että sivuuttaa, mutta ei niinku niihin kauheen paljon sitten keskity, vaan enemmän sitä mitä vahvuuksia kattoo. Ei se niinku mitään semmosta tiettyä tekemistä oo, et en mä niinku, en mä valitettavasti jumppaa tai joogaa tai meditoi tai tee mitään semmosta, mikä sitä auttais. Ehkä sit vaan tommoset pienet rauhalliset hetket niinku noi työmatkalla käveleminen on semmosta, joka sitten palauttaa kuitenkin, että saa niinku jotenkin mietittyä ne asiat sillä hetkellä ehkä on pinnalla ja tota sitten taas uusiin juttuihin. Sitten kun taas kotioven avaa ja täällä on hädellä vastassa niin sitten sen kanssa niinku pärjää ja jaksaa. Kyl mä luulen, että semmonen niinku jaksaminen tai kuormittuminen on tosi paljon niinku henkilökohtainen juttu, et minkälainen se voimavara sitten on.”(Tuula)

Sitaatissa haastateltava tuo esiin myönteisen ja positiivisen asenteen tärkeiden arjen haasteisiin. Myös muut haastateltavat jakoivat ajatuksen siitä, että on tärkeä nähdä haastavissa tilanteissa myönteisiä asioita, joita elämässä lapsen kanssa on. Haastateltava miettii jaksamisen ja kuormittumisen liittyvän yksilöllisiin piirteisiin ja kokee, että joku toinen olisi voinut heidän tilanteessaan kuormittua enemmän kuin hän. Omana vahvuutenaan hän näkee juuri kyvyn nähdä tilanne positiivisten asioiden kautta. Adoptiovanhempien kanssa työskentelevät adoptioammattilaiset peräänkuuluttavat myös kykyä joustavuuteen ja resilienssiin, jota myönteinen ja positiivinen suhtautuminen asioihin osaltaan ajaa. Myös adoptiotutkimuksessa (esim. Gurney-Smith, Downing, Kidd & McMillin 2017, 110–117) on nostettu esiin myös mindfulness-tyyppinen vanhemmuus, mindful parenting, joka on adoption merkityksen ymmärtävää, välittävää ja hyväksyvää. Tämänkaltaisen lähestymistapa kuvastaa myös tutkimukseni vanhempien tapaa suhtautua ja ymmärtää lapsensa adoptiosta johtuvia tarpeita ja selviytyä niiden kanssa.

Yhtenä arjen selviytymistä tukevana tekijänä aineistostani nousi esiin joustavuus työ- ja elämäntilanteissa. Yleisesti vanhempien toive joustavista työn ja perhe-elämän yhdistämisen ratkaisuista näkyy myös tuoreessa Väestöliiton perhebarometrissä (Sorsa & Rotkirch 2020). Erityisesti työn ja erityistarpeisen lapsen hoidon yhteensovittaminen kuormitti haastattelemiani vanhempia. He toivat esiin erilaisia perhe-elämän ja työn yhteensovittamisen ratkaisuja arkensa joustavoittamiseksi. Yksi kertoi tekevänsä kuusituntista työpäivää. Muutamassa perheessä toinen vanhemmista työskenteli yrittäjänä, joka mahdollisti lapsen tarpeita tukevat joustavat työajat. Eräs äiti oli jäänyt opintovapaalle voidakseen olla enemmän läsnä perheen arjessa lapsen kanssa. Myös muuttunut tilanne lapsen hyvinvoinnissa oli saanut erään

haastateltavan jäämään virkavapaalle työstään, jotta perhe selviäisi kuormittavasta tilanteesta. Haastateltavat painottivat joustavan elämäntilanteen merkitystä myös hyvin tärkeänä valmiutena tuleville erityistarpeisen lapsen adoptoimista harkitseville hakijoille.

Haastattelemani äidit ja isät toivat esille erilaisia yksilöllisiä selviytymiskeinoja, jotka auttoivat heitä jaksamaan vaikeinakin hetkinä. He kuvasivat selviytymistään tukevia henkilökohtaisia palautumiskeinoja, niin konkreettisina asioina kuin toisaalta niiden puutteena. Monenlaiset ulkoiluun ja urheiluun liittyvät toiminnot, kuten kävely, ulkoilu metsässä ja urheilun seuraaminen olivat vanhempien kertomuksissa keinoja palautua ja saada voimaa itselleen. Moni koki, että ajan löytäminen omille harrastuksille oli kuitenkin vaikeaa ja edellytti muihin perheen ja lapsen arjen aikatauluihin sovittamista. Eräs äiti toivoi, että hänellä olisi aikaa harrastukselle, vaikka joogalle tai muulle vastaavalle, mutta kun siihen ei ollut mahdollisuutta, hän käytti työmatkat kuntoiluun. Haastateltavat kaipasivat myös ystävien tapaamista ja muuta vapaa-ajan toimintaa, mutta pitivät luonnollisena, että tässä elämänvaiheessa arki muotoutui lapsen tarpeista.

Haastateltavien kerronnassa omat henkiset voimavarat näyttäytyivät tärkeinä selviytymisen tukipilareina. He painottivat kykyä pohtia haastavia tilanteita ja tunteita sekä nähdä elämä myönteisessä valossa. Kirsti Lonka (1999, 265–281) on koonnut erityislasten vanhempien, leijonaemojen, kirjoittamista tarinoista esiin nousevia puolustusmekanismeja, joita hän kutsuu puolustusvoimiksi. Näitä ovat hänen mukaansa muun muassa tunteiden läpikäyminen, mielikuvien ja ajatusten työstäminen, epäitsekkyys ja itsestä huolehtiminen, yhteisöllisyys, nykyhetkessä eläminen ja tietoinen läsnäolo, kärsivällisyys ja ikävien tunteiden jalostaminen sekä elämänfilosofia, usko ja merkityksen näkeminen. Oman aineistoni vanhempien kerronta piti sisällään hyvin samankaltaisia selviytymisen keinoja ja jaksamista tukevia asioita.

Uskonnon tai muun elämänfilosofian näyttäytyminen selviämisen tukena oli tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa harvinaista, toisin kuin yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa erityistarpeisen lapsen adoptoineista perheistä on todettu. Niissä vanhempien uskonnollisuuden tai uskon johonkin ylempään voimaan on huomattu nousevan merkittävään asemaan perheen sopeutumisessa. (Perry & Henry 2009, 551; myös Helder, Gunnoe & Timmermans 2020.) Aineistossani on huomioitavaa, että erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen ei myöskään liittynyt ideologisia hyväntekemiseen tai uskonnollisuuteen liittyviä motiiveja. Aiemmat yhdysvaltalaiset tutkimukset ovat osoittaneet uskonnollisten motiivien esiintymisen olevan yleistä erityisesti tehtäessä valinta adoptoida erityistarpeinen lapsi (Helder ym., 2020, 178; Belanger, Cheung & Cordova 2012). Vain yksi tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista kuvasi oman uskonnollisen vakaumuksen olleen tärkeä voimavara omalle jaksamiselle ja sopeutumiselle. Hän pohtii omaa suhdetta uskoonsa seuraavassa:

”Minulta kysyttiin, että oonko mä koskaan kritisoinut tai ollut vihainen Jumalalle siitä, että se teki mun elämästä tällästä. Mä sanoin, että ei oo kyllä ikinä käynyt mielessäkään. Ihmisen elämän osa on sellainen kun se on, että siihen voi vaikuttaa kuinka siihen suhtautuu, mutta minkälaiset kortit elämä lyö käteen, niin niillä pelataan.” (Maija)

Haastateltava koki perheeseen adoptoitujen lasten erityistarpeet annettuina ja luotti korkeamman voiman antaneen heille sellaisen kuorman, josta he puolison kanssa selviävät (vrt. Helder ym. 2020, 164). Hän kertoo sitaatissa uskon antavan hänelle varmuutta elämään myös vaikeassa elämäntilanteessa useamman erityistarpeisen lapsen vanhempana. Hän sanoittaa osuvasti omaa kristinuskoon pohjautuvaa elämännäkemystään todeten, ettei hänellä ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen, millaiset kortit elämä lyö käteen, mutta hän voi vaikuttaa siihen, miten hän elämäänsä suhtautuu.

Huumori näyttytyi yhtenä merkityksellisenä tekijänä selviytymisessä rankasta arjesta tai asioista. Haastateltavat ilmaisivat huumorin auttavan asioiden käsittelyä. Kertomuksissa huumorista oli mukana muita adoptio-osallisia, puoliso tai toinen adoptiovanhempi, jotka ymmärsivät adoptioon liittyviä asioita. Huumoria oli paljon mukana myös haastattelutilanteissa ja pariskuntien keskinäisessä vuoropuhelussa haastatteluiden aikana. Naurun, naurahdusten ja huumorin avulla haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa asiasta vielä jotain syvempää, esimerkiksi omasta vanhemmuudesta, lapselle suuttumisista sekä asioista, joita ei ole helppoa myöntää itsellekään. Nauru ja huumori toimivat myös sisäisinä hyväksynnän osoituksina itselle. Huumorin sävyttämän puheen avulla rankoista aiheista puhuminen saattoi olla vanhemmille myös yksi tapa sietää haastattelutilanteen aiheuttamaa kuormitusta ja vaikeiden asioiden läpikäymistä (myös Hämäläinen 2012). Vaikeiden asioiden ja tilanteiden kohtaaminen jaetun huumorin avulla haastattelutilanteessa oli yksi esimerkki, kuinka vanhemmat pystyivät käsittelemään vaikeita asioita. Huumorin käyttäminen mahdollisti heille etäännyttämisen tilanteesta ja toimi yhtenä selviytymiskeinona arjen haastavissa tilanteissa.

Läheisten tuki

Haastattelemieni vanhempien selviämisen kokemuksissa tärkeimpänä sosiaalisen tuen muotona näyttytyi perheen sisäinen tuki ja erityisesti omalta puolisolta saatava tuki (myös Perry & Henry 2009, 546). Tutkimukseeni osallistuneet olivat ryhtyneet adoptiovanhemmiksi yhdessä puolison kanssa, pariskuntana. Haastateltavat toivat esiin parisuhteen tärkeyttä voimaa ja tukea antavana tekijänä. Näin kuvasivat sekä pariskuntana haastatteleman parit että vanhemmat, jotka olivat tulleet haastateltavaksi yksin. Ilman puolisoa haastatteleman adoptiovanhemmat toivat kertomuksissaan puolison merkitystä korostetusti esiin. Adoptio näyttytyi vahvasti yhteiseltä asialta, johon puoliset olivat päätyneet yhteisen pohdinnan tuloksena.

Toimiva ja hyvä parisuhde auttoi haastateltavien mielestä arjessa jaksamisessa ja selviytymisessä. Konkreettiset lapsen hoitoon ja huolenpitoon liittyvät asiat jakautuivat vanhempien kesken. Kokemuksissa korostui adoptiovanhemmuus yhteisenä asiana, johon molemmat olivat sitoutuneita. Haastateltavat pitivät tärkeänä mahdollisuutta keskustella puolison kanssa lapseen, vanhemmuuteen ja myös adoptioon liittyvistä asioista. Eräs äiti toi esiin myös parisuhteessaan tuen vuorottaisuutta, sitä, kuinka tuen tarpeet vaihtelevat, ja välillä toinen jaksaa tukea ja toisena aikana päinvastoin.

”Joo varmasti se kaikki tukiverkko, ystävät ja sitten se puolison ja mun välinen parisuhde, se on kunnossa. Et yhdessä mietitään niitä asioita ja puhutaan. Et sitten sitä tukea saa toiselta ja jossain kohtaa, kun meilläkin on ollut, että silloin kun sitä tukea, kun se toinen jaksaa antaa niin sitten se toinen sit taas. Et se myös niinku vuorottelee ja vaihtuu.” (Elina)

Parisuhteen tärkeys sai merkityksen myös huomioissa yhteisen ajan vähyydestä. Arki lapsen kanssa oli ollut useassa perheessä kuitenkin niin intensiivistä, kuormittavaa tai takertuvaa, ettei aikaa yhteiselle parisuhdeajalle ollut paljoa löytynyt. Eräs vanhempi kertoi, etteivät he ole viiteen vuoteen olleet yhdessä puolison kanssa missään ilman lapsia. Samalla tavoin eräs toinen kertoi, ettei ole ollut kahdeksaan vuoteen puolison kanssa kahdestaan yön yli poissa kotoa. Valintojen lähtökohtana oli heidän mukaansa aina ollut lapsi tai lapset ja heidän tarpeensa, jotka menivät parisuhteen edelle. Kertomuksista välittyi lasten ja yhteisen vanhemmuuden merkitys pariskuntaa yhteen sitovana tekijänä, joka tuki myös selviytymistä, riippumatta parisuhteelle jäävän ajan määrästä.

Tiivis ja läheinen suhde oman sosiaalisen lähiverkoston kanssa nousi monen haastateltavan kertomuksessa tärkeäksi voimavaraksi arjessa ja siinä selviämässä (vrt. Rasa 2019, 78). Haastatteluun osallistuneet kuvasivat tärkeimpinä tuenantajina omia vanhempiaan, sisaruksiaan sekä muita läheisiä aikuisia. Suurin osa asui lähellä vanhempiaan tai sisaruksiaan, tai he olivat muutoin helposti ja joustavasti tavoitettavissa. Läheiset olivat tukena sekä fyysisesti esimerkiksi hoitamalla lapsia että psyykkisesti ja emotionaalisesti jakamalla huolta ja iloa lapsen elämästä, terveydestä, kasvusta ja kehityksestä.

Pienten lasten vanhemmuus on kokonaisvaltainen ja sitovakin elämänvaihe, jolloin usein tuki ja apu ovat tärkeässä asemassa jaksamisessa ja arjessa selviytymisessä (esim. Bardy 2002). Erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuus ei tutkimukseni mukaan poikennut sen osalta, että perheet tarvitsevat tukea, mutta lapsen tarpeet loivat avun pyytämiseen ja hakemiseen omat erityispiirteensä. Haastateltavat kertoivat, että lapsen fyysinen tarvitsevuus oli harvoin esteenä hoitoavun pyytämiselle. Läheiset osasivat huolehtia esimerkiksi lapsen lääkkeitä tai apuvälineistä. Sen sijaan lapsen tunne-elämän tarvitsevuus ja sosiaalisten vuorovaikutusten haasteet olivat

tekijöitä, jotka vaikuttivat siihen, pystyivätkö he pyytämään apua tai jättämään lasta esimerkiksi isovanhemman tai muun läheisen hoitoon. Seuraavassa sitaatissa äiti kuvaa, kuinka he joutuivat laittamaan kaksi lastaan hoitoon kahteen eri paikkaan, jotta hoito järjestyi ja hoitajat selvisivät. Hän kertoo, että lopulta niitä läheisiä, jotka pystyvät ottamaan lapset hoitoon, oli vain vähän.

”Niin tuntuu, että on hirveesti niinku ihmisiä ympärillä ja apua löytyy sieltä ja täältä ja on vaikka mitä. Mutta kyllä ne kummasti niinku. Ei ne varmaan niinku kai kunnon ihmiset oo, mutta se tavallaan se haasteellisten lasten versus niin sanottujen normaalien lasten, niin se on kuitenkin se gäppi niin hirveen iso, että ei meilläkään esimerkiksi. Ei me voida molempia poikia laittaa hoitoon yhdelle meidän tuttavalle, vaan heidät pitää ripotella niinku kahteen paikkaan. Ja sitten ei oo montakaan ihmistä, jotka heidät voi edes ottaa hoitoon.” (Teija)

Kertomuksista nousi esiin, että lapsen tai lasten psyykinen tarvitsevuus ja haastavuus oli asia, joka vaikutti monella tapaa läheissuhteisiin. Tutkimukseen osallistuneet yleisesti ottaen kokivat, että heidän läheisensä suhtautuivat perheeseen adoptoituun lapseen myönteisesti ja lapsi oli otettu lämpimästi vastaan sukuun ja lähiympäristöön. Kahnauksia ja selittämisen paikkoja syntyi kuitenkin myös läheisten kanssa, jos heillä ei ollut riittävästi ymmärrystä siitä, mitkä asiat tuli huomioida, kun perheeseen oli adoptoitu lapsi. Isovanhemmat saattoivat loukkaantua, kun eivät heti saaneetkaan ottaa lasta syliin ja hoitoon. Toiset läheiset saattoivat kummastella ja arvostella perheen tarkkaa päivärytmiä ja kehottaa vanhempia joustamaan. Nämä läheisiltä tulleet normaalin vaatimukset tuntuivat kurjilta, vaikka haastateltavat ymmärsivätkin niitä (myös Sukula 2009). Läheisten tuki arvioitiin korvaamattomaksi, mutta se lisäksi edellytti, että vanhemmat itse vastasivat läheisten ja ympäristön ”sopeuttamisesta” ja ”perehdyttämisestä” adoptoidun lapsen tarpeisiin. Erään haastateltavan mukaan hän joutui selventämään muille, mistä adoptiossa on kyse. Tavallisen vanhemmuuden päälle tuli vielä vastuu adoptioymmärryksen kasvattamisesta läheisten keskuudessa.

Vertaistuen suuri merkitys

Adoptioon liittyvät sosiaaliset verkostot ja vertaistuki olivat keskeisiä elementtejä erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien selviytymiselle ja sopeutumiselle (myös Perry & Henry 2009, 545). Sosiaalisen tuen on aiemmissa tutkimuksissa todettu selkeästi vähentävän erityistarpeisen lapsen vanhempien kokemaa stressiä, ja toisaalta niiden, joilla ei ole riittävää sosiaalista tukea, on huomattu ajautuneen toivottomuuden ja epätoivon tunteisiin (Bailey ym. 2005). Adoptiovanhemmat ovat kokeneet tärkeäksi, että heillä on jokin muu kuin viranomaisten tarjoama ”tila”, esimerkiksi vertaisryhmä, joka mahdollistaa avoimen tunteiden ilmaisun (Eriksson 2017). Haastateltavani toivat voimakkaasti esiin toisten adoptiovanhempien tuen

merkitystä ja määrittivät sen omalle selviytymiselleen erittäin tärkeäksi (vrt. myös Perry & Henry 2009; Sukula 2009; Weistra & Nikki 2017).

Haastateltavien kertomuksissa kiteytyi kokemus siitä, että kukaan muu kuin toinen adoptiovanhempi ei voi ymmärtää, millaista on odottaa lasta useita vuosia ja kasvattaa adoptiolasta. Vanhemmille toiselta adoptiovanhemmalta saatu vertaistuki näyttäytyi erittäin tärkeänä osana omaa tukiverkostoa (myös Adoptioperheet ry 2012). Merkityksellisintä haastateltavien mukaan oli, että toiselle adoptiovanhemmalle ei tarvitse selittää, ja hän ymmärtää, mistä on kyse, kun puhutaan adoptoidun lapsen haasteista tai käyttäytymistavoista (myös Bradsley 2017, 128; Weistra & Nikki 2017, 236). Tärkeää oli myös se, että toinen ei arvostellut tai hämmästellyt asioita, vaan ymmärsi, että ne saattoivat liittyä adoptioon ja lapsen erityisyyteen (myös Weistra & Nikki 2017). Haastateltavat kokivat, että lapsen adoptioon liittyvät asiat olivat sellaisia, joita muut eivät koe vanhemmuudessaan ja joissa he eivät osaa olla tukena.

Tavat verkostoitua toisten adoptiovanhempien kanssa vaihtelivat. Osa oli tutustunut toisiin adoptiovanhempiin jo ennen lapsen tuloa perheeseen esimerkiksi vapaaehtoisella valmennuskurssilla. Maa, josta lapsi oli adoptoitu, oli myös yksi vanhempia yhdistävä tekijä. Moni haastateltava piti tärkeänä tutustua ja olla yhteydessä muihin samasta maasta lapsen adoptoineisiin vanhempiin. Moni kertoi myös osallistuneensa vuosittaisiin maakohtaisiin suuriin tapaamisiin, joissa esimerkiksi Kiinasta lapsen adoptoineet perheet tapaavat toisiaan. Eräs haastateltava kuvasi lapsen syntymämaan tapaamisten merkitystä seuraavasti:

PP: ”Se on tärkeää, että pystyy myös tutustumaan niihin, jotka on samasta maasta?”

”Joo kun se on kuitenkin sitä samanlaisia kokemuksia jo niinku sieltä hakuprosesista tai sieltä lähtien, niin ymmärtää sitten selittämättä, että miten systeemit on menny ja niin edelleen.” (Teija)

Kaupunkikeskittymistä kauempana asuvat vanhemmat olivat pahoillaan, että heillä ei ollut mahdollisuutta osallistua isommissa kaupungeissa järjestettäviin adoptiota edeltäviin valmennuskursseihin tai adoption jälkeisiin vertaistapaamisiin ja -tapahtumiin, joissa voisi tavata vertaisia. Tärkeään asemaan kertomuksissa nousikin teknologiavälitteinen internetin vertaistuki, joka mahdollisti tuki- ja vertaismahdollisuudet myös muille kuin kaupungeissa asuville (myös Weistra & Nikki 2017, 238–239; Rasa 2019, 144–146). Moni oli aktiivisesti mukana netin vertaisryhmissä, ja he kokivat ne itselleen tärkeiksi. Vanhemmat keskustelivat keskenään muun muassa maakohtaisilla keskustelupalstoilla tai erityistarpeisen lapsen adoptoineiden keskustelupalstalla. Internetin mahdollistama yhteydenpito oli tärkeää myös siksi, että se mahdollisti tuen ja avun saamisen riippumatta siitä, missä päin Suomea asui.

”On, että sitä ei läheltä valitettavasti löydy, mutta onneksi on sitten toi sosiaalinen media nykyään, jonka kautta sitä voi sitten löytää. Että, jos ei voi kahvitella tässä, niin voi sitten syödä omaa suklaata molemmissa päissä puhelinta (naurua) ja laittaa viestejä toisilleen, kun tuntuu oikein raskaalta.” (Maija)

Erityistarpeisen lapsen adoptoineilla vanhemmilla on myös oma suljettu Facebook-ryhmä, joka oli tuttu monelle haastateltavalle. Se on yksi esimerkki etäällä olevasta tuesta, joka kuitenkin oli ”lähellä” ja jonka haastateltavat kokivat luotettavaksi ja sellaiseksi, missä heitä ymmärretään (vrt. Rasa 2019; Weistra & Nikki 2017; myös Bäckström 2020). Vanhemmat kertoivat, että adoptiolasten vanhemmilla on myös tarkemmin rajautuneita ryhmiä, joissa aiheena voi olla jokin adoption osa-alue, kuten adoptoitujen lasten kiintymyssuhdehäiriöt. Haastateltavat kokivat saaneensa erityistarpeisen lapsen adoptoineiden ryhmästä tärkeää tukea ja mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan. Vertaisryhmistä saatava tuki tarjosi myös konkreettisia vinkkejä tukien hakemiseen, hakemusten tekemiseen ja muihin huomioitaviin asioihin (vrt. Rasa 2019, 145).

Lapsen vamma tai sairaus oli myös tekijä, joka saattoi vanhempia yhteen. Eräs isä kertoi heidän tutustuneen toisiin vanhempiin lapsen vammaan liittyvällä sopeutumisvalmennuskurssilla. Myös internetin kotimaiset ja myös ulkomaiset keskustelupalstat olivat tärkeitä tuen saamisen paikkoja. Niissä haastateltavat pystyivät keskustelemaan ja jakamaan kokemuksiaan muiden vanhempien kanssa, joiden lapsella oli sama sairaus tai vamma.

PP: ”Onko tää suljettu?”

”Joo se on suljettu palsta, et ei näy missään. Tai salainen, ettei näy missään hauissa eikä muissa. Jostain sit semmosta kiertopolkuja sitten sen niinku löysin tai tiesin. Osa amerikkalaisista vanhemmista puhuu hirveen avoimesti omista asioistaan. Sitä voitais sitten miettiä, et onks se hyvä vai huono, mutta vertaistukimielessä sieltä löytyy sit niitä kanavia, mistä kautta sitten saa.” (Tuula)

Tutkimukseeni osallistuneet paikansivat itsensä vahvasti adoptiovanhempien viiteryhmään. He kokivat lapsen erityistarpeen myös yhtenä lapsen piirteenä, johon he kaipasivat vertaisten tukea. Silti haastateltavat kiinnittyivät voimakkaasti muihin adoptiovanhempiin lapsen erityistarpeesta riippumatta. He näkivät itsensä ensisijaisesti adoptiovanhempina, eivätkä erityistarpeisen lapsen vanhempina. Tavanomaisesta biologisen lapsen saamisesta poikkeava tapa tulla vanhemmaksi, adoptio, oli tekijä, jonka he kokivat yhdistävän heitä. Ajatus siitä, että adoptiovanhemmuus on toissijaista biologiseen vanhemmuuteen nähden, saattaa aiheuttaa lapsen adoptoineille kokemuksen, että heidän vanhemmuuttaan kyseenalaistetaan ja heidän lastaan pidetään ”erilaisena” (Weistra & Nikki 2014, 229). Haastateltavat kokivat, että heidän erityistarpeinen lapsensa oli adoptiotaustansa myötä erilainen muiden

saman erityistarpeen omaavien lasten joukossa. Tämä erilaisuuden kokemus kiinnitti tutkimukseni haastateltavat voimakkaasti toisiinsa adoptiovanhempiin. Tulkitsen tämän kokemuksen peilautuvan adoptioon vanhemmaksi tulemisen tapana, johon liittyi merkityksiä ja tunteita omasta kyvystä saada lapsi tai tulla hyväksytyksi toisen synnyttämän lapsen äitinä tai isänä.

8.4 Tulevaisuuden kertomukset

Neljäntenä vanhemmuuden kertomusten osa-alueena on tulevaisuus (eng. narratives of future). Tulevaisuus liittyy lapsen kasvamiseen ja siihen kietoutuvaan vanhemmuuden roolin muutokseen (vrt. Ahponen 2008, 121). Erityistarpeisella adoptiolapsella tämä elämänvaihe saa erityisiä merkityksiä, kun vanhemmat joutuvat arjen huolenpidon lisäksi miettimään myös lapsensa tulevaisuutta (Glidden ym. 2006). Tulevaisuus viittaa lapseen itsenäisenä ja pärjäävänä, ja vanhemmuuteen, jossa lapsi itsenäistyy ja pärjää omillaan.

Haastateltavien kertomuksissa huoli lapsesta ja hänen selviytymisestään ei ollut läsnä perheen arkea ja jokapäiväistä elämää koskevissa kuvauksissa, vaan erityisesti tulevaisuutta koskevissa mietteissä. Tulevaisuuden pohdinnassa lapsen fyysiset ja psyykkiset erityistarpeet sekä huoli lapsen pärjäämisestä loivat epävarmuutta ja huolta. Haastateltavat näkivät erityistarpeisen lapsensa tulevaisuuden aikana, jolloin lapsi on haasteidensa ja tarpeidensa kanssa yksin, ilman vanhempien tarjoamaa suojaavaa tukea ja ymmärrystä.

Haastateltavat kertoivat ajatuksistaan lapsensa tulevaisuudesta monin eri tavoin. Joidenkin kertomuksissa tulevaisuus oli asia, jota he eivät arjessa aktiivisesti ajatelleet. Eräs äiti kuvasi, että hän elää päivän kerrallaan eikä murehdi etukäteen sitä, miten lapsi tulee pärjäämään. Toinen äiti sen sijaan pohti, että hän ei oikein uskalla edes miettiä eteenpäin, vaan vain yrittää selvitä päivästä toiseen.

*PP: ”Mutta huolta siitä, että miten lapset tulee tulevaisuudessa pärjäämään?”
”Se ei oo niinku mulla geneeissä, että mä huolehtisin kamalasti tulevaisuudesta, enempi semmonen ratkaisukeskeinen siinä sillä tavalla, että kyllä ne siitä jollain tavalla varmasti oikenee. Ja tietysti se on siitä kiinni myös, että tota että täytyy olla realistiset odotukset niin sitten ne onnistumiset ei välttämättä niin ne voi olla vähän semmosia pienempiä onnistumisia, mitä sitten mennään pienemmillä askeleilla, jos ei sitten niinku ihan tavallisesti kaikki meniskään.” (Tuula)*

*PP: ”Mietitkö sä tulevaisuutta et mitä?”
”Todella vähän, siitäkin mä puhuin kotona just yks päivä, kun mun on vaikeeta miettii eteenpäin. Et ehkä mä ihan nyt satunnaisesti olen miettinyt, et mitä viiden vuoden päästä et toi on ton ikänen ja toi on ton ikänen ja mä oon sen*

ikänen ja missä me sit ollaan. Semmosia satunnaisia, mitä mä en ole miettinyt varmaan kolmeen vuoteen.”

PP: ”Ei ole ollut mahdollisuutta siihen?”

”Ei ole tullu myös mieleen. Sitä vaan yrittää jotenki, et nyt mä saan tämän asian pulkkaan, tämän päivän pulkkaan, ja niinku et on ollu jotenkin niin tööt.”
(Leena)

PP: ”Ootko sä miettinyt tulevaisuutta, millaisena sä näät?”

”Mä aika vähän uskallan ajatella tulevaisuutta, koska se on käytännössä kattoen aika pelottava, niin sitä vielä hyvin vähän uskaltaa ajatella. Että miettii just [lapsen nimi] kohdalla mulla on tähtäimenä, että se 14 vuotta tai kuinka monta, kolmetoistako niitä enää on, eikun yksitoista vuottahan mulla enää on siihen, että se täyttää 18. Se on tähtäimenä, että sinne jaksetaan ja sen jälkeen katotaan, että ruvetaanko sille etsimään jotain kotia, missä se sais niin sanotusti itsenäistyä, vaikka eihän se ikinä voi itsenäistyä. Mutta tähtäimenä on se, että sinne asti katsotaan ja sen jälkeen, jos voimat on loppu, niin sit se lähtee jonnekin pienkotiin. Mutta niinku sillä lailla mä oon kyllä kieltämättä huolissani.”
(Maija)

Yllä olevat sitaatit havainnollistavat vanhempien erilaista suhtautumista erityistarpeisen lapsensa tulevaisuuteen. Yksi haastateltavista yhdistää ajatukseen tulevaisuudesta myös realistiset odotukset lasta kohtaan, joiden hän kokee auttavan, vaikka kaikki *ei ihan tavallisesti menisikään*. Kaikkien kuvausten takana oli kuitenkin huolta siitä, miten lapsi tulee pärjäämään aikuisuudessa. Lapsen pärjäämiseen ja itsenäistymiseen kietoutui myös haastateltavien ajatus omasta tulevaisuudestaan. Vakavasti kehitysvammaisen lapsen äiti kertoi miettineensä, miten lapsi tulee pärjäämään tulevaisuudessa ja kuka tulee pitämään huolta lapsesta, kun heitä vanhempia ei enää ole (myös Tonttila 2006, 102; Ahponen 2008, 120). Sitaatissa hän kertoo asettaneensa itselleen tähtäimen huolehtia lapsesta täysi-ikäisyyteen asti, ja pidempäänkin, jos omat voimavarat riittävät. Äidin ajatukseen liittyi kokonaisvaltainen halu tarjota lapselleen parasta, ja hänestä ajatus lapsen joutumisesta laitoshoitoon tuntui vaikealta, kulttuurisen hyvän vanhemman ideaalin vastaiselta. Lapsen fyysinen vamma tai sairaus loi haastateltaville paineita ja syyllisyyttäkin, myös lapsen tulevaisuutta koskien.

Tulevaisuuden pohdinta näyttäytyi vanhempien kertomuksissa myös suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja sen asettamiin vaatimuksiin. Alla olevassa sitaatissa äiti kuvaa sitä, miten hän ajattelee lapsensa myöhemmin elämässään asettuvan tavanomaisiin yhteiskunnan odotuksiin, kuten esimerkiksi armeijassa käymiseen.

PP: ”Mietitkö sä [lapsen nimi] tulevaisuutta?”

”Toki joskus tulee kaikkia semmosii mietittyä tietysti. Niin et meneeköhän se

armeijaan ja et onkohan siel sit paljonkin [lapsen syntymämaa]et tämmösiä niinku. Mut kyl mä olen semmosiikin miettinyt, että millai se mahtaa sillai loppujen lopuksi päästä tähän yhteiskuntaan ja millai hän sit pärjää. Et kyl mä sitä olen niinku miettinyt ja semmosta itsenäistymistä ja semmosta et onkohan se tavallista pidempi tie.”(Leena)

Huoli lapsen pärjäämisestä yhteiskunnassa välittyy äidin kertomuksesta. Kertomuksessaan äiti jo mielikuvissaan varautuu siihen, että hänen lapsensa itsenäistyminen tulee luultavasti vaatimaan enemmän tukea ja apua ja olemaan *tavallista pidempi tie*. Lapsen vammat ja erityistarpeet saavat erilaisen merkityksen lapsen eri ikävaiheissa. Helena Ahponen on tuonut väitöstutkimuksessaan (2008, 121) esiin tätä kehitysvaiheiden välistä eroa, kuinka vammaisen lapsi on lapsuudessa eniten ikätoveriensa kaltainen ja ero heihin kasvaa iän myötä. Näin myös sitaatin vanhemman kokemukset lapsensa tunne-elämän haasteista tämän hetken pikkulapsiperheen arjessa ovat erilaisia kuin äidin kantama huoli itsenäistyvän ja aikuistuvan erityistarpeisen lapsensa tulevaisuudesta ja asemasta suhteessa muihin ikäisiinsä.

Kertomuksissa tulevaisuus merkityksellistyi vahvasti tämänhetkisen toiminnan ja tekojen kautta, vaikka kyseessä oli tuleva. Haastateltavat pyrkivät kaikin tavoin nyt hakemaan apua ja tekemään kaikkensa sen eteen, että lapsella olisi mahdollisimman hyvät valmiudet selviytymiseen tulevaisuudessa. Alla olevassa sitaatissa haastateltava painottaa, että he pyrkivät kaikin tavoin turvaamaan, että lapsi saisi parhaan mahdollisen alun perheessään ja riittävät tukitoimet, jotta lapsi pärjäisi aikuisuudessa mahdollisimman hyvin ja itsenäisesti.

PP: ”Mietitkö sä joskus tulevaisuutta, että miten?”

”Ööh. No kyl mä joskus mietin. Joskus se on epätoivoista (naurua). Ja joskus vähemmän epätoivoista. Mut kyl niinku pakostakin tulee mieleen niinku sellaisia asioita, että miten. No justiin se, että haluaisin nyt antaa sen mahdollisimman hyvän alun sille elämälle, että just niitä tukitoimia ja kaikkia en muunkin kanssa, et pärjäis sitten elämässä. Ja toki sitten mietin kyllä, että missä vaiheessa tulee myöskin näitä niinku sieltä enemmän, mitkä liittyy sitten siihen heidän elämäänsä siellä (lapsen syntymämaa) ja mitä siellä on tehty ja tuleeko sellaista koskaan en tiedä. Ja tietysti se, että kun tässä on molemmilla vähän erilaiset haasteet, niin että miten he tulee tässä yhteiskunnassa pärjäämään, että tota toivottavasti itse elää pitkään ja pysyy järjissään ja on niinku tukemassa vielä, kun jotenkin tuntuu, että se ei välttämättä ihan onnistu normaali aikataulussa toi itsenäistymisenkään.”(Teija)

Vanhempi kuvaa ajattelevansa, että lapsen itsenäistyminen *ei välttämättä ihan onnistu normaalissa aikataulussa*, ja hän toivoo, että hän itse elää pitkään ja on vielä tukemassa lasta. Tutkimukseni tuo esiin, että tulevaisuuden kertomuksissa

vanhemman rooli ja toimijuus eivät kuitenkaan ole kohtalon tai tulevaisuuden armoilla. Yllä oleva aineistositaatti havainnollistaa hyvin niitä aktiivisia toimia, joilla vanhemmat pyrkivät luomaan pohjaa lapsen hyvinvoinnille ja pärjäämiselle ja siten turvaamaan lapselle mahdollisimman hyvän tulevaisuuden. Ella Sihvonen (2020) on väitöstutkimuksessaan tutkinut yhteiskunnallisten vanhemmuuden tukiprojektien luomaa kuvaa vanhemmuudesta. Hän on nimennyt 2000-luvun alkupuolelta alkaneen vaiheen ”käänteeksi kohti vanhemmuutta”, jonka tehtävänä on kaikin tavoin turvata ja ”varustaa” lapselle mahdollisimman hyvä tulevaisuus. Riskinä on, että vanhemmuus näyttäätyy lopulta taakkana, jossa jokainen ratkaisu tai valinta vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen. (Mt., 37, 92.) Vaikka tutkimukseeni osallistuneiden tavoitteena oli samankaltaisesti turvata lapselle mahdollisimman hyvä tulevaisuus, heidän näkökulmansa kuitenkin määräytyi lapsen erityistarpeista käsin. Eräs haastateltava kertoi toivovansa lapselleen terapiaa, jotta hän tulevaisuudessa selviää oman tunnesäätelynsä vaikeuksien kanssa. Tutkimukseni osoittaa, että lapsen erityistarve asettaa vanhemmuuden tavoitteet realistisiksi myös suhteessa tulevaisuuteen.

Kertomuksissa tulevaisuudesta nousi näkyväksi myös lapsen erilaiseen ulkonäköön tai sairauden tai vamman aiheuttamaan ulkoiseen erilaisuuteen liittyviä pohdintoja ja huolenaiheita. Haastateltavat miettivät, tuleeko lapsi huomatuksi tai jopa kiusatuksi erilaisen ulkonäkönsä tai näkyvän vammansa vuoksi. Erilaisuuteen ja adoption luomaan kaksinkertaiseen erilaisuuteen liittyvät haasteet näkyivät ajatuksina siitä, mitä lapsi saattaa kohdata ollessaan ympäristössä yksinään ilman vanhempia, esimerkiksi koulussa tai harrastuksessa. Tulevaisuus nosti esiin haavoittuvaisuuden siitä, että vanhemmat eivät voi suojata lastaan kaikelta (vrt. Ahponen 2008). Lapselle syntyy tulevaisuudessa uusia kokemuksia irrallaan vanhemmastaan, suhteessa omiin ikätovereihin ja ympäristöön. Vaikka seuraavassa sitaatissa äiti kuvaa erityistarpeen merkityksen tällä hetkellä vähäiseksi, hän kantaa kuitenkin huolta ajasta, jolloin lapsi alkaa vertaamaan itseään muihin.

”Et se erityistarpeen merkitys on tällä hetkellä hyvin vähäinen et se on lähinnä sitten, just niinku sanoin, että kun [lapsen nimi] alkaa vertaamaan itseään muihin niin se liittyy ehkä sit semmoseen, hänen semmoseen tunteeseensa” (Elina)

Tulevaisuuden kertomuksissa selkeimmin merkityksellistyi se, että lapsella oli erityistarve. Tulevaisuuden pohtiminen, huolen esiin tuominen tai se, että tulevaisuutta ei uskaltanut edes miettiä, oli sellaista, joka yhdistyi lapsen erityistarpeeseen ja tarvitsevuuteen. Vaikka erityistarpeisen lapsen adoptoineet jakavat ja kokevat samankaltaisia tunteita kuin kaikki adoptiovanhemmat tai biologisen lapsen vanhemmat, on huoli tulevaisuudesta asia, jossa lapsen erityistarpeisuus tulee näkyväksi ja siten eroaa perheistä, joissa ei ole erityistarpeista lasta. Tulevaisuus, vaikkakin kaukana oleva, on asia, jota jollain tavoin hyvin tarvitsevan tai vammautuneen lapsen vanhemmat joutuvat miettimään enemmän kuin terveen lapsen vanhemmat (vrt. Ahponen 2008, 121).

Adoption yhtenä tarkoituksena on taata lapselle, jonka taustassa on usein vaihtuvia hoitajia ja suhteet biologisiin vanhempiin ovat katkenneet, pysyvät ja kestävät ihmissuhteet. Kate Bradsley (2017) on tutkinut lapsen adoptoineiden vanhempien sitoutumista adoptoituihin lapsiinsa, jotka olivat emotionaalisesti erittäin tarvitsevia ja käytökseltään hankalia. Vastoin hänen ennakko-oletuksiaan adoptiovanhempien sitoutuminen ei vähentynyt, vaikka lapsella oli paljon vaikeuksia. Sen sijaan hän havaitsi, että vahva sitoutuminen oli yhteydessä toivoon tulevaisuudesta, siitä, että lapsen asiat olisivat tulevaisuudessa paremmin. Toivon tunteet olivat läheisesti yhteydessä siihen tasoon, miten terapeutteja tai ammatillisia resursseja oli saatavilla. (Bradsley 2017, 124–125.) Adoptiovanhemmat jaksoivat sitoutua lapsiinsa haasteista huolimatta ja riippumatta lapsen tarpeiden tasosta. Olennaista oli adoptoineiden vanhempien kyky nähdä toivoa tulevaisuudessa. Toivoa auttoi ylläpitämään 1) tuki lapselle, jotta hän ymmärtää itse itsensä, 2) tuki vanhemmille, jotta he ymmärtävät lapsensa tarpeita ja käytöstä sekä 3) tuki ammattilaisilta, perheeltä ja ystäviltä, joilla oli syvää ymmärrystä siitä, millaista on huolehtia tarvitsevasta lapsesta. (Mt., 125.)

Tutkittaessa erityistarpeisen adoptiolapsen vanhempien kokemuksia on tärkeää pohtia niitä myös suhteessa biologisen vammaisen lapsen vanhempien kokemuksiin. Vammaisen lapsen äidin vanhemmuuden kokemus Tuula Tonttilan väitöstudiumin mukaan kietoutuu voimakkaasti kokonaiselämäntilanteen hallintaan, jossa merkityksellisiä asioita olivat lämmin suhde lapseen, tunne arkipäivän sujumisesta, tasapainoinen perhe-elämä, hyvä yhteistyö koulun opettajan kanssa sekä luottavainen ja positiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen (Tonttila 2006, 182–188). Nämä kuvatut merkitykselliset asiat ovat hyvin samankaltaisia kuin erityistarpeisen lapsen adoptoineiden kertomuksissaan luomat merkityskudelmät, joita olen kuvannut onnellisuuden, kuormittavuuden sekä selviämisen kertomuksissa. Ero biologisen ja adoptoidun erityistarpeisen lapsen vanhemmuudessa näyttäytyi juuri tulevaisuuteen suhtautumisessa. Adoptoidun lapsen vanhemman kokemus tulevaisuudesta oli epävarmuuden sävyttämää, ja siihen vaikutti fyysisten erityistarpeiden lisäksi adoptioon liittyvien tarpeiden epämääräisyys, joka ei tarjoa mahdollisuutta miettiä konkreettista tulevaisuutta samalla tavoin kuin biologisen vammaisen lapsen saaneen äidin kokemuksessa. Fyysisten erityistarpeiden lisäksi adoption erityisyys nousi erityistarpeisen lapsen adoptoineiden kertomuksissa merkittäväksi tekijäksi, joka sateenvarjonomaisesti näyttäytyi kaikissa vanhemmuuden kertomuksissa. Tutkimukseni osoittaa, että erityistarpeisen lapsen adoptoiminen ei merkityksellisty vain lapsen fyysisiin erityistarpeisiin vaan myös adoptioerityisiin tarpeisiin.

9 TUKI JA PALVELUT – ASIAKKUUDEN KOKEMUKSIA

Kun perheessä on erityistarpeinen adoptiolapsi, hän tarvitsee erityistä tukea, hoitoa tai hoivaa. Se tarkoittaa vanhempien perushoivan lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tarvetta ja erilaisia tukitoimia. Palveluiden tarkoituksena on parantaa ja tukea lapsen ja perheen hyvinvointia ja toimintakykyä. Tutkimukseeni osallistuneet adoptiovanhemmat ja -lapset käyttivät laaja-alaisesti kunnallisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Tällaisia olivat sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaiset sosiaalipalvelut, kuten adoptioneuvonta, kehitysvammaisten erityishuolto, vammaispalvelut, perhetyö, kotipalvelu, kasvatusta- ja perheneuvonta sekä mielenterveyshuolto. Suuri osa lapsista oli ikätasonsa mukaisesti myös varhaiskasvatuksen ja opetustoimen piirissä. Vanhemmat kertoivat lisäksi lapsellaan olevista erilaisista tukitoimista päivähoiton ja koulun yhteydessä. Lapset tarvitsivat myös neuvolapalveluita, perusterveydenhuollon palveluita sekä erikoissairaanhoidon ja siihen liittyviä tukitoimia.

Adoption osapuolten kokemuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käyttäjinä on tutkittu Suomessa vain vähän. Tutkimuksen kohteena on ollut adoptionhakijoiden kokemukset adoptiota edeltävästä neuvonnasta (Eriksson 2009, 2016abc; Eriksson, Elovainio, Mäkipää, Raaska, Sinkkonen & Lapinleimu 2015) ja lapsen adoption luovuttavan vanhemman kokemukset terveydenhuollon palveluista (Majuri, Palonen & Åstedt-Kurki 2016). FinAdo-tutkimuksen osana on lisäksi tutkittu adoptoitujen lasten terveys- ja terapiapalveluiden määrällistä käyttöä (Jaro & Sarkkinen-Andersson 2011). Palveluiden käytön ja asiakkuuden näkökulma tutkimukseni vanhempien kertomuksissa on kiinnostava, koska adoptoidun lapsen erityistarpeisuus on tekijä, joka näyttäytyy eri tavoin eri palveluissa. Adoptoidun erityistarpeisen lapsen monimuotoiset fyysiset ja psyykkiset erityistarpeet vaikuttavat palveluihin ja niiden saatavuuteen. Tässä luvussa kokoaan yhteen haastateltavien kokemuksia perheen ja lapsen asiakkuuksista eri palveluiden parissa. Lisäksi teen näkyväksi, mitä merkityksiä lapsen erityistarpeisuus saa haastateltavien kertomuksissa palveluiden käyttäjän näkökulmasta. Kuvaan tässä luvussa adoptoidun lapsen perheeseen tulon jälkeistä aikaa.

9.1 Adoptioneuvonnan tuki ei kohtaa vanhempien tarpeita

Adoptiolapsen tultua perheeseen vanhemmat ja lapsi ovat edelleen adoptioneuvonnan sosiaalityön asiakkaita. Sosiaalityöntekijän työskentely perheen kanssa jatkuu adoption jälkeisenä tukena ja seurantana. Adoptioneuvonta on erillislakiin

(AdL 22/2012) perustuvaa kunnallista sosiaalipalvelua. Adoption jälkeistä adoptioneuvonnan sosiaalityötä ohjaava adoptiolain (AdL22/2012) 25 § pohjautuu lähtökohtaisesti vanhempien ja lapsen tarpeisiin. Tarveperustaisuuden mukaan adoptiolapsella ja -vanhemmalla on oikeus saada riittävästi tukea perhe-elämän alkuun ja sopeutumiseen, mutta yhtä lailla myöhemmin, mikäli tarve siihen syntyy. Adoptiolaki ei aseta selkeitä ehtoja tai määräaikoja perheeseen sijoitettujen lasten tarpeiden selvittämiseen. Adoptiolain hengen mukaista hallituksen esityksen (HE 47/2011) perusteluiden mukaan on, että ”adoption vahvistamisen jälkeen annettavat neuvontapalvelut kehittyisivät nykyistä kattavammiksi ja monipuolisemmiksi ja että adoptioon mahdollisesti liittyviin ongelmiin puututtaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa”. Adoptioperheiden tarpeiden määrittely pohjautuu vanhempien ja sosiaalityöntekijän yhteiseen vuorovaikutukseen, minkä vuoksi näen tärkeänä tarkastella tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissaan tuottamia asiakkaiden kokemuksia.

Adoption vahvistamisen jälkeisiä perheiden ja sosiaalityöntekijän välisiä tapauksia säätelee käytännön tasolla kunkin adoptiolapsen luovuttaneen maan viranomaisten vaatimukset adoptioon sijoitettujen lasten seurannasta. Toiset lapsen adoptioon luovuttaneet maat, kuten Etiopia ja Venäjä, vaativat pitkiä, jopa lapsen 18 ikävuoteen asti ulottuvia vuosittaisia seurantatapaamisia ja lapsen syntymämaahan lähetettäviä seurantaraportteja. Toiset maat, kuten Thaimaa, sen sijaan edellyttävät vain puoli vuotta kestävä jaksot, jonka aikana adoptiovanhempia ja lasta tavataan kolme kertaa ja tehdään kolme seurantaraporttia lapsen syntymämaahan. Yleistä on viiden vuoden seuranta-aika, joka on käytössä muun muassa Etelä-Afrikasta ja Kiinasta adoptoiduilla lapsilla. Syntymämaahan kirjoitettavat seurantaraportit ovat yleensä 1,5–2 sivun mittaisia, ja niissä kuvataan lapsen ja vanhempien välisen kiintymyssuhteen kehittymistä, lapsen kasvua ja kehitystä sekä lapsen terveydentilaa. Seurantaraporttien liitteeksi vanhemmat toimittavat valokuvia lapsesta ja perheestä kuluneelta seurantajaksolta.

Adoptioneuvonnan sosiaalityön rooli näyttäytyi lapsen perheeseen tulon jälkeen ohuena ja kaukaisena. Haastateltavien kertomuksissa adoptioneuvonnan merkitys näyttäytyi käytännössä vain seurantatapaamisina. Seurantatapaamiset, joita myös tukitapaamisiksi kutsutaan, eivät kuitenkaan nousseet haastateltavien kokemuksissa esiin esimerkkeinä tuen saamisesta. Kukaan ei maininnut seurantatapaamisia ilman, että otin ne haastattelutilanteessa esiin. Kysyessäni vanhemmilta tapaamisista suoraan heidän suhtautumisensa niihin oli vaihtelevaa, kuten aineisto-otteet havainnollistavat.

*PP: ”Koetko sä, että te olisitte tarvinneet jonkinlaista erilaista tukea tai apua?”
”Kyl mä musta jos ajatellaan, että (kunnan nimi) niin ei mulla mitään niinku paha sanottavaa siitä ole. Et ne neuvonnat meni ihan hienosti ja jälkipalvelu on ollut niinku, en mä nyt sano, että me ihan hirveesti sieltä mitään niinku*

uutta oo saatu irti, mutta kuitenkin ihan semmosia positiivisia on olleet ne seurantatapaamiset.” (Tuula)

”Onhan siinä mahdollisuus kysyä, jos on jotain. Kun se on hirveen helppo kysyä siinä, ettei tarvii ottaa puhelinta ja miettii et hetkinen, mihin soittaa, et mimonen tyyppi siellä nyt on taas.” (Tuomas)

”Sosiaalitoimi käy, onko se nyt kerran vuodessa. Mut se on nyt semmosta muodollista, koska ne tekee sen tietyn sabluunan mukaan.”

PP: ”Millaisena sä kuvaisit niitä (seurantakäyntejä)?”

”Niin se nyt vaan käy kyselemässä, että mitä kuuluu ja sitten kirjoittaa pari sivua jotain.” (Maija)

PP: ”Onko siitä hyötyä tai mimmosena sä olet kokenut sen (adoption jälkeisen seurannan)?”

”Eihän siitä ole meille mitään muuta ku vaivaa. Kun pitää kasata ne valokuvat ja pitää olla sähköisenä, ja pitää olla paperille printattuna ja paperille liimattuna ja kirjoittaa kuvatekstit.”

PP: ”Niin.”

”Ei siitä oo ku vaivaa. Me ei nähdä sitä tulosta missään. Et nehän menee siten sinne (lapsen syntymämaahan) ja eihän siitä tuu mitään feedbackia eikä mitään. Se on vaan niin emmä tiedä. Ymmärrän sen syyn tietysti, että miksi ne tekee tuota, mutta minun mielestä meidän tapauksessa se tuntuu turhalta.”

PP: ”Onko siinä semmosta, että pystyykö kysymään esimerkiksi jostain asioista, jos joku joku mietityttää tai?”

”No voi tietysti, sehän on sosiaalityöntekijä se henkilö, niin voihan sitä kysyä. Mutta kyllä meillä se filis tossa koko ajan matkalla tuli, että ei ne ikinä sano mitään. Koska sekin on huomattu, että kyllä kaikki vastuu on silti vanhemmilla itsellään, ei kukaan koskaan sano, että mitä pitäis tehdä, että sitten pyöritellään ja haahuillaan kaikenlaisia vaihtoehtoja.” (Lauri)

Kokemukset seurantakäynneistä olivat moninaisia. Eräs tutkimukseen osallistunut äiti kuvasi, että seurantatapaamiset palvelivat keinona käydä läpi, mitä kuluneen vuoden aikana oli tapahtunut ja mitä kaikkea lapsi oli oppinut ja miten hän oli kehittynyt. Eräs isä oli tyytyväinen, että käynnin tekevä työntekijä oli tuttu ja häneltä pystyi halutessaan kysymään. Monet haastateltavista kokivat sosiaalityöntekijän tekemät kotikäynnit yhdentekevinä ja enemmänkin vain lapsen syntymämaahan tehtävää raporttia varten tarvittavien kasvu- ja kehitystietojen keräämisinä. Seurantatapaamiset koettiin myös vaivaksi, josta ei saa itselleen mitään palautetta. Adoption jälkeiset tuki- ja seurantatapaamiset eivät vanhempien kertomuksissa nousseet siisisiin todellisina tuen paikkoina, joissa he olisivat voineet pohtia vanhemmuuttaan ja

omia tunteitaan. Sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyi haastateltavien kertomuksissa kiinnittyvän adoptioseurantaraportin tekemiseen kokonaisvaltaisen perheen hyvinvoinnin tarkastelun sijaan.

Muutama tutkimukseni vanhempi oli myös pettynyt sosiaalityöntekijän tekemiin seurantakäynteihin. Eräs haastateltava koki, että seurantatapaamisen tekevä sosiaalityöntekijä ei riittävästi ymmärtänyt erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen liittyviä ajatuksia ja tunteita.

”Et se raportti ei ollut mitään muuta kuin kuvaus sellaisesta kävelevästä diagnoosimöykystä, joka ei oo mitään muuta kuin riesaa ja vaivaa. Mä olin aivan järkyttynyt, että herranen aika, että sä puhut mun rakkaasta lapsesta.” (Maija)

Haastateltava kuvaa sitaatissa, kuinka hän koki sosiaalityöntekijän seurantaraporttiin kirjoittaman kuvauksen lapsen ja perheen tilanteesta keskittyvän vain lapsen tarvitsevuuteen. Hän oli loukkaantunut tavasta, miten sosiaalityöntekijä kuvasi hänen lastaan ja lapsensa tarvitsevuutta *diagnoosimöykynä*. Haastateltavan mukaan sosiaalityöntekijän kuvaus raportissa ei tuonut esiin hänen lapseensa tuntemaa syvää rakkauden tunnetta riippumatta lapsen tarvitsevuudesta. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijän tapaaminen ja siitä kirjoitettu raportti painottuivat lapsen fyysiseen hyvinvointiin eikä lapsen ja vanhemman välisen tunteen ja kiintymisen huomioimiseen.

Se, että tutkimukseen osallistuneet adoptiovanhemmat eivät kokeneet adoptio-neuvonnan sosiaalityön seurantaa ja tukea oikeaksi tueksi, on tärkeä tutkimustulos asiakkuuteen liittyen. Heidän kokemuksensa tuen vähäisyydestä näyttäytyy ristiriitaisena verrattuna adoptiota edeltävässä neuvonnassa esiin tuotuihin uhkiin ja riskeihin, joita kuvasin aiemmin luvussa 7. Adoptiota edeltävä arviointi ja neuvonta perustui oletukseen mahdollisimman jaksavasta ja hyvästä perheestä erityistarpeiselle lapselle. Riskinäkökulma ei kuitenkaan näyttäytynyt tekijänä, joka olisi tarkoittanut tiiviimpää tukea tai useampia tapaamisia, vaan vanhemmat kokivat jäävänsä erityistarpeisen lapsensa kanssa yksin.

Tutkimustulos on monin tavoin ristiriitainen. Adoptiolapsen perheeseen tulon taustalla oli haastaviakin prosesseja lapsen saamiseksi, tilanteita, joissa haastateltavat joutuivat ennen lapsen tai edes adoptioluvan saamista vakuuttamaan adoptio-neuvonnan sosiaalityöntekijän siitä, että he olisivat hyvät vanhemmat (myös Pösö 2003; Mäkipää 2006; Sukula 2009; Högbäck 2009; Eriksson 2016). Sosiaalityön luonne haavoittuvimmissa asemissa olevien tukemisena ei haastateltavien kokemusten mukaan kuitenkaan näyttäytynyt erityisenä panostuksena ja tukena lapsen tultua perheeseen. Erityistarpeisen lapsen adoptoimista edeltävän arvioinnin ja adoption jälkeisen tuen välinen epäsuhta tuli korostetusti esiin haastateltavien kertomuksissa. Adoptoitavien lasten edun mukaista olisi, että vanhemmille turvattaisiin riittävästi adoption jälkeistä tukea ja palveluita heidän adoptoidessaan erityistarpeisen lapsen.

Adoptioneuvonnan prosessissa ja arvioitavana olemiseen liittyy myös vallan ja epäluottamuksen kokemuksia (Eriksson 2016c, 2017), jotka voivat vaikuttaa myös adoption jälkeiseen tukeen ja seurantaan sekä sen vastaanottamiseen. Tutkimukseni vanhempien kokemukset osoittavat, että adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijää ei koeta lähituen luottamukselliseen piiriin kuuluvana, vaan hänen antamansa tuki koetaan etäisenä ja pinnallisena, viranomaistukena. Samalla tavoin kuin Pia Erikssonin (2016c) väitöstutkimuksessa adoptiolasta toivovat kokivat, että arvioitavana oleminen vaikutti adoptiota edeltävässä neuvonnassa heidän uskallukseensa näyttää ja osoittaa tunteitaan, eivät myöskään tutkimukseni vanhemmat tuoneet seurantatapaamisilla esiin oikeita tunteitaan vanhemmuudesta ja sen kokemisesta.

Haastateltavat toivat esiin ajatuksia siitä, mitä he toivoisivat ja olisivat tarvinneet oman vanhemmuutensa tueksi lapsen kanssa. Eräs tutkimukseen osallistuneita askarruttanut asia oli lapsella esiintyneet kiintymyssuhdehäiriöt ja niiden merkitys elämässä ja arjessa lapsen kanssa.

PP: ”Mitä sä koet missä ois tarvinnut enemmän tietoa silloin ennen kuin lähti adoptioon näistä asioista, oisko se auttanut?”

”Ei varmaankaan. Et sitä niin sellaisena naiivina ja innokkaana ja sellaisena, että en mä tiedä olisko siitä ollut mitään hyötyä.”

PP: ”Olisitko ottanut vastaan sitä tietoa?”

”Mä luulen, että sitä olis vaan kuvitellut, että ei mun lapsella. Kyllä mä oon niin hyvä äiti (naurua), että mä vähän luulen, että se olis siinä vaiheessa vähän niinku helmiä sijoille, jos sitä aihetta siinä vaiheessa ihmisille tuputtaa. Mutta siinä se olis varmaan tosi tärkeää sitten kun se lapsi on kotona niin, että tulis joku tyyppi käymään kotona, joka oikeasti tietäisi siitä kiintymyssuhdehäiriöstäkin jotain, että silloin sais sitä, jos sillä lapsella sattuu olemaan, ettei sen kanssa tarvii sit kamppailla.” (Maija)

Sitaatissa haastateltava pohtii, että olisi tärkeää, että kiintymyssuhdehäiriöistä ja muista adoption liittyvistä asioista saisi jutella lapsen kotiin tulon jälkeen, koska edeltävästi hänen mielestään tietoa on vaikea vastaanottaa. Haastateltava tuo esiin myös toivettaan siitä, että kotiin tuleva sosiaalityöntekijä ymmärtäisi juuri muun muassa kiintymyssuhdehäiriöisen lapsen käyttäytymistä ja osaisi neuvoa ja tukea sen asian ymmärtämisessä ja käsittelemisessä.

Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat eivät kertoneet yhteydenotoista adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijään kohdatessaan haasteita tai vaikeuksia. Tapaukset adoptioneuvonnan työntekijän kanssa painottuivat vain seurantaraporttien vaatimiin tapaamisiin. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että adoptiovanhemmat kaiken kaikkiaan käyttävät vain vähän adoption jälkeisiä palveluita (mm. Dhami, Mandel & Sothmann 2007; Reilly & Platz 2003). Tutkijat (Dhami ym. 2007) ovat listanneet asioita, joiden he ajattelevat vaikuttavan adoption jälkeisten palveluiden

vähäiseen käyttöön. Ensimmäisenä he tuovat esiin, että adoptiovanhemmilla on liian vähän tietoa palveluiden saatavuudesta, toiseksi palveluita on saatettu tarjota väärään aikaan tai väärässä paikassa. Kolmantena seikkana tutkimuksensa perusteella he pitävät sitä, että vanhemmat hakevat apua ja tukea muilta tahoilta, esimerkiksi vertaisilta, muilta adoptiovanhemmilta. Tutkijat muistuttavat, että kyse voi olla myös siitä, että adoption jälkeisiä tukipalveluita tarjotaan re-aktiivisesti ongelmien ilmetessä, sen sijaan, että palveluita tarjottaisiin pro-aktiivisesti ennaltaehkäisemään mahdollisia ongelmia ja haasteita. (Mt. 2007, 173–174.)

Tutkimukseeni osallistuneet peräänkuuluttivat, että adoptiovanhemmat tarvitsisivat paljon enemmän tukea varhaisessa vaiheessa. Muutama haastateltava toi esiin myös, että adoptiovanhemmat tarvitsisivat adoption sopeutumisvalmennuskursseja, samoin kuin lapsella oli muidenkin erityistarpeidensa osalta. He pitivät tärkeänä, että kursseilla autettaisiin tulemaan toimeen lapsen adoptiosta johtuvan tarpeen kanssa, ja samalla olisi mahdollisuus verkostoitua muiden adoptiovanhempien kanssa. Seuraavassa sitaatissa haastateltava pohtii, kuinka tärkeää olisi päästä jonkinlaiselle sopeutumisvalmennusleirille ja viittaa Adoptioperheet ry:n joskus adoptioperheille järjestämään sopeutumisvalmennukseen nimeltään ”Diagnoosittomat”.

”Joo niin kyl mä, että se diagnoosittomat, semmonen sopeutumisvalmennusleiri, plus sitten semmonen mahdollisuus siihen, että sais sen asiantuntijan, sen adoptioasiantuntijan, ottaa mukaansa tiettyihin paikkoihin, niin se ois äärimmäisen hyvä.” (Teija)

Moni haastateltavista jakoi aineistositaatin vanhemman tavoin kokemuksen siitä, että he jäivät yksin lapsen tarpeiden kanssa. Usea heistä jakoi myös toiveen ja tarpeen adoptioasiantuntijan läsnäololle muiden ammattiryhmien kanssa käytävissä keskusteluissa, esimerkiksi koulussa, päivähoitossa tai perheneuvolassa.

Haastateltavilla ei myöskään ole ollut mahdollisuutta kahdenkeskiseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa. Eräs haastateltava koki jo pelkästään tutkimus-haastatteluun osallistumisen tärkeänä ja antoisana. Hänen mielestään sellainen keskustelu ammattilaisen kanssa ilman, että lapsi on paikalla, pitäisi olla kaikilla adoptiovanhemmilla, kun lapsi on ollut jonkin aikaa, esimerkiksi vuoden, kotona.

PP: ”Mites sitten ne adoption jälkeiset seurannat? Millaisena sä koet ne, onko niistä ollut apua?”

”No ne on vähän tää on taas kanssa sitä semmosta keskustelua. Eli kyllähän me, kun (sosiaalityöntekijän nimi) käy, niin samalla tavalla mun on vaikea niinku jotenkin rajoittaa sitä, mitä mä puhun, koska minusta nää on niin tärkeitä asioita. Ja se tekee hyvää itselleni puhua näistä ja varsinkin täysin tuntemattomalle, mutta kuitenkin sellaiselle, joka on kuunnellut paljon mui-

takin samanlaisia tarinoita. Niin kyllä niinku kyllähän ne keskittyy siihen (lapsen nimi) olemiseen ja kehitykseen, että eihän kukaan ole kysynyt meiltä, paitsi sinä, että miten sinä koet? Ei kukaan. No toki palveluntaja kysyi, että miten menee ja onko kivaa? No joo on kivaa ja hyvin menee. Mutta ei siis näin. Tällainen keskusteluhan pitäisi olla osa sitä jälkihoitoa minusta. Et oikeasti yksi sosiaalityöntekijän käynti vois olla et se puhuu vaan meidän kanssa.” (Milla)

Myös muut vanhemmat toivat esiin toivetta mahdollisuudesta keskustella sosiaalityöntekijän kanssa. Eräs tutkimukseen osallistunut vastasi haastattelun jälkeen lähettämäni sähköpostiin, jossa kysyin haastattelun jälkeisistä tuntemuksista, että hänestä tuntui siltä kuin hän olisi ollut terapiassa. Joku toinen mainitsi myös haastattelun alussa sitä, että halusi osallistua, koska se tarjosi mahdollisuuden päästä puhumaan ja tuulettamaan ajatuksiaan. Tämä kokemus ammattilaisen kanssa puhumisen tärkeydestä osoittaa tarvetta kehittää adoptioneuvonnan sosiaalityön palveluita kohti tiiviimpää vanhempien ja sosiaalityöntekijän välistä vuorovaikutusta. Pohdittaessa sitä, miten kohdata perheet ja päästä heidän kanssaan luottamukselliseen ja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön, on tärkeää huomata, että jo pelkkä mahdollisuus päästä keskustelemaan voi auttaa perheen tukemista ja vanhempien ja adoptoidun lapsen hyvinvointia.

Adoptioneuvonnan sosiaalityössä nähdään tärkeänä, että prosessit olisivat jatkuvia, eikä työntekijävaihdoksia olisi. Prosessit kestävät kuitenkin monia vuosia, joten työntekijävaihdoksia tulee väistämättä. Onkin tärkeä miettiä, millä tavoin parhaiten saadaan luotua sellainen luottamuksellinen suhde adoptioperheiden kanssa, että he kokevat tuen vastaanottamisen mahdollisuudeksi sen sijaan, että he kokevat olevansa tuoreessa vanhemmuudessaan arvioitavina. Vuorovaikutteisessa asiakassuhteessa on tärkeää pyrkiä pois sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisestä valta-asetelmasta (vrt. Eriksson 2016c) tasavertaiseen kumppanuussuhteeseen, jossa myös vanhempi saa äänensä kuuluviin (Juhila 2006, 147). Adoption jälkeistä tuki- ja seurantatyötä on tarpeen kehittää kokonaisvaltaisesti olemassa olevia rakenteita kriittisesti tarkastellen. Adoptiovanhempien kokemuksista adoption jälkeisistä palveluista tehty selvitys (Sihvo 2019) tuo myös esiin tarpeen kehittää perheille suunnatun tukityön muotoja ja tapoja. Esimerkiksi perhettä voisi olla tukemassa useampi työntekijä, kuten sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän muodostama työpari. Olennaista on, että tuki perustuu säännölliseen vuorovaikutukseen eikä kerran vuodessa tapahtuvaan seurantatapaamiseen, joka valitettavasti oli tutkimukseni vanhempien kuvauksen mukaan yleinen käytäntö tällä hetkellä adoptioneuvonnan sosiaalityössä lapsen kotiin tulon jälkeen.

9.2 Adoptioperhe ja -lapsi terveydenhuollon asiakkaina

Erityistarpeisen lapsen adoptoineet vanhemmat ja adoptoitu lapsi ovat oman asuin-kuntansa asiakkaina niin sosiaalihuollon kuin terveydenhuollon palveluissa. Lapsen fyysinen erityistarve määrittää sekä lapsen perusterveydenhoidon että erikoissai-raanhoidon asiakkuutta. Tässä alaluvussa kuvaan erityistarpeisen lapsen adoptoinei-den vanhempien kokemuksia terveydenhuollon palveluista.

Adoptoidun lapsen fyysinen erityistarpeisuus, vamma tai sairaus, oli läsnä haas-tateltavien kertomuksissa lävistäen ne. Kaikkien haastatteluun osallistuneiden vanhempien adoptoiduilla lapsilla oli fyysisiä erityistarpeita, sairauksia ja vammoja, jotka näkyivät monella tapaa arjessa. Lasten erityistarpeet vaihtelivat, mutta kaik-kien viidentoista adoptoidun lapsen erityistarpeet vaativat jotain terveydellisiä toi-menpiteitä. Kolmella lapsella oli ollut vammaansa liittyen leikkaus tai leikkauksia, ja osalla oli vielä tiedossa lisää leikkauksia. Yksi lapsista oli Suomeen tulon jälkeen todettu vaikeasti vammaiseksi, ja eräs lapsi oli saanut lievän kehitysvammadiag-noosin. Lisäksi lapsilla oli vammoja ja sairauksia, jotka edellyttivät terveydentilan säännöllistä seurantaa ja monenlaisia tukitoimia, kuten puheterapiaa, fysioterapiaa, toimintaterapiaa tai elinikäistä lääkitystä. Lapsen fyysisten erityistarpeiden lisäksi viiden lapsen vanhemmat kertoivat lapsen osallistuvan terapiaan tai lapselle oltiin hakemassa terapiaa tai lastenpsykiatrasta tukea lapsen psyykkisen hyvinvoinnin tueksi. Tällaiset tarpeet olivat haastateltavien kuvauksen mukaan aiheutuneet lap-sen adoptiomenneisyydestä johtuvista kehityksellisistä traumaista tai puutteellisista hoivan kokemuksista. Seuraavassa sitaatissa haastateltava kuvaa, kuinka erikoissai-raanhoidossa lapsen tarpeet tulevat hyvin hoidetuksi ja palvelu on joustavaa, kun taas lastenpsykiatrisen tuen saaminen on vaikeaa.

”Juu saatiin kyllä ihan sieltä oikeelta erikoislääkäriltä tukea sitten siitä kyllä. Ja päästiin kyllä heti sitten suoraan ilman mitään lähetettä sinne niinku hoitoon sitten kun tultiin kotiin, että niillä oli tavallaan.”

PP: ”Eli siellä oltiin tavallaan valmiina?”

”Joo, oltiin valmiina joo. Minusta hyvin se osa toimii. Erikoissairaanhoido kauheen kivalla ja matalalla kynnyksellä. Että, sinne ei sitten niuhoteta sitten näitten niinku lähete asioitten kanssa ja muitten kanssa. Että, aika erilainen kokemus on ollut niinku toi [lapsen nimi] tää niinku psykiatrisen tai psyko-logipolku siinä, että miten hirmu tiukassa se on se, että me päästään niinku johonkin niinku hoidon piiriin. No sit vaikka ollaan siellä oikeessa paikassa niin sielläkään ei sitten välttämättä oo kauheen paljon mitään tarjottavaa, että niinku huomattavasti haasteellisempia nää käyttäytymisen ja mielenterveyden ongelmat näyttäis olevan hoitaa, kuin sit taas tää tämmönen niinku.”

PP: ”Et tuntuu et se on helpompi, kun on diagnoosi, niin sitten sitä hoidetaan?”
”Kyllä.” (Tuula)

Lasten fyysiset erityistarpeet olivat asioita, joihin vanhempien kertomusten mukaan löytyi hyvin tukea ja hoitoa terveydenhoitojärjestelmästä. Eräs äiti arvioi lapsen fyysiseen vammaan liittyvää leikkaushoitoa, kuntoutusta ja lääkinnällistä tai apuvälineiden hankintaa prosessiksi, joka oli suunnitelmallista, hyvää ja luotettavaa. Toinen vanhempi sanoi, että lapsen fyysisen tarpeen hoitopolku oli selkeä, ja vanhempana pystyi luottamaan, että lapsi sai hyvää hoitoa ja apua. Kukaan haastateltavista ei tuonut esiin, että he olisivat kohdanneet terveydenhoitojärjestelmässä ihmettelyä tai negatiivista suhtautumista sen takia, että perheeseen oli tietoisesti adoptoitu erityistarpeinen lapsi. Haastateltavien kokemuksista välittyi, että lapsen fyysisiin tarpeisiin ja niiden hoitamiseen oli palvelujärjestelmässä suhtauduttu myönteisesti ja hyvin, ja terveydenhuollon palveluita lapsen fyysisiin tarpeisiin oli saatavilla hyvin.

Tutkimustulokseni vahvistaa aiempaa tutkimuksellista näyttöä siitä, että adoptiovanhemmat olivat hyvin valmistautuneita lapsen fyysiseen terveyteen liittyviin tarpeisiin, mutta he eivät olleet samalla tavoin valmistautuneita adoptoidun lapsen psyykkisiin ja kehityksellisiin haasteisiin (Paulsen & Merighi, 2009, 13, 16). Lapsen fyysisen erityistarpeen merkitys näyttäytyi haastateltavien kertomuksissa myös arjen elämään kiirettä ja aikatauluttamista tuovana tekijänä. Fyysinen erityistarve oli erään perheen kertomuksessa tarkoittanut lapsen erityistarpeen mukaisten terveydellisten hoito- ja tukitoimien suurta määrää.

”Mä laskin, että mä olin puolen vuoden aikana käyny 60 kertaa, ekan puolen vuoden aikana, joka muutenkin oli ihan shokki. Niin tota siis lääkäri, röntgen, ultraääni, jotakin täntyyppistä koko ajan. Me käytiin koko ajan jossain, mä soitan johonkin, mä vien näytettä johonkin.” (Leena)

Haastateltavien mukaan fyysiset tarpeet edellyttivät lukuisia erilaisia käyntejä terveydenhuollossa ja terveyden ylläpitämiseen liittyviä tukitoimia, kuten fysioterapiaa tai puheterapiaa. Fyysiset erityistarpeet näkyivät perheiden arjessa lähinnä käytännön asioissa, kuten esimerkiksi lääkkeiden antamisena, fysioterapialiikkeiden tekemisellä, lapsen puheen ymmärtämisenä, lääkärissä käymisenä ja laboratorionäytteiden ottamisena. Kokonaisuudessaan haastateltavat kokivat selviävänsä näiden konkreettisten lapsen somaattiseen terveydenhoitoon liittyvien asioiden parissa hyvin, ja ne olivat solahtaneet helposti osaksi perheiden arkista elämää.

Terveydellisen diagnoosin saamiseen liittyi myös ristiriitaisia tunteita. Haastateltavat painottivat, että lapsen saatua diagnoosin oli palveluiden ja tukitoimien saaminen ollut sujuvaa ja helppoa. Sen sijaan muutama vanhempi toi esiin myös kokemuksia fyysisen erityistarpeen kaiken ylittävästä vallasta. Eräs äiti kuvasi, että lapsen saatua diagnoosin lievästä kehitysvammaisuudesta ei hoitojärjestelmästä tuntunut enää löytyvän herkkyyttä tunnistaa, että lapsella oli kehitysvammaisuuden lisäksi myös adoptiosta ja pitkästä laitostaustasta johtuvia tarpeita. Äidin mukaan

kaikki lapsen tarpeet selitettiin kehitysvammadiagnoosilla, vaikka adoptiosta johtuvat tarpeet olisivat edellyttäneet huomioimista. Se, että on kaksinkertaisesti erilainen, sekä fyysisesti että myös adoption mukanaan tuomien haasteiden kautta, oli tekijä, joka lisäsi työmäärää, jonka vanhemmat joutuivat tekemään, jotta lapsen adoptiosta johtuvat turvattomuuden tunteet ja käytös huomataan ja myös siihen saadaan apua. Vanhemmat kokivat, että adoptoitua lasta, jolla on jokin fyysinen vamma tai sairaus, harvoin nähtiin terveydenhuollon palveluissa lapsena, jolla on myös adoption mukanaan tuomia kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen haasteita. Tutkimukseni osoittaa, että erityistarpeiset adoptiolapset asettaa marginaaliin niin heidän alkuperänsä kuin erityistarpeensaakin (vrt. Hujala 2011). Sairaudet, vammat ja erityistarpeet kuten myös adoptiotausta ovat yhteiskunnassamme erilaisia, normaalista poikkeavia ja toiseutta tuottavia asioita (vrt. Kulmala 2006, 70), minkä erityistarpeisen lapsen vanhemmat joutuivat kokemaan.

Haastateltavani kokivat joutuvansa olemaan itse aktiivisia ja tekemään paljon saadakseen lapselleen tarvittavat palvelut. Tämä koski erityisesti lapsen adoptio-
menneisyydestä johtuvia tarpeita, joita kutsun adoptioerityisiksi tarpeiksi. Ne olivat tarpeita, joihin oli vaikea löytää apua ja tukea. Erityislasten vanhempien palveluiden käyttöä selvittänyt väitöstutkimus (Särkikangas 2020, 127) on osoittanut, että erityislapselle tarvittavien palveluiden saaminen aiheutti ongelmia erityisesti silloin, kun lapsen oireisiin ei ollut diagnoosia eikä siihen saatavaa palvelupolkua ollut saatavilla. Vastaavasti yhdysvaltalainen tutkimus on osoittanut, että adoptoidun lapsen fyysiseen terveyteen liittyvät tarpeet yleensä havaitaan ja hoidetaan pian lapsen tultua perheeseen, mutta sen sijaan lapsen psyykkiset ja mielenterveydelliset tarpeet jäävät usein diagnosoimatta tai ne tulevat ajankohtaisiksi vasta vuosien kuluttua adoptiosijoituksesta (Lee, Kobulsky, Brodzinsky & Barth 2018, 70). Tutkimustulokseni vahvistavat aiempia tutkimustuloksia. Haastateltavat kokivat, että lapsen somaattisen terveydentilan osalta hoitopolut olivat toimivia ja hyviä, mutta lapsen diagnoosittomiin emotionaalisiin tarpeisiin avun löytäminen oli vaikeaa. Seuraavassa alaluvussa tuon esiin vanhempien kokemuksia siitä, miten adoptio-
menneisyydestä juontuvat erityiset tarpeet näyttäytyivät lapsiperhepalveluissa.

9.3 Adoptoidun lapsen tarpeita ei tunnisteta lapsiperhepalveluissa

Tässä alaluvussa kuvaan vanhempien kokemuksia asiakkuudesta sosiaali- ja perhepalveluiden parissa²⁰. Kutsun näitä palveluita yleisnimikkeellä kunnan lapsiper-

20 Adoptio-
neuvonnan sosiaalityö on myös kunnan sosiaalitoimen alaista kunnallista sosiaalipalvelua. Kunta voi tuottaa palvelun osana omia lastensuojelu- tai perheoikeudellisia palveluita tai kunta voi ostaa palvelun Sosiaali- ja terveysministeriön luvanvaraiselta palveluntuottajalta, joita Suomessa on Pelastakaa Lapset ry. Olen käsitellyt adoptio-
neuvonnan palveluita muista sosiaalipalveluista erillään omassa alaluvussa 9.1.

hepalvelut, joiden näen olevan perheiden tukena lapsen kasvussa, kehityksessä ja kasvatuksessa. Tällaisia kunnallisia palveluita ovat muun muassa lastenneuvola, varhaiskasvatus, koulu, perheneuvola ja muu kunnan tarjoama perhetyö. Haastateltavien kokemukset osoittivat, että vanhempien kohtaama palvelukenttä on monimuotoinen ja hajanainen. Tietoa siitä, mikä palvelutaho ottaa vastuun lapsen hoidosta ja tuesta, ei aina ollut saatavilla.

Haastateltavat toivat esiin kokemuksia siitä, että kotikunnan neuvolassa, päivähoidossa tai koulussa ei ollut riittävästi ymmärrystä adoptiolasten erityisyydestä ja tarvitsevuudesta. Adoption parissa työskentelevien keskuudessa ollut huoli siitä, että päivähoidossa ja koulussa ei ole riittävästi valmiutta kohdata adoptiolasten tarpeita (Adoptioerheet 2018), vaikuttaa tutkimukseni perusteella todelta. Jo yli kymmenen vuotta sitten toteutetussa VAHKE-hankkeessa (Valtakunnallinen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishanke) pyrittiin kehittämään ja lisäämään päivähoitoon ja neuvolaan tietoisuutta adoptiosta ja adoptoitujen lasten erityisyydestä esimerkiksi koulutusten ja tietolehtisten avulla (Vahke-hankkeen loppuraportti 2009). Tutkimukseni osoittaa, että adoptiotietoisuuden lisäämiselle palvelujärjestelmässä on tarvetta edelleen, jotta adoptoitujen lasten tarpeet tulevat huomioiduiksi.

Vanhempien kertomukset sisältävät myös sosiaalisen kontekstin, jossa ne syntyvät, ja ne heijastelevat omaa aikaansa ja kulttuurinsa hyväksytyjä malleja ja tapoja (vrt. Romakkaniemi 2011, 83). Haastateltavat kertoivat sosiaalisista tilanteista ja tapahtumista, joita he olivat lastensa kanssa kokeneet ja joissa adoption erityisyys oli noussut esiin. Näitä kohtaamisia oli usein värittänyt kokemus siitä, että ne olivat yhteentörmäyksiä normaalin vallitsevan ja tavanomaisen kanssa. Eniten kuvauksia näistä tilanteista, joissa lapsi ei ollut täyttänyt oletetun normaalin mittapuita, oli *päiväkodista*. Toinen paikka, jossa törmäyksiä tavanomaisen kanssa tuli, oli *koulu*. Nämä ovat toki selitettävissä jo tutkimukseen osallistuneiden perheiden lasten iällä. Päiväkoti ja koulu ovat instituutioita, joissa lapset viettävät ison osan päivästä, ja selvää on, että adoptoidun lapsen tarpeet ja haasteet tulevat niissä esiin (myös Adoptioerheet 2018). Olennaista on se, miten erityistarpeisiin suhtaudutaan ja millaisena niiden merkitys ryhmässä tai oppimisympäristössä toimimiselle nähdään. Myös *neuvolassa* moni haastateltava kohtasi tietämättömyyttä adoptiosta ja lasten tarpeista. Lapsen kasvua ja kehitystä oli rinnastettu muihin samanikäisiin, eikä aikaa ennen adoptiota huomioitu. Neuvolassa jotkut olivat kohdanneet jopa kyseenalaistamista suositeltujen ja erittäin tärkeiden maahantulotestien (vrt. Lapinleimu 2015) suorittamisesta.

Kertomuksista välittyi, että lapsen adoptiomenneisyydestä johtuvia tarpeita ei tunnistettu, koska esimerkiksi koulun ja päivähoidon toiminnan lähtökohtana oli kulttuurinen näkemys ideaalilapsesta, turvallisissa ja hyvissä olosuhteissa varttuneesta lapsesta. Seuraava aineisto-ote havainnollistaa, miten lapsen adoptiotaustaa ei osattu huomioida koulussa.

PP: ”No entä sitten tuolla terveydenhoidossa tai päivähoidossa tai muualla, niin tuntuuko että siellä, onko siihen, että lapset on adoptoitu niin onko siihen?”
”No ei se niinku erityisesti tuo esille paitsi ehkä sielläkin semmosena vähän ajattele mattomuutena, muistan esimerkiksi sellaisen asian että lapsi siis kun olemme tietysti kertoneet hänen taustansa ja näin ja olemme informoin et kaikki aikuiset siellä tietää sen tarinan. Niin tota siellä oli joku tällainen, että pyydettiin että lapsi tuo mukanaan ristiäisistä tämän valokuvan ja sitten, että joku kertomus siitä, että miten nimi on valittu. No sitten kun mä tota niin sanoin tota, että mites tää asia nyt hoidetaan, kun ei ole ollut mitään tai ei siis ristiäisistä ole mitään kuvaa, että voidaanhan me nyt niinku toki hänen nimestään jotain niinku joku tämä tarina kertoa. Ja hänet vietiin sitten siksi aikaa ryhmästä pois tekemään jotain muuta.”
PP: ”Voi ei.”

”No ei tämäkään nyt oikein tyylikästä ole. Että vois nyt sitten niinku miettiä ne asiat silleen, että ei olis niinku tämmöstä aihetta tai sit se olis jotenki niinku laajempi se aihe niinku käsitellä toisella tavalla. Niinku tällasia kyllä tulee.”
(Teija)

Situaatissa äiti koskettavasti kertoo, miten adoptoidun lapsen tausta ja siihen suhtautuminen oli koulussa tuntematonta ja vierasta, joka suljettiin pois näkyvistä sulkemalla lapsi pois luokan yhteisestä tekemisestä (vrt. Jallinoja 2009). Haastateltavien kokemuksista välittyi tarve olla valppaina ja silmät auki, jotta lapsen adoptiosta johtuvat tarpeet tunnustetaan ja huomioidaan. He kokivat olevansa hyvin yksin näissä yhteentörmäyksissä kulttuuristen ideaalien kanssa. Eräs vanhempi toivoi, että olisi saanut jonkinlaista adoptioammattilaisen apua ja tukea kohdatessaan lapsensa asioissa adoptioerityisyyttä ymmärtämättömiä tahoja, kuten koulun tai perheneuvolan työntekijöitä. Haastateltavista kaksi kertoi olleensa tällaisissa ymmärtämättömyyden tilanteissa yhteydessä myös adoptiokuraattoriin²¹. Eniten tukea näissä yhteentörmäyksissä ja palvelujen kohtaamattomuuksissa haastateltavat kokivat kuitenkin saaneensa muilta adoptiovanhemmilta.

Haastateltavien kertomuksista nousee esiin lapsen adoptiosta johtuvien tarpeiden asianajajana toimiminen (vrt. Sukula 2009; Särkikangas 2020). Adoptio on yhteiskunnassamme marginaalista, ja tutkimukseni vahvistaa näkemystä siitä, että adoptioon liittyvää ymmärrystä ja osaamista adoption erityiskysymyksistä palvelukentässä on liian vähän (ks. Vahke-hankkeen loppuraportti, 71–73). Tämä ymmärtämättömyys näkyi tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa myös tarpeena toimia adoptioymmärryksen tulkkeina palveluiden tuottajille. Haastateltavat kertoivat muun muassa vieneensä tietoa ja materiaalia adoptiosta ja adoptoitujen

21 Adoptiokuraattori on valtakunnallinen maksuton auttajataho adoptiovanhemmille. Adoptiokuraattori työskentelee Yhteiset Lapsemme ry järjestön alaisuudessa. Adoptiokuraattorin toimintaa rahoitetaan STEA:n rahoituksella. Adoptiokuraattorin toiminta on pääasiassa valtakunnallista puhelinpalvelua.

lasten tarpeista päivähoitoon, neuvolaan ja kouluun. Seuraava kouluikäisen lapsen äidin haastatteluote havainnollistaa vanhemman tärkeää roolia lapsen adoptiotautan merkityksen esiin tuomisessa.

”Tietenkin [lapsen nimi] kanssa joutuu erilaisesti tuonne olemaan liikkeellä, koska mä joudun pitämään näitä esitelmiä opettajille tai iltapäiväkerhon ohjajille et hän ei ole ihan vakiotapaus.”

PP: ”Et sä oot tavallaan lapses asianajaja?”

”Kyllä ja puolestapuhuja. Ja sama terveydenhoitajalle ja koululääkärille, jotka on taas uudet tyypit. Ja opettaja on niin nuori, varmasti ihan ok, mutta hänellä ei ole adoptiolapsista mitään kokemusta. Tota et koko ajan sais olla, niinku yrittää kiteyttää jonku tunnin esitelmän siitä, että tämä on [lapsen nimi] ja hänen tausta on tämmönen ja hän toimii sen tähden näin. Että luulen, että se johtuu tästä.” (Leena)

Haastatteluote havainnollistaa, kuinka monen eri ammattilaisen adoptiotietoisuutta äiti pyrki lisäämään, jotta hänen lapsensa tarpeet ja erityisyys koulussa ja myös muissa palveluissa tunnistettaisiin. Haastateltavat toivat esiin, kuinka heidän ymmärrystään ja kokemusta lapsensa tarpeista oli aliarvioitu toistuvasti. Heidän kokemuksensa mukaan lapsen asioiden asianajajana toimiminen oli raskasta, ja se vaati heiltä paljon voimavaroja. Aiempi tutkimus on osoittanut samansuuntaisesti, kuinka adoptiovanhempien äitiyteen ja kasvattajana toimimiseen yhdistyy toisuiden kokemuksia ja tarvetta toimia lapsensa asioiden asianajajana (Sukula 2009, 112). Seuraava haastatteluote tuo esiin haastateltavan kuormittavaa kokemusta tilanteessa, jossa viranomaiset eivät tunnista neet perheen ensimmäistä luokkaa käyvän lapsen tarvetta. Lapsen oireilu näkyi kotona, ja vanhemmat joutuivat isän sanoin käymään suuren *väännön* saadakseen tilanteen rauhoittumaan ja lapsen palaamaan vielä vuodeksi esikouluun. Vanhemmat kohtasivat tilanteessa myös eri palveluiden, esiopetuksen ja oppivelvollisuuden, välisen rajan joustamattomuuden.

”No lopulta, mutta oli se vääntö. Sanoisin, että varmasti moni olis luovuttanut ja että kai meissä sitten on jotain. Ja toki onhan meissäkin varmaan hirveesti kaikkee, mutta, että tässä me oltiin kuitenkin oikeassa niinku.”

PP: ”Joo joo.”

”Että kukapa sitä lasta muuten tuntee, jos ei me.” (Pentti)

Isä asettaa aineisto-otteessa myös itsensä arvioinnin kohteeksi sanomalla, että *onhan meissäkin varmaan hirveesti kaikkee*. Hän tekee oman vanhemmuutensa epätäydellisuuden näkyväksi, mutta kuitenkin kokee ylpeyttä omasta toiminnastaan ja arvioi, että moni muu olisi vaikeassa tilanteessa luovuttanut. Kokemus oman vanhemmuuden ja lapsensa tuntemisen kyseenalaistamisesta näyttäytyi samankaltaisena

myös muidenkin haastateltavien kertomuksissa. Tunne siitä, että omaa kokemusta ja lapsensa tuntemista ei uskota, sai haastateltavat kokemaan epäuskoa ja epätoivoa, jotain mitä vastaan oli jaksettava taistella.

Tarvittavien palveluiden hakemisen vaikeus näyttäytyi arkea kuormittavana tekijänä. Moni haastattelemani vanhempi käytti kielikuvaa taistella kuvatessaan omaa rooliaan siinä, että hän pyrki löytämään ja saamaan tarvittavaa apua lapselleen. Eräs äiti kuvasi, että yrittäessään saada lapselleen riittävät tukitoimet ja pyrkiessään saada viranomaiset ymmärtämään ja tunnistamaan lapsensa tarpeet, niin hän ei lannistu, vaan toteaa: *minä taistelen*.

PP: ”Eli joudut vanhempänä kauheesti itse tekemään hommaa sen eteen, että saa lapselle tarvittavat?”

”Ja välillä se tuntuu siis todella turhauttavalta, koska tota, no välillä jopa niinku siis ei edes kuunnella, mitä vanhemmat sanoo, vaan niinku asiantuntijat keskustele joo keskenään. Muistan eräänkin palaverin sairaalassa, jossa tota minä olin siis vanhempänä olin ainoa vanhempien edustaja, ja paikalla oli vissiin 11 muuta ihmistä. Ja mulla sattuu olemaan flunssa ja mua yskitti joka kerran, kun mä rupesin puhumaan, et mä en pystynyt puhumaan tälleen niinkun nyt. Niin mä sit yhtäkkiä sit vaan huomasin, että nää 11 näin juttelee täällä niinku keskenään ja joka kerta, kun mä yritän jotain sanoa niin, mut vähän niinku dissataan siinä.... Mä olin ihan niinku, että vähän kiva, kun te ette kuuntele mua ollenkaan.”

PP: ”Niin niin. Eli sä joudut taistelemaan, sä käytit sanaa taistella?”

”Kyllä minä taistelen. Minä hion miekkaa aina välillä, ja sitten minä taas taistelen.” (Teija)

Tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa taistelu koski erityisesti tuen tarpeiden tunnistamista ja riittävän tuen saamista, kun kyseessä oli epämääräinen adoptioon liittyvä oire. Tällaisia olivat adoptiomenneisyyteen liittyvät kehitykselliset traumat²², joiden kanssa vanhemmat itse olivat lapsensa kanssa tekemisissä päivittäin. Useat haastateltavat toivat esiin, että he joutuivat näkemään paljon vaivaa, jotta lapsen oireilu ymmärretään oikein. Myös tuore väitöstutkimus (Särkikangas 2020) on osoittanut, että erityislapsen vanhemmat joutuvat ensin itse tiedostamaan lapsensa tarpeet, jonka jälkeen heidän pitää saada myös palveluntarjoajat ymmärtämään ne. Eli he siirtyvät ohjaamaan ja neuvomaan ammattilaisia työssään ja muuttuvat asiakkaasta järjestelmän palvelijaksi. (Mt., 129–132.) Tämänkaltaisessa ristiriitaisessa tilanteessa jotkut haastateltavani pohtivat myös, että saavatko he hankalan asiakkaan

²² Kehityksellisellä traumalla tarkoitetaan varsin monimuotoista ja pitkäaikaista, useita ja toistuvia traumatisoivia tapahtumia ja toimintatapoja sisältävää vaurioitumista, joka tapahtuu lapsuuden aikana erityisesti läheisissä ja lapsen kehitykselle keskeisissä ihmissuhteissa (Mäkipää 2018, 13).

maineen (vrt. Pohjola 2010, 21; myös Särkikangas 2020, 128), kun he uupumatta yrittivät löytää lapselleen oikeat palvelut ja tukitoimet. Emotionaalisesti tarvitsevan lapsensa tarpeet sensitiivisesti huomioiva vanhempi, sellainen mitä adoptiionevonnassa adoptiota edeltävästi oli etsitty (myös Eriksson 2016, 89), olikin palvelujärjestelmän näkökulmasta vaativa vanhempi. Haastateltavani eivät tulleet kuulluiksi omassa asiassaan, eikä heidän kykyään olla oman arkensa ja lapsensa tarpeiden parhaita asiantuntijoita arvostettu (Pohjola 2010, 59). Heidän kokemuksistaan välittyi ärtymystä ja kiukkua palvelujärjestelmän toimimattomuutta kohtaan.

Haastatteluun osallistuneet joutuivat myös kohtaamaan oman vanhemmuutensa ja kasvatuksensa kyseenalaistamista etsiessään tarvittavia palveluita lapselleen. Kun adoptiomenneisyydestä koituvia erityisiä tarpeita ei tunnistettu, lapsen oireilu nähtiin usein kasvatuksen ja vanhemmuuden puutteina (myös Poikonen 2018, 32). Moni kertoi tullessa ohjatuksi perheneuvolaan, vaikka he itse kokivat, että lapsi tarvitsi lastenpsykiatrista konsultaatiota tai tukea. Oman vanhemmuuden kyseenalaistaminen tuntui kurjalta ja loukkaavalta. Eräs äiti toi esiin, että etsiessään lastenpsykiatrista apua lapsensa adoptiosta johtuviin tarpeisiin hän kohtasi perheneuvolassa kysymyksiä heidän kasvatustavoistaan ja kehotuksia rajojen asettamiseen. Hän koki sen nöyryyttävänä. Huonon olon tunnetta lisäsi se, että hän oli adoptiionevonnassa kaikin tavoin pyrkinyt osoittamaan olevansa hyvä tuleva vanhempi (vrt. Eriksson 2016c, 89; Pösö 2003). Samalla haastateltavat arvioivat oman uskonsa palvelujärjestelmän toimivuuteen horjuneen. He kokivat, että joissain tilanteissa lapselle sopivan ja riittävän avun saaminen viivästyi merkittävästi tämän ymmärtämättömyyden vuoksi.

Adoptiota tarkastellaan usein kapea-alaisesti hyväosaisten perheiden keinona perheellistyä. Tämä tarvitsevan lapsen ja pärjäävien vanhempien välinen ristiriitaisuus näyttäytyy myös palveluissa, eikä adoptoidun lapsen tarpeita aina tunnisteta. Myös aiempi tutkimus on osoittanut, että adoptiovanhempien poikkeava rooli sosiaalipalveluiden stereotyyppisestä asiakkaasta vaikuttaa myös tarjottuihin palveluihin (Eriksson 2016, 87). Samalla tavoin kuin lapsen erityistarpeisuus voi johtaa ”ongelmaluokitteluun”, voi vastaavasti vanhempien asema asettaa heidät ”pärjäävyysluokitteluun”. Myös adoptio itsessään voi muodostua ongelmia korostavaksi nimittäjäksi, joka määrittää kaikkia lapsen saamia palveluita. Luokittelu ja yleistykset sisältävät riskin asiakkaiden todellisten tarpeiden peittymisestä (vrt. Pohjola 2010, 35–37). Myös lasten ja vanhempien tarpeet yhdistävä ja yleistävä perheen luokittelu saattaa johtaa harhaan.

Adoptiota harvoin mielletään lastensuojeluksi, mitä vahvistaa myös oma erillislainsäädäntö. Adoptoidut lapset ovat kuitenkin olleet omassa syntymämaassaan lastensuojelutoimenpiteiden kohteena, ja he tulevat sijoitetuksi adoptioperheeseensä. Tutkimus on myös osoittanut, että adoptioperheet tarvitsevat lastensuojelun palveluita lapsen eri ikä- ja kehitysvaiheissa (Lehtovaara 2014). Julkaisu Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana – opas adoptiovanhemmille sekä sosiaali- ja terveyden-

huollon ammattilaisille (Adoptioiperheet ry 2018) on ensimmäinen julkaisu, joka on koonnut yhteen sekä ammattilaisten puheenvuoroja että adoptioiperheiden kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta ja sitä edeltäneistä tukitoimista. Julkaisun artikkeleissa keskitytään juuri adoptiospesifeihin erityistarpeisiin ja niihin saatavaan tukeen. Julkaisussa käsitellään adoptiota edeltävää adoptioneuvontaa sekä kokemuksia kasvatus- ja perheneuvolasta, kouluterveydenhuollosta, vertaisryhmistä sekä lastensuojelun laitoshoidosta. Oppaan adoptiovanhempien kokemussitaateissa on osuvasti kiteytetty adoptioiperheiden tarve: ”Erityistarpeisten lasten adoptioiperheille tulisi määrätä sosiaalityöntekijä, joka kulkisi rinnalla alusta lähtien siihen asti, kunnes lapsi on täysi-ikäinen. Ei valvomaan, eikä ohjaamaan tai arvioimaan, vaan tukemaan ja puolustamaan.” (Adoptioiperheet ry 2018, 5.) Myös tutkimukseeni osallistuneet äidit ja isät kaipasivat tämänkaltaista tukea toimimiseen palvelujärjestelmässä.

9.4 Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän sisäinen kohtaamattomuus

Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien erityistarpeiset adoptoidut lapset olivat sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon palveluiden tarpeessa ja asiakkuudessa. Tämä kokonaisvaltainen näkökulma tarjoaa mahdollisuuden tarkastella sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän sisäistä toimivuutta vanhempien kokemana.

Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien asiakkuuden kokemukset sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista tuovat esiin palvelujärjestelmän keskinäisen sisäisen kohtaamattomuuden. Haastateltavieni kokemukset kuvastivat tilanteita, joissa sosiaali- ja terveydenhuollon vuoropuhelu lapsen asioissa uupui tai se oli hyvin vähäistä. Terveydenhuollon palveluiden parissa ei tunnistettu lapsen adoptiosta johtuvia tarpeita, ja sosiaalihuollon palveluissa ei ollut vuoropuhelua lapsen fyysisen terveydentilaan liittyen. Eri palveluiden keskinäinen koordinointi oli puutteellista ja jäi haastateltavien kokemuksen mukaan oman aktiivisuuden varaan.

Viranomaisten taholta tuleva ”valta” näyttäytyi myös kohtaamattomuutena, jolloin perheen ja lapsen tarpeita ei tunnistettu tai heidät ohjattiin hakemaan apua toisaalta. Tämänkaltaisen valta, joka ohitti vanhempien omat kokemukset, oli haastateltavien mukaan monella tapaa kasvotonta ja kohtaamatonta. Vastustus ja kyseenalaistaminen oli monesti toisten viranomaisten selän taakse menemistä, ja siihen vastaaminen oli haastateltavien mukaan vaikeaa. Moni kuvasi tilanteista selviämistä hyvän tuurin tai oman sitkeyden ansioksi. Erään pariskunnan kertomuksesta välittyi, kuinka tarvittavien tukitoimien saaminen lapsen lastenpsykiatriseen tarpeeseen edellytti suuren määrän puhelinsoittoja ja lausuntojen vaatimista. Vaativuudessaan ja työläydessään he vertasivat toimintaansa pienen tai keskisuuren hoivayrityksen hallinnointiin.

Vaikeudet avun saamisessa olivat monen haastateltavan mukaan rakenteellisia.

Tyypillistä oli pallottelu viranomaisten kesken tai eri hallinnonalojen välillä ja asian siirtäminen aina seuraavalle ammattilaiselle. Vanhemmat kokivat, että kenelläkään ei ollut kokonaisvastuuta siitä, että tarvittava hoito tai tuki lapselle saadaan. Eräs äiti kertoi, että hänellä oli valtava mappi, jonne hän oli arkistoinut kaikki lapsen terveydentilaan ja hyvinvointiin liittyvät dokumentit ja lausunnot eri tahoilta, jotta edes jossain oli kokonaiskäsitys lapsen tilanteesta (vrt. Särkikangas 2020, 132–136). Haastateltavien kokemukset osoittivat, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut eivät kohtaa todellisuudessa. Ne eivät vanhempien kokemusten mukaan puhuneet ”samaa kieltä”. Esimerkiksi terveydenhuollon palvelut sujuivat, kun palveluiden tarpeelle oli selkeästi osoitettavissa diagnoosi, mutta vaikeuksia saada tarvittavia palveluita syntyi, kun kyseessä oli adoptioon ja varhaisen vaiheen hoivan traumaan liittyvä tarve. Kun sosiaali- ja terveydenhuollon sisäinen kommunikaatio ei toiminut tai oli puutteellista, se loi edelleen lisää paineita vanhemmuuteen.

Vanhempien asiakkuuden kokemukset heijastelevat myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän toimimattomuutta. Haastateltavien kokemukset osoittavat, että adoptoidun lapsen tarpeet ja adoptioperheen tarpeet eivät tule huomioiduiksi kokonaisuutena. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteena oleva saumaton palveluiden yhteistyö ja siihen liittyvä ennalta ehkäisevä luonne ei tutkimukseni mukaan toteudu. Koska erityistarpeiset adoptoituidut lapset ovat haavoittuvassa asemassa, palveluiden herkkä ja oikea-aikainen saatavuus olisi ensisijaisen tärkeää. Ulla Särkikangas (2020) on väitöstutkimuksessaan tutkinut erityislasten perheiden sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttöä. Hänen tutkimuksensa on tuonut esiin, että erityislapsen vanhemmat joutuvat tekemään monimuotoista työtä ja käyttämään suuren ajan oikeiden ja riittävien palveluiden hakemiseen ja palveluiden organisointiin. Tutkimuksen mukaan vanhemmat tekevät töitä, jotka kuuluisivat palveluntuottajan vastuulle. (Mt. 2020, 129–132, 142.) Tutkimukseeni osallistuneiden kokemukset olivat samansuuntaisia ja yhteneväisiä Särkikankaan tulosten kanssa. Lapselle soveltuvien palveluiden etsimiseen, hakemiseen ja tarvittavien lausuntojen saamiseen kului paljon aikaa ja voimavaroja. Särkikangas (2020, 145) näkeekin paradoksaalisena, että juuri erityislapsen vanhemmat joutuvat ohjaamaan ja valvomaan ammattilaisten työtä tilanteessa, jossa heidän omat voimavaransa ovat muutenkin vähissä lapsen tarvitsevuuden vuoksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän toimimattomuus johti myös tukiviidakossa taiteiluun. Monella lapsella oli konkreettisten tukitoimien, kuten fysioterapian, toimintaterapian tai muun vastaavan lisäksi monenlaisia taloudellisia yhteiskunnan tukia, kuten vammaistukea ja omaishoidontukea. Ne ovat tukia, joiden avulla yhteiskunta pyrkii korvaamaan lapsen hoidettavuudesta koituvia kustannuksia vanhemmille, jotka itse pitävät lapsesta huolta. Haastateltavat toivat esiin, että erilaisten tukihakemusten täyttäminen ja tukien hakeminen lapselle oli haastavaa. Myös tieto perheelle kuuluvista tukimuodoista oli vaikeasti löydettävissä. Jotkut haasteltavat kertoivat saaneensa vertaisiltaan tiedon mahdollisuudesta hakea

tiettyjä tukia. Tukien saamiseksi oli myös joka kerta kohdattava omat tunteensa ja kuvattava rankalla tavalla oman lapsensa ja perheensä tarvitsevuus.

”Sitten mietin kerran sitä niin, että toi tukitoimien hakeminenkin on jo niin rankkaa, niinku jokaiseen hakemukseen sä käytännössä haukut sen oman lapsen, ja mahdollisimman paljon vielä. Et se ei osaa sitä eikä se osaa tätä eikä se tuotakaan osaa ja tää on vaikeeta ja mulla on niin rankkaa ja meillä on niin kauheeta. Siis kerran kun.”

PP: ”Siis onko se niin, että ne ei tehoa ellet sä laita sinne niinku pahimman kautta?”

”Joo se pitää niinku kirjoittaa, kun vielä vähän niinku yli, mitä se oikeesti niinku on. Ja vaikka sen kirjoittaa niinku se oikeesti on, niin sekin on joskus jo karmeeta luettavaa. Kun itse rupean lukemaan, että herranjumala, että miten mä ylipäättään selviydyn aamusta puoleen päivään, kun siihen mennessä on jo X määrä haasteita (naurua).” (Teija)

Aineisto-otteessa äiti tuo esiin, kuinka hänen oli joka kerta tukia hakiessaan lähes haukuttava oma lapsensa (ks. myös Tonttila 2006). Samalla, kun hän näki oman arkisen todellisuutensa hakemuksen muodossa, hän pohti, miten hän ylipäättään selviää arjestaan. Lapsen tarpeiden kuvaaminen ja esiin tuominen jäivät usein vanhempien omalle vastuulle, eivätkä haastateltavat olleet saaneet tukea niiden täyttämiseen sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiltä. Tukiviidakossa onnistuminen ja myönteisen päätöksen saaminen oli monelle vanhemmalle lopulta voitto: osoitus siitä, että joku toinenkin, joku viranomainen, oli ymmärtänyt, miten raskasta tai kuormittavaa perheellä oli.

Tutkimukseni osoittaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ei riittävästi tarkastella lapsen ja perheen tarpeita kokonaisuutena. Erityisen lisän palveluiden haasteisiin loivat adoption erityisyys ja adoptioerityiset tarpeet. Haastateltavat kokivat olevansa yksin lapsen tarpeiden kanssa, ja avun löytäminen niihin oli vaikeaa. Tämä puhuu myös vahvan ja oikea-aikaisen tuen tarpeesta. Jari Sinkkonen (2015) peräänkuuluttaa Suomeen lastensuojelun moniammatillisia osaamiskeskustoja. Hän puhuu sijaishuollon ja perhehoidon sosiaalityön sekä myös lastenpsykiatrisen osaamisen kumppanuuden tavoitteesta. Tämänkaltaisesta lasten kiintymyshistoriaan ja traumataustaan sekä lastenpsykiatrisen perehtyneestä yksiköstä olisi apua ja tukea sijoitetuille lapsille, mutta myös adoptiolapsille ja heidän perheilleen. Tutkimukseni osoittaa, että adoptioerityiset tarvitsevat kokonaisvaltaista sosiaali- ja terveydenhuollon tukea, jotta voidaan välttää suuremmat tarpeet, kuten lastensuojelun tarpeet. Tarve oikea-aikaiselle traumataustaisen lapsen tarpeita ymmärtävälle tuella on ilmeinen. Tällainen ennalta ehkäisevä, tarpeet tunnustava lähestymistapa säästää monen perheen huolta lapsesta ja lapsen pärjäämisestä ja on myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kustannusten näkökulmasta rahaa säästävää. Myös Hanna

Raaska (2015, 57) näkee psykiatrian alan väitöskirjansa loppupohdinnassa tärkeäksi, että tuleville ja nykyisille adoptiovanhemmille tarjotaan realistista informaatiota adoptoitavien lasten tarpeista liittyen kehityksellisiin ja kiintymyssuhteen tarpeisiin, ja että heille tarjotaan lisäksi välineitä mahdollisista ongelmista selviytymiseen (myös Lee ym. 2018, 66–68). Tarve sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden paremmalle yhteistyölle ja vuorovaikutukselle nousee näkyväksi tutkimuksessani. Myös tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmämuutoksessa on tärkeää huomioida adoptioiperheiden ja -lasten monimuotoiset tarpeet sekä turvata adoption erityisosaaminen palveluissa.

10 POHDINTA

10.1 Vanhempien kertomusten merkitys

Adoptioon ja erityistarpeisen lapsen vanhemmuuteen liitetään riskejä. Erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen liittyy adoptiosta käytävässä keskustelussa ja ohjeistuksissa vaikean ja raskaan elämän sekä vaativan vanhemmuuden merkityksiä (STM 2013; Mäkipää 2006). Oletut riskit kiinnittyvät niin adoptoidun lapsen menneisyyteen ja aiempiin kokemuksiin elämästä kuin myös vammasta tai sairaudesta johtuviin kuormitustekijöihin. Erityistarpeisten lasten adoptoimisen määrän kasvaessa ja edellä esitettyjen uhkien korostuessa kiinnostuin aiheen tutkimisesta ja halusin tietää ilmiöstä lisää. Tutkimustani on motivoinut kysymys siitä, mitä erityistarpeisen lapsen adoptoiminen käytännössä tarkoittaa. Tutkimuksessani olen tarkastellut, miten adoptoidun lapsen erityistarpeisuus ymmärretään niin adoptiota edeltävissä kuin myös adoption jälkeisissä palveluissa. Olen halunnut saattaa näkyviksi erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemusten avulla *elätyn perheen* (Kuronen 2003, 120) kertomuksia pelkkien malli- tai kauhutarinoiden sijaan.

Tutkimukseni johtajatuksena on ollut, että tarkastelemalla erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksia pystymme paremmin ymmärtämään erityistarpeisuuteen liitettyjä uhkia ja vaikeuksia. Päättökysymyksessäni kysyin, *millainen on erityistarpeisen adoptiolapsen vanhemman kokemus vanhemmuudesta ja sen rakentumisesta*. Olen asettanut tutkimukselleni myös tarkentavia tutkimuskysymyksiä voidakseni tavoittaa, *miten tutkimukseen osallistuvat kuvaavat omaa adoption päätöksentekoprosessiaan, minkälaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuvat antavat vanhemmuudelleen ja minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on elämästä erityistarpeisen lapsen kanssa*.

Tutkimukseni keskeisin tulos ja vastaus päättökysymykseeni kiteytyy vanhemmuuden kulttuurisiin ideaaleihin ja tavanomaisen perhe-elämän toiveeseen. Selvittäessäni, mikä on vaikeaa ja erityistä, kun puhutaan erityistarpeisen lapsen adoptoisesta ja elämästä erityistarpeisen adoptiolapsen kanssa, korostui haastattelieni kertomuksissa kiinnittyminen tavalliseen ja onnelliseen lapsiperhe-elämään. Tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien elämä merkityksellistyi tavallisena erityisen sijaan. Adoptiovanhempien kokemuksissa erityistarpeet, erityisyys, eivät nousseet ylitse sellaisen tavanomaisen perhe-elämän, jota haastateltavat olivat lapsen adoptoisella tavoitelleet. Ero normaaliin oli läsnä kertomuksissa, mutta silti se sai haastateltavien kokemuksissa merkityksen heidän perheessään ja elämässään

tavanomaisena ja normaalina. Erot tulivat näkyviksi suhteessa kodin ulkopuoliseen maailmaan, joka koettiin pelottavana ja ymmärtämättömänä.

Tutkimukseen osallistuneet äidit ja isät merkityksellistivät vanhemmuuttaan yleisten ihmisen elämään ja sen jatkuvuuteen liittyvien tavanomaisten merkitysten avulla. Onnea tuotti mahdollisuus olla äiti tai isä ja voida seurata ja tukea lasta hänen kasvussaan ja kehityksessään. Tavallinen arki lapsen kanssa tuotti onnellisuutta ja vastasi heidän mielikuviaan toivomastaan vanhemmuudesta. Käänteisesti myös kuormittavat tekijät kiinnittyivät tavanomaisiin vanhemmuuteen liitettyihin tavoitteisiin, kuten haluun olla mahdollisimman hyvä vanhempi lapselleen. Kulttuurisesti muotoutuneen mallivanhemman (vrt. Kulmala 2004) viitan päälle omaa kuormittavuuttaan loi myös ideaalisen adoptiovanhemman roolin luomat paineet (vrt. Lindgren 2018; STM 2013). Se näyttäytyi haastateltavien kertomuksissa tietoisuutena lapsensa adoptioon liittyvästä tarvitsevyydestä, jota vasten he peilasivat omaa vanhemmuuttaan. Tietoisuus merkityksellistyi haluna olla mahdollisimman hyvä äiti tai isä lapselle, joka oli adoptiota edeltävästi joutunut kokemaan menetyksiä ja puutteellista kohtelua. Tutkimukseeni osallistuneet adoptiovanhemmat uskalsivat kertomuksissaan kuitenkin puhua myös vanhemmuutta kuormittavista asioista, epäonnistumisen kokemuksista ja jopa uupumisista kulttuurisen hyvän adoptiovanhemmuuden mallitarinan vastaisesti.

Tutkimukseni työnimenä oli pitkään ”Tavallisia lapsia, onnellisia vanhempia”, joka korostuneesti toi esiin tavallisuuden ja normaaliuden vaadetta ja tavoitetta, joka tutkimukseen osallistuneilla vanhemmilla oli. He toivoivat lasta voidakseen olla vanhempia ja voidakseen perustaa perheen. Lisäksi he halusivat onnistua vanhemmuudessa ja olla hyviä vanhempia. Tutkimuksen työnimenä se oli toimiva, mutta kokonaisuutena tutkimustuloksia tarkastellen kuitenkin liian yksinkertaistava jättäen ulkopuolelle sen puolen erityistarpeisen lapsen adoptiovanhemmuudesta, joka ei aina täytäkään vanhemmuuden ja perhe-elämän ideaaleja. Pohdinnassa on hyvä myös kriittisesti tarkastella sitä, onko tavallisen, onnistuneen ja hyvän vanhemmuuden painottuminen haastattelemieni vanhempien kokemuksissa kuitenkin käänteisesti osoitus siitä, miten vahvoja ja läpitunkevia ovat kulttuuriset ja ihmisen sisäiset mallit ja odotukset siitä, millainen elämän ja perheen tulisi olla. Näin ollen olen tutkimukseni lopullisessa otsikossa palannut käsitteellisempään otsikkoon, jossa vanhemmuuden rakentuminen nousee keskeiseen asemaan. Vanhemmuus rakentuu niin yksilön sisäisille kuin yhteiskunnan kulttuurisille odotuksille, toiveille, tarpeille ja todellisuuksille.

Tutkimukseni tuo esiin, että erityistarpeisen lapsen tietoisesti adoptoineet vanhemmat olivat jo päätöksellään adoptoida lapsi, joka ei ollut ”pieni, terve ja täydellinen”, kyseenalaistaneet ideaalien ja normien mukaiset ajatukset adoptiolapsesta. Lapsen fyysinen vamma tai sairaus oli tutkimukseen osallistuneille etukäteisvalmistautumisen myötä normaali asia, joka ei tuottanut heille häpeää tai syyllisyyttä, kuten biologisesti erityistarpeisen lapsen vanhemmiksi tulevat usein kokevat (Glidden

1990). Tutkimukseni myötäilee aiempaa erityistarpeisen lapsen adoptiota koskevaa tutkimusta (Perry & Henry 2009), että vanhempien tietoinen valmius vastaanottaa perheeseen lapsi, jolla on jokin fyysinen vamma tai sairaus, on tekijä, joka auttaa heitä myös suhtautumaan lapseen ja hänen kehitykseensä realistisin odotuksin. Se myös auttoi tutkimukseni vanhempia löytämään onnea ja iloa tavallisesta arjesta, vaikka siihen ajoittain liittyi myös kuormittavia tekijöitä.

Lapsen adoptoimiseen liittyvät eettis-moraaliset näkökulmat näyttäytyivät tutkimukseen osallistuneiden vanhempien omaan elämäkertomukseen sopivina valintoina (vrt. Abend 2012), joiden avulla heidän oli mahdollista saada toivomansa lapsi perheeseen. Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen valintana merkityksellistyi vanhempien kertomuksissa eettisesti perusteltuna ja hyvältä tuntuvalta ratkaisulta. Huomioitavaa on, että riippumatta siitä, oliko erityistarpeisen lapsen adoptoiminen selkeä arvoihin perustuva valinta vai adoptioprosessin aikana muotoutunut valinta, olivat vanhemmat tyytyväisiä ratkaisuunsa, ja he olisivat valmiita tekemään sen uudestaan. Tutkimukseni tulos myötäilee aiempia tutkimustuloksia tietoisin valinnan merkityksestä positiiviselle adoptiokokemukselle (Lindström ym. 2013; Martin & Rosenhauer 2016). Erityistarpeisen lapsen adoptoimisesta oli muodostunut haastateltaville omanlainen adoptiovanhemmuuden polku, jonka he olivat hyväksyneet osaksi omaa elämäkertomustaan.

Oman sisäisen hyväksynnän lisäksi haastateltavien selviytymisen tukena arjessa tarvitsevan lapsen kanssa olivat omat joustavat ja sinnikkäät elämänsenteet sekä läheisten ja vertaisten tuki. Omien läheisten ja vertaisten parissa vanhemmat myös kokivat, että erityinen saattoi olla ihan tavallista. Samaa kokeneiden vertaisten tuki näyttäytyi aineistossani tärkeänä, ja huomioitavaa on, että vanhemmat kiinnittyivät voimakkaasti muihin adoptiovanhempiin, eikä lapsen erityistarve muodostunut yhtä vahvaksi yhteyttä luovaksi tekijäksi. Adoptiovertaisten kanssa tärkeään asemaan tuessa nousi yhteinen ymmärrys siitä, mitä adoptio tarkoittaa ja miten se voi näkyä perheiden elämässä ja lapsen käyttäytymisessä (myös Weistra & Nikki 2017). Tutkimukseni tulos osoittaa, kuinka lapsen adoptoiminen tavanomaisesta biologisesta perheenperustamisesta poikkeavana tapana on erityistä, ja sitä voi ymmärtää vain toinen sen kokenut.

Merkittävä tutkimustulos on se, että vastoin fyysisesti erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen liitettyjä uhkia ja vaikeuksia eivät lapsen fyysiset tarpeet näyttäytyneet vanhempien kertomuksissa arkea ja elämää kuormittavimpina tekijöinä. Tutkimukseen osallistuneiden kokemus tuo esiin, että lapsen fyysiseen terveyteen liittyviin sairauksiin ja vammoihin löytyi selkeät hoitopolut ja lapsen saama diagnoosi auttoi riittävien palveluiden saamisessa (myös Särkikangas 2020). Sen sijaan adoptoidun lapsen adoptiota edeltävän menneisyyden ja varhaisen vaiheen hoivan puutteet sekä hänen kokemansa kehitykselliset traumat, joita tutkimuksessani kutsun adoptioerityisiksi tarpeiksi, näyttäytyivät vanhempien kertomuksissa selkeästi lapsen fyysisiä erityistarpeita enemmän kuormittavina tekijöinä vanhemmuudessa.

Tutkimukseni osoittaa myös, että ongelmia riittävien palveluiden saamiseksi aiheuttivat myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän hajanaisuus ja sisäinen kommunikointimattomuus sekä siitä syntyvä tukiviidakko.

Tutkimukseni yhtenä tavoitteena tutkimusprosessin alussa oli pystyä paremmin käsitteellistämään adoptiolapsen erityistarpeisuutta ja tehdä näkyväksi, mitä se tarkoittaa. Erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen liitettyjen sairauksien ja vammojen uhan sijaan tutkimukseni nostaa siis yllättäen keskiöön adoptioerityisyyden. Tarkastelemalla erityistä on ollut mahdollisuus nähdä lähelle ja tavoittaa jotain yleistä koko adoptioprosessiin liittyvää. Havainto on merkittävä myös siksi, että adoptioerityisten tarpeiden voidaan nähdä koskevan kaikkia adoptoituja lapsia, ei vain fyysisesti erityistarpeisia. Vakavat menetykset ja puutteet varhaisen vaiheen hoivan kokemuksissa ovat lasta traumatisoivia ja vaikuttavat monella tapaa lapsen ja perheen elämässä. Näihin adoptioerityisiin tarpeisiin saatava tuki oli vanhempien mukaan vaikeasti löydettävissä ja saatavissa. Vanhempien kokemukset vahvistivat myös näkemystä siitä, että lapsen adoptioon liittyvää erityisyyttä ei suomalaisessa palvelujärjestelmässä tunnusteta hyvin. Haastatellut vanhemmat joutuivat olemaan itse aktiivisia riittävien palveluiden saamiseksi lapselleen ja toimimaan lapsensa adoptioon liittyvien tarpeiden puolestapuhujana ja asianajajana. Tämä tutkimustulos omalta osaltaan antaa yhden näkökulman erityistarpeisen lapsen adoption määrittelyyn ja vahvistaa näkemystä siitä, että adoptoitujen lasten psyykkis-emotionaaliset ja kehitykselliset tarpeet tulee vielä voimakkaammin nähdä todellisena erityistarpeena.

Tutkimukseni tekee näkyväksi, että erityistarpeisen lapsen adoptoiminen on hyvin yksilöllinen prosessi ja lapselle mahdollisuus perheeseen. Adoptiotyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten suhtautuminen erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen näyttäytyy tutkimukseni perusteella yksioikoisena ja riskejä korostavana. Voin täysin yhtyä Pia Erikssonin (2016c, 2017) näkemukseen, että adoptionevannon sosiaalityössä olisi tärkeä siirtyä riskidiskurssista mahdollisuuskurssiin. Tutkimukseeni osallistuneiden adoptiovanhempien kokemukset osoittavat, että hyvinkin erilaisista lähtökohdista ja hyvin erilaisilla tarpeilla lapsella on mahdollisuus saada rakastava koti ja pysyvät ja jaksavat vanhemmat. Jokainen lapsi on yksilö, jota ei määritä adoptio eikä erityistarve, vaan lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, ja jokaisen lapsen oikeus tulla huomatuksi juuri omana itsenään on ensisijaista. Adoptoituja lapsia tulee kohdella yksilöinä, jotka tarvitsevat rakkautta, suojaa, huolehtimista, pysyvyyttä, hyväksyntää ja hoivaa, kukin omalla tavallaan. Samalla tavoin adoptiovanhemmat ovat yksilöllisiä ja omanlaisiaan, ja heidät tulee kohdata muistaen, että heillä on mahdollisuus tarjota pysyvä ja rakastava koti lapselleen. Adoptoidut erityistarpeiset lapset ja heidän vanhempansa tulisi ensisijaisesti nähdä lapsina, vanhempina, äiteinä ja isinä, ei erityistarpeiden, ongelmien tai diagnoosien lävitse, vaan tuntevina ja kokevina ihmisinä (vrt. Pohjola 2010, 52–53). Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen on myös mahdollisuus hyvään ja lapsen tarpeet huomioivaan elämään.

10.2 Tutkimuksellisten valintojen tarkastelua

Tutkimukseni aineisto on kokemuksellinen, ja teoreettis-metodologisena valintani on ollut fenomenologinen asennoituminen (vrt. Väyrynen 2007) yhdessä hermeneuttisen ymmärtämisen kanssa. Fenomenologinen asenne on näyttäytynyt mielentilana, jossa olen halunnut nähdä ja kuulla haastateltavieni kokemuksia ilman teoreettisia ennakkokäsityksiä. Tiedostan hyvin ennakkokäsityksistä pidättäytymisen mahdottomuuden, mutta näen olennaisena juuri asennoitumisen ja tahtotilan mahdollisuutena avoimesti lähestyä haastateltavien kokemuksia. Tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kokemuksen tavoittaminen fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan avulla on tarjonnut mahdollisuuden ymmärtää ja jäsentää ilmiötä paremmin. Toisaalta fenomenologinen lähestymistapani voidaan nähdä myös tutkimukseni luotettavuuden näkökulmasta haasteena. Haastateltavien kokemuksiin avoimesti asennoituminen on siis mahdollisuus, mutta samanaikaisesti oikean tulkinnan varmistaminen on mahdotonta. Ajattelen vastauksena jo aiemmin esittämäni kysymykseen, *voiko toisen kokemusta koskaan ymmärtää*, samalla tavoin kuin Riitta Granfelt (1998), että tutkijan tehtävänä ei olekaan olla tutkittavien kaiku, vaan päättelyn ja ymmärtämisen avulla löytää jotain, jota tutkittavat eivät omista lähtökohdistaan pystyisi tavoittamaan. Tutkijana tekemieni valintojen pohjalla on ollut halu kunnioittaa haastateltavieni vanhempien kokemuksia, ja ymmärtämisen ehtona olen pitänyt sitä, että haastateltavien minulle vuorovaikutuksessa kertomuksissaan välittämät merkitykset ovat todellisia ja siten tulleet jaettaviksi ja yhdessä ymmärretyiksi (Kulmala 2006).

Tutkimukseeni haastateltavien adoptiovanhempien määrä (13 vanhempaa) ei mahdollista tulosten yleistettävyyttä, mutta aineiston laajuus ja rikas sisältö on tarjonnut mahdollisuuden löytää ilmiöstä sellaisia asioita, joiden avulla voimme ymmärtää sitä paremmin. Yleistettävyyden sijaan fenomenologis-hermeneuttisen tutkimustavan hyötynä ja etuna on sen sovellettavuus samankaltaisiin tilanteisiin. Tulokset voivat siten toimia hyvänä välineenä ymmärryksen lisäämiseen erityistarpeisten lasten adoptioimisesta niin adoptiovanhempien kuin adoption parissa työskentelevien ammattilaisten parissa. Sitä kautta tulokset ovat hyvin käyttökelpoisia ja hyödynnettävissä olevia varsinkin peilaten siihen, että erityistarpeisten lasten adoptioiminen on yhteiskunnassamme edelleen verrattain harvinaista (vrt. Hubert ym. 2018).

Tutkimukseni on yksi kokonaiskertomus siihen osallistuneiden vanhempien kokemuksista. Tiedostan myös tutkimukseni rajallisuuden, ja on mahdollista, että haastatteleamalla toteutettuun tutkimukseen ei ole valikoitunut sellaisia vanhempia, joilla ei ole aikaa, voimavaroja tai kiinnostusta osallistua siihen (vrt. Hämäläinen ym. 2014, 61). Yksinkertaistaen ei voi kuitenkaan ajatella, että tutkimukseeni ei ole osallistunut sellaisia vanhempia, joilla on erityisen vaikeaa oman erityistarpeisen lapsensa kanssa. Haastattelemani adoptiovanhemmat pitivät tärkeänä osallistua

tutkimukseen ja kertoa omista kokemuksistaan erityistarpeisen lapsen kanssa. Tutkimukseen osallistuminen tarjosi heille mahdollisuuden päästä puhumaan asioistaan, tulla kuulluksi ja sillä tavoin käydä läpi myös vaikeita ja raskaita asioita. (Vrt. Kiuru 2015; Kallinen ym. 2015, 195; Pösö 2004, 95.) Tutkimukseen osallistumalla he pystyivät kertomaan laajemmallekin kuulijakunnalle, mitä lapsen erityistarpeisuus heidän elämässään tarkoittaa ja millaisena he ovat sen kokeneet. Henkilökohtaisen tutkimukseen osallistumisen tason lisäksi haastatteleman vanhemmat toivat esiin myös vaikuttamisen tason (vrt. Sukula 2009). Haastateltavia motivoi osallistua tutkimukseen halu vaikuttaa vallalla olevaan negatiiviseen tapaan kuvata erityistarpeisen lapsen adoptioiminen. Heistä erityistarpeisen lapsen adoptioiminen on hyvä mahdollisuus, ja he toivoivat, että heidän osallistumisensa voisi vaikuttaa myös siihen, että yhä useampi erityistarpeinen lapsi voisi tulla adoptoiduksi ja saada kodin perheestä laitoshoidon sijaan.

Tutkimukseni on tarjonnut mahdollisuuden adoptiovanhempien äänen kuulemiseen. Tutkimukseni puutteena voi kuitenkin nähdä sen, että adoptioisien ääni jää tutkimuksessani vanhemmuuden yhteisen äänen varjoon. Tutkimukseni metodologisten valintojen pohdinnassa olen nähnyt tärkeäksi palata siihen, mitä adoptioäitien ja -isien haastatteleminen erikseen parihaastattelujen sijaan olisi mahdollisesti tuottanut. Ajattelin aluksi ehkä hieman ontuvasti ja naiivisti, että vanhemmaksi tuleminen on ollut yhteinen asia, mutta jälkikäteen olen ymmärtänyt, että pelkästään mahdollisuus tulla kuulluksi ilman toista puolisoa olisi ollut merkittävä asia. Neljästä tutkimukseen osallistuneesta isästä haastattelin lopulta vain yhtä heistä yksin. Hänen kokemuksensa ansaitsee tulla tutkimukseni pohdinnassa näkyväksi. Hän koki, että koko adoptioprosessissa ei otettu adoptioisän näkökulmaa huomioon ja adoptioeuvonnan puhe oli äitilähtöistä. Hän olisi kaivannut mahdollisuutta tavata muita adoptioisiä tai mahdollisuutta keskustella adoptioon liittyvistä asioista toisen miehen kanssa. Adoptioprosessin aikana kaikki viranomaisia edustavien tahojen toimijat olivat naisia, ainoa miehen näkökulma oli tullut adoptioon liittyvän seminaaripäivän aikana järjestetyssä paneelikeskustelussa, jossa oli ollut mukana adoptioisiä. Tämä kokemus oli haastateltavan mukaan hänelle tärkeä. Tämän isän näkökulman esiin nostaminen saattaa kertoa myös yleisemmin siitä, että kun miestä haastatellaan yksin, se antaa myös mahdollisuuden ja tilan miettiä asiaa miehen näkökulmasta. Tämä näkökulma on tärkeä ja huolimatta siitä, että se tuli esiin yhden isän kertomana, sen painoarvo on suuri ja se on tärkeä seikka huomioida tulevassa adoptiota koskevassa tutkimuksessa sekä käytännön adoptioeuvonnan työn kehittämisessä ja suunnittelussa.

Lapsen adoptioiminen ulkomailta on Suomessa edelleen harvinaista, ja Suomeen on palvelunantajien kautta adoptoitu noin 4 700 lasta (Adoptiolautakunta 2020). Kansainvälinen adoptio koskettaa siten kuitenkin jo suurta määrää vanhempia, perheitä ja sukuja. Adoptiotutkimus Suomessa on edelleen kohtuullisen vähäistä, ja se on painottunut adoptoitujen lasten sopeutumiseen ja hyvinvointiin. Lapsen adop-

toineiden vanhempien kokemuksia adoptiosta on tutkittu hyvin vähän, ja erityistarpeisten lasten adoptioista tutkimusta ei käytännössä ole, joten tutkimukseni tarjoaa näihin näkökulmiin hyvän lisän. Vaikka tutkimukseni ei sijoitu suoraan perhetutkimuksen kenttään, se kuitenkin tarjoaa myös näkökulman erilaisen perhemuodon, adoptioperheen sekä erityistarpeisen lapsen perheen, arkeen. Tutkimukseni tuo esiin myös erilaisuuden ja toiseuden problematiikkaa suhteessa muihin perhemuotoihin ja tapoihin perheellistyä.

Kaiken kaikkiaan näkemys perheestä ja perheellistymisestä on yhteiskunnassamme monimuotoistunut ja laajentunut valtavasti kuluneiden vuosikymmenten aikana (mm. Sévon ja Notko 2008). Perheiden monimuotoisuutta vasten tarkasteltuna lapsen adoptioiminen näyttäytyy hyvin vanhakantaisten heteronormatiivisten ydinperheeseen pohjautuvien käsitysten näyttämönä. Tutkimuksessani en ole lähtenyt haastamaan näitä perinteisiä perheen ja vanhemmuuden malleja, joita lapsen adoptioiminen niin lainsäädännön kuin adoptioneuvonnan arvioinnin osalta tuottaa, vaan olen halunnut tehdä ne näkyviksi. Toki on tärkeää myös huomioida, että kansainvälisen adoption ollessa kyseessä vastakkain joutuvat niin lapsen luovuttavan kuin lapsen vastaanottavan maan perheelle ja vanhemmuudelle asettamat arvot ja käsitykset. Näen kuitenkin, että myös adoptioiden parissa ollaan muutoksessa, ja myös tutkimukseni aihe, erityistarpeisen lapsen adoptioiminen, ravistelee tavanomaista näkemystä adoptiosta perheen perustamisen tapana. Erityistarpeisuus haastaa vahvasti tavanomaisen toiveen pienen ja terveen lapsen adoptioimisesta perheeseen ja tekee siitä omanlaisensa, kuten tutkimukseni vanhempien kokemukset osoittavat. Perhe ja vanhemmuus tulevat aina määritellyiksi niissä kohdissa, kun adoptioperheen todellisuus törmää kulttuurisiin vanhemmuuden ja perheen ihanteisiin. Tämä olisi kiinnostava jatkotutkimuksen aihe, ja näkisinkin adoptiotutkimuksen lisäämisen perhetutkimuksen kentällä hedelmällisenä ja tarpeellisenä lisänä verrattain vähäiseen adoptiotutkimukseen Suomessa.

Tutkimusprosessin päätteeksi on tärkeää myös pohtia, miten tutkimukseni paikantuu sosiaalityön- ja adoptiotutkimuksen kenttään. Adoptiotutkimuksessa on nähty olleen vallalla kaksi rinnakkaista tutkimussuuntausta (Palacios & Brodzinsky 2010). Ensimmäinen on sosiaalityöstä ja lasten suojelusta ja hyvinvoinnista kumpuava lähtökohta, joka on keskittynyt adoption saralla hyvien käytäntöjen ja menettelytapojen tutkimiseen (esim. Eriksson 2016c; Eriksson ym. 2015; Högbacka 2009; Brodzinsky 2011). Myös oma tutkimukseni paikantuu tähän adoptiotutkimuksen suuntaukseen pohtiessaan erityistarpeisen lapsen adoptioimisen prosessia vanhempien kokemuksen näkökulmasta. Toisena lähtökohtana on ollut kehityopsykologinen ja psykopatologinen tutkimussuuntaus (esim. Raaska 2014; Sinkkonen & Kalland 2011; Sinkkonen 2015; Juffer ym. 2005), joka on ollut kiinnostunut adoptoitujen lasten mielenterveydellisistä ja kehityksellisistä tarpeista, kuten kiintymyssuhdeproblematiikasta. Nämä kaksi adoptiotutkimuksen suuntausta ovat kovin erillään toisistaan, ja vuoropuhelua niiden välillä ei ole ollut paljoa. Tulevaisuuden

adoptiotutkimuksen ja myös käytännön työn kehittämistarpeena on, että lasten suojeluun ja perheiden hyvinvointiin sekä psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät tutkimukset voivat palvella toinen toistaan ja yhtymäkohtia voidaan saavuttaa ja siten parantaa adoptoitujen hyvinvointia. (Palacios & Brodzinsky 2010, 270, 280.) Adop-tioneuvonnan sosiaalityön, lapsiperheiden palveluiden ja mielenterveyspalveluiden kohtaamattomuus näkyi myös tutkimuksessani vanhempien vaikeutena löytää tukea ja apua lapsensa adoptioerityisiin psyykkisiin tarpeisiin. Lapsi tulee vanhempiensa huolehdittavaksi juuri sellaisena kuin hän on ja niiden kokemusten kanssa, jotka hänellä jo on repussaan. Tutkimukseni adoptiovanhempien kokemuksista erityistarpeisen lapsen vanhemmuudesta, selviytymisestä ja hyvinvoinnista antaa tärkeän panoksen adoptiotutkimukselle. Lisäksi tutkimukseni osana sosiaalityön tutkimusta nostaa näkyväksi adoptioneuvonnan sosiaalityön merkityksen adoptoitujen lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnille.

Tutkimuksellisia valintoja tarkastellessa on tärkeää reflektoida myös omaa asemaani tutkijana ja adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijänä. Tämä tutkijan kaksoispositio on asia, joka on ollut läsnä omassa tutkimuksellisessa pohdinnassani alusta asti. Adoptioneuvonnan sosiaalityötä pitkään tehneenä olen ollut hyvin sisällä adoptioiteemassa ja tavallaan tarkastellut ilmiötä sisältä käsin. Olen miettinyt, onko tämä tietoisuus vaikuttanut tutkimuksen tekemiseen, ohjannut tekemiäni valintoja ja olenko sen vuoksi jättänyt jotain merkittävää näkemättä ja ymmärtämättä. Tutkimukseni rakennetta tarkastellessa huomio kiinnittyy siihen, että esitän tutkimukseni tulokset hyvin adoptioprosessia ja sen vaiheita myötäillen voidakseni tuoda esiin sen ajallisuuden ja rakenteen, jolla oli vahva vaikutus haastateltavieni vanhemmaksi tulolle. Onkin tarpeen kysyä, miten se vastaa kysymykseen vanhemmuuden rakentumisesta ja onko sitä ohjannut minun esikäsitykseni asiasta ja prosessista. Siihen antaa vastauksen tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kertomukset, joissa adoptioprosessi ja kaikki mitä siihen liittyi ja mikä oli edellytyksenä nousivat keskeiseen asemaan heidän kuvatessaan omaa tarinaansa lapsen saamiseksi perheeseen. Prosessin ollessa suuressa asemassa adoptiovanhemmuuden rakentumisessa pidän tärkeänä seuraavassa vielä käydä pohdintaa tutkimukseni merkityksestä käytännön työlle.

10.3 Tutkimuksen merkitys käytännön työlle

Tutkimusintressini on alun perin lähtenyt käytännön työn kehittämisen näkökulmasta. Osallistuin vuosina 2013–2016 SosNetin ammatillisena lisensiaatinkoulutuksena suoritettavaan erikoistumiskoulutukseen Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisalalla. Erikoistumiskoulutuksen ideapaperista lähtien tutkimusaiheeni on ollut erityistarpeisten lasten adoptioiminen vanhempien kokemana. Ammatillisena lisensiaatintutkimuksena aloittamani tutkimus vei mukanaan ja laajentui

lopulta nyt esillä olevaksi väitöstutkimukseksi. Vaikka en ole saattanut ammatillisen lisensiaatinkoulutuksen opintoja loppuun, on käytännön sosiaalityön tutkimisen näkökulma silti yhä läsnä tutkimuksessani yhtenä näkökulmana. Haluan koota yhteen myös tutkimukseni merkitystä adoptionevannon sosiaalityölle ja ylipäätään adoption parissa työskenteleville ammattilaisille. Ja kaikista tärkeimpänä näen tietysti sen, mitä tutkimukseni tulokset tarkoittavat adoptiovanhempien ja adoptoitujen lasten elämässä ja miten tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien kokemukset voivat auttaa tulevia adoptiovanhempia omalla matkallaan erityistarpeisen lapsen vanhemmiksi.

Tutkimukseni tekee näkyväksi, että adoptionevannon sosiaalityö on lastensuojelun, lapsiperhepalveluiden ja lastenpsykiatrian rajapinnoilla tapahtuvaa sosiaalityötä. Adoptiota harvoin mielletään ollenkaan sosiaalityön osa-alueeksi ja marginaaliseksi ilmiöksi, koska lapsi usein adoptoidaan pärjäävään ja hyvinvoivaan perheeseen (myös Eriksson 2016c). Adoptio nähdään edelleen helposti hyvien keskiluokkaisten ihmisten keinona saada lapsi perheeseen eikä tarvitsevan lapsen mahdollisuutena saada perhe. Ajattelun lähtiessä hyvin pärjäävistä vanhemmista on ehkä ympäristönkin vaikea tunnistaa lapsen taustasta ja kohtelusta syntyneitä tarpeita. Tutkimukseni osoittaa, että adoption erityisyyden äärellä adoptionevannon sosiaalityöllä on merkittävä rooli niin adoptiota edeltävästi kuin vanhempien tultua kotiin lapsen kanssa. Sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus nähdä tarpeita, tehdä niitä näkyväksi, toimia perheen tukena ja apuna. Tätä roolia on painotettu myös adoptiolain (22/2012) 25 §:ssä, joka mahdollistaa laajasti adoption jälkeisen tuen ja avun saamisen. Se edellyttää tiivistä vuorovaikutusta ja luottamuksellisen suhteen luomista adoptioperheeseen. Lisäksi se edellyttää myös riittäviä resursseja sen toteuttamiseen sekä ymmärrystä kuntapäätäjien tasolla, että riittävän tuen ja avun keinoin pystytään ennaltaehkäisemään monenlaisia myöhempiä tuen tarpeita.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut myös tuottaa merkityksellistä tietoa sekä adoptiotoimijoiden ja adoptioperheiden kanssa työskentelevien että adoptiovanhempien ja adoptiovanhemmuutta toivovien käyttöön. Tutkimukseni osoittaa adoptioon liittyvien palveluiden kehittämisen tarvetta ja adoptoitujen lasten ja heidän perheidensä tarpeiden huomioimista nykyistä oikea-aikaisemmin, herkemmin ja yksilöllisemmin. Esiin nousseiden adoption erityisyyteen liittyvien asioiden (vrt. Mäkipää 2018; Vahke-hanke 2009; Brodzinsky & Palacios 2008; Brodzinsky 2019) voi mielestäni nähdä koskevan kaikkia lapsen adoptoivia perheitä, niin ulkomailta kuin kotimaastakin adoptoivia. Olen koonnut tärkeimmät adoptiovanhempien kokemuksista esiin nousseet käytännön työn kehittämisen kohteet viiteen huomioitavaan kohtaan:

1) Adoptiota edeltävän adoptionevannon ja -valmennuksen kehittäminen edelleen
Tutkimukseni osoitti, että erityistarpeisen lapsen adoptoimiseen tietoisesti ryhtyneet vanhemmat olivat hyvin valmistautuneita adoptioon ja lapsen erityis-

tarpeisiin. He olivat hyötynneet saamastaan adoptiota edeltävästä keskustelusta ja konkreettisista työvälineistä, kuten adoptiolapsen tausta- ja terveystietolomakkeen läpikäymisestä sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimukseni perusteella hyvä ja riittävä adoptiota edeltävä informaatio tukee vanhempia myös tulevassa vanhemmuudessa. Adoptioneuvonnassa on tarpeen edelleen kehittää myös keinoja lisätä adoptioerityisyyden ja adoptiosta ja varhaisen vaiheen hoivan puutteista ja traumaista johtuvien tarpeiden merkityksen esiin tuomiseen ja niiden sisäistämiseen. Aineistoni osoitti, että vanhemmat olivat hyvin valmistautuneita lapsen fyysisiin erityistarpeisiin, mutta huomommin valmistautuneita adoptiosta ja turvattomuudesta johtuviin tarpeisiin.

2) Adoption jälkeisen adoptioneuvonnan tuen kehittäminen

Aineistoni vanhempien kokemusten perusteella adoptioneuvonnan sosiaalityö ei lapsen perheeseen tulon jälkeen antanut todellista tukea, mikä on huolestuttava tutkimustulos. Haastateltavien kokemuksen mukaan adoption jälkeinen työskentely näyttäytyi lapsen syntymämaahan tehtävien raporttien tekemisenä todellisen sosiaalityön tuen sijaan. Adoptioneuvonnan sosiaalityötä perheiden kanssa lapsen tultua kotiin on tarpeen kehittää kokonaisvaltaisesti. On tärkeää miettiä erilaisia uusia työmuotoja, joilla luodaan luottamuksellista, tarpeisiin vastaavaa ja hyvää vuorovaikutusta adoptioerityisten kanssa, jotta voidaan parhaalla mahdollisella tavalla turvata perheeseen adoptoidun lapsen etu. Tärkeää on myös huomioida adoption ja traumaattisten kokemusten merkitys eri ikä- ja kehitysvaiheissa ja adoption merkitys koko elämänhistoriassa, nyt ja tulevaisuudessa. Olennaista olisi, että perheitä ja lapsia voidaan tukea ja heille voidaan osoittaa tarpeidensa mukaista tukea tai heidät voidaan ohjata tarvitsemansa tuen piiriin adoptiolain 22/2012 25 §:n edellytysten mukaisesti.

3) Adoptioerityisten tarpeiden esiin tuominen nykyistä vahvemmin myös muiden lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten työhön

Tutkimukseni vanhemmat olivat kokeneet, että heidän on ollut vaikeaa löytää apua ja tukea lapsensa adoptioerityisiin tarpeisiin ja haasteisiin esimerkiksi päivähoitossa ja koulussa. Koulussa, päivähoitossa, lapsen kehityksen murrosvaiheissa, ei ole helppoa löytää apua ja tukea epämääräisiin emotionaalisiin ja käyttäytymiseen liittyviin tarpeisiin, joille ei ole osoitettuna mitään diagnoosinumeroa. Adoptiolapsilla esiintyvien varhaisen vaiheen hoivan katkoksista ja puutteista johtuvien kehityksellisten tarpeiden ja haasteiden esiintuominen muille kuin adoption ammattilaisille on tärkeää, jotta adoptoidut lapset saavat yhteiskunnan palvelujärjestelmässä tarvitsemansa tuen. Tämä edellyttää laaja-alaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden, esimerkiksi päivähoitolaisten, koulun ja muiden ammattilaisten koulutusta adoptioon liittyvistä tarpeista.

4) Vertaistuen ja läheistoiminnan kehittäminen edelleen

Haastattelemani vanhemmat saivat paljon tukea muilta adoptiovanhemmilta niin yhteisissä tapaamisissa kuin internetin keskustelupalstoilla. Vanhemmat kokivat vertaisilta saatavan tuen ja siihen liittyvän ymmärryksen tärkeäksi. Jatkossa on tarpeen edelleen kehittää adoptiovanhempien ja -lasten ja -nuorten monipuolista vertaistointia ja mahdollisuuksia siihen. Kasvokkain tapahtuvien vertaistapaamisten lisäksi myös internetpohjaiset keskustelumahdollisuudet ja -alustat on tärkeä huomioida valtakunnallisena, monia tavoittavana foorumina. Tutkimukseen osallistuneet kokivat tarvetta opastaa läheisiään lapsen adoptioon liittyvistä tekijöistä. Adoptiovanhemmat hyötyisivät edelleen kehitettävästä toiminnasta, jossa adoptioperheiden läheisten asema ja tarpeet huomioitaisiin osana perheiden kokonaisuutta.

5) Adoptio-osaamiskeskuksen perustaminen

Adoptio itsessään on erityinen asia. Tutkimukseni tulokset ovat osoittaneet, että adoptio on asia, joka vaikuttaa adoptioperheiden ja -lasten elämään monella tavoin. Tutkimukseni on yksi osoitus siitä, että tarvitaan kaiken kaikkiaan paljon kokonaisvaltaisempi tulkintakehys, jotta voimme tavoittaa kaikki erityistarpeisten lasten ja adoptioperheiden tarpeet. Adoptio vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen elämään, ja siinä on kyse biologisista, fyysisistä, kehityksellisistä, käyttäytymiseen liittyvistä, emotionaalista ja sosiaaliseen kehitykseen liittyvistä asioista, jotka kytkeytyvät yhteen ja vaikuttavat toinen toisiinsa. (Holmgren & Elovainio 2019, 212.) Adoptoitua lasta ja adoptioperhettä ei huolenpidon näkökulmasta voida tarkastella yksipuolisesti vain yhdestä näkökulmasta, vaan kokonaisvaltaisesti huomioiden niin lapsen nykytilanne, menneisyys ja myös tulevaisuus. Tutkimustulosteni valossa koen tärkeäksi, vaikka kyseessä on Suomen oloissa marginaalinen ryhmä lapsia ja perheitä, että adoptio-osaamiselle perustettaisiin keskus (myös Vahke-hanke 2009; vrt. Sinkkonen 2015), josta löytyisi osaamista ja ymmärrystä adoption mukanaan tuomiin haasteisiin ja tarpeisiin. Tällaisen keskitetyn toiminnan kautta voitaisiin turvata monelle adoptoidulle lapselle ja hänen perheelleen heidän tarpeensa huomioivaa tietoa ja apua (myös Palacios & Brodzinsky 2010). Tärkeää on, että adoption erityisyys tulee huomioiduksi myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu-uudistuksessa erityistä asiantuntemusta vaativana osaamisen alana.

LÄHTEET

- Aalto, Mikko & Heinonen, Valpuri & Kantoluoto, Sari & Lehtomäki, Raisa & Lähdemäki, Tarja & Paganus, Johanna & Salonen, Mirva (toim.) & Lonka, Kirsti 2015: Leijonaemosten tarinat. Kasvu erityistarpeisen lapsen vanhemmaksi. Leijonaemot ry. Printon. Tallinna.
- Abend, Gabriel 2012: What the Science of Morality Doesn't Say about Morality? *Philosophy of Social Science*, 43, (2) 157–200.
- Adoptiolautakunta 2019: Toimintakertomus 2018. Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonta- ja lupaviranomainen (Valvira). https://www.valvira.fi/documents/14444/1170442/Adoptiolautakunnan_toimintakertomus_2018.pdf/94c9d91f-ac55-71ba-3959-7dc8dcb624e4?t=1564386709635. Viitattu 17.12.2019.
- Adoptiolautakunta 2020: Toimintakertomus 2019. Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonta- ja lupaviranomainen (Valvira). https://www.valvira.fi/documents/14444/1170442/Adoptiolautakunnan_toimintakertomus_2019.pdf/2493861b-a508-4e83-d1b6-c66d18ad4d3a?t=1592285755081. Viitattu 11.1.2021.
- Adoptiolautakunta 2020: Adoptiolautakunnan tehtävät ja organisaatio. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/adoptio/adoptiolautakunnan-tehtavat-ja-organisaatiohttps://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/adoptio/adoptiolautakunnan-tehtavat-ja-organisaatio>. Viitattu 8.1.2020.
- Adoptioerheet ry 2012: Adoptioerheiden tuen tarve ja vertaistuki. Ulla Matikainen. www.adoptioerheet.fi. Viitattu 8.5.2017.
- Adoptioerheet ry 2018: Adoptioerhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Lehti 1/2018. Korsholms Tryckeri.
- Ahola, Suvi 1999: Iljan äidiksi. ”Onko kuukin joku kuumailmapallo”. WSOY. Helsinki.
- Ahponen, Helena 2008: Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntyyli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Alakärppä, O. & Sevón, E. & Rönkä, A. 2020: Perheen perustamisen odotukset nuorten lapsettomien naisten elämäntilanteissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 85(1), 5–16.
- Backman, Jussi 2018: Ääreillisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitteistöä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.): Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 25–40.
- Bailey, D. B. & Hebbeler, K. & Spiker, D. & Scarborough, A. & Mallik, S. & Nelson L. 2005: Thirty-six-month outcomes for families of children who have disabilities and participated in early intervention. *Pediatrics*, 116, 1346–1352.
- Bardy, Marjatta 2002: Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina (toim.): Onks ketään kotona: kasvatuksen suuntaa etsimässä. Tammi. Helsinki.
- Bauman, Zygmunt 2001: *The Individualized Society*. Polity Press. Cambridge.
- Belanger, Kathleen & Cheung, Monit & Cordova, Wilma 2012: The role of worker support and religious support in African American special needs adoption: The Bennett chapel experience. *Adoption Quarterly*, 15(3), 185–205.
- Belanger, K. & Copeland, S. & Cheung, M. 2008: The role of faith in adoption: Achieving positive adoption outcomes for African American children. *Child Welfare*, 87(2), 99–123.

- Bibhuti, K. Sar 2000: Preparation for Adoptive Parenthood with a Special-Needs Child, *Adoption Quarterly*, 3:4, 63–80.
- Born, S. L. & Preston, J. J. 2016: The fertility problem inventory and infertility-related stress: A case study. *The Qualitative Report*, 21(3), 497–520.
- Bradsley, Kate 2017: Adopting children with high therapeutic needs: staying committed over the long haul. *Adoption & Fostering*: 2017, Vol. 41(2) 120–130.
- Brodzinsky, David 2011: Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42(2), 200–207.
- Brodzinsky, David 2019: Konferenssiesitelmä 20.9.2019. Nordic Adoption Council. Reykjavik.
- Bunt, Sarah 2018: Critical realism and grounded theory: Analysing the adoption outcomes for disabled children using the retrodution frame. *Qualitative Social Work* 2018, Vol. 17(2) 176–194.
- Bäckström, Arto 2020: Onko toivoa jäljellä? – Ohjeita toivon säilyttämiseen. Blogikirjoitus blogissa Erityisvanhemman korjaussarja. <http://www.erityisvanhemmuus.fi/tag/erityisvanhemmuus/>. Viitattu 6.2.2020.
- Cantwell, Nigel 2013: Lapsen oikeuksien suojelun haasteita adoption yhteydessä. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.): *Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto*. Jyväskylä, 88–107.
- Cantwell, Nigel 2014: The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption, UNICEF Office of research. Florence, Italy.
- Compton, Rebecca J. 2016: *Adoption Beyond Borders. How International Adoption Benefits Children*. Oxford University Press. New York.
- Dahlberg, H. & Dahlberg, K. 2019: The question of meaning – A momentous issue for qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 14(1), Article 1598723.
- Dahlberg, Helena & Dahlberg, Karin 2020: Phenomenology of Science and the Art of Radical Questioning. *Qualitative Inquiry* 2020, Vol. 26(7) 889–896.
- Dance, Cherilyn & Farmer, Elaine 2014: Changing lives and changing minds: the experiences of adoptive parents from application to approval. *Adoption & Fostering* 2014, Vol. 38 (2), 101–114.
- Daniluk, J. C. & Hurtig-Mitchell, J. 2003: Themes of hope and healing: Infertile couples' experience of adoption. *Journal of Counselling & Development*, 81, 389–399.
- De Graeve, Katrien & Longman, Chia 2013: Intensive mothering of Ethiopian adoptive children in Flanders, Belgium. Teoksessa Faircloth, Charlotte & Hoffman, Diane M. & Layne, Linda L. (toim.): *Parenting in global perspective. Negotiating ideologies of kinship, self and politics*. Routledge. London and New York.
- Denby, Ramona W. & Alford, Keith A. & Ayala, Jessica 2011: The journey to adopt a child who has special needs: Parents' perspectives. *Children and Youth Services Review* 33 (2011): 1543–1554.
- Dhami, Mandeep K. & Mandel, David R. & Sothmann, Katy 2007: An evaluation of post-adoption services. *Children and Youth Services Review*, 29 (2), 162–179.
- Dosier, Mary & Grasso, Damion & Lindhiem, Oliver & Lewis, Erin 2015: Sijaisvanhemman sitoutumisen merkitys. ”Tämä on minun lapseni” -haastattelun avaamia näkökulmia. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim. Printon. Tallinna, 220–240.
- Durderfelt, Tony 2011: *Elämäkaaripsykologia*. SanomaPro Oy. Helsinki.
- Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna (toim.) 2014: *Isän kokemus*. Gaudeamus. Helsinki, 2014.
- Erkkilä, Raija 2006: *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus*. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): *Kokemuksen tutkimus*. Dialogia. Helsinki, 195–226.

- Eriksson, Pia 2009: ”Adoptiossa mikään ei ole varmaa ennen kuin lapsen saa syliinsä” – asiakkaiden kokemuksia kansainvälisestä adoptioprosessista. FSKC Rapport 10/2009. Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området. Helsinki.
- Eriksson, Pia 2014a: Tunteet adoptioeuvonnassa. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.): Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 492. Jyväskylä.
- Eriksson, Pia 2014b: Sosiaalietieteellistä adoptiotutkimusta paikantamassa|31.10.2014. Kuukauden kolumni 10/2014. Sosiaalityön tutkimuksen seuran internetsivut. http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Arkisto_2014
- Eriksson, Pia K. & Elovainio, Marko & Mäkipää, Sanna & Raaska, Hanna & Sinkkonen, Jari & Lapinleimu, Helena 2015: The satisfaction of Finnish adoptive parents with statutory pre-adoption counselling in inter-country adoptions. *European Journal of Social Work: Volume 18 (3)*, 412–429.
- Eriksson, Pia K. 2016a: Fear of loss of a wanted child: emotional accounts of Finnish prospective adoptive parents in pre-adoption services. *Adoption and Fostering 40 (3)*, 209–218.
- Eriksson, Pia K. 2016b: Losing control in pre-adoption services: Finnish prospective parents’ emotional experiences of vulnerability. *Social Work and Society 14 (1)*.
- Eriksson, Pia K. 2016c: Prospective adoptive parents within pre-adoption services: An interplay of emotions and power in social interaction. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalietieteiden laitos, väitöskirja. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 4/2016. Helsinki.
- Eriksson, Pia 2017: Adoptiohakijat adoptiota edeltävissä palveluissa – tunteet, valta ja vuorovaikutus. Seminaarisitelmä Valviran Adoptiokoulutuksessa 26.1.2017.
- Fairecloth, Charlotte & Hoffman, Diane M. & Layne, Linda L. (toim.) 2013: Parenting in global perspective. *Negotiating ideologies of kinship, self and politics*. Routledge, London and New York.
- FinAdo-tutkimuksen nettisivut <http://finado.fi/in-finnish.html>. Viitattu 18.11.2016.
- Finet, Chloë & Vermeer, Harriet J. & Juffer, Femmie & Bijttebier, Patricia & Bosman, Guy 2020: Adopted Children’s Behavioral Adjustment Over Time: Pre-Adoption Experiences and Adoptive Parenting. *Journal of Early Adolescence 2020, Vol. 40(4)* 453–479.
- Flykt, M. & Poikkeus, P. & Repokari, L. & Unkila-Kallio, L. & Sinkkonen, J. & Lindblom, J., ... & Tulppala, M. 2009: Prenatal expectations in transition to parenthood: Former infertility and family dynamic consideration. *Journal of Family Psychology, 23(6)*, 779–789.
- Folkman, S. & Moskowitz, J. T. 2004: Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology, 55*, 745–774.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) 2003: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.
- Gauffin, Katri 2012: Sijaishuollon aikainen sosiaalityö äitien kokemana. Lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto.
- Glidden, L. M. 2000: Adopting children with developmental disabilities: A long-term perspective. *Family Relations, 49*, 397–405.
- Glidden, L. M. & Billings, E. M. & Jobe, B. M. 2006: Personality, coping style and well-being of parents rearing children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 50*, 949–962.
- Glidden, L. M. 1991: Adopted children with developmental disabilities: Post-placement family functioning. *Children and Youth Services Review, 13*, 363–377.
- Glidden, L.M. 1990: The wanted ones: Families adopting children with mental retardation. Teoksessa Glidden, L. M. (toim.): *Formed families: Adoption of children with handicaps*. 177–205. Haworth. Binghamton, NY.

- Goark, Christina J. & Muhamedrahimov, Rifkat J. & Palmov, Oleg I. & Nikiforova, Natalia V. 2005: Improvements in early care in Russian orphanages and their relationship to observed behaviors. *Infant Mental Health Journal*, Vol 26 (2), 96–109.
- Graff, E. 2008: 'The lie we love'. *Foreign Policy*, November/December, 59–66.
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. SKS. Pieksämäki.
- Greil, A. L. & Slauson-Blevins, K. & McQuillan, J. 2010: The experience of infertility: A review of recent literature. *Sociology of Health & Illness*, 32(1), 140–162.
- Gurney-Smith, Ben & Downing, Patricia & Kidd, Katherine & McMillin, Rebecca 2017: 'Minding the gap': developing mindfulness for adoption. *Adoption & Fostering* 2017, Vol 41(2) 110–119.
- Hari, Salla 2018: Adoptiopalvelun päällikkö, Interpedia. Suullinen tieto 2018.
- Harjunpää, Johanna 2012: Ei mennyt kuin elokuvissa. Teoksessa Parviainen, Hanna (toim.): Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta. Otavan kirjapaino. Keuruu, 7–33.
- Haugaard, J. J. & Moed, A. M. & West, N. M. 2000: Adoption of children with developmental disabilities. *Adoption Quarterly*, 3, 81–92.
- Hedman, Lilli & Halme, Niina 2018: Adoptoitujen nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä 2017. Tutkimuksesta tiiviisti 18/2018. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Heinonen, Eveliina 2018: Adoption asema lastensuojelussa – Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten asenteita, näkemyksiä ja kokemuksia. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 2/2018.
- Helder, Emily J. & Gunnoe, Marjorie L. & Timmermans, Hannah 2020: Religious Motivation to Adopt as a Predictor of Adoptive Family Structure, Parental Discipline, and Outcomes. *Adoption Quarterly*, 23 (3): 163–186.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2013: Tutki ja kirjoita. Bookwell Oy. Porvoo.
- Holmgren, Eveliina & Elovainio, Marko 2019: Issues in interpreting the findings from adoption outcome studies: A checklist for practitioners. *Adoption & Fostering* 2019, Vol. 43(2) 210–213.
- Howell, Signe 2006: The kinning of foreigners: transnational adoption in a global perspective. Bergahn Books. New York & Oxford.
- Hubert, Sarah & Aujoulat, Isabelle 2018: Parental Burnout: When Exhausted Mothers Open Up. *Frontiers in Psychology* 9:1021.
- Hughes, David A. 2006: Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Hujala, Anne 2011: Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Vastapaino. Tampere.
- Hurtig, Johanna 2018: Häiritsevä tieto ja toimijuus vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa Valkonen, Jarno (toim.): Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press. Rovaniemi.
- Hübinette, Tobias 2006: From Orphan Trains to Babylifts: Colonial Trafficking, Empire Building and Social Engineering. Teoksessa Trenka, J. J. & Orarah, J. C. & Shin, S. Y.: Outsiders Within: Writing on Transracial Adoption. South End Press. Cambridge, MA, 139–149.
- Hyde'n, Margareta 2014: The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work* 2014, Vol. 13(6) 795–812.

- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005: Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.
- Hämäläinen, Kati 2012: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhe-suhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 56/2012. Väestöliitto. Helsinki.
- Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2014: Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* vol 22 (1) 2014: 53–68.
- Högbacka, Riitta 2008: The quest for a child of one's own. *Journal of Comparative Family Studies* 39(3): 311–330.
- Högbacka, Riitta 2009: Ikioma lapsi vieraasta maasta. Yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptio-perheissä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.): Vieras perheessä. Helsinki. Gaudeamus, 162–190.
- Högbacka, Riitta 2014: Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.): Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 492. Jyväskylä.
- Högbacka, Riitta 2016: *Global Families, Inequality and Transnational Adoption. The De-kinning of first mothers.* Palgrave Macmillian. London.
- Högbacka, Riitta 2019: Intercountry adoption and the social production of abandonment. *International Social Work*, 62(1), 271–282.
- Ife, Jim 2012: *Human Rights and Social Work. Towards Rights Based Practice.* Cambridge University Press. Cambridge.
- Jallinoja, Riitta (toim.) 2009: *Vieras perheessä.* Gaudeamus. Helsinki University Press. Helsinki.
- Jallinoja, Riitta 2009: Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): *Vieras perheessä.* Gaudeamus. Helsinki University Press. Helsinki.
- Janhunen, Kristiina & Oulasmaa, Minna (toim.) 2008: *Äidin kielletyt tunteet.* Väestöliitto. Nykypaino Oy. Vantaa.
- Jaro, Anne & Sarkkinen-Andersson, Päivi 2011: Kansainvälisesti adoptoitujen alle 18-vuotiaiden lasten käyttämät terveys- ja terapiapalvelut Suomessa – FinAdo-tutkimuksen tuloksia. *Opinnäytetyö.* Laurea ammattikorkeakoulu, Laurea. Hyvinkää.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) 2004: *Puhua vastaan ja vaieta.* Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki.
- Juffer, Femmie & van IJzendoorn, M. H. 2005: Behavior problems and mental health referrals of international adoptees. A Meta-analysis. *The journal of the American Medical Association* 293(20), 2501–2515.
- Juffer, Femmie & Bakermans-Kranenburg, Marian J. & van IJzendoorn, Marinus H. (toim.) 2008: *Promoting Positive Parenting. An Attachment-Based Intervention.* Taylor & Francis. New York.
- Juhila, Kirsi 2004: *Leimattu identiteetti ja vastapuhe.* Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): *Puhua vastaan ja vaieta.* Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 20–32.
- Juhila, Kirsi 2006: *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina.* Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Kaimola, Kari 2008: *Lähtöperheen perintö – aarrearkku vai rasite äitiydelle?* Teoksessa Janhunen, Kristiina & Oulasmaa, Minna (toim.): *Äidin kielletyt tunteet.* Väestöliitto. Nykypaino Oy. Vantaa, 62–71.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari 2001: *Finnish Children in Foster Care: Evaluating the Break-down of Long-Term Placements.* *Child Welfare*. 5 (LXXX), 513–527.

- Kalland, Mirjam 2005: Menetysten läsnäolo vuorovaikutuksessa: Varhainen adoptio ja sen hoito. Teoksessa Siltala, Pirkko (toim.): Varhainen vuorovaikutus. WSOY. Helsinki.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global.
- Kirk, H. David 1964: Shared fate. A Theory of Adoption and Mental Health. Free Press. New York.
- Kiuru, Hanna 2015: Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana. Akateeminen väitöskirjatutkielma. Turun yliopiston julkaisuja C 404. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku.
- Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina (toim.) 2001: Onks ketään kotona: kasvatuksen suuntaa etsimässä. Tammi. Helsinki.
- Komulainen, Katri & Rätty, Hannu & Silvonon, Jussi (toim.) 2006: Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin. Psykologian tutkimuksia 25, Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Koponen, Päivikki & Borodulin, Katja & Lundqvist, Annamari & Sääksjärvi, Katri & Koskinen, Seppo (toim.) 2017: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa: FinTerveys 2017 -tutkimus. Terveystyön ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.) 2014: Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 492. Jyväskylä.
- Koskinen, Maarit 2015: Adoptoitujen nuorten aikuisten kokemuksia arkipäivän rasimista. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki.
- Koskinen, Maarit 2021: Synnyinperhe, adoptioerhe sekä normatiivinen suomalaisuus käsitys kansainvälisesti adoptoitujen identiteetin neuvotteluissa. JYU Dissertations 356. Jyväskylä.
- Krok, Suvi 2009: Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Acta Universitatis Tampereensis 1437. Tampere.
- Kukkola, Jani 2018: Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.): Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 41–63.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni 2004: Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 98–114.
- Kulmala, Anna 2006: Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Kumpumäki, Tuula 2013: Kotiin Suomeen. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.): Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto. Jyväskylä, 108–133.
- Kumpumäki, Tuula 2020: Suullinen tieto 16.1.2020.
- Kuronen, Marjo 2003: Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki, 103–120.
- Kvale, Steinar 1996: InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage Publications, Inc.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend 2009: InterViews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. Sage Publication, Inc.
- Lahti, Ilpo 1991: Adoptiolapsi nuoruusiässä. 90 adoptiolapsen ja heidän perheensä psykiatrinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 84. Painosalama Oy. Turku.

- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Akateeminen väitöskirja. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 15(4), 316–332.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. *Gaudeamus Helsinki University Press*. Helsinki.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä, 163–187.
- Lapinleimu, Helena & Peltola, Ville & Raaska, Hanna & Lapinleimu, Jouni & Sinkkonen, Jari & Mäkipää, Sanna & Elovainio, Marko 2012: Ulkomailta adoptoidun lapsen maahantulotarkastus. *Suomen Lääkärilehti* 67(10):775–781. <http://www.laakarilehti.fi/pdf/SLL102012-775.pdf>.
- Lapinleimu, Helena & Raaska, Hanna 2013: Erytystarpeisen arki ja edellytykset. *Pelastakaa Lapset lehti* 5/2013.
- Lapinleimu, Helena 2015: Ulkomailta Suomeen tulevan lapsen maahantulotarkastus ja terveyden seuranta. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim. Helsinki, 84–101.
- Lee, Bethany R. & Kobulsky, Julia M. & Brodzinsky, David & Barth, Richard P. 2018: Parent perspectives on adoption preparation: Findings from the Modern Adoptive Families project. *Children and Youth Services Review* 85 (2018) 63–71.
- Lehto, Siru 2020: Pitkä matka äidiksi. Narratiivinen tutkimus äitiyden rakentumisesta tahattoman lapsettomuuden ja hedelmöityshoitojen jälkeen. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. JYU Dissertations 266. Jyväskylä.
- Lehto, Siru & Koskinen, Maarit 2020: Näin jo vauvan jalat mielikuvissani, pienet varpaat, joita pusuttelin?: Adoptiokeskenmeno satuttaa. *Simpukka: Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n jäsenlehti*, 1. 16–17.
- Lehto-Lundén, Tiina 2020: Lapsi tukiperheessä. Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 3/2020.
- Lehtovaara, Meri 2014: Adoptoidut lapset lastensuojelun asiakkaina. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.
- Lindström, S. Ileana & Voynow, Sonia & Boyer, A. Bret 2013: Adoption of Children With Special Health Care Needs. Teoksessa Brabender, Virginia M. & Fallon, April E. (toim.): *Working with Adoptive Parents: Research, Theory, and Therapeutic Interventions*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken. New Jersey, 131–148.
- Lindgren, Cecilia 2015: Ideals of parenting and childhood in the contact zone of intercountry adoption: Assessment of second-time adoption applicants in Sweden. *Childhood* 22 (4), 474–489.
- Loftus, J. & Andriot, A. L. 2012: "That's what makes a woman": Infertility and coping with a failed life course transition. *Sociological Spectrum*, 32(3), 226–243.
- Lonka, Kirsi 2015: Tarinoiden yleisiä opetuksia: ihmisen henkiset puolustusvoimat. Teoksessa Aalto, Mikko & Heinonen, Valpuri & Kantoluoto, Sari & Lehtomäki, Raisa & Lähdemäki, Tarja & Paganus, Johanna & Salonen, Mirva (toim.) & Lonka Kirsti: *Leijonaemöiden tarinat*. Kasvu erityistarpeisen lapsen vanhemmaksi. Leijonaemot ry. Printon. Tallinna, 257–281.
- Majuri, Taina & Palonen, Mira & Åstedt-Kurki, Päivi 2016: Biologisen vanhemman kokemuksia kohtaamisista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa. *Tutkiva hoitotyö*, Vol 14, Iss. 2: 14–22.

- Manninen, Mari 2016: Yhden lapsen kansa. Kiinan salavauvat, pikkukeisarit ja hylätyt tyttäret. Atena. Jyväskylä.
- Martela, Frank 2020: Elämän tarkoitus. Suuntana merkityksellinen elämä. Käsikirjoituksesta A Wonderful Life. Insights on finding a meaningful existence suomentanut Laura Jänisniemi. Gummerus Kustannus Oy. Helsinki.
- Martin, Nicole G. & Rosenhauer, Anna M. 2016: Psychological Functioning Through the First Six Months in Mothers Adopting from China: Special Needs Versus Non-Special Needs. *Adoption Quarterly* Volume 19, 2016 – Issue 4, 261–283.
- Matikainen, Ulla 2012: Adoptioperheiden tuen tarve ja vertaistuki. Adoptioperheet ry. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjlxqyc_pzzAhVkmIsKHWFtDj4QFnoECAIQAAQ&url=http%3A%2F%2Fdocplayer.fi%2F1109768-Adoptioperheiden-tuen-tarve-ja-vertaistuki.html&usq=AOvVaw18EWq69kA8gmUQdIfcyKlf
- McQuillan, J. & Stone, R. A. T. & Greil, A. L. 2007: Infertility and life satisfaction among women. *Journal of Family Issues*, 28, 955–981.
- Meakings, Sarah & Ottaway, Heather & Coffey, Amanda & Palmer, Claire & Doughty, Julie & Shelton, Katherine 2018: The Support needs and experiences of newly formed families: findings from Wales Adoption Study. *Adoption & Fostering* 2018, Vol 42 (1) 58–75.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna 2008: Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. *Perhebarometri* 2008. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E 34. Väestöliitto. Helsinki.
- Miettinen, Anneli 2015: Miksi syntyvyys laskee. Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E49. Väestöliitto. Helsinki.
- Miettinen, Timo & Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.) 2010: Fenomenologian ydinkysymyksiä. Gaudeamus Helsinki University Press. Hakapaino. Helsinki.
- Miettinen, Timo 2010: Fenomenologia ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen. Teoksessa Miettinen, Timo & Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.): Fenomenologian ydinkysymyksiä. Gaudeamus Helsinki University Press. Hakapaino. Helsinki.
- Miller, L. C. & Pérouse de Montclos, M.-O & Sorge, F. 2016: Special needs adoption in France and USA 2016: How can we best prepare and support families? *Neuropsychiatric de l'enfance et de l'adolescence* 64 (2016) 308–316.
- Moyer, April M. & Goldberg, Abbie E. 2017: 'We were not planning on this, but ...': Adoptive parents' reactions and adaptations to unmet expectations. *Child & Family Social Work*. Volume 22, Issue S1. Pages 12–21. Special issue Adoption and Post-Adoption – February 2017.
- Mykkänen, Johanna 2014: Isäksi tulon monet polut. Teoksessa Erola, Petteri & Mykkänen Johanna (toim.): Isän kokemus. Gaudeamus. Helsinki.
- Mylläri, Anu Rohima 2006: Adoptoitu. Otava. Helsinki.
- Mäkipää, Sanna 2004: Toivottuja lapsia ja hyviä äitejä – adoptioäitien lapsen saamisen jälkeinen masennus. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.): Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 492. Jyväskylä.
- Mäkipää, Sanna 2006: Mistä on adoptioperheet tehty? – Vanhemmuuden ammatillinen rakentaminen adoptioeuvontaa ohjaavassa tekstissä. Teoksessa Komulainen, Katri & Rätty, Hannu & Silvonen, Jussi (toim.): Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin. Psykologian tutkimuksia 25 Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Mäkipää, Sanna 2007: Neuvotellen rakennettu perhe. Perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.): Perhetyön tieto. Vastapaino. Tampere, 205–223.

- Mäkipää, Sanna 2018: Adoptioperheen asiakkuus lastensuojelussa: joitain näkökulmia erityispiirteistä ja yhteistyöstä. Julkaisussa Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Adoptioperheet ry, lehti 1/2018. Korsholms Tryckeri.
- Määttä, Tuula & Rantala, Anja 2016: Tavallisen erityinen lapsi – onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. 2. painos. PS-kustannus. e-kirja. e-ISBN: 978-952-451-748-5.
- Niemelä, Pauli 2012: Tapauskohtaus sosiaalityössä ”Case Study – Case Work – Case Evaluation” -prosessimalli sosiaalityön ja sen käytännön opetuksen jäsentäjänä. Teoksessa Tuohino, Noora & Pohjola, Anneli & Suonio, Mari (toim.): Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet. Rovaniemi.
- Nikupeteri, Anna 2016: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Akateeminen väitöskirja, Acta Universitatis Lapponiensis 336. Rovaniemi.
- Nousiainen, Kirsi 2004: Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. SoPhi 89, Minerva-Kustannus Oy. Helsinki.
- Nussbaum, Martha C. 2011: Creating Capabilities. The Human Development Approach. The Belknap Press of Harvard University Press 2011.
- O’Dell, Keely E. & McCall, Robert B. & Groark, Christina J. 2015: Supporting families throughout the international special needs adoption process. Children and Youth Services Review 59(2015): 161–170.
- Pajajnen, Pirjo 2007: Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007, Katsauksia E30. Väestöliitto. Helsinki.
- Pajari, Katariina 2020: Lastani ette saa. Helsingin Sanomat 19.9.2020.
- Palacios, J. & Roma ’n, M. & Moreno, C. & Leo ’n, E. 2009: Family context for emotional recovery in internationally adopted children. International Social Work, 52, 609–620.
- Palacios, Jesu’s & Brodzinsky, David 2010: Adoption research: Trends, topics, outcomes. International Journal of Behavioral Development 34(3), 270–284.
- Palacios, Jesu’s & Rolock, Nancy & Selwyn, Julie & Barbosa-Ducharme, Maria 2019: Adoption Breakdown: Concept, Research, and Implications. Research on Social Work Practice 2019, Vol. 29(2), 130–142.
- Partanen, Päivi 2014: Avoimuus ja perhesiteet adoptoitujen elämässä. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 25. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto, sosiaalityö.
- Parviainen, Hanna (toim.) 2012: Ei kenenkään äiti – kertomuksia lapsettomuudesta. Otavan kirjapaino. Helsinki.
- Parviainen, Heikki 2003: Kansainvälinen adoptio toiminta Suomessa vuosina 1970–2000. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki.
- Parviainen, Heikki 2014: Adoption muuttuva luonne Suomessa. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.): Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 492. Jyväskylä.
- Pasanen, Kaarina & Pärssinen-Hentula, Irene (toim.) 2009: Monimuotoisuutta adoption jälkeiseen tukeen. Artikkelikokelma. Adoptiolapselle cheämpi elämä -projekti 2006–2009. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 13.
- Paulsen, Charlotte & Merighi, Joseph R. 2009: Adoption Preparedness, Cultural Engagement, and Parental Satisfaction in Intercountry Adoption. Adoption Quarterly, 12:1, 1–18.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Pekkarinen, Elina 2011: Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 51, 2011.

- Pelastakaa Lapset ry. Adoption tausta- ja terveystietolomake 2019.
- Perry, Cassandra L. & Henry, Martha J. 2009: Family and Professional Considerations for Adoptive Parents of Children with Special needs. *Marriage & Family Review*, (2009) 45:538–565.
- Perttula, Juha 2001: Olenko onnellinen. Psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta. Gummerus. Jyväskylä.
- Perttula, Juha 2006: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteen teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Dialogia. Helsinki.
- Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2006: Kokemuksen tutkimus. Dialogia. Helsinki.
- Perttula, Juha 2011: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteen teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 115–162.
- Perttula, Juha 2012: Mikä tekee kokemuksen tutkimisesta fenomenologista? Fenomenologisen ajattelun kehityspolkuja. Teoksessa Kiviniemi, Liisa & Koivisto, Kaisa & Latomaa, Timo & Merilehto, Milla & Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.): Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 319–336.
- Pesonen, Anu-Katriina & Räikkönen, Katri & Paavonen, E. Juulia & Heinonen, Kati 2008: Adoptiolasten psyykinen hyvinvointi. *Duodecim* 2008; 124: 1835–41.
- Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 19–74.
- Poikonen, Seija 2018: Ammatillisuusnäkemys vertaistukiryhmätoiminnasta. Julkaisussa Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opa adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Adoptioperheet ry, lehti 1/2018. Korsholms Tryckeri.
- Pyykkönen, Nina 2018: Psykologi, työnohjaaja. Pelastakaa lapset ry:n työnohjaus. Suullinen tieto 2018.
- Pärssinen-Hentula, Irene & Pietarila, Päivi & Hietaranta, Sirpa 2007: Matkalla perheeksi: opas adoptiovanhemmille. Adoptiolapsen hakumatka ja ensimmäiset päivät yhdessä. Pelastakaa Lapset ry.
- Pärssinen-Hentula, Irene 2014: Kansainvälisen adoptiopalvelun päällikkö, Pelastakaa Lapset ry. Suullinen tieto 2014.
- Pösö, Tarja 2003: Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Stakes. Helsinki.
- Pösö, Tarja 2012: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranen, Lenna (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere, 75–100.
- Pösö, Tarja 2013: Adoptio lastensuojeluna. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.) 2013: Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto. Jyväskylä, 34–50.
- Pösö, Tarja 2015: Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Duodecim. Helsinki, 16–22.

- Raaska, Hanna 2015: International adoption: Symptoms of attachment disorders and their associations with the child's background and developmental outcome. Turun Yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta, väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja sarja D, osa 1195. Turku.
- Raaska, Hanna & Elovainio, Marko & Sinkkonen, Jari & Matomäki, Jaakko & Mäkipää, Sanna & Lapinleimu, Helena 2012a: Internationally adopted children in Finland: parental evaluations of symptoms of reactive attachment disorder and learning difficulties – FINADO study. *Child care, health and development*. Blackwell Publishing Ltd 2011 ISSN 0305-1862 2012; 38 (5): 697–705.
- Raaska, Hanna & Elovainio, Marko & Sinkkonen, Jari & Stolt, Suvi & Jalonen, Iina & Matomäki, Jaakko & Mäkipää, Sanna & Lapinleimu, Helena 2012b: Adopted children's language difficulties and their relation to symptoms of reactive attachment disorder: FinAdo study, *Journal of Applied Developmental Psychology* (2013).
- Raaska Hanna & Lapinleimu, Helena & Sinkkonen, Jari & Salmivalli, Christina & Matomäki, Jaakko & Mäkipää, Sanna & Elovainio, Marko 2012c: Experiences of school bullying among internationally adopted children: results from the Finnish adoption (FINADO) Study / *Child psychiatry and human development*, ISSN 0009-398X 2012; 43 (4): 592–611.
- Rasa, Marjukka 2019: Vammaisen vanhemman toimijuus – hyväksytyä ja kyseenalaista. Akateeminen väitöskirja. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 26.
- Rastas, Anna 2007: Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Rauhala, Lauri 1998: Ihmisen ainutlaatuisuus. Yliopistopaino. Helsinki.
- Rauma, Kerstin 2004: Ehdotus adoptio-osaamisen kehittämiseksi Suomessa. Det finlandssvenska kompetenscentret inom det social området. Raportti 1/2004.
- Reilly, Thom & Platz, Laurie 2003: Characteristics and Challenges of Families Who Adopt Children with Special Needs: An empirical study. *Children and Youth Services Review* 25:781–803.
- Ritala-Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestön tutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöliitto: Väestöntutkimuslaitos, 2001. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Rodríguez-Dorans, Edgar & Jacobs, Paula 2020: Making narrative portraits: a methodological approach to analysing qualitative data. *International Journal of Social Research Methodology* 2020, Vol. 23, No. 6, 611–623.
- Romakkaniemi, Marjo (2011): Masennus: tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta. Akateeminen väitöskirja. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis*. Lapin yliopistokustannus.
- Rotkirch, Anna & Tammissalo, Kristiina & Miettinen, Anneli & Berg, Venla 2017: Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. Väestöntutkimuslaitos. Perhebarometri 2017. Katsauksia E51. Väestöliitto. Helsinki.
- Rotkirch, Anna 2020: Syntyvyyden lasku ja muuttunut lastensaantimaisema. Teoksessa Sorsa, Tiia (toim.): Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020. Väestöliitto ry. Väestöntutkimuksen laitos, Katsauksia E54. Hansaprint Oy. Helsinki, 25–48.
- Ruohio, Heidi 2016: Suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut – Perheeseen ja kansaan kuuluminen. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto.
- Ruohio, Heidi 2009: Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa. Ulkomailta adoptoitujen kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta. Väestöntutkimuslaitos, katsaus E27. Väestöliitto. Helsinki.
- Rutter, Micheal & Beckett, Celia & Castle, Jenny & Colvert, Emma & Kreppner, Jana & Mehta, Mitul & Stevens, Suzanne & Sonuga-Barke, Edmund 2007: Effects of profound early institutional deprivation: An overview of findings from a UK longitudinal study of Romanian adoptees. *European Journal of Developmental Psychology*. Volume 4, 2007. Issue 3, 332–350.

- Rutter, M. & the English and Romanian Adoptees (ERA) Study Team 1998: Developmental catch-up, and deficit, following adoption after severe global early privation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 465–476.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä.
- Råman-Maljonen, Susanna 2016: Korvaushoito arjen toimijuuden määrittäjänä. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososaaliryön erikoisala. Lapin yliopisto.
- Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Salmela, Jonna 2017: Adoptiolautakunnan ajankohtaiset asiat. Adoptiokoulutus 26.1.2017. Adoptiolautakunnan sihteerin puheenvuoro.
- Schmitt, Florence & Piha, Jorma 2008: Vanhemmuudesta: vanhempana oleminen ja vanhempana toimiminen. *Perheterapia* 2(2008) 24: 6–14.
- Selman, Peter 2012: The Global Decline of Intercountry Adoption: What lies ahead? *Social Policy & Society* 11 (3), 381–397.
- Sennet, Richard 2004: Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Sevon, Eija & Huttunen, Jouko 2002: Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Sevón, Eija & Nortko, Marianne (toim.) 2008: Perhesuhteet puntarissa. Palmenia: University Press. Helsinki.
- Sexton, M. B. & Byrd, M. R. & von Kluge, S. 2010: Measuring resilience in women experiencing infertility using the CD-RISC: Examining infertility-related stress, general distress, and coping styles. *Journal of Psychiatric Research*, 44(4), 236–241.
- Shapiro, Janet 2012: Ethically Informed Practice with Families Formed via International Adoption: Linkin Care Ethics with Narrative Approaches to Social Welfare Practice. *Ethics and Social Welfare*, Volume 6, Number 4. 333–350.
- Sihvo, Jaana 2019: Kehittämishdotukset Pelastakaa Lapset ry:n adoption jälkeiseen adoptioneuvontaan. Lahden Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö, Sosionomi (YAMK), Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen.
- Sihvonen, Ella 2020: From family policy to parenting support: Parenting-related anxiety in Finnish family support projects. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Publications of the Faculty of Social Science 140 (2020) Sociology.
- Sinkkonen, Jari 2010: Ylilääkäri, Pelastakaa Lapset ry. Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöiden konsultaatio. Suullinen tieto.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) 2015: Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki.
- Sinkkonen, Jari 2015: Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. ss. 148–164. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Duodecim. Printon. Tallinna, 148–164.
- Sinkkonen, Jari 2001: Adoptiolapsen psyykkisen kehityksen haasteet. *Duodecim* 2001; 117: 499–504.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) 2005: Varhaiset ihmissuhteet. Sanoma Pro Oy. Helsinki.
- Sinkkonen Jari & Kalland Mirjam (toim.) 2011: Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. WSOYpro. Helsinki.
- Simpukka ry, lapsettomien tuki ry, www.simpukka.info

- Soares, Joana & Ralha, Sara & Barbosa-Ducharme, Maria & Palacios, Jesús 2019: Adoption-Related Gains, Losses and Difficulties: The Adopted Child's Perspective. *Child and Adolescent Social Work Journal* (2019) 36: 259–268.
- Sorkkila, Matilda & Aunola, Kaisa 2019: Risk factors for parental burnout among Finnish parents: The role of socially prescribed perfectionism. *Journal of Child and Family Studies*.
- Sorsa, Tiia (toim.) 2020: Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020. Väestöliitto ry. Väestöntutkimuksen laitos, Katsauksia E54. Hansaprint Oy. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1998: Opas otollapsineuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 1998:7.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013: Adoptioneuvonta. Opas adoptioneuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:21. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74693>
- Staller, Karen M. 2015: Qualitative analysis: The art of building bridging relationships. *Qualitative Social Work* 2015, Vol. 14(2) 145–153.
- Sukula, Seija 2009: Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino. Tampere.
- Summerson, Carr E. 2010: Qualifying the qualitative social work interview. *Qualitative Social Work* 10(1): 123–143.
- Svala, Marjaana 2014: Kansainvälinen adoptio eettisenä kysymyksenä omaelämäkerrallisessa adoptiokirjallisuudessa. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sari-Maaria & Svala, Marjaana (toim.): Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 492. Jyväskylä.
- Särkikangas, Ulla 2020: Sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö erityisperheiden arjessa – toiminnan ja ajankäytön näkökulma. Akateeminen väitöskirja. Taloustieteen osaston julkaisusarja numero 73. Unigrafia, Helsinki.
- Tamminen, Tuula 2005: Olipa kerran lapsuus. WS Bookwell Oy: Porvoo.
- Tan, Tony Xing & Marfo, Kofi & Dedrick, Robert F. 2007: Special needs adoption from China: Exploring child-level indicators, adoptive family characteristics, and correlates of behavioral adjustment. *Children and Youth Services Review* 29 (2007) 1269–1285.
- Tasker, Fiona & Wood, Sally 2016: The transition into adoptive parenthood: Adoption as a process of continued unsafe uncertainty when family scripts collide. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 2016, Vol. 21(4) 520–535.
- Tienari, Janne & Vaara, Eero & Meriläinen, Susan 2005: Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.
- Tiitinen, A. & Unkila-Kallio, L. 2011. Hedelmöityshoidot. Teoksessa Ylikorkkala O. & Tapanainen, J. (toim.) Naistentaudit ja synnytykset. Duodecim. Helsinki, 175–193.
- Timonen, Piritta (toim.) 2013: Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto. Jyväskylä.
- Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.) 2018: Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 41–63.
- Tonttila, Tuula 2006: Vammaisen lapsen äidin vanhemmuuden kokemus sekä lähiympäristön ja kasvatuskumppanuuden merkitys. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan käyttäytymistieteen laitos. Tutkimuksia 272. Akateeminen väitöstutkimus.
- Tuohino, Noora & Pohjola, Anneli & Suonio, Mari (toim.) 2012: Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet. Rovaniemi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11. uudistettu painos. Hansaprint Oy. Vantaa.

- Tökkäri, Virpi 2015a: Lauri Rauhalan merkityksestä Juha Perttulan fenomenologiselle ajattelulle ja kokemuksen tutkimukselle. Teoksessa Tökkäri, Virpi (toim.): Kokemuksen tutkimus V. Lauri Rauhala 100 vuotta. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 15–38.
- Tökkäri, Virpi 2015b: Monitieteistä kokemuksen tutkimusta Lauri Rauhalan jalanjäljissä. Teoksessa Tökkäri, Virpi (toim.) Kokemuksen tutkimus V. Lauri Rauhala 100 vuotta. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 151–186.
- Tökkäri, Virpi 2018: Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.): Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 64–84.
- Valkonen, Jarno (toim.) 2018: Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press. Rovaniemi.
- Wall, Sarah 2012: Ethics and the Socio-political Context of International Adoption: Speaking from the Eye of the Storm. Ethics and social Welfare, Volume 6 Number 4. 318–332.
- Valtakunnallinen adoptio-osaamisen hyvin käytäntöjen kehittämisen ja levittämishanke (Vahke). Loppuraportti. FSKC Raportter 7/2009. Helsinki 2009.
- Varilo, Esko 1993: Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina. Psychiatria Fennica Monografiasarja 18. Psykiatrian tutkimussäätiö. Loviisa.
- Weistra, Sabina & Luke, Nikki 2017: Adoptive parents' experiences of social support and attitudes towards adoption. Adoption & Fostering 2017, Vol. 41(3) 228–241.
- Wind, Leslie H. & Brooks, Devon & Barth, Richard P. 2007: Influences of Risk History and Adoption Preparation on Post-Adoption Services Use in U.S. Adoptions. Family Relations. Vol. 56, Iss. 4. 378–389.
- Vuori, Jaana 2003: Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, Hannele & Närkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.
- Vuori, Merja, Valvira, Adoptiolautakunnan nettisivut 14.10.2015. Viitattu 21.11.2016. <https://www.valvira.fi/-/adoptioiden-asianmukaisuus-varmistetaan-haagin-adoptiokonventiolla-terveys-erityiskomission-istunnosta>
- Väyrynen, Sanna 2007: Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Acta Universitatis Lapponiensis 118. Lapin yliopisto, väitöskirja. Rovaniemi.
- Xinran 2013: Kiinan kadotetut tyttäret. Atena. Jyväskylä.
- Ylikorkkala, Olavi & Tapanainen, Juha (toim.) 2011: Naistentaudit ja synnytykset. Helsinki: Duodecim. Helsinki, 175–193.

SÄÄDÖKSET JA SOPIMUKSET:

- Adoptiolaki 22/2012. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022>
- Haagin sopimus 1993. Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptioista. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120039/20120039_2
- Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, HE 47/2011. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110047.pdf>
- Valtioneuvoston asetus adoptiosta 202/2012. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120202>
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1990. https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Liite 1

Haastattelupyyntö erityistarpeisen lapsen ulkomailta adoptoineille vanhemmille

Teen sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen liittyvää ammatillista lisensiaatintutkimusta Lapin yliopistoon. Tutkimukseni työnimenä on ”*Vanhemmuus erityistarpeisen adoptiolapsen adoptoineiden vanhempien kokemana*”.

Erityistarpeisten lasten adoptioiminen on lisääntynyt maailmanlaajuisesti, ja myös Suomeen on viime vuosina adoptoitu paljon erityistarpeisia lapsia. Asia on herättänyt mielenkiintoa, kiinnostusta ja epäilyäkin, mutta todellista tutkimustietoa siitä, mitä erityistarpeisen lapsen adoptioiminen tarkoittaa, ei ole ollut saatavilla. Minua kiinnostaa kuulla aitoja adoptiovanhempien kokemuksia elämästä ja vanhemmuudesta erityistarpeisen adoptiolapsen kanssa. Näen tärkeänä, että ammatillisen lisensiaatintutkimukseni avulla pystyn kuvaamaan erityistarpeisen lapsen adoptioimista vanhempien oman kokemuksen kautta ja tuottamaan tärkeää tietoa asiasta sekä adoptiovanhemmille että adoption saralla toimiville ammattilaisille. Tutkimuksen avulla voidaan tuottaa tietoa myös adoptioperheille suunnattujen tukimuotojen kehittämiseen.

Esitän haastattelukutsun erityistarpeisen lapsen ulkomailta adoptoineille vanhemmille, äideille ja isille. Olen rajannut tutkimukseni koskemaan vanhempia, jotka ovat jo adoptioeuvonnan aikana tehneet päätöksen adoptoida perheeseensä erityistarpeinen lapsi. Lisäksi toivon, että olisitte ehtineet olla kotona perheenä lapsen kanssa vähintään noin vuoden ajan.

Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja, ja ne toteutetaan joustavasti haastateltavalle sopivassa paikassa. Kaikki haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, ja niistä saatava tutkimustieto tullaan analysoimaan ja tulokset kirjaamaan siten, että yksittäiset haastateltavat, perheet tai lapset eivät ole tunnistettavissa. Haastattelumateriaalia käytetään vain tutkimustarkoitukseen.

Adoptiovanhempien kokemuksen ja äänen esiintuominen on minusta äärimmäisen tärkeää, ja siinä en onnistu ilman teidän adoptiovanhempien apua! Toivottavasti kiinnostuit osallistumaan haastatteluun!

Voit ilmoittaa halukkuudestasi osallistua haastatteluun ottamalla yhteyttä minuun sähköpostilla papietar@ulapland.fi tai puhelimitse 050 584 5330.

Vastaan mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin!

Ystävällisin terveisin

Päivi Pietarila
Lapin yliopisto
papietar@ulapland.fi
050 584 5330

Liite 2

Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta

Opiskelen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa ja siihen liittyen teen ammatillista lisensiaatintutkimusta Lapin yliopistoon. Tutkimukseni työnimenä on ”Vanhemmuus erityistarpeisen adoptiolapsen vanhempien kokemana”. Tutkimukseni tavoitteena on tutkia erityistarpeisen lapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksia elämästä ja vanhemmuudesta tarvitsevan lapsen kanssa. Ohjaajanani toimii oa. apulaisprofessori/oa. yliopistonlehtori, YTT, Jari Lindh, (p. 040 484 4248).

Tutkimukseen ja haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelussa esiin tulleet asiat kuvataan tutkimusraportissa siten, että tutkittavia, heidän lapsiaan tai muita haastattelussa mainittuja henkilöitä, paikkoja tai sairauksia ei voi tunnistaa.

Haastattelut nauhoitetaan ja kirjataan tekstitiedostoiksi, ja sen yhteydessä haastateltavat muutetaan koodeiksi. Haastattelussa saatavaa materiaalia käytetään ainoastaan tutkimuskäyttöön sekä tutkimuksesta laadittavaan opinnäytetyöhön sekä siitä mahdollisesti laadittaviin esityksiin ja artikkeleihin. Aineistoa säilytetään lukitussa tilassa enintään viiden vuoden ajan vuoden 2021 loppuun asti, jonka jälkeen se asianmukaisesti tuhotaan.

Tutkimuksen tekijä:
Päivi Pietarila, VTM
papietar@ulapland.fi
p. 050 584 5330

Suostun haastateltavaksi tutkimukseen, jonka työnimenä on ”Vanhemmuus erityistarpeisen adoptiolapsen vanhempien kokemana”.

Nimi

Osoite

Puhelinnumero

Sähköpostiosoite

Päiväys

Allekirjoitus

Liite 3

Haastattelurunko/haastatteluteemat

Kerro minulle, miten sinusta on tullut adoptiovanhempi:

- Miten päädyit adoptoimaan lapsen?
- Mitä asioita adoptiopäätöksen taustalla on?
- Miten päädyit adoptoimaan erityistarpeisen lapsen?
- Mitä adoptio merkitsee sinulle?
- Onko ollut yllätyksiä prosessissa?

Kerro minulle lapsesi erityistarpeisuudesta:

- Millaisia erityistarpeita lapsella on?
- Miten lapsen erityistarve vaikuttaa sinun (lapsesi ja perheesi) elämään?
- Miten ympäristö on suhtautunut lapsesi erityistarpeisuuteen (onko ikäviä asenteita, onko joku sanonut jotain kurjaa)?
- Onko ollut jotain yllättävää lapsen erityistarpeisuudessa?
- Mitä lapsen erityistarpeisuus merkitsee sinulle?

Kerro minulle vanhemmuudesta:

- Millaista se on?
- Onko se vastannut mielikuviasi vanhemmuudesta?
- Mikä on ollut vanhemmuudessa hyvää, mikä tuo iloa?
- Mikä on ollut vanhemmuudessa huonoa, haastavaa, raskasta?
- Mitä vanhemmuus merkitsee sinulle?
- Onko vanhemmuudessa ollut yllätyksiä?

Kerro minulle sinun selviytymiskeinoistasi tai vinkeistäsi vanhemmuudessa:

- Mikä auttaa sinua jaksamaan vanhemmuudessa?
- Kuka auttaa, jos tarvitset apua?
- Millaisia henkilökohtaisia selviytymiskeinoja sinulla on?
- Millainen merkitys on vertaistuellalla?
- Mitä haluaisit sanoa erityistarpeista adoptiolasta toivoville adoptionhakijoille?

Olisitko valmis uudestaan tekemään ratkaisun adoptoida erityistarpeinen lapsi?

Liite 4

City of Helsinki

Save the Children
Finland

30.1.2019 /LH

Adoptiohakija(t)

Adoptioeuvontaa antava sosiaaliryöntekijä ja organisaatio:

HAKIJOIDEN VALMIUDET ADOPTIOLAPSEN TAUSTAAN- JA TERVEYDENTILAAN

Lapset joka tarvitsevat kotia kansainvälisen adoption kautta, ovat ensi sijassa lapsia. He ovat lapsia, jotka tarvitsevat suojelua, turvaa, säännöllistä ja hyvää hoivaa. Vanhemmilla tulisi olla hyvät henkiset, fyysiset ja taloudelliset resurssit, jotta he kykenevät vastamaan lapsen moninaisiin tarpeisiin. Lapset tarvitsevat rakastavaa perhettä, joka hyväksyy heidät sellaisina kuin he ovat.

Adoptiolapset tulevat Suomeen kehittyvistä maista, joissa kansainvälinen adoptio on lastensuojelun viimesijainen keino turvata lapsen kasvu ja kehitys.

Lapset tulevat perheistä, joissa on vaikeita elämäntilanteita ja riittämättömät resurssit lapsesta huolehtimiseen. Taustalla on aina jokin inhimillisen elämän tragedia. Jokaisen adoption taustalla on menetykset.

Lapsen biologisilla vanhemmilla voi olla monenlaisia elämänhallintaan liittyviä ongelmia (esim. köyhyys, mielenterveysongelmat, heikkolahjaisuutta, vakavia sairauksia, prostituutio, rikostausta, huumausaineiden tai alkoholin käyttöä) eivätkä he kykene pitämään lapsesta huolta.

Lapset voivat olla adoptioon vapaaehtoisesti luovutettuja tai heidät on saatettu ottaa huostaan.

Lapsi saattaa myös olla löytölapsi, jolloin taustasta ei ole tietoa.

Adoptiolapset ovat kokeneet yleensä useampia kiintymyssuhdekatkoksia elämänsä eri vaiheissa. Lastenkotiympäristössä saatu hoiva ei vastaa perheessä kasvaneen lapsen saamaa huomiota ja huolenpitoa. Kaikki tämä vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tämä vaikuttaa myös lapsen kokemuksiin omanarvontunnon ja minäkuvasta.

Kaikki lapsen kokema näkyy myös adoptioperheen elämässä erilaisina rektioina ja vaiheina. Lapsi oireilee aikaisempia kokemuksiaan eritavoin eri ikävaiheissa. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan paljon huomiota ja hyviä voimavaroja koko elämän ajan.

Suurimmalla osalla adoptiolapsilla esiintyy jonkin asteisia oppimisen ongelmia. Lapsilla on usein kasvun- ja kehityksen viivästymää. Toisaalta monet adoptiolapset saavuttavat hyvin ikätasoaan kasvussaan ja kehityksessään päästyään adoptioperheeseen.

Kaikkien lasten lapsuuteen kuuluvat tavanomaiset lastentaudit. Myös adoptiolapsen lapsuuteen kuuluvat tavanomaiset lastentaudit. Lapsella saattaa olla huonokuntoiset hampaat tai erilaisia parasiitteja ja loisia. Lapsi voi olla myös antibiooteille resistentin bakteerin kantaja (esim. MRSA, ESBL).

Tällä lomakkeella sivuilla 3-7 läpikäytävien tausta- ja terveydentilätietojen lisäksi adoptiolapsilla voi olla:

- Lapsen taustasta ei ole tietoa tai tiedot ovat puutteelliset
- Lapsi on saattanut asua kadulla
- Lapsi on saattanut kokea traumaattisia asioita
- Kiintymyssuhdeongelmia
- Oppimisvaikeuksia
- Puheenkehityksen viiveitä
- Motorisen kehityksen viiveitä
- Alhainen syntymäpaino
- Raudanpuuteanemia
- Lievä aliravitsemus
- Napatyriä tai muu vaaraton syntymähetken ja pikkulapsivaiheen terveyspulma
- Astma
- Sydämen sivuääni
- Ihon kuivuus/ihottumaa

OLEN LUKENUT JA HYVÄKSYN YLLÄ ESITETYT LÄHTÖKOHDAT

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LASTA KOSKEVA TOIVE

Lasta koskeva ikätoive:

Muuta:

LAPSEN TAUSTA

Ymmärrämme sen, että kansainvälisesti adoptoiduista lapsista osa on löytölapsia, jolloin lapsen biologisista vanhemmista ja taustasta ei ole tietoa. Myös tilanteissa, joissa lapsen biologiset vanhemmat tiedetään, kaikkea taustatietoa ei ole saatavilla.

Tiedossa olevia taustatekijöitä:

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Äidin raskauden aikainen alkoholin käyttö		
Äidin raskauden aikainen huumeiden käyttö		
Vanhempien mielenterveysongelmat		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Vanhempien henkinen jälkeenjääneisyys		
Lapsi syntynyt inestien seurauksena		
Tiedossa oleva lapsen kokemus väkivalta/pahoinpitelyä		
Tiedossa oleva lapsen kokemus seksuaalinen hyväksikäyttö		
Tiedossa oleva lapsen traumakäyttäytyminen		
Muuta:		

LAPSEN TERVEYDENTILA SYNTYMÄHETKELLÄ

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Keskonen, syntynyt raskausviikon _____ jälkeen		
Vaikea aliravitsemus		

LAPSEN KEHITYKSEEN LIITTYVÄT ONGELMAT

		HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Kognitiivisen (älyllisen) kehityksen viive	Lievä Keskivaikea Vaikea	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
Mahdollisuus tarkentaa:			
ADHD, Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö tai yliaktiivinen käyttäytyminen			
FASD, alkoholin aiheuttama sikiövaurio			
CP- vamma esim. hemiplegia	Lievä Keskivaikea Vaikea	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
Epilepsia	Lääkityksellä Vaikea	☐ ☐	☐ ☐
Autismi	Lievä Vaikea	☐ ☐	☐ ☐
Albinismi			
Downin oireyhtymä			
Muuta:			

RAKENNEPOIKKEAVUUS

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Käden poikkeamat tai epämuodostuma		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Jalan poikkeamat tai epämuodostuma		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Kampurajalka		
Raajan puuttuminen		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Lievä liikuntarajoite (esim. jalkatuki tai lasta)		
Merkittävä liikuntarajoite (esim. pyörätuoli)		
Synnyttäminen selkärangan epämuodostuma (Spina Bifida)		
Umpeutunut peräaukko		
Genitaalialueen poikkeavuus		
Kasvon piirteiden epämuodostuma		
Toispuoleinen huuli- ja suulakihalkio		
Molemminpuolinen huuli- ja suulakihalkio		
Muuta:		

IHO

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Poikkeava luomi/ syntymämerkki, arvet näkyvällä paikalla		
Paloarvet		
Mahdollisuus tarkentaa:		

SISÄELIN- JA ENDOKRINOLOGISET SAIRAUDET

		HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Suolistosairaus	Toiminnallinen	☐	☐
	Vaikea rakennevika	☐	☐
Muuta:			

SYNNYNNÄINEN SYDÄNVIKA

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Lievä, korjattu leikkauksella tai saattaa vaatia leikkauksen		
Lievä lääkityshoitoa vaativa		
Vaikea sydänvika, vaatii useita leikkauksia		
Mahdollisuus tarkentaa:		

VERISAIRAUS

		HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Thalassemia	Kantajuus	☐	☐
	Verensiirtoja tarvitseva	☐	☐
Sirppisoluanemia	Kantajuus	☐	☐
	Verensiirtoja tarvitseva	☐	☐
Verenvuototaudit esim. hemofilia	Lievä	☐	☐
	Säännöllistä hoitoa vaativa	☐	☐
G6PD (punasolujen energia-aineenvaihdunnan häiriö)			
Muuta:			

INFEKTIOSAIRAUS

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Hoidettu tai lääkityksen alainen tuberkuloosi		
Syfilis, hoidettu		
Hepatiitti B positiivinen		
Hepatiitti C positiivinen		
HIV positiivinen		
Muuta:		

NÄKÖKYKY

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Karsastus		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Vaikeasti näkövammainen		
Toinen silmä sokea		
Täysin sokea		
Muuta:		

KUULO JA KORVAT

	HYVÄKSYN	EN HYVÄKSY
Korvan epämuodostuma ilman kuulovikaa		
Lievä kuulovika		
Vaikea kuulovika, tarvitsee apuvälinettä		
Mahdollisuus tarkentaa:		
Täysin kuuro		
Muuta:		

City of Helsinki

Interpedia

Save the Children
Finland

LISÄTIETOJA JA TARKENNUKSIA, ESIMERKIKSI MAAKOHTAISIA HUOMIOITA

